

Gheorghe Baciu

**Viziuni asupra vieții
și morții poetilor martiri
*Eminescu, Mateevici, Vieru***

*Chișinău
2014*

CZU [821.135.1.09+821.135.1(478).09](092)
B 13

Redactor: Sofia Tiron

*Machetare computerizată: Anatol Bondarev
Natalia Covali*

Coperta: Vasile Șarpe

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Baciu, Gheorghe.

Viziuni asupra vieții și morții poezilor martiri: Eminescu, Mateevici, Vieru / Gheorghe Baciu ; cop.: Vasile Șarpe. – Ch. : [S.n.], 2014 (Tipografia. „Balacron”). – 288 p.

1000 ex.

ISBN 978-9975-100-99-1.

*Se scurg anii și evenimentele, se trec oame-
nii și simțurile, năzuințele, vrerile și aleanurile
lor, însă operele de certă valoare și numele care
au plăsmuit aceste opere nu se trec.*

Vlad Chiriac

Prolog

Anticipez să-i prezint onoratului cititor răspuns la o eventuală întrebare: *Ce l-a impus pe autor să apeleze la elucidarea unor episoade specifice din viața și activitatea poezilor Mihai Eminescu, Alexe Mateevici și Grigore Vieru?* Tematica abordată, la prima vedere, parcă este departe de activitatea sa profesională. Răspunsul meu conține două semnificații importante. Prima: nu am intenționat să analizez calitatea produsului scriitoricesc al poezilor, în rolul unui critic literar, ceea ce ar fi depășit limitele competențelor mele. Scopul principal al trilogiei de față constituie identificarea unor informații specifice, mai mult cu caracter medical, despre poezi: evidențierea stării sănătății în dinamică, descrisă pe parcursul anilor de biografii și alți cercetători; diagnosticul și evaluarea clinică a bolilor de care au suferit în timpul vieții; care a fost calitatea asistenței medicale și a tratamentului prescris de medici; determinarea cauzei etiopatogenetice a morții; influența altor factori de risc și stresanți asupra potențialului creativ și a sănătății. A doua: atașamentul meu față de tezaurul literar și spiritual al poezilor, viziunile lor progresive și suferințele enorme suportate de pe urma luptelor patriotice înverșunate.

Sincer mărturisesc că nu efectul senzației, ci voința de a descoperi adevărul, ocrotit profesional mai mult de jumătate de secol, m-a făcut să elucidz principalii factori de risc, care au prejudecat starea sănătății, astfel favorizând, în mare măsură, apariția bolilor și declanșarea morții, în ultima instanță, a lui Mihai Eminescu, Alexe Mateevici și Grigore Vieru, deveniți, în propria țară, martiri ai Adevărului, Dreptății și Iubirii de Patrie.

Poezii nominalizați, evident, nu au fost primii și nici ultimii, care, prin jertfire de sine, au luptat cu nedreptățile timpului respectiv

și cotropirile teritoriale seculare ale plaiului natal. Similare atitudini au manifestat și descendenții multor generații. Astfel, către începutul secolului XX, evidente acțiuni patriotice, alături de Alexe Mateevici, au întreprins și alți înaintași neînfricoșați ai neamului: Pantelimon Halippa, Ion Buzdugan, Ștefan Ciobanu, Petre Cazacu, Emanuil Catelly, Ion Pelivan, Ștefan și Vadim Pirogan, Costache Leancă, Nicolae Casso, Valeriu Gafencu și alte personalități, nimitate drastic, moral și fizic, de către cotropitorii și asupritorii vremii.

Pe teritoriul basarabean, lupta cu ocupanții a continuat și după Al Doilea Război Mondial, dar forțele erau inegale. Pe băștinașii pașnici, care opuneau rezistență străinilor, îi aștepta o răsplată cruntă, fiind chinuiți în lagăre de detenție, uciși sau deportați de pe meleagurile natale, spre pieire pe pământurile îndepărtate. Ceva mai târziu, ideea independenței și luptele de eliberare s-au înviorat și la alte generații de patrioți din mai multe localități ale RSSM, pe care, de asemenea, îi pâdea pedeapsa, întrucât erau identificați cu ajutorul unor „prieteni” mancurtizați. Dintre cei pătimiți la acel timp merită evidențiați Anatol Corobceanu, Nicolae Testemițanu, Sergiu Rădăuțanu, Ion Ungureanu ș.a. Oare putem da uitării soarta tragică a lui Pavel Boțu, Nicolae Costenco, Dumitru Matcovschi – striviți moralicește nu doar de guvernanți, ci și de falșii prieteni, care, din cauza invidiei sau a propriilor capacități reduse, foloseau doar acțiuni denigratoare și nedemne. Astfel de exemple grăitoare se observă foarte bine chiar și din succintele biografii ale poezilor deveniți victime ale atacurilor mișelești din partea răufăcătorilor. Ar fi un gest patriotic și demn de realizare practică, dacă toate persoanele care au contribuit la dezvoltarea și prosperarea țării (nu doar în domeniul literaturii sau culturii) să fie la timp evidențiate și apreciate la justa lor valoare de întreaga societate, indiferent de specificul activității sale. Cine s-a gândit serios: de ce Dumitru Matcovschi, un adevărat martir al neamului, și-a dorit să fie înmormântat în satul lui natal, lângă părinți?

Poate că are perfectă dreptate publicistul Pavel Păduraru când menționează: „În secolul egoismului, dragostea față de morți a devenit o tradiție sacră. Pentru oamenii de astăzi, e mai convenabil să transforme morții în tablouri, pe care să le admire cu ochii lumii, chiar dacă în realitate îi doare în cot de ele”. Totodată, această

afirmație, spusă la general, nu are același suport real pentru toți decedații și, firește, nu se referă la personalitățile lui Mihai Eminescu, Alexe Mateevici, Grigore Vieru, care merită un înalt respect și după moarte. Viața și creațiile lor, cu siguranță, vor dăinui secole la rând și vor continua să prezinte un mare interes încă pentru multe generații de oameni.

În aspect filologic, operele renumiților poeți au fost studiate pe parcursul timpului de către numeroși critici literari și cercetători științifici. Printre cei care au fost și sunt preocupați de cercetarea vieții și activității literare a lui Mihai Eminescu îi putem numi pe: Petre V. Haneș, George Munteanu, Nicolae Georgescu, George Călinescu, Augustin Z.N. Pop, Mihai Cimpoi, Theodor Codreanu, Nicolae Dabija, Valeriu Matei ș.a. Aceștia, precum și alți autori (Iurie Colesnic, Efim Levit, Sava Pânzaru, Vlad Chiriac, Daniel Corbu ș.a.) au fost implicați în cercetarea tezaurului literar al lui Alexe Mateevici și Grigore Vieru. Însă, foarte superficial și insuficient s-au elucidat problemele ce țin de starea sănătății lor și factorii de risc care nemijlocit au contribuit sau au declanșat decesul acestor poeți, înalt apreciați nu numai în propriile țări.

Grație noilor condiții social-politice și culturale favorabile, instalate la finele secolului XX în spațiul românității, s-au intensificat vădit cercetările asupra mai multor aspecte din viața și activitatea poezilor înaintași ai neamului.

Am rămas plăcut impresionat de profunzimea analitică a unui tânăr, cu numele de Dan Verejanu, care și-a publicat articolul „Eminescu, Blaga... și noi” în săptămânalul *Literatura și arta* (13 ianuarie 2013). În mod critic, dar cu un adevăr călăuzitor, începătorul publicist scrie: „Realitatea schimonosită a societății în care trăim, unde, cum încerci să gândești, ți se caută etichetă, oferă un mare confort celor care își schimbă zilnic măștile... În clipa în care se depistează importanța culturii, a scriitorilor, strategia fiecărei puteri devine clară: dezonoarează până nu te-au arătat lumii cel adevărat, până nu te-a dezonorat lumea pe tine... Se poate întâmpla că un singur vers al lui Eminescu e mai mult pentru un om de cât un tratat întreg ideologizat până la măduva oaselor sau un raport enorm pregătit pentru mimarea integrării europene... Însă Eminescu ne-a demonstrat că Geniul e puterea de a iubi. Nu doar Eminescu

cu, sau Blaga, sau Stănescu...e o putere care ne ține sănătos spiritul, indiferent cât de mare sau mică e această putere... Un Vieru e o putere uriașă pentru spațiul basarabean atât de mic, un Ion Vatamanu, o Leonida Lari, un Dumitru Matcovschi – la fel o putere. Și nu doar personalitățile plecate în nemurire... Poeții talentați au dat bătăi de cap oricărei puteri, cât timp nu s-au lăsat ademeniți la curtea unei sau altei puteri...”

Pentru mine este o mare onoare să-mi prezint sugestiile referitoare la viața și moartea unora dintre cei mai de vază poeți ai neamului nostru din ultimele secole – Eminescu, Mateevici și Vieru. Prin comportament civic și operă valoroasă, ei conștiincios s-au sacrificat, mărturisindu-și iubirea nemărginită față de popor, plaiul natal și limba strămoșească. În pofida tuturor greutăților, uneori supraomenești, ei nu au cedat, au rămas pe pozițiile sale patriotice până la urmă.

În măsura în care mi-au permis competențele și cunoștințele acumulate pe parcursul vieții, am relevat crâmpie din adevărul ce ține de soarta acestor mari personalități, demne de corectă apreciere și înălțare de către următoarele generații de conaționali.

Autorul

Mihai Eminescu

Geniul lui Eminescu era perceput de către unii contemporani drept nebunie, convenabil folosit de adversarii politici pentru defăimare și a-l scoate de pe arena politică.

Nicholas Andronesco, SUA

Recunoștință lui Eminescu!

Vedem cât este de mare acest român, înzestrat cu o profundă solidaritate umană, unindu-se cu poporul său vers cu vers, durere cu durere.

Inima lui a urmat drumul care le-a fost hărăzit lui Victor Hugo (Franța), Adam Mickiewicz (Polonia), lui Șándor Petöfi (Ungaria)...

Primăvara omenirii cântă în versurile lui așa cum a cântat și în cele ale lui Espronceda și ale lui Shelley.

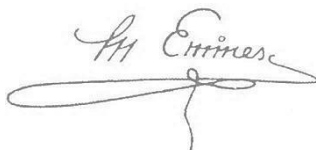
Maria Teresa Leon

Rafaël Alberti

Buenos Aires, 1958

Testamentul lui Eminescu

*Schimbați opinia publică,
dați-i o altă direcțiune,
răscoliți geniul național –
spiritul propriu al poporului –
din adâncurile în care doarme,
faceți o uriașă reacțiune morală,
o revoluțiune de idei,
în care ideea românească
să fie mai mare decât
uman, genial, frumos,
în fine,
fiți români și iar români.*

Pentru Eminescu...

Dotat de la natură cu valoroase capacități intelectuale, cinstit și credul, dar a avut de suferit enorm pentru nestinsa iubire de Patrie, Neam și Adevăr.

A trăit în sărăcie și singurătate, de mulți fiind neînțeleș, chiar nici de puținii prieteni pe care îi avea.

A depus un efort supraomenesc, ca să-și mențină existență și să ascundă stările anevoioase de spirit, însă forțele ostile i-au ruinat sănătatea și i-au favorizat moartea. Răul a triumfat. Geniul a rămas Nemuritor!

Și numai Domnul știe când va mai răsări pe bolta cerească o asemenea stea atât de luminoasă...

Gheorghe Baci

Nimic mai eronat decât a extinde tragismul destinului personal al poetului asupra spiritualității care se exprimă prin el și a cărei identificare impune alte mijloace și altă perspectivă decât șușoteala micii istorii. Gândirea eminesciană se relevă ca demers eroic împotriva tenebrei pe care a reușit să le învingă.

Așa s-a întâmplat cu personalitatea concret-istorică a omului Eminescu, înghițită de valurile celui mai nefericit destin.

Virgil Cuțitaru

I

Obârșia și spiritul poetului

Interesul față de viața, activitatea și soarta celui mai renumit poet al românității, Mihai Eminescu, devine tot mai evident și în zilele noastre. Aceasta, incontestabil, dovedește despre talentul și valoarea creației, care cuprinde mai multe aspecte fundamentale ale fenomenelor științifice, literare, istorice etc. Nu se confirmă părerile că s-a epuizat tematica căutărilor de noi informații eminesciene, care necesită a fi continuată, fie cu anumite repetări, dar transpuse de pe alte poziții, de către alte generații, cu diferite viziuni general-umane și profesionale. Sunt convins că se vor găsi răspunsuri la multe întrebări, care nu s-au regăsit la autorii de pe vremuri.

Cele mai mari lacune, în viziunea mea, se referă la abordarea problemelor ce țin de sănătatea poetului și rudelor apropiate, influența bolilor asupra activității scriitoricești și spirituale, precum și alte aspecte de acest gen, interpretate pe parcursul istoriei în mod diferit. Important este de a aborda diverse opinii publice, în scopul apropierii de adevăr, așteptat cu mare râvnă în societate.

Unii reprezentanți ai generației de la începutul secolului XXI afirmă că cei care îl portretizează astăzi pe Eminescu-poetul în chip de cadavru își asumă astfel, pe cale simbolică, filiații strânse cu cei care și l-au dorit pe Eminescu cadavru, în epoca sa. Da, fiecare generație are viziunile sale asupra multor probleme, indiferent de natura lor. Însă este inadmisibil a arunca la „gunoiște” ce au lăsat generațiile precedente, pe care, în fond, se bazează ulterioarele con-

statări și descoperiri. În această ordine de idei, ar fi bine de însușit tezaurul lăsat de Mihai Eminescu, inclusiv povața: „Patriotismul nu este iubirea țărâniei, ci iubirea trecutului. Fără cultul trecutului nu există iubire de țară”.

Alexandru Ioachimescu menționează că originea neamului eminescian este mult discutată și au circulat tot felul de legende și incertitudini. Dar, hrisoavele noastre vechi cu desăvârșire atestă că înaintașii lui Mihai Eminescu au fost români de prin părțile Basarabiei, care au urcat cu turmele de oi până-n Bucovina și s-au stabilit în satul Călinești, județul Suceava. Unul dintre strămoșii săi – consemnat în documente – a fost Petrea Eminovici, care a avut un fiu Vasile, dascăl în satul Călinești, în familia căruia s-au născut șapte copii, dintre care cel mai mare, Gheorghe, tatăl poetului. Gheorghe Eminovici a plecat, ulterior, din satul natal și s-a stabilit la Ipotești, județul Botoșani¹.

Renumitul eminescian, originar din satul Bravicea din preajma Orheiului basarabean, George Munteanu, scrie că „interesul purtat celui mai de seamă poet român, Mihai Eminescu, s-a răsfrânt prin explicabila dilatare asupra „părinților din părinți”. Genealogiștii de odinioară îi căutau lui Eminescu strămoși cât mai exotici, luându-se după radicalul ori după sufixul patronimicului *Eminovici*, a căror rezonanță nedumerea”. Neamul căminarului se poate urmări până la bunicii Petrea și Agafia Eminovici (1736), stabiliți ulterior în localitatea Călinești².

Din imensa literatură asupra obârșiei poetului, George Munteanu susține că timpul a selectat, până la urmă, extrem de puțin. Pentru năstrușnica întrecere dintre arhondologii cu oarecare pretenții și purii mitomani, împinși de forma exotizantă a numelui *Eminovici* la tot soiul de presupuneri, a se urmări dezlănțuirea de vervă și foarte oportun umor din George Călinescu (*Opere*, 1969, p. 7-12). Referințele bibliografice ale lui Călinescu oferă amatorilor posibilitatea de a parcurge aproape întreg dosarul procesului ce s-a purtat în legătură cu obârșiile mai îndepărtate ale poetului. Nici o mărturie, din

¹ Alexandru Ioachimescu. *Mihai Eminescu – file din biografie*. În: *Literatura și arta*, nr.3 (2527), 13 ianuarie 1994, p. 5.

² George Munteanu. *Hyperion* (I). *Viața lui Eminescu*. Ed. „Minerva”, București, 1973, p. 21.

câte se cunosc până acum, nu împinge în chip convingător, de altfel, arborele genealogic eminescian îndărăt cu mai mult de un secol... Dintre contribuțiile și ipotezele strict genealogice ale poetului mai fac parte cele ale lui: Gh. Bogdan-Duică, Augustin Z.N. Pop, Matei Eminescu ș.a.³.

În anul 1840, Gheorghe Eminovici se căsătorește cu Raluca (Rareșa) Iurașcu, fiica stolnicului Vasile Iurașcu din comuna Joldești, de prin părțile Hotinului.

Capul familiei, Gheorghe Eminovici, muncea mult, pentru a menține arborele genealogic. Până la vârsta de 36 de ani a slujit la diferiți boieri, apoi a dobândit rangul de sulger, iar mai târziu – de cămărar. El va căuta perseverent să-și îmbunătățească și să-și consolideze condiția economică, ceea ce izbutea cu greu. Odată ce creșteau copiii, cerințele pentru întreținere și studiile lor se măreau considerabil. Se mai adăugau și probleme de sănătate ale membrilor familiei, care de asemenea necesitau resurse financiare. Toate aceste sarcini cădeau doar pe umerii lui Gheorghe Eminovici.

Prin anul 1849, cumpără jumătate din moșia răzeșească din Ipoțești, pământ arătură și pădure. Pentru a cumpăra moșia, a contractat un împrumut de galbeni olandezi și a vândut casele din Botoșani. Pe moșia Ipoteștilor exista o casă veche, pe care a demolat-o, construind alta pe locul ei și o bisericuță mică; în grădină sădește pomi și amenajează teritoriul după placul lui.

Timp de peste 20 de ani, capul familiei se descurca cu întreținerea copiilor ei, nu duceau lipsă de cele necesare și aveau posibilitate să-și facă studiile. La Ipotești, Gheorghe Eminovici avea o bună gospodărie moldovenească, pe acele timpuri, îmbelșugată, casă boierească cu cerdac, pitorească. Dar către anul 1874 deja se atestă o scădere esențială a venitului și creșterea bruscă a necesităților financiare pentru întreținerea copiilor, îndeosebi pentru studiile lor peste hotarele țării. Treptat, la greutatea materiale se adaugă și tragediile condiționate de îmbolnăvirea copiilor. În această situație, Gheorghe Eminovici a fost impus să vândă moșia, care și mai mult a mărit sărăcia, ducând la altă tragedie, distrugerea familiei.

³ George Munteanu. *Hyperion*. Op. cit., p. 378.

Gheorghe Eminovici a murit într-o stare sufletească de nedescris, după ce văzuse cum i s-au măcinat familia și averea, agonisită cu mare trudă⁴.

Pierderea Ipoteștilor, în 1878, l-a afectat profund pe Mihai Eminescu, iar gândul răscumpărării îl obsedează. Face tot soiul de planuri, recurge și la ipoteza împrumutului de bani, în nădejdea căroră visează fără termen reîntoarcerea Ipoteștilor în patrimoniul părintesc. Trăirea aceasta influențează titanic asupra psihicului, până la izbucnirea primei crize de delir, fără să-și mai poată da seama de gravitatea stării de sănătate. Se cunoaște că casa părintească nu a mai fost recuperată. Către anul 1918, casa se învechise, din care motiv, a fost prefăcută în calitate de muzeu memorial al marelui poet, iar în 1923, prin hotărârea noului deținător, lăcașul părintesc a fost complet distrus.

Pe parcursul anilor se inventau diverse ipoteze tendențioase asupra bolilor ereditare care au măcinat membrii familiei. Fără a se prezenta argumentări adecvate, se răspândeau zvonuri că pe linia maternă, chipurile, se trage luesul, transmis genetic la copiii săi. Cele mai importante informații despre părinții, frații și surorile poetului le găsim în cartea fratelui său, Matei Eminovici⁵.

Se știe că în familia lui Gheorghe și Raluca Eminovici s-au născut 11 copii, 7 băieți și 4 fete. La o vârstă fragedă au decedat Ruxanda (născută în 1845), Maria sau Marghioala (1848) și Vasile (de numai un an și jumătate). Care boli i-au răpus pe acești copii este greu de presupus. În acea perioadă, în toată regiunea bântuiau multe boli contagioase: ciuma, holera, tifosul, tuberculoza și altele, înregistrate atât la copii, cât și la persoanele adulte.

Pentru a face o analiză a stării sănătății și a cauzelor morții membrilor familiei Eminovici, vom prezenta o succintă informație despre fiecare din ei, accentuând denumirile bolilor (am folosit publicațiile mai multor autori).

⁴ Ibidem. Op. cit., p. 324.

⁵ *Memoriu asupra familiei Eminescu*. În: „Omagiu lui Mihai Eminescu”. București, Ed. „Socec”, 1909, p. 146-153.

Gheorghe Eminovici (1812–1884) se regăsește în registrele parohiale ale satului Călinești din ținutul Botoșani, Bucovina (poreclit „tăbultoc”). A moștenit dârzenia tatălui său, Vasile, de mic copil fusese martor al luptei pentru supraviețuire. Era mai mult decât

gras, voinic la trup, cu un cap masiv, acoperit cu păr trainic, cu minte sănătoasă, înzestrat cu o memorie fenomenală, pe care a moștenit-o și poetul. Bine cunoștea viața oamenilor însemnați din Țara Moldovei, dispunea de o colecție mare de scrieri românești. În soția sa el vedea un tovarăș inferior și util, ursit să procreeze și să îngrijească de copiii și gospodărie. A avea darul vorbirii, cu plăcere povestea copiilor și nepoților datini istorice. Cunoștea

bine limbile polonă, rusă, ruteană; se descurca în franțuzește și nemțește. Despre bolile de care a suferit Gheorghe Eminovici n-am stabilit nimic. Fiind foarte gras, se poate presupune doar o moarte prin insuficiență cardiovasculară acută, care s-a produs acasă, la ora 11 de noapte, pe 08.01.1854. Se mai știe că în noiembrie 1874 Gheorghe Eminovici își căuta la Praga fetele bolnave (Ruxanda și Aglae). El spunea în permanență că mai mult muncește pentru fete; numai lor are să le lase avere, iar băieții își vor face-o singuri⁶.

Raluca Eminovici (1816–1876), mama poetului, era mică de statură, se considera femeie frumoasă, cu trăsături nobile și zestre apreciabilă. Era evlavioasă și înțeleaptă. Ca soție era un suflet plin de bunătate, o ființă supusă și blândă, ingenunchind pe la icoane. Statornică în iubire, obscură și trudită. G. Munteanu scrie: „Oricum,

Raluca trece prin viață cu acea stăpânire de sine care dă coeziune și aură inefabilă unui profil uman, favorizând printr-un nu știu ce

enigmatic opiniile biografilor despre felul ei de a fi blând și milos, despre discreția, retractabilitatea și celelalte însușiri subsecvente”.

⁶ Matei Eminovici. *Memorii asupra familiei Eminescu*. În: *Eminescu – înfățișat în manta*. MI. Memorialistică. Mărturiile contemporanilor. București, Ed. „Litera-David”, 1999, p. 61-62.

Spre bătrânețe se accentuase masivitatea stâncoasă a feței. Mai târziu se străduia să depășească treapta răzeșiei, ambiționa să altoiască odraslelor stilul orășenesc al culturii europene: în casă, la studii, în alegerea profesiunilor și în viața cotidiană.

Cu timpul, Raluca ajunsese, prin vânzări, schimbări, împrumuturi, arende și alte tranzacții, să stăpânească o fărâmă din sat, iar aspirațiile îi convergeau spre oraș. Despre starea sănătății nu prea s-a scris. Există mai multe insinuări nefondate despre luesul ereditar! Se mai vorbește despre *cancer* și *tuberculoză*, de care suferea. Cu mai multă siguranță pot vorbi, ca medic, despre existența tuberculozei, care bântuia pe întregul plai. Despre această boală la Raluca scrie convingător și George Călinescu⁷, unul din marii cercetători ai biografiei lui M. Eminescu.

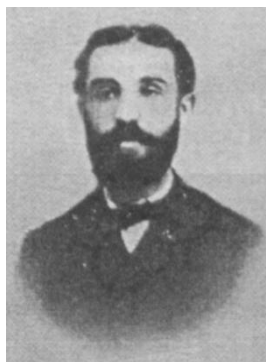

Șerban, primul copil al soților Eminovici (1841–1874), oacheș ca un țigan, mai mult semăna cu mama, slăbuț, tăcut, de statură mai sus de mijlocie. În anii 1865–1867 urmează studiile la Facultatea de Medicină a Universității Regale Bavarieze „Fridrich Alexander” din Erlangen, își continuă studiile la München (un semestru), apoi se transferă la Viena. Documentar, se confirmă nivelul înalt de pregătire științifică, în perioada studiilor, a lui Șerban. După absolvirea Facultății de Medicină a Universității din Viena, câțiva ani profesează chirurgia într-un spital din Berlin. Susține teza de doctor în medicină. De colegi este înalt apreciat ca specialist competent și om de o cultură vastă. Se îmbolnăvește de *tuberculoză* (oftigă), formă gravă, *cu plămâni sfredeliți*, boală de care suferea timp îndelungat mama Raluca și mai toți frații săi. Moare la 29 noiembrie 1874 de *hemoptizie* în Spitalul Charité din Berlin. Este cunoscut că și către anul 1876 familia Eminovici nu putea achita datoria pentru tratamentul lui de la Berlin, din care motiv apăruse oficiale litigii judecătorești⁸.

⁷ George Călinescu. *Viața lui Mihai Eminescu*. Ion Creangă. *Viața și opera*. Chișinău, Ed. „Literatura artistică”, 1989, p. 50.

⁸ Augustin Z.N. Pop. *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*. București, Ed. Academiei RPR, 1962, p. 192.

Nicolae (1843–1884), șaten, cu ochi căprui, de statură mai jos de mijlocie. A studiat dreptul la Sibiu, un anumit timp a exercitat func-

ția de avocat în Timișoara. Era un om înțelept și blând de la natură, dar foarte bolnăvicios, suferea de *oftigă*. Fiind foarte bolnav, nu s-a mai căsătorit. Se întoarce la părinți acasă, ajutându-l pe taică-său la gospodărit, de care era foarte atașat. Rămas grav bolnav după moartea tatălui, nu a rezistat groaznică pierdere și s-a împușcat. Aceasta se atestă în actul de moarte nr. 9 din 9 martie 1884, inclus în registrul stării civile al primăriei comunei

Cucorani, în prezența martorilor Costache Cărăușu și Ion Lăzărescu. Semnat de primarul urbei dl. Alecsandrescu.

Iorgu (1844–1873), înalt, păr și mustață neagră, sumbru. A făcut studii la Academia Militară din Prusia. Este înrolat în armată, în

compania de infanterie, avansează în gradul de locotenent. S-a remarcat prin cultură și inteligență, fiind trimis la Berlin într-o misiune specială, secretă, autorizat să prezinte o corespondență a Regelui către Bismarck, precum și să asiste la manevrele armatei germane. Fratele lui, Matei, spune că Iorgu ar fi căzut de pe cal în timpul manevrelor militare, după ce mult timp s-a aflat la pat. A decedat la vârsta de 29 de ani, fiind înmormântat la

Ipotești. Prin altă informație, Iorgu (George) a răcit în timpul manevrelor militare și a murit de pneumonie, iar George Munteanu spune că Iorgu s-ar fi împușcat. O informație mai reală prezintă D. Vatamaniuc, care ne relatează: „În ianuarie 1872 Șerban se îmbolnăvește și se internează în spital... În această situație, Ministerul de război îi acordă locotenentului *un concediu de șase luni*, pentru cauza de boală. Peste un timp *hemoptizia* (tuberculoza) capătă o evoluare acută și starea sănătății nu-i permitea să continue serviciul militar... Consiliul medical din Iași stabilește că Iorgu suferă de o *maladie care necesită cură îndelungată*... Prin decretul respectiv

din 29 decembrie 1872 este pus în poziție de neactivitate și disponibilizat din armată. Ulterior starea sănătății lui Iorgu se agravează în continuu și, nevăzând posibilitate de vindecare, la 21 septembrie 1873, își pune capăt zilelor prin împușcare cu revolverul.⁹

În actul nr. 62 din 2 noiembrie 1873 din registrul stării civile al comunei Cucorani, județul Botoșani, se arată că înmormântarea s-a produs fără autorizarea primăriei¹⁰.

Ilie, înalt, blond, semăna cu tata. Era vesel, avea mare talent la desen. A terminat doar trei clase la Cernăuți, urmând apoi medicina la Școala Militară de Medicină a lui Davila din București. Pe atunci, la școală țineau cursuri cei mai de seamă profesori ai vremii: Iacob Felix, N. Turnescu, N. Măldărescu ș.a. După absolvirea școlii, a lucrat în calitate de felcer la spitalul militar. În septembrie 1863 se îmbolnăvește grav de *oftigă* și la 28 decembrie 1863 decedează în spital la vârsta de 29 ani. Preotul bisericii notează la cauza morții: *răceală*. Este înmormântat în cimitirul bisericii „Visarion din Schitu Măgureanu”¹¹.

Aglae (1852–1900), șatenă, înaltă, foarte frumoasă și solitară, mai mult semăna cu mama ei. S-a născut la Ipotești, fiind cea mai în vârstă dintre surori. În 1870 se căsătorește cu I. Drogli, un profesor de pedagogie din Cernăuți, cu care a avut doi băieți, ulterior deveniți ofițeri în armata austriacă. În 1871 a plecat cu traiul la Viena. Pe fratele Mihai l-a văzut ultima dată în 1876, la înmormântarea mamei. După moartea soțului, se recăsătorește cu ofițerul austriac Gareis Edle, cu care copii nu a avut. Mai târziu, Aglae s-a remarcat ca ofițer de vază în armata austriacă. Cauza morții nu se cunoaște.

⁹ În: Vl. Dogaru. *Ei l-au cunoscut pe Eminescu*. București, 1984, p. 268-278.

¹⁰ George Munteanu. *Hiperion (I). Viața lui Eminescu*. București, 1973, p.108.

¹¹ D. Vatamaniuc. *Ilie Eminovici*. În: „Caietele Mihai Eminescu”, II. Ed. „Eminescu”, București, 1974, p.193.

Henrieta (1854–1889), sora mai mică a poetului¹². Era înaltă, șatenă-roșcată. La vârsta de 5 ani a răcit și nu s-a mai întremat. A fost paralizată de la *genunchi în jos* și a rămas oloagă (*fenomen caracteristic pentru tuberculoza articulației coxofemorale!*). Doar la vârsta de 26 de ani a început să umble în cărje. Ghebul spatelui este consecința unui proces de distrugere a coloanei vertebrale în cazul tuberculozei, de care suferea din copilărie. Se deplasa cu greu. Toată viața a trăit la Botoșani, nu a frecventat școala, dar era plină de imaginație, dispunea de o inteligență deosebită. Ea l-a îngrijit pe Eminescu în timpul bolii. Henrieta, într-o

scrisoare adresată Cornелиei Emilian, scrie că boala care a urmărit familia, ca *un blestem*, a fost *tuberculoza* („boala de piept”, cum s-a exprimat ea). În afară de mama, au avut de suferit Șerban, Nicolae, Iorgu, eu și alți frați mai mici. După decesul lui Eminescu, Henrieta, bolnavă și părăsită, zdrobită de dureri morale și copleșită de mizerie, încetează din viață fără să știe cineva.

În certificatul de deces nr. 813 din 15.X.1889 la cauza morții e notat: *apoplexie cerebrală*. Fratele Matei vorbește despre moartea de *pneumonie*.

Matei (1856–1929), fratele mai mic al poetului, a fost unicul din familie, care i-a supraviețuit pe toți. În anii 1872–1876 învață la

Școala de Ofițeri din Iași, pe care o absolvete cu gradul de sublocotenent. Mai târziu, învață la Institutul Politehnic din Praga, devine militar de profesie. Demisionează în gradul de căpitan. Matei a fost acela care până în ultimele clipe a dus grija Ipoteștilor – a avut grijă de mamă și i-a ajutat pe frații rămași în viață. Matei s-a distins ostășește în luptele pentru independența României, astfel

meritând amintirea posterității.

¹² George Călinescu. Op. cit., p. 136-193.

Trecut în rezervă din serviciul militar, Matei descrie soarta fiecărui membru al familiei sale, cândva numeroase. Matei spunea că în războiul pentru independență el luptase și pentru fratele Mihai. Cu durere în suflet povestea despre poet și soarta lui nemiloasă. În 1909, când se împlineau 20 ani de la moartea lui Mihai, Corneliu Botez, președintele tribunalului din Galați, organizase, cu ocazia comemorării, ridicarea unui bust al poetului. Atunci Matei a răspuns chestionarelor date biografice puse de C. Botez, a vorbit despre părinții și frații săi. El restabilise amintirile evenimentelor trecute, adevărul despre neamul Eminovici, fără alunecături apologetice. În acea zi, Matei comunicase informații concrete despre cele 21 scrisori, cărți de vizită și notițe ale poetului, care s-au reprodus atunci *in extenso*, cu ortografia expeditorului¹³. Decedează la vârsta de 73 de ani.

Ca și în alte localități ale ținutului, tuberculoza era foarte răspândită și la populația din Ipotești. Despre aceasta scrie și Dumitru Păsat, apelând la un volum al lui Ion Roșu („Legendă și adevăr în biografia lui Eminescu”), apărut în 1889 la Iași, în care e descrisă amintirea poetului îndrăgostit *în prima tinerețe* de o consăteancă cu numele Elena (12 ani), fiica lui Vasile a lui Nikita, decedată de *oftigă* la 10 decembrie 1862¹⁴.

Susțin părerea lui George Călinescu¹⁵, care vorbea despre tuberculoză ca boală ereditară a familiei Eminovici. Este stabilit că de această boală molipsitoare a suferit nu numai Raluca, dar și majoritatea copiilor ei, tuberculoza fiind și cauza morții majorității din membrii familiei.

Despre aceasta ne mărturisește și medicul C.I. Bercuș: „Flagelul tuberculozei, care măcinase atâtea vieți în trecutul neamului nostru, se părea că își găsea o stavilă durabilă la începutul secolului XX, după descoperirea bacilului Koch (1882) și a unor încercări de preparare a serului antituberculos”. Doctorul Ecaterina Arbore (1873–1937) arăta că răspândirea tuberculozei în capitala României în

¹³ Gheorghe Hagi. *Comemorarea lui M. Eminescu la Galați din 1909, acum 30 ani*. În: „Orizontul”, 1939, nr.4-5, p.191-193.

¹⁴ Dumitru Păsat. *Mitul primei iubiri*. În: *Literatura și Arta*, nr. 23 (3431) din 9 iunie 2011, p. 4.

¹⁵ George Călinescu. *Op. cit.*, p. 136-193.

acea perioadă prezenta o problemă destul de gravă. Într-o statistică alcătuită pe 30 ani (1875–1904) numărul morților de tuberculoză a oscilat între 725 și 1231, atingând proporția de 2,96–4,25% de locuitori... Situația epidemiei prin tuberculoză nu era caracteristică numai Bucureștilor, deoarece ravagiile ei erau prezente aproape în toate satele și orașele țării, cum și în armată... Marea masă a tuberculoșilor răspândeau microbul conștient sau inconștient, se hrăneau și se tratau la întâmplare, mai ales cu leacuri băbești și cu speranța în Cel de Sus¹⁶.

În continuare, C.I. Bercuș relevă: „Trecând în revistă câteva dintre figurile proeminente ale vieții culturale și științifice de la noi, decedate de tuberculoză în primele decenii ale secolului XX, respectiv până la apariția antibioticelor și înainte ca sănătatea populației să devină problemă de stat, vom putea să ne dăm seama de dezastrul produs de către ftizie...” Autorul descrie o serie de personalități care au fost victime ale tuberculozei: scriitorul Iuliu Săvescu (1866–1903); poetul și publicistul Ștefan Petică (1877–1904); psihiatrul Nicolae Vaschide (1874–1907); doctorul Ion Radovici (1868–1908); dramaturgul N. Burlănescu-Alin (1869–1912); scriitorul Emil Gârleanu (1878–1914); episcopul Calist Ialomițeanu (1860–1917); artistul Mihai Florescu (1895–1925) ș.a. Poetul Gh. Vasiliu-Bacovia (1881–1957) a trăit peste 75 de ani, dar a fost mult timp chinat de tuberculoză. La 70 de ani i s-a redeschis boala pulmonară din tinerețe, însă, după un tratament cu streptomycină, s-a vindecat.

Mihai Eminescu a văzut lumina zilei la 15 ianuarie 1850 în comuna Ipotești, ținutul Botoșani, pe timpul Imperiului Austro-Ungar. A fost al șaptelea copil în familia căminarului Gheorghe Eminovici și Ralucăi Iurașcu. Se spune că copilăria i-a fost cea a unui copil normal, a crescut și s-a format în spiritul climatului creștin-ortodox al unei familii pioase, având legături strânse cu Biserica. Primele învățături le-a dobândit de la preotul satului. În anul 1857 învață la școala din Cernăuți, iar din 1860 este înscris la liceu,

¹⁶ C.I. Bercuș. *Tuberculoza în familiile domnitorilor noștri din trecut*. În: *Ftiziologia*, nr. 5, 1973, p. 545-551; C.I. Bercuș. *Pagini din trecutul medicinei românești*. București, Editura Medicală, 1981, p. 257-273.

unde se află printre primii elevi. Din anul 1864 începe să câștige bani pentru existență. În 1865 îl întâlnește pe renumitul pedagog Aron Pumnul, în 1867 intră în trupa lui Iorgu Caragiale. Pe măsură ce își extindea orizontul informației și culturii, îndoielile față de multe aspecte ale vieții aveau să sporească.

M. Eminescu în anul 1869, la 19 ani.

De mic copil, Mihai Eminescu se deosebea de copiii de seama lui: avea apucături poznașe și bizare, nu se împăca cu rostul unei învățături constante, nu prea se împăca cu familia. Cu băieții din sat discuta puțin, prefera să umble pe jos, iubea singurătatea și dezmormântarea trecutului. Într-un cuvânt, nu era vorbăreț, dar când vorbea cu oamenii ei îl ascultau, credeau în sfaturile lui. Vara,

mai mult nu dormea acasă, se înfunda în pădurile din împrejurimile Ipoteștilor, unde asculta ciripitul blând al păsărilor. Oamenii din sat ziceau că acest copil trebuie să fie năzdrăvan. Mai târziu, atras de viața zbuciumată de oraș, e nevoit să plece din Ipotești. Poetul își amintește mereu de anii copilăriei, de pădurile cutreierate, de izvoare, care i-au fost mai târziu surse de inspirație. Mai apoi, devenise nerăbdător să plece în străinătate spre a-și continua studiile¹⁷.

Dragostea lui Eminescu față de țară și neam, prin excelență, se observă din minunata și glorioasa poezie *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*, scrisă la vârsta de doar 17 ani, la 14 aprilie 1867. La această vârstă, deja se formează un spirit afectiv, căutător de prieteni adevărați, un om pătruns de valoarea sa și doritor să capete o stare și o considerație adevărate meritului său. Fără să producă dușmănie adevărată, aceste împrejurări au dat naștere la repulsii și porniri de mânie altora.

În anii 1869–1872, M. Eminescu, fiind student la Universitatea din Viena, frecventează selectiv cursuri de filozofie și drept, economie politică și științe financiare. Preocupările științifice l-au urmărit toată viața. În această perioadă începe să publice articole în domeniul economiei politice, face însemnări filologice extinse, scrie poezii. Toți banii primiți de la părinți îi cheltuia pe procurarea cărților. La una din societățile studențești din care făcea parte, poetul participa în calitate de bibliotecar. Colegii îl știau pe Eminescu ca un excelent cunoscător al lui Platon, Spinoza și Fichte, al doctrianelor orientale, al lui Kant și Schopenhauer. A izbutit să se strecoare în intimitatea unor actori contemporani. Comportamentul rafinat și aspectul îl făceau foarte atractiv pentru publicul vienez.

Ioan Slavici, prieten și coleg, scria despre Eminescu: „...Nici unul dintre noi, colegii lui, nu puteam să ne socotim români deopotrivă cu dânsul, care era moldovean... Eminescu, chiar atunci, tânăr de 19 ani, știa mai multă carte decât noi ceilalți băieți cuminiți... Noi eram cuprinși de uimire când ne dădeam seama cât de multe și cât de profund a putut el să învețe în afară de școală... Avea simțământul familial foarte dezvoltat, mult ținea la mama sa, la fratele mai mic, precum și la sora Henrieta”.

¹⁷ *Omagiul lui Mihai Eminescu la 20 de ani de la moarte*. București, 1909.

Ioan Slavici mai scria: „*Eminescu era omul* care trăia mai mult pentru alții decât pentru sine însuși, era un psiholog de o finețe neîntrecută cu admirabilul său spirit de autoanaliză, vedea toate cele ce se întâmplă împrejurul lui, judeca drept, se bucura de cele bune și se stăruia cu îndărătnicie pentru înlăturarea celor rele. Deci, era nu numai poet și cugetător cu vederi bine lămurite, ci totodată om de acțiune înzestrat cu bun simț practic, care știe să-și aleagă mijloacele și e totdeauna gata să-nfrunte greutățile de orice fel... *Acasă* Eminescu era om al singurătății: îi plăcea să se afle la domiciliu și ținea să aibă locuința curată, luminoasă și bine aerisită... Nu avea nevoie să-și petreacă timpul prin cafenele, ceea ce nu i-a plăcut niciodată. Oricât de mult i-ar fi plăcut discuțiile cu multe persoane, el tot acasă își petrecea mai bucuros timpul, fie scriind, fie citind, fie stând pe gânduri sau dormind... *În lume*, centrul vieții lui sociale erau întrunirile literare ale „Junimii”, de la care nu lipsea niciodată. Pentru dânsul „Junimea” era un fel de *orchestră*, în care chiar și cel mai slab muzicant era un adevărat maestru în ceea ce privește instrumentele lui...¹⁸”

În 1889, Alexandru Vlahuță își amintea: „Eminescu avea un glas profund, muzical, umbrit într-o surdină dulce, misterioasă, care dădea cuvintelor o vibraire particulară, ca și cum venea de departe, dintr-o lume necunoscută... Eminescu a fost pregătit sub toate raporturile a croi un nou drum în literatura română. Niciodată nu s-a văzut la noi un temperament de artist completat de-o cultură așa de vastă și de-o originalitate atât de puternică. *Oameni ca Eminescu răsar la depărtări de veacuri în existența unui popor*. Odată cu stingerea din viață a poetului, s-a stins pentru totdeauna și dulcea și melodioasa-i voce!¹⁹”

Vladimir Dogaru menționează: „Toți care l-au cunoscut ori numai l-au văzut pe Eminescu (în anii când era deplin sănătos) au fost unanim impresionați de frumusețea chipului său... Prin frumusețe și atracție unică, chipul nu numai că se impunea de la sine, dar îi

¹⁸ Mihai Eminescu în *amintirile contemporanilor*. Antologie de Daniel Corbu. Iași, Ed. „Princeps”, 2005, p. 76-96.

¹⁹ Al. Vlahuță. În: *Amintiri despre Eminescu*. Antologie. Ediție îngrijită de Ion Popescu. Iași, Ed. „Junimea”, 1971, p. 214.

definea în același timp și temperamentul de poet, stăpânit de o profundă și senină melancolie... Dacă natura a imprimat pe chipul lui Eminescu trăsăturile poetului de geniu, la rândul său, a imprimat și el pe chipul unora din personajele sale trăsături asemănătoare. Ceea ce impresionează mai presus de orice în astfel de cazuri este faptul că prin trăsăturile personajelor respective, Eminescu s-a descris pe sine însuși...²⁰»

George Munteanu îl caracterizează pe poet în modul următor: „Nu păcătuia decât printr-o extremă iubire de adevăr (de altfel, ca și tatăl lui), în afară de orice îndoială. Dar prin aceasta trebuie înțeles exclusiv *adevărul său existențial*, decurgând din norma unei creșteri ce nu se lasă dominată nici de sine însuși, nici de alții...” Spiritul patriotic al lui Mihai Eminescu, viitor poet, filosof și om politic, s-a observat încă din copilărie și s-a dezvoltat datorită situației sociale din țară, dependentă de apetiturile imperiale ale statelor vecine și atitudinea nepăsătoare a conducătorilor față de soarta poporului. Încă din perioada studiilor la Cernăuți Eminescu se interesa de unitatea și conștiința națională, restabilirea și consolidarea autonomiei principatelor românești²¹. Începuse a sesiza asupra schimbărilor care au avut loc după 1821, când *neatârnarea noastră a fost întunecată*. Cu ce râvnă Eminescu remarcă activitatea lui Gheorghe Asachi pentru deșteptarea conștiinței naționale, spunând că el este acel *om venerabil* sub teascurile tipografiei căruia *au trecut cărțile școlărești și literatura* aproape întregă a unei însemnate epoci de dezvoltare națională²².

După mulți ani de la moartea lui Eminescu, Pompiliu Constantinescu scria: „Poet, critic al culturii, ziarist și polemist, doctrinar al naționalismului, critic literar și dramatic, culegător de folclor, preocupat de filologie, de pedagogie, de metafizică, de politică și de

²⁰ Vladimir Dogaru. *Ei l-au cunoscut pe Eminescu*. București, Ed. „Ion Creangă”, 1984, p. 15.

²¹ N. Stoescu. *Unitatea românilor în evul mediu*. București, 1983, p. 174; A. Iordache, A. Stan. *Apărarea autonomiei Principatelor Române (1821–1859)*. București, 1987.

²² M. Eminescu. *Opere*. București, 1980, vol. IX, p. 133-134.

câte altele, Eminescu este un geniu complet și complex, iar opera lui are atingeri cu atâtea domenii ale spiritului”²³.

George Călinescu²⁴ apreciază patriotismul poetului în felul următor: „Eminescu nu nutrea nici o aspirație pentru sine, ci numai pentru poporul din care făcea parte, fiind prin aceasta mai mult un exponent decât un individ.”

Este cu neputință să nu evidențiezi adevăratele cuvinte spuse din suflet de Theodor Codreanu²⁵: „Deși Eminescu este întemeietorul *doctrinei naționale moderne*, el n-a ajuns să marcheze politica românească. Dimpotrivă, opera lui a fost cu grijă separată de structurile de profunzime ale politicii naționale, opera lui publicistică fiind interzisă și după al doilea război mondial, efectele prelungindu-se până azi. Nu e simptomatic că Eminescu are atâția dușmani înverșunați și după 1989? În mod fățarnic se vorbește de „statutul” *de poet național*. În realitate, de un secol încoace, poetul este înlăturat, sub o formă sau alta, cu excepția unor perioade... Iar anii bolii au directă legătură cu această *interdicție* a lui Eminescu și consacră o *sacrificare* ce datează din una dintre cele mai negre zile ale istoriei românești: 28 iunie 1883...” N-am găsit echivalente pentru asemenea zi decât 28 iunie 1940...

Theodor Codreanu mai spune: „Om al adevărului, al verticalității morale, al cuprinderii ființei românești... Eminescu ar deveni ceea ce s-a vrut întreaga viață – arheul ivirii sale în universalitate, adică al unui stat modern, democratic, civilizată, demn de a sta alături de marile culturi și civilizații ale Europei... În realitate, statul român n-a atins exigențele lui Eminescu, fiindcă nici nu și-a propus vreodată, deși mari gânditori au pledat statornic pentru asimilarea organică a eminescianismului ca temei al ființei noastre...”

În cuvântarea sa, rostită la 16 octombrie 1911 cu prilejul dezvelirii statuii poetului în Galați, Nicolae Iorga avea să răspundă la întrebarea cine este Mihai Eminescu: „Afirmarea unității românești eterne, groaza de cotropirea străină, care ucide o conștiință, împie-

²³ Pompiliu Constantinescu. *O Catedră Eminescu*. Iași, Ed. „Junimea”, 1987, col. „Eminesciana”, p. 153.

²⁴ G. Călinescu. *Opere* (11), *Viața lui Eminescu*. 1969, p. 313.

²⁵ Theodor Codreanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. Chișinău, Ed. „Civitas”, 1999, p. 13.

dică o desfășurare, sfârșim un viitor, lasă fără îngrijire un trecut, pentru a da în loc jaf și corupție, oricare ar fi numele cotropitorului, al aceluși dintâi dintre neamurile de cultură ori al celei din urmă plebiasiatice”²⁶.

Este cunoscut că talentul lui Eminescu s-a manifestat și în alte domenii științifice: filosofie, economie, astronomie, matematică, fizică etc. Aceste capacități deosebite ale poetului sunt confirmate și de savantul american Nicholas Andronesco²⁷, care, bazat pe multe cuvinte specific folosite de Eminescu în fiziografie, ne dovedește că *el este creatorul limbajului de fizică*. Andronesco spune că „probitatea științifică a lui Eminescu, ca și grija lui pentru folosirea numerelor și formulelor, aduce în lumină o notă eminesciană referitoare la teoria economică a americanului Carey. Ținuta științifică a lui Eminescu dezvoltă și completează teoriile recunoscute ale vremii, economie și științe profunde... Eminescu este conștient de formularea analitico-matematică în fizică, ca și în alte domenii ale cunoștinței umane”.

Vorbind în acest context despre Eminescu, Andrei Vartic²⁸ scrie: „Nici un economist nu a mai demonstrat atât de strălucitor necesitatea armonizării hărții tradițiilor economice românești cu cele ale lumii. Și nici un alt istoric, etnolog sau antropolog nu a mai avut curajul să spună lucrurilor pe nume privitor la trecutul și viitorul poporului român, la antologiile lui, inclusiv a celor numerice, dar și la mistica lui liturgică, la locul lui în cântecul lumii, la influența nefastă și ciclică a străinilor, inclusiv a nomazilor de tot felul veniți mai ales de la est de Nistru, asupra destinului românesc, atât în trecut cât și în viitor”.

Într-o publicație a sa, Eugen Gheorghiuță²⁹ mărturisește: „Despre Eminescu poți vorbi la nesfârșit și cu cea mai aleasă dragoste, tot așa precum a vorbit și Eminescu la nesfârșit despre Basarabia...

²⁶ Radu Mihai Crișan. *Testamentul politic al lui Mihai Eminescu*. București, Ed. „Cartea Universală”, 2005, p. 32.

²⁷ Nicholas Andronesco. *Cu privire la legea spațiului în căderea liberă după Eminescu*. În: *Literatura și arta*, nr. 36 (3444) din 8 septembrie 2011, p. 7.

²⁸ Andrei Vartic. *Timpul lui Eminescu*. Bacău, Ed. „Docuprint”, 2008, p. 8.

²⁹ *Literatura și Artă*, nr.24 (3432) din 16 iunie 2011, p. 1.

Atunci când vorbesc despre poet, chiar și cei gângavi rostesc vorbele deslușit, de parcă ar fi niște oratori de marcă”.

Cu mulți ani în urmă, Emil Cioran menționa: „Fără Eminescu, am fi știut că nu putem fi decât esențial mediocri, că nu este ieșire din noi în sine, și ne-am fi adaptat perfect condiției noastre minore. Suntem prea obligați față de geniul lui și față de tulburarea ce ne-a vărsat-o în suflet”³⁰.

Povestind despre ființa poetică și personalitatea intelectuală a lui Eminescu, Constantin Noica spunea: „Nu e vorba de idolatrie... de cultul lui Eminescu... dar de *valoarea lui în cultura noastră*”³¹.

Zoe Dumitrescu-Bușulenga³² avea să mai spună: „Progresul adevărului se conturează cu claritate în opera lui Eminescu, artistul romantic, prin excelență subiectiv, exprimându-se pe sine în mai toți eroii săi... Eroii eminescieni, în oricât de variate haine ar fi, exprimă un protest puternic, întrupat simbolic în luciferica figură de dement a demonului românesc, neadaptabil, cercetătorul pasionat al adevărilor interzise de religie și societate, neconformistul singuratic întrupând forțe contrarii ordinii stabilite. Întrebările de mare însemnătate, ridicate în conștiința tânărului poet, își găsesc răspunsul în *Împărat și proletar* (1874), iar cunoașterea romantică a absolutului, îndrăzneța avântare a gândului dincolo de spațiu și timp, prinde chip literar în nuvela *Sărmanul Dionis* (1872)... Interesul atât de larg al lui Eminescu pentru problemele arzătoare îi conferă un loc de frunte și ca poet... Amară și parcă raportată la soarta proprie e concluzia tristă a inevitabilei deformări cancaniere a biografiei creatorului Eminescu, ce se observă după moartea lui.

Este firesc ca fiecare din generațiile de creație sau mari creatori să ridice problema reconsiderării valorice a operei lui Eminescu... dar nu de nivelare a operei eminesciene. Academicianul Mihai Cimpoi în această privință arată: „A-l demola pe Eminescu înseamnă a demola întreaga construcție piramidală de fapte sufletești și intelectuale, concepții și viziuni constituite de toți oamenii expo-

³⁰ *Schimbarea la față a României*. Ediția a patra. București, 1993, p. 78.

³¹ Constantin Noica. *Introducere la miracolul eminescian*. București, 1992.

³² Eminescu. *Poezii* (prefață). București, Editura pentru literatură, p. XVII-XX.

nențiali ai culturii românești. Axul ei este ideea *națională și universalismul...*” Mihai Cimpoi mai ridică și o întrebare firească: *Ce i se întâmplă însă în spectacolul „de mumificare” și „de muscisări” imaginii lui Eminescu?* Răspunsul este: „Reacția firească împotriva unui naționalism extremist îi determină pe unii să îndemne la demolarea statutului lui de poet național, care înseamnă nu doar poet al ideii naționale, ci și poet de cea mai înaltă valoare artistică în plan național. Nerecunoașterea lui ca poet național echivalează cu nerecunoașterea valorii creației lui poetice, după cum negarea oricărei valori duce la nerecunoașterea statutului estetic de poet național”³³.

Gloria lui Mihai Eminescu constă în tratarea integral-noncomplexială a gândirii, tradiției și expresiei, realizată în toată civilizația lumii. Prin identificarea cu Eminescu, spiritul românesc a dobândit, pentru o vreme, sentimentul că nu poate fi dominat printr-o superioritate, existând în chip aprioric în afara sa. Înfrângerile deveneau accident, iar demnitatea lua înfățișarea principiului. Într-o cultură, însă, care se îndepărtează vizibil de condiția unei asemenea disponibilități nu este de mirare ca Eminescu să devină neinteligibil³⁴.

Academicianul Mihai Cimpoi scrie: „Când vorbim despre personalitatea lui Eminescu, ne gândim la un *complex* de însușiri excepționale pe care le vedește în creația propriu-zisă, în domeniul cunoașterii, în corelarea esteticului și eticului, în gazetărie și activitatea publică, unde respectă un cod deontologic impecabil... Eminescu reactualizează portretul fenomenologic al personalității, așa cum se poate reconstitui din accepțiile pe care i le dă antichitatea...”³⁵

Mihai Cimpoi ne demonstrează că Eminescu, prin personalitatea sa intelectuală și artistică, a devenit *spiritul tutelar* al românilor, poet al Ființei³⁶... Opera gazetărească a poetului este privită ca un

³³ Mihai Cimpoi. *Eminescu și bolile culturii românești. Literatura și arta*, nr. 2 (2786) din 14 ianuarie 1999.

³⁴ Mihai Cimpoi. *Proiectul Eminescu. În: Luceafărul*, 1998, nr. 16, p. 3.

³⁵ Mihai Cimpoi. *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic*. Chișinău, Ed. „Guinivas”, 2012, p. 65.

³⁶ Tudor Nedelcea. *Literatura și arta*, nr. 23 (2807) din 10 iunie 1999.

spectacol intelectual, social și etic al personalității sale, neviciat de partizanat politic.

În ianuarie 1999, cu ocazia zilei de naștere a lui Mihai Eminescu, academicianul Nicolae Dabija cu mare durere în suflet menționa: „...Amintirea, cinstirea înaintașilor – a înainte-mergătorilor noștri – rămân nu doar o datorie de căpetenie, ci și una de onoare a oricărei generații”³⁷.

Cunoscutul biograf eminescian, Theodor Codreanu, pe bună dreptate menționează: „Neînțelegerile din ultima vreme privitoare la revizuirea biografică a celor din urmă șase ani de viață ai lui Eminescu au mai multe cauze, cea principală fiind paradoxal de ordin ideologic și în strictă consonanță cu mentalitatea epocilor. *Naționalismul* ziaristului de la *Timpul* nu este, azi, *corect public* și, în consecință, tentativa de a schimba referențialul și de a depista cauzele *sechestrării* în *cămeșoiul de forță* pe 28 iunie 1883, în atitudinea fermă a publicistului în apărarea **adevărului**, pare să devină, pentru noii decidenți ai destinului popoarelor, inacceptabilă”³⁸.

Despre atitudinea unilaterală a unor contemporani față de Eminescu, Ion Graur³⁹ spune: „Noi și până astăzi știm a face mai mult paradă cu numele Eminescu, fără să ne aplecăm cu adevărat asupra celor trăite și formulate de el... Perseverăm în a rămâne un popor straniu, ca să nu zic – anapoda. Pe de-o parte l-am declarat pe Mihai Eminescu drept Poetul nostru Național, drept simbolul nostru, iar pe de altă parte, îi contestăm opera chiar acolo unde ea constituie chintesența ființei lui. Eminescu, în primul rând, nu a scris în două limbi concomitent – el a scris doar în limba română. În al doilea rând, Eminescu s-a simțit mândru considerându-se român, el nu a făcut nici un fel de distincție între a fi moldovean sau român”. Cu deosebit sentiment prezintă și altă afirmație a lui I. Graur, care avea

³⁷ Nicolae Dabija. *Înainte-mergătorii*. În: *Literatura și arta*, nr. 2 (2786) din 14 ianuarie 1999, p. 1.

³⁸ Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea „neburniei”*. (Ediție definitivă). Chișinău, Ed. „Universul”, 2011, p. 5.

³⁹ Ion Graur. *Eminescu și noi*. În: *Literatura și arta*, nr. 24 (3537) din 13 iunie 2013.

să sublinieze: *Dacă noi nu îl merităm, în mare măsură, pe Eminescu, în schimb, El merită în deplină măsură să fie cunoscut de către noi.*

Dramaturgul, prozatorul și distinsul poet basarabean, Dumitru Matcovschi, astfel a caracterizat măreția poetului:

*Eminescu e făclie,
E o țară cu minuni,
Un izvor de apă vie,
Care vine din străbuni.*

*Microscopice popoare, regi, oșteni și învățați
Ne succedem generații și ne credem minunați;
Muști de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul,
În acea nemărginire ne-nvârtim uitând cu totul
Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată...*

Mihai Eminescu

II Secvențe din viața spinoasă și lupta lui pentru adevăr

Întors în țară de la studii din Viena, M. Eminescu își publică pozițiile în „Convorbiri literare”, revista a societății „Junimea”, și în scurt timp, Titu Maiorescu îi acordă o bursă, cu scopul de a-și urma studiile în filozofie la Berlin. În anii 1872–1874 el își continuă studiile la Universitatea din Berlin. G. Călinescu caracterizează într-un mod specific viața poetului de atunci, arătând că tocmai în acest oraș, Mihai Eminescu a cunoscut iubirea în toate înfățișările ei⁴⁰...

La universitățile din Viena și Berlin, Eminescu a trecut prin lumea cugetării un volum enorm de informații: istorie și filozofie, literaturi vechi, arte, drept, științe exacte, economie politică. Frecvența muzeelor, teatrul, bibliotecile, anticariatele, citea neîntrerupt. Deseori îl vedeau prezent la cursul de medicină legală, susținut de Casper și Edward Hoffman; nu o dată cerea permisiunea să asiste la cercetarea medico-legală a cadavrului.

Totodată, studiile la Viena și Berlin nu l-au înstrăinat pe Eminescu de țară, ci l-au făcut să cugete teoretic asupra necesităților ei naționale și sociale dintr-o perspectivă exterioară. Acei cinci ani au fost ani de învățătură înaltă, de sețoasă însușire a cunoștințelor celor mai diverse, dar și de experiență umană, de contact direct (mai ales la Viena) cu românii din toate părțile. Eminescu a început acum să se gândească profund la realizarea unei mari culturi unitare românești în țară, care să alătore toate conștiințele individuale într-o conștiință națională, și chiar la datele concrete ale acestei culturi⁴¹.

⁴⁰ George Călinescu. *Viața lui Mihai Eminescu*. Ion Creangă. *Viața și opera*. Chișinău, Ed. „Literatura artistică”, 1989, p.136-193.

⁴¹ Eminescu. *Poezii* (prefață). Op. cit., p. XV.

Sosit în țară, Eminescu a fost prins de curentul nemilos al grijilor zilei de mâine și ținut până la sfârșitul vieții într-o incertitudine dureroasă și umilitoare cu privire la viitorul imediat. Se spune că „rămas pe drumuri, hărțuit de răutatea oamenilor și cu o neîncredere în viitor, pe care împrejurările păreau c-o îndreptățesc, poetul alerga să se adăpostească pe la prieteni... Legenda vieții proletare a lui Eminescu devine o problemă psihologică și biografică de oarecare curiozitate... Nevoia de independență economică și morală este ceea ce a apăsât mai mult pe poet, nerăbdător de a fulgera moravurile de atunci, de pe urma cărora își pierduse pentru totdeauna nădejdea unei creații ce ar fi fost așa de fructuoasă pentru cultura țării...⁴²”

La 23 august 1874, Mihai Eminescu este numit director al Bibliotecii centrale din Iași, iar în ziua de 30 august, în aula Universității, a depus jurământul în fața rectorului Ștefan Micle. În calitate de ministru de instrucție, Titu Maiorescu întărește prin decret (16 octombrie 1874) numirea lui Eminescu în postura respectivă. Între timp, Eminescu își statornicește domiciliul într-o odaie mare în casele din curtea bisericii „Trei Sfetite”.

La Iași, a fost inspector școlar, redactor obscur al mai obscurii gazete *Curierul de Iași*, slujbe din care era scos după bunul plac al guvernelor ce se succedau. În curând, Eminescu își urcă în tren hărtoagele și porni la București, unde avea să-l aștepte mizeria, boala și moartea. În scurt timp este apreciat de Titu Maiorescu și începe colaborarea cu „Junimea”. La București, a fost redactor la *Timpul*, inclusiv redactor-șef, ziar conservator, unde poetul și-a împărțit toată vremea între îndeplinirea datoriilor funcțiilor sale oficiale și îndeplinirea obligațiilor sale de creator. Și, pe măsură ce anii s-au scurs, el a fost, datorită poate și onestității lui profesionale excepționale, tot mai copleșit de activitățile cerute de acele funcțiuni⁴³.

În scurt timp (după 1864), forțele reacțiunii din țară, strânse în monstruoasa coalitie politică, îl răsturnase de la putere pe Cuza și încercau să dobândească oarecare stabilitate, să frâneze înnoirea și să discrediteze pe toate căile mișcarea pașoptistă... Pe tărâm cultu-

⁴² George Călinescu. Op. cit., p. 262-264.

⁴³ Eminescu. *Poezii*. p. XV-XVI.

ral, această tendință de negare a momentului revoluționar anterior o reprezintă ideologia junimistă, asemănătoare în unele din punctele ei esențiale cu multe doctrine europene postrevoluționare, născute ca o reacțiune din partea claselor dominante împotriva opozanților. Astfel, contradicția între viața și aspirațiile maselor populare și cultura claselor dominante se accentuează⁴⁴.

Atunci când guvernul conservator al lui Catargiu a căzut de la putere, Eminescu a fost imediat concediat din postul de revizor școlar al județelor Iași și Vaslui. Rămas fără nici o ocupație (1876), el mai adesea se adăpostea pe la amicii săi binevoitori. Unii membri din „Junimea” îi dădeau lui Eminescu ceva mijloace de trai. Tocmai în acea perioadă el începuse a străluci prin talentul său. Cu mare greu i s-a găsit postul de redactor-administrator și corector la „Curierul de Iași”.

Chiar și la acel an (1876), Eminescu purta în suflet o stare de disperare, de neîncredere socială, ceea ce se observă și în cunoscuta sa poezie *Melancolie*:

*Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură,
Ca și când n-ar fi viața-mi, ca și când n-aș fi fost.
Cine-i acel ce-mi spune poveste pe de rost,
De-mi țin la el urechea – și râd de câte-ascult
Ca de dureri străine?... Parc-am murit de mult.*

În 1877, Eminescu este invitat la București, unde i se încredințează postul de redactor la ziarul politic *Timpul*. Acolo s-a simțit pe deplin înrâurirea predominatoare a lui Eminescu. El a contribuit în mare măsură la răsturnarea guvernului și a schimbat starea de lucruri.

Anul debutului la *Timpul* a coincis cu starea de neliniște și indignare generală produsă în România la cererea Rusiei de retrocedare a celor trei județe basarabene care au revenit la Moldova conform Tratatului de Pace de la Paris (1856). Eminescu califică aceas-

⁴⁴ Ibidem, p. XII.

tă cerere a Rusiei ca o încălcare flagrantă a suveranității naționale... La acest act, Eminescu răspunde politicienilor ruși și presei panslaviste și țariste, care-și motivau cerința reîncorporării sudului Basarabiei la Imperiul Rus cu argumente clasice ale diplomației țariste, că Rusia ar fi cerut Basarabia de la Turcia... Prin această argumentare, Eminescu ne-a lăsat modele de contraargumente... El scrie: „*Dacă cerința granițelor naturale ar fi un drept*, atunci Rusia ar putea cere să anexeze întreaga Românie, nu numai Basarabia. *Noi știm că sub pretextul de-a avea granițe s-ar putea cuceri Universul întreg...*”⁴⁵

În continuare, Aurelia Felea scrie: „Dacă retrocedarea Basarabiei pentru Rusia este o chestiune de onoare militară, pentru poporul român este una de existență, deoarece vitalitatea statului român, pentru poporul român, neutralitatea lui are un garant serios în interesul economic pe care-l manifestă puterile occidentale pentru trecutul românesc al gurilor Dunării, interes care canalizează eforturile occidentalilor la stăvilirea penetrației rusești în România... Guvernării – credea poetul – n-au fost în stare să înțeleagă proporțiile reale ale primejdiei ce vine de la Răsărit și adevăratele scopuri ale politicii rusești...”⁴⁶

Cu 10 ani înainte de moarte (în 1879), Eminescu spunea: „Înmulțirea claselor consumatoare și scăderea claselor productive, iată răul organic, în contra căruia o organizare bună trebuie să găsească remedii”⁴⁷.

„Nu voim să trăim într-un stat poliglot, unde așa-numita patrie este deasupra naționalității. Voim și sperăm la o mișcare de îndreptare politică a vieții noastre politice, o mișcare al cărei punct de vedere să fie ideea de stat și de naționalitate”⁴⁸.

„Din momentul în care luptele de partid au degenerat în lupta pentru existență zilnică, din momentul în care mii de interese private sunt legate de finanțe sau de căderea unui partid, nu mai poate fi vorba de neatârnamarea politică a diferitelor grupuri care-și dispută

⁴⁵ Aurelia Felea. *Destin Românesc*. 1997, nr. 3, p. 80.

⁴⁶ Ibidem, p. 81-83.

⁴⁷ Radu Mihai Crișan. *Drumul doinei. Arma cuvântului la Mihai Eminescu*. București, Ed. TIBO, 2008, p. 7.

⁴⁸ Ibidem, p. 8.

puterea statului. Din momentul în care interesul material de a ajunge la putere precumpănește, o spunem cu părere de rău, lupta egală (prin vot), în țară și în parlament, nu e decât manipulare a unor ambiții personale, a unor apetituri, pe cât de nesățioase pe atât de vrednice de condamnat”⁴⁹.

„Sistemul demagogic, care din politică face o speculă, din sufragiul claselor amăgite face o scară de înaintare în economia, nu politică, ci privată, a membrilor societății de exploatație”⁵⁰.

„Poporul, mânat la alegeri cu baioneta civico-electorală, suportă plebeea aceasta, fără a pricepe ceva. Încurcat în paragrafe și articole traduse din franțuzește, nemaștiind a distinge alb de negru și adevărul de minciună, cu mintea uimită de fraze fără de cuprins, de un întreg lexicon de termeni care nu au nici o realitate îndărătul lor, e pe punctul de a-și pierde totul, până și limba și bunul simț, vestit odinioara”⁵¹.

„Elementele străine, îmbătrânite și sterpe, s-au amestecat în poporul nostru și joacă cu media patriotismului și a naționalismului. Neavând tradiții, patrie hotărâtă ori naționalitate hotărâtă, au pus, totuși, mâna pe statul român. Conștiința că ele sunt deosebite de neamul românesc nu le-a dispărut încă – ele se privesc ca o oaste biruitoare într-o țară vrăjmașă. De aceea nu e de mirare că întreaga noastră dezvoltare mai nouă nu a avut în vedere conservarea naționalității, ci realizarea unei serii de idei liberale și egalitate cosmopolite”⁵².

Poetul era convins că lupta lui pentru adevăr se va încununa cu succes, nu se aștepta la o rivalitate categorică, în primul rând, din partea conducerii de vârf a țării. Adversarii politici au știut că va fi foarte greu de învins un idol al societății, cum era Eminescu, și de aceea, ei au purces la o tactică bine chibzuită, pentru realizarea căreia a fost nevoie de șase ani. Până în zilele noastre sunt cunoscute cuvintele înțelepte ale lui Eminescu: „Ceea ce voiesc românii să aibă e libertatea spiritului și conștiinței lor în deplinul înțeles al cuvântului”.

⁴⁹ *Timpul* din 19 septembrie 1880 (*Opere*, vol. XI, p. 337).

⁵⁰ *Timpul* din 28 septembrie 1880 (*Opere*, vol. XI, p. 349).

⁵¹ *Timpul* din 11 octombrie 1881 (*Opere*, vol. XII, p. 366).

⁵² *Timpul* din 29 iulie 1881 (*Opere*, vol. XII, p. 267).

Este bine cunoscută nu numai poziția patriotică, dar și viziunile politice mărețe ale lui Mihai Eminescu. El scria: „Greșelile în politică sunt crime; căci în urma lor suferă milioane de oameni nevinovați, se-mpiedică dezvoltarea unei țări întregi și se-mpiedică, pentru zeci de ani înainte, viitorul ei”. Poetul avea să mai afirme: „Adevărul e stăpânul nostru, nu noi suntem adevărul”.

Maica Benedicta (Zoe Dumitrescu-Bușulenga)⁵³ arată că ființa poetului era plină de contradicții, ca la orice alt om. Totodată, din fericire, el a rămas mereu aproape de sursa vie a poporului, de năzuințele și bucuriile acestuia, ceea ce avea să dea o orientare specială personalității lui, legând-o indisolubil de aspirațiile maselor, de viziunea lor despre lume și mai ales despre frumusețe. La vârsta când Maiorescu studiasse la Viena, alături de vlăstarele aristocrației austriece, Eminescu caută tovărășia ciobanilor și prisăcarilor în pădurile și pe dealurile din jurul Ipoteștilor, iar când junimiștii loveau în pașoptiști și-i denigrau, tânărul moldovean se încălzea la flacăra inimii profesorului său iubit, Aron Pumnul, unul din participanții la revoluția de la 1848 în Transilvania, fugit de teama austriecilor. Deci, pământul și oamenii țării i-au fost primii dascăli, primii săditori în sufletul tânăr al lui Eminescu.

Despre Eminescu, Ioan Slavici își amintea: „El lucra încă din anii tinereții (1869–1870) la traducerea operei lui Kant asupra rațiunii pure, era plin de Spinoza, pe care îl citește de curând și citea pe Fichte... Mult și cu o repeziciune uimitoare citea... Era la curent și cu publicațiile noi, și cu cărțile vechi... Îndată ce primea banii de acasă, își cumpăra cărți și timp de câteva zile nu-l mai vedea nimeni... Masa lui era plină de cărți românești și nemțești. În românești citea mai mult scrierile vechilor cronicari și *Convorbiri literare*, în limba germană – operele celor mai însemnați scriitori... Nu o dată *ne plimbam până-n crepetul zorilor de zi*, și cu ocaziunea acestor plimbări m-am luminat fără îndoială mai mult de cât audiind cursurile de la universitate”⁵⁴.

Vladimir Dogaru subliniază: „Dintre toți contemporanii poetului, cel care i-a scos în evidență mai bine ca oricine gradul înalt al vas-

⁵³ Eminescu. *Poezii* (prefață). București, Editura pentru literatură, 1967, p. XIV.

⁵⁴ Ioan Slavici. *Amintiri*. București, 1924; Vladimir Dogaru. *Ei l-au cunoscut pe Eminescu*. București, Ed. „Ion Creangă”, 1984, p. 68-69.

tei lui culturi literare, filozofice și științifice a fost Titu Maiorescu... Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stă la nivelul culturii de astăzi... Cu neobosita lui stăruință de a ceti, de a studia, de a cunoaște, el își înzestra fără preget memoria cu operele însemnate din literatura antică și modernă...⁵⁵

Despre geniul poetic și științific al lui Mihai Eminescu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga⁵⁶ menționa: „Din când în când, au răsunat voci înalt autorizate în alte tărâmurii ale culturii, dar și în materie de judecată estetică, precum Maiorescu, Iorga, Noica, dând credit nelimitat de reprezentare superlativă geniului național lui Eminescu. Chiar un mare matematician ca Octav Onicescu, un fizician ca Andrei Dorobanțu, un matematician ca Solomon Marcus, un istoric al științei ca I.M. Ștefan s-au pronunțat „uimiți” despre calitatea cunoștințelor și intuițiilor lui științifice”. Caius Traian Dragomir demonstrează că Eminescu este cel mai mare politolog român⁵⁷.

Totuși, în scurt timp, M. Eminescu se afla pe culmea creației sale poetice și ziaristice, era recunoscut ca unul dintre cei mai talentați poeți din spațiul românesc, apreciat și peste hotarele țării. Făcea impresia că el juca un rol public, mult mai important decât a lăsat să se înțeleagă istoria literară tradițională. Realizase performanțe nu numai ca poet, dar revoluționase și jurnalistică de idei politice și sociale, desăvârșind începuturile unor precursorii... Transformase *Timpul* dintr-o publicație modestă de partid într-un ziar de audiență națională și de înaltă clasă jurnalistică, fiind șeful unei echipe unice de ziariști... Eminescu nu făcea atât politica unui partid, cât impusesese un punct de vedere național, purtând amprenta excepționalei sale gândiri... Planurile reformatoare ale poetului vizau unitatea politică a tuturor românilor de la *Nistru pân' la Tisa*⁵⁸...

⁵⁵ Vladimir Dogaru. *Ei l-au cunoscut pe Eminescu*. București, Ed. „Ion Creangă”, 1984, p. 62.

⁵⁶ Theodor Codreanu. *Dubla Sacrificare a lui Eminescu*. Chișinău, Ed. „Civitas”, 1999, p. 6.

⁵⁷ *Glasul Națiunii*, nr. 12, anul X, 16 iunie 1999, p. 14.

⁵⁸ Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea „nebuliei”*. Chișinău, 2011, p. 169-170.

Theodor Codreanu⁵⁹ mai specifică: Eminescu, ca geniu poetic, n-a fost receptat în toata grandoarea viziunii sale, trezind un viu interes... Nu e o simplă coincidență că această glorie a început să crească după 1883, înlesnită deopotrivă de zgomotul care s-a produs în jurul îmbolnăvirii poetului și de apariția ediției lui Maiorescu. Marea schimbare a intervenit referențial în existența lui Eminescu (din 28.06.1883). Ea a fost precedată de un război surd, cu unele izbucniri publice incontestabile între poet și cei care au constituit ținta atacurilor sale. Timp de 6 ani Eminescu a plutit pe o corabie a nebuniei (!), spre fascinația publicului și a autorilor, bine intenționați ai scenariului.

Merită evidențiată înalta apreciere dată poetului către primul-ministru al României pe atunci⁶⁰, care foarte expresiv mărturisea: „În vreme ce Carol I era *regele politic* al românilor, Eminescu era *regele spiritului* național. Numai așa trebuie înțeleasă verticalitatea existențială a tot ce-a făcut Eminescu... Acesta e sensul ontologic al creării mitului Eminescu de către Titu Maiorescu, cel care a contribuit la *aruncarea peste bord* a poetului, dar care a recunoscut în el *cea mai înaltă încorporare a inteligenței române*”.

În *Amintiri de la Junimea*, Gheorghe Panu povestește despre un sfat povățuitor pe care Eminescu i l-a dat pe timpuri: „Panule, știi tu că în lumea asta nu este nimic mai interesant decât istoria popoului nostru, trecutul lui... Tot, tot este un șir neîntrerupt de martiri”.

Cât de frumos se asociază cele spuse cu versurile poetului din *Scrisoarea I* (1981):

*Or să vie pe-a ta urmă în cavou de-nmormântare,
Splendid ca o ironie cu priviri nepăsătoare...
Iar deasupra tuturor va vorbi vrun mititel,
Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră. Iată tot ce te așteaptă.*

⁵⁹ Ibidem, p. 57.

⁶⁰ Ibidem, p. 133-134.

Ionel Savitescu, într-un mod direct și obiectiv, îi caracterizează așa-numiții prieteni ai poetului⁶¹: „...Eminescu n-a dus lipsă de detractori, atât în viață, cât și după moarte: D. Petrino, V.A. Urechea, C.A. Rosetti, Bonifaciu, Pantazi Ghica, Alexandru Macedonski i-au fost dușmani înverșunați, poetul răspunzându-le prin poezii persiflante, ironizându-i cu verva cunoscută. Din altă categorie de adversari ai lui Eminescu fac parte: Petru Grădișteanu, Grigore Gellianu, Alexandru Grama, Aron Densușianu, Anghel Dumitrescu. Aceștia din urmă nu s-au mulțumit cu atacuri ocazionale, investive sau simple aluzii la poezia și persoana lui Eminescu, ci efectiv au scris împotriva-i, căutând să abată cursul literar al epocii favorabil lui Mihai Eminescu. Lucrările acestora rămase decenii întregi în revistele vremii, cu unele excepții”.

Din păcate, cohortele denigratorilor lui Eminescu se recrutează permanent din rândul fanaticilor unor ideologii ostile României. Detractorii văd în Eminescu o forță stihială de ură și de violență verbală. În această privință, Cristian Tiberiu-Popescu⁶² spunea: „Atragerea lui Eminescu la *Timpul* este o adevărată eroare politică a conservatorilor... Poetul va institui un zid în calea tuturor, stavilă oricărui compromis, oricărei înțelegeri de partidă, urmărind neabătut drumul drept spre el... Toate consecințele s-au răsfrânt asupra lui, în ultimă instanță... Când Eminescu, la 16 februarie 1883, și-a dat demisia de la ziar, ...de fapt, *Timpul* și conservatorii s-au desotorosit de el”.

Tonalitatea articolelor eminesciene devenise atât de necruțătoare, încât *Românul* scria de *teroriștii de la „Timpul”*... Punctul obscur al eminescianismului și principalul *atu* al adversarilor de tot felul, de la C.A. Rosetti până la regele Carol I, a fost văzut Mihai Eminescu... ca deschizător de drum al imaginarului violent la români⁶³.

⁶¹ Ionel Savitescu. *Denigratorii lui Eminescu*. În: *Oglinda Literară*, nr. 38, anul III, februarie, 2005, p. 1109.

⁶² Cristian Tiberiu-Popescu. *Eminescu. Antiteză*. București, Ed. „Libra”, 2000, p. 270-273.

⁶³ Ruxandra Cesereanu. *Imaginarul violent al românilor*. București, Ed. „Humanitas”, 2003. A se vedea: Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea nebuniei*. Chișinău, 2011, p. 25.

Alexandru Vlahuță⁶⁴ își amintea cum, pe timpul verii, patronii de la *Timpul* plecau cu toții la odihnă. Eminescu stătea neclintit la București, mistuindu-se și luptând până la jertfă pentru onorarea altora, fiind soldat nefericit. Asta era pe la sfârșitul lunii mai 1883, iar peste o săptămână gazetele anunțau că Eminescu a înnebunit... S-a recurs la o strategie de supraviețuire în fața unei situații insuportabile, *neburnia* fiind a sistemului, nu a poetului... Numele exact al bolii lui Eminescu este criza sacrificială și autosacrificială.

Al. Vlahuță, unul dintre puținii care au încercat să înțeleagă tragedia poetului, vizitându-l la Șuțu, a mărturisit că Eminescu i-a spus despre un plan de reorganizare socială, la care el se gândește de mult, o lucrare importantă, la care muncește, care-i dă nopți de insomnie și dureri de cap ucigătoare⁶⁵.

Theodor Codreanu arată⁶⁶: „La începutul anului 1883, Eminescu se internează la Spitalul Brâncovenesc, unde este îngrijit de doctorul Wilhelm Kremnitz, ieșind apt de muncă. S-a întors, însă, din nou la munca supraomenească, situație surprinsă în textul amintirilor lui Vlahuță, reproduse anterior. Acesta e tabloul *clinic* de până la 28 iunie 1883”.

Deja în 1931, I.N. Roman scria: „Am avut totdeauna, am și astăzi convingerea neșrămutată că poetul care a luptat cu mizeria și cu foametea a murit cu zile. Eminescu avea nevoie de un tratament serios și de lungă durată, care cerea oarecare sacrificii pe care nu s-a găsit nimeni dispus să o facă”⁶⁷.

Ilina Grigori interpretează⁶⁸ acest gest al poetului ca o dovadă că nu s-au făcut presiuni asupra lui Eminescu ca să părăsească *Timpul*, raționament cu totul fantezist, utilizat pentru a oculta cele ce se vor petrece la 28 iunie 1883. Argumentul autoarei este că liderii conservatori i-au refuzat demisia, de unde și concluzia că nici nu au

⁶⁴ Al. Vlahuță. *Amintiri despre Eminescu*. București, 1953, p. 138-139.

⁶⁵ Ibidem, p. 99.

⁶⁶ Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea „neburniei”* (ediție definitivă). Chișinău, Ed. „Universul”, 2011, p. 121.

⁶⁷ I.N. Roman. *O pagină inedită din viața lui Eminescu*. În: *Adevărul literar și artistic*, nr. 535 din 8 martie 1931.

⁶⁸ Ilina Grigori. *Știm noi cine a fost Eminescu?* București, Ed. ART, 2008, p. 275.

făcut presiuni asupra jurnalistului! În realitate, Eminescu a fost degradat la simplu redactor din postul de redactor-șef.

Tudor Arghezi într-un eseu despre M. Eminescu spunea: „Poetul nu-și răsfăța nici puținii prieteni, nici numeroșii lui adversari”. Cel mai înverșunat din ultima categorie a fost Alexandru Macedonski... Despre el Titu Maiorescu scria: „Eminescu ajunsese să aibă gloria fără ca s-o caute. Macedonski era orgolios infatuat până a se crede... cel mai mare poet al nostru. Printr-o supraproducție de valoare inegală el forța gloria fără s-o găsească... Doi oameni atât de deosebiți nu puteau fi decât adversari”⁶⁹. Se știe că anume din baia lui Alexandru Macedonski, Eminescu, sub pretext de nebunie, a fost pus în cămașa de forță și internat la 23 august 1883 în spitalul de psihiatrie al doctorului Șuțu!

Superioritatea intelectuală și poziția civică ale poetului deveniseră din ce în ce mai iritabile pentru guvernanții statului și reprezentanții puterii, iar publicațiile lui aveau tangențe revoluționare. Din aceste motive, activitatea ziaristică a lui M. Eminescu capătă valențe critice în anul 1881, după ce a atacat sever programul politic lansat la 31 decembrie 1880 de Titu Maiorescu, în care se pleda pentru subordonarea intereselor României Imperiului Austro-Ungar. Eminescu știa planurile lui Bismarck de a transforma Austria într-o confederație dunăreană (balcanică), la care să fie anexate mai multe țări învecinate, inclusiv România. Drept urmare, în noiembrie 1881, el este deja retrogradat și înlocuit la conducerea ziarului *Timpul*, iar noul redactor-șef îl atacă pe Eminescu chiar de la intrarea în funcția dată. Această situație l-a impus pe poet să înceapă o luptă aprigă cu caracter constructiv, devenind obiectul serviciilor secrete ale Rusiei țariste și Austro-Ungariei⁷⁰.

Valeriu Dulgheru menționează: „Având un spirit de observație foarte fin, o capacitate de analiză fenomenală și o pană ascuțită, Eminescu biciuia cu necruțare viciile care ne-au fost implantate de către străini”. Autorul prezintă expresia poetului: „Luminile civilizației bizantine au pătruns atât de adânc în noi, încât privim lumea

⁶⁹ În: *Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor*. Antologie de Daniel Corbu. Iași, Ed. „Princeps”, 2005, p. 427-428.

⁷⁰ Gh. Ungureanu. *Eminescu în documente de familie*. București, Ed. „Minerva”, 1977, p. 412.

ca ceva spus unei ordine pur mecanice de lucruri, unde nici inteligența, nici meritul, nici caracterul nu mai valorează nimic și unde oarba întâmplare domnește, distribuind... bani peșin, reversibili pentru arta de a calomnia și a amăgi”...

Mihai Eminescu vorbea cu durere în suflet: „Vai și amar de noi, dacă, în vremurile noastre mari, am avea parte de a fi conduși de oameni mici a căror cap e prea strâmt spre a putea cuprinde concepția bogată a misiunii unui popor întinerit după o viață de optsprezece veacuri, ori a căror inimă e prea searbădă spre a se putea încălzi de această misiune”⁷¹.

M.N. Rusu⁷² scrie: „Eminescu era supravegheat de serviciile secrete pas cu pas. Baronul Von Mayr, ambasadorul Austro-Ungariei la București, îl însărcinase pe F. Lachman să dirijeze această însărcinare. O notă informativă a baronului denunța articolul lui Eminescu în *Timpul* privitor la expansiunea catolicismului în România...” Se mai anunța: „Eminescu, redactor principal la *Timpul*, a făcut propunerea ca studenții transilvăneni de naționalitate română, care frecventează instituțiile de învățământ din România a se instrui, să fie puși să acționeze în timpul vacanței în locurile natale pentru a racorda politica în direcția *Daciei Mari*. O asemenea informație spulbera credința aceloră că Eminescu era un adept al federalismului în ceea ce privește Transilvania... ca pas înspre proiectarea României Mari”.

Sunt bine cunoscute motivele *izolării și lichidării* lui Eminescu. Nu ocazional, el în permanență era urmărit nu numai de agentul F. Lachman, dar și de Grigore Ventura, informator al serviciilor secrete vieneze. Poetul se afla chiar în primejdie de lichidare fizică... La Iași, cu ocazia dezvelirii, la 6 iunie 1883, a statuii lui Ștefan cel Mare, poetul avea la el revolver, pe care i l-a arătat lui Ion Creangă, motivând că *nu poate exclude încercări să-l omoare*. Tocmai prezența pistolului a fost pusă, firesc, în ziua de 28 iunie 1883, pe seama *nebuniei*⁷³.

⁷¹ Valeriu Dulgheru. *Eminescu și unitatea națională*. În: *Literatura și arta*, nr. 24 (2964), 13 iunie 2002, p. 4.

⁷² M.N. Rusu. *Eminescu – inedit*. În: *Săptămâna*, 1987, nr. 31, p. 4.

⁷³ Emil Gârleanu. În: *Luceafărul*, 1909, p. 295-297.

Dintr-o scrisoare din arhiva lui Titu Maiorescu, adresată lui Iacob Negruzzi în 1877, aflăm: „În privința lui Eminescu am să te rog (între noi) să fii ceva mai zgârcit cu laudele, fiindcă se smintește băietul. De când prin scrisorile tale îi trimiți ici, colo o vorbă de încurajare, s-a făcut nesuferit în „Junimea”. Nu mai admite nici o critică, și se crede mai presus de toți ceilalți muritori. Mi-e frică să nu-și iasă din țâțână, mai ales că nici până acum nu prea călca pe pământ sănătos”⁷⁴.

În anii 1882–1883 Eminescu devenise agitat, febril, agresiv, straniu pentru societate, fără a-și pierde luciditatea gândirii... Aceste abateri le observase Iacob Negruzzi încă în anii 1880–1881; adică, odată cu *începutul terorizărilor psihologice*, parvenite de la adversarii săi politici, care viclenește îi măcinau sănătatea. Astfel, la 12 septembrie 1882, răspunzând încă o dată învinuirilor de violență verbală pe care i le aduceau foile guvernamentale, poetul curma discuția cu un argument dintotdeauna fără replică: „Nu vă prefaceți a vă supăra pe ceea ce zicem. Supărați-vă mai bine pe ceea ce se întâmplă, *pe realitate*. Ceea ce se-ntâmplă în viața materială și morală e trist, nu icoana slabă pe care noi o dăm în scris despre aceasta realitate... Ceea ce știm cu toții însă sunt relele reale, care bântuie țara, rele care nici n-au ce face cu principiile conservatoare sau cu cele liberale...”⁷⁵

Merită menționată viziunea lui Ion Popescu referitor la timpul când a avut loc derularea conflictului între Eminescu și Catinca Slavici, care s-a exprimat sceptic: „Rămân încredințată că *catastrofa* n-a fost înainte de ducerea poetului în strada Plantelor, ci s-a produs în vremea când el deja se afla acolo. Mediul, groaznicul mediu în care era condamnat să trăiască și care ar zdruncina și pe un om cu totul sănătos – cu condiția să n-aibă nervi ca odgoanele de la vapoare – tocmai acest mediu a provocat catastrofa”⁷⁶.

La 5 ianuarie 1883, poetul era printre cei care inaugurasă un nou an de activitate al „Junimii” bucureștene. Însă, în relatările despre

⁷⁴ Biblioteca Academiei RPR, Serviciul manuscrise, Arhiva T. Maiorescu, S 57(3), XIII.

⁷⁵ George Munteanu. Op. cit., 1973, p. 300.

⁷⁶ Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea nebuniei*. Chișinău, Ed. „Universul”, 2011, p. 11.

cele două ședințe următoare (din 12 și 19 ianuarie), Maiorescu specifica invariabil: „*Eminescu – în spital!*”. Starea sănătății trebuie să i se fi înrăutățit peste măsură, dacă poetul nesocotea deprinderile lui de a-și căuta de grijă singur. Primăvara îl găsi pe Eminescu parcă restabilit, în orice caz foarte activ la redacție, acasă, în „Junimea”. Ceva mai târziu, George Munteanu insista asupra faptului că primul care a înțeles viclenia publicațiilor în jurul bolii sale a fost însuși poetul, precum se înțelegea și „ingratitudea” lui față de Maiorescu. Aceasta a condiționat și gesturi de disperare, ca spargerea vitrinei, la Iași, cu călcarea în picioare a volumului editat de Maiorescu. Astfel de comportament a servit motiv pentru încarcerarea lui la Mănăstirea Neamțului⁷⁷.

Sunt de acord cu cei care spun că lichidarea lui Eminescu de pe arena politică a fost bine regizată, ceea ce a și dus la moartea poetului. Poliția i-a sigilat casa, Maiorescu i-a ridicat manuscrisele și toate documentele, sub pretextul să nu fie distruse, parțial depuse peste mulți ani la arhiva Academiei. Acțiunile politico-naționale ale lui Eminescu au fost de judecate prin metodologie topică (măsuri active!), specifică serviciilor secrete și în zilele noastre.

În lupta sa pentru unitatea națională, susținută activ de tineret, lui Eminescu i se atribuie statut de persoană primejdioasă pentru guvernanți. Atitudinea categorică și declarațiile sale argumentate față de trădătorii Patriei au servit drept pretext ca, la 28 iunie 1883, să fie luat de poliție (ca ostatic politic) și, pe motiv de „nebulie”, internat cu forța în spital.

În cartea *Mărturii*, Veronica Micle⁷⁸, foarte convingător scria: „Chemarea lui Eminescu la ziarul *Timpul*, ziar în care el condusesese campania pentru demascarea liberalilor, a însemnat totodată începutul chinului, peste care rezistența lui fizică n-a putut trece mult peste cinci ani”. Cu siguranță, nu-și putea nicidecum imagina Veronica Micle chinurile pe care avea să le suporte și „tratamentul” inuman, aplicat intenționat în scopul exterminării fizice a iubitului poet și bărbat.

⁷⁷ Ibidem, p. 301.

⁷⁸ *Mărturii...* Veronica Micle. Ed. a II-a, revăzută. București, Editura Tineretului, 1969, p.136.

Mulți autori recunosc că mitul despre boala și moartea lui Mihai Eminescu este strâns legat de activitatea jurnalistică, de viziunile sale patriotice și insistența de a demasca acțiunile nedemne ale unor demnitari cu o enormă influență politică. La apogeul talentului său, el devenise un tribun înflăcărat, o valoroasă și incomodă figură politică. În floarea capacităților creative, Eminescu își asuma un program măreț, de suport ontologic autohton și antic, asemănător cu cel al lui Nietzsche. Programul fusese strategic argumentat, împărțit, încă la 1882, Veronicăi Micle. Rămânea doar ca ambii să elaboreze etapele de creație. Însă *moartea civică*, din 1883, a distrus îndeplinirea acestor năzuințe patriotice, în care mult credea poetul.

Matei, fratele mai mic al poetului, aflând despre cele întâmplate, a intervenit pe lângă Șuțu și Kremnitz, să-l ia pe fratele său acasă, la care ambii medici au declarat că numai Maiorescu poate face acest lucru, fiindcă numai în baza declarațiilor lui, Eminescu a fost pus la ospiciu.

Anul 1883 a fost crucial pentru soarta poetului, greutățile urmând, una după alta. Cea mai gravă pentru Eminescu a fost destituirea lui din funcția de redactor la „*Timpul*”.

În realitate, capelmaistrul orchestrației din scena *încătușării* lui Eminescu a fost Titu Maiorescu și *proba de piatră a adevărului* se află în recompensa pe care corifeul conservatorilor junimiști o primește ca avansare de la prim-ministrul Ion C. Brătianu: a) în 1883, șeful guvernului liberal îl vizitează pe T. Maiorescu acasă; b) lui T. Maiorescu i se propune să intre în componența guvernului liberal; c) T. Maiorescu este numit profesor la Facultatea de Litere a Universității din București⁷⁹.

Virgil Stan⁸⁰ este autorul celei mai recente publicații referitoare la cauzele lichidării fizice a lui Mihai Eminescu. În special, el reamintește numele lui Petre Carp, unul din conducătorii Partidului Conservator, care ar fi rostit în plenul Parlamentului Român: „Și mai potoliți-l pe Eminescu”. Autorul arată că divergența dintre Eminescu și Carp s-a „născut odată cu apariția în Parlament a pro-

⁷⁹ Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea „neburnei”*. Chișinău, Ed. „Universul”, 2011, p. 297.

⁸⁰ Virgil Stan. *Lichidarea lui Mihail Eminescu*. În: *Basarabia literară*, nr. 9, 2013, p. 7.

blemei modificării articolului 7 din Constituție (chestiunea izraelită), împotriva căreia pleda în scris Eminescu... în timp ce Petre Carp activa politic pentru modificarea Constituției în sensul dorit de Alianța Izraelită: „Pornit împotriva poziției exprimate de *Tim-pul*, la 15 martie 1879, Carp le scrie atât lui Eminescu, cât și lui Maiorescu... Cea mai categorică explicație dată de Eminescu față de criticile lui P. Carp a apărut în *Tim-pul* cu numai o lună înainte ca el să fie lichidat social și fizic”.

Se spune că Maiorescu a fost un mare maestru în a-și clădi propriul mit pentru posteritate, odată cu înălțarea lui Eminescu, fiindcă scopul lui era să dărâme un recunoscut mit autentic – cel eminescian. Octav Minar era de părerea că Maiorescu a distrus tot ce se găsea compromișător pentru el în scrisorile lui Eminescu. S-a purces la o pură denigrare a poetului. Existența momentelor de tensiune între poet și critic, înainte de 1883, o probează calificativul din 1885, când Maiorescu notează că Eminescu e „maniac”. Totodată, exista și o dovadă directă că Maiorescu distrugea cu măiestrie lucrurile neconvenabile⁸¹.

Exemplu. La 14 august 1883, Maiorescu⁸² nota în *Însemnări zil-nice*: „Astăzi am vizitat pe un minut, împreună cu Wilhelm Kremnitz, pe M. Eminescu, alienat, la Dr. Șuțu. Delirie neîntrerup-tă. Nu m-a recunoscut (!), vorbind întruna, *scuipând în toate părți-le*. O priveliște care te întristează și te dezgustă, fără nici o atrac-ție”. Descrierea stării deplorabile a poetului de către Maiorescu, cu scuipatul frecvent, era un simptom al hipersalivației produse de intoxicația mercuriană. De altfel, nici în tren spre Viena salivația nu încetase la Eminescu!

Vorbind despre soarta poetului, A.D. Xenopol⁸³ spunea: „Anume mediul corupt și partizanat... mediul blestemat din țară a distrus *țesătura nervilor* lui Eminescu... Om al *verticalității morale* și al *adevărului*, Eminescu este presat din toate părțile (prieteni, politici-

⁸¹ Theodor Codreanu. Op. cit., p. 298.

⁸² Ion Filipciuc. *Simptomuri politice în boala lui Eminescu*. Iași, Ed. „Timpul”, 2005.

⁸³ A.D. Xenopol. *Unul din cei mai nobili fii ai țării*. În: „Amintiri despre Eminescu”, p. 108.

eni și adversari) să se „mlădieze” spre a o duce mai bine. Poetul e conștient că aceasta e *fatalitatea și nenorocirea* vieții sale...

Teoria complotului antieminescian îl face pe Ion Spânu tranșant să spună: „Principalul nume al *neburiei* lui Eminescu rămâne *adevărul*. Asta ar explica și necurmata *stare de război* cu Eminescu, de un secol încoace, război care a culminat în anii comunismului și s-a prelungit, cu violență, și după 1989. Unul din argumentele forte ale cabalei antieminesciene e că publicistica n-ar avea nici o însemnătate, comparativ cu poezia, deoarece e produsul unei minți pândite de boală, pentru o bucată de pâine” etc.⁸⁴.

Conform Constituției și legilor țării la acel timp, orice ospiciu nu putea primi un bolnav declarat *nebur*, decât în baza unui certificat semnat de doi medici. Ocolirea legii în cazul Eminescu este abil mistificată. Arestarea din 28.VI.1883 a fost nu altceva decât privare de libertate a poetului pe motiv de *neburie*... pusă la cale de o întreagă mașinărie care a acționat ilegal... vizându-l nu numai pe Maiorescu, ci și alte persoane „de încredere”, dintre care făceau parte comisarul de poliție Nicolaescu și doctorul Șuțu⁸⁵...

Iată și un alt exemplu de acțiune nedemnă. La 21 octombrie 1883, Titu Maiorescu organizează externarea ilegală a lui Eminescu de la ospiciul „Caritas” și, fraudulos, fără pașaport, transferat la Viena, unde este internat la Institutul Leidesdorf din Ober Döbling. Ulterior, s-a dovedit că acest *voiaj* a fost ilegal, cu prezentarea documentelor false la traversarea hotarului țării. S-a constatat că în perioada 21 octombrie 1883 – 15 februarie 1884, Eminescu, ca persoană, nici nu este înregistrat că a trecut hotarul Imperiului Austro-Ungar! În ajunul anului nou (1884), Titu Maiorescu, pe secret, îl vizitează la Viena pe Eminescu, găsindu-l în plină *luciditate* pe cel ținut în carantină ilegal⁸⁶.

Unica dorință a lui Eminescu la revenirea în țară, din Viena, să rămână în capitală și să-și continue bătălia publicistică, dar Titu Maiorescu s-a opus cu înverșunare, luând chiar și decizia ca *Timpul* sa fie desființat... Poetul a fost silit la un soi de viață la domiciliu,

⁸⁴ Ion Spânu. *Asasinarea lui Eminescu*. Cluj-Napoca, Ed. „Apostrof”, 2011.

⁸⁵ Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea „neburiei”*. Chișinău, Ed. „Universul”, 2011, p. 270-272.

⁸⁶ Theodor Codreanu, Op. cit., p. 282.

forțat să plece la Iași, care devenise pentru poet de nesuferit, și bineînțeles, situația nu-i mai putea oferi posibilitățile de a activa în capitală, iar centrul vital al „Junimii” mutându-se la București⁸⁷.

De soarta poetului, după anul 1884, nu se mai interesa nimeni. Așa-numiții *protectori*, ministeriabili conservatori, patronii săi de calvar îl uitaseră pe Eminescu. Scrisorile Harietei⁸⁸ dovedesc că oficialitatea nu numai că nu l-a ajutat, dar și mai grav, că printr-o ostentație răzbuunătoare pentru fronturile lui de luptă, i-a manifestat ostilități neumane, iar replicile adversarilor s-au adăugat la toiul grelelor suferințe. Cererea surorii poetului în privința susținerii bănești pentru trimiterea nefericitului la băi terapeutice a întâmpinat un „categoric” refuz... Augustin Z.N. Pop concretizează⁸⁹ că, drept răspuns la presiunile de moment, poetul *denunțase afacerismul păturii suprapuse și trădarea ei față de patrie...*

În acest context, George Călinescu scria⁹⁰: „Eminescu își dădea seama că durerile sale erau un ecou stins al suferințelor obștești, pricinuite de deșănțarea demagogică a liberalilor, care sărăciseră țara cu reformele lor...”

Afirmația lui G. Călinescu reiese perfect din conținutul poeziei marelui poet, din care decurge sensul nedreptății orânduirii politice a țării și pasionatul vorbitor îndeamnă la răsturnarea ei⁹¹.

*Spuneți-mi ce-i dreptatea? – Cei tari se îngrădiră
Cu-averea și mărirea în cercul lor de legi;
Prin bunuri ce furară, în veci vezi cum conspiră
Contra celor ce dânșii la lucru-i osândiră
Și le subjugă munca vieții lor întregi.*

⁸⁷ Theodor Codreanu. Op. cit., p. 92.

⁸⁸ Henrieta și Mihai Eminescu. *Scrisori către Cornelia Emilian și fiica sa Cornelia*. Iași, 1893, p. 40.

⁸⁹ Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 447.

⁹⁰ George Călinescu. *Viața lui Mihai Eminescu*. Ion Creangă. *Viața și opera*. Chișinău, Ed. „Literatura Artistică”, 1989.

⁹¹ Eminescu. *Poezii*. Cuvânt înainte de T. Arghezi. București, 1967.

La 24 septembrie 1884, Eminescu este numit în postul de subbibliotecar al Bibliotecii Centrale din Iași. La 25 octombrie este prezent la banchetul anual al „Junimii”. În același an publică un volum de poezii.

În 1885, la Socec, apare al doilea volum de poezii. Eminescu continuă modesta slujbă la bibliotecă și predă la școala comercială din Iași. Într-o scrisoare din 15 august, scrisă de la Odessa și adresată către Petre Novleanu, prieten din copilărie, M. Eminescu cere ajutor material și roagă să nu fie uitat în mâinile poliției⁹²...

În 1886, el continuă să lucreze la bibliotecă, îndeplinind roluri secundare. La 15 martie, Albumul literar „Unirea” îi publică poezia *Nu mă înțelegi*. Ziarul „România liberă” din 2 martie informează despre conferința publică a lui Vlahuță, în care lauda poeziile lui Eminescu și critica aspru pe cei care au avut alte păreri asupra lor. La conferință a asistat un numeros și entuziast auditor. La 9 noiembrie 1886, Eminescu este înlocuit în postul de bibliotecar.

În primăvara anului 1887, Eminescu pleacă la Botoșani, la sora Henrieta; aici duce o viață singuratică. La 1 februarie, *Convorbiri literare* îi publică poezia: *De ce nu-mi vii*.

Într-o scrisoare către Veronica Micle, publicată de editor în decembrie 1888, poetul scria: „Dragă Veronică! Uită totul. Nenorocirea care m-a lovit e destulă pedeapsă că n-am voit să te ascult. Ce viață dezordonată am dus; toate sfaturile tale erau așa de sincere, așa de bune, așa de drepte, încât, dacă îndeplineam o parte din ele, azi n-aș zace pe patul de suferințe. Amintindu-mi de bunătatea inimii tale, simt remușcări de faptele din trecut. Ar fi o zi de sărbătoare, ar fi o mare plăcere ca să vii la Botoșani să mă vezi, unde sunt bolnav și din minut în minut îmi aștept sfârșitul, căci pentru societate sunt demult mort”⁹³.

Printr-o scrisoare recomandată din anul 1888, Eminescu îi cere lui Titu Maiorescu să-i trimită biblioteca și manuscrisele rămase la București, la care criticul nici nu a dat răspuns. Iacob Negruzzi depune la biroul Camerei Deputaților petiție din partea unui mare număr de cetățeni din țară, în care se solicită elaborarea unui pro-

⁹² Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 453.

⁹³ George Munteanu. Op. cit., 1973, p. 338.

iect de lege, care să prevadă acordare poetului o pensie viageră. În iarna anului 1888, Veronica Micle reușește să-l aducă pe Eminescu la București, unde colaborează anonim cu câteva ziare și reviste, iar la 13 ianuarie 1889, ultimul text ziaristic al lui M. Eminescu va face o polemică ce va zguduia guvernul, rupând o coaliție destul de fragilă a conservatorilor cu liberalii. Se află că autorul ultimului articol este Eminescu. El este căutat, găsit și internat, la 1 martie 1889, în spital, de unde nu va mai ieși la libertate, acolo găsim și moartea. În acel timp, la domiciliu, i se fac rechizitorii, confiscarea materialelor scrise, a scrisorilor depistate etc.

La 13 aprilie 1889 se instituie o curatelă pentru asistență judiciară a poetului bolnav, de care, spre regret, nu a mai avut posibilitatea să se folosească.

Se consideră că principala cauză, care a determinat soarta tragică a lui Eminescu, a fost publicistica. Ea l-a distrus de două ori: o dată prin epuizarea nervoasă și a doua oară prin *adversitățile ireconciliabile* pe care le-a trezit. Urmările neexplicabile vor fi nu ale lui Eminescu, ci ale celor care-și vedeau periclitate interesele mărunte în fața interesului național apărât cu vehemență de poet⁹⁴.

Cunoscându-l pe Eminescu din adolescență, Tudor Arghezi avea să scrie: „Speranța, credința, mângâierea, nimic nu se mai regăsea la poet după cele trăite. Locul de încolțire e dezamăgirea...”⁹⁵

Încă în anul 1984, Theodor Codreanu, în admirabila sa carte⁹⁶, pe bună dreptate, menționa: „Neînțelegerile din ultima vreme privitoare la revizuirea biografică a celor din urmă 6 ani de viață a lui Eminescu au mai multe cauze, cea principală fiind, paradoxal, de ordin ideologic și în strictă consonanță cu mentalitatea epocilor. ...Tentativa de a schimba referențialul și de a depista cauzele secheștrării în *cămeșoiul de forță*, pe 28 iunie 1883, în atitudinea fermă a publicistului în apărarea *adevărului*, pare să devină inacceptabilă, pentru noi, descendenți ai destinului popoarelor... Este foarte îmbucurător faptul că Academia Română, fie și cu mare întârziere de timp (2009), a propus reactualizarea discuțiilor publice

⁹⁴ Theodor Codreanu. Op. cit., p. 92.

⁹⁵ *Eminescu* (prefață). București, Editura pentru Literatură, 1967, p. X.

⁹⁶ Theodor Codreanu. *Eminescu – Dialectica Stilului*. București, Ed. „Cartea românească”, 1984.

asupra circumstanțelor reale ale bolii și morții suspecte a lui Mihai Eminescu”.

Tamara Gorincioi, cu mare durere sufletească, afirmă: „Chiar și manualele școlare sunt pline de brașoave despre Eminescu, continuând să descrie circumstanțele morții ca urmare a îmbolnăvirii lui de o boală venerică. Se întreabă: cine sunt acei care perpetuează falsul și alimentează mituri mincinoase și divagații pe seama lui Eminescu?”. În continuare, autoarea evidențiază că M. Eminescu este unul dintre primii deținuți politici ai statului modern român și primul ziarist care a fost jertfă politică, luptând pentru Țară și Neam, și, nu în ultimul rând, pentru Basarabia⁹⁷.

Cu ocazia a 162 ani de la nașterea poetului (2012), Marinela Oprea scrie în „Vizualizări” (612): „Viața lui trăită pentru scopuri elevate ne-a lăsat drept amintire mintea lui reflectată în opere și o întrebare pentru care se bat multe răspunsuri: din ce cauză a murit Eminescu? Cauza morții geniului a fost o provocare pentru mulți autori, care au făcut investigații în căutarea răspunsului adecvat.” Cu certitudine, cercetările în această direcție vor continua.

⁹⁷ Tamara Gorincioi. *Adevărul despre moartea lui Mihai Eminescu*. Chișinău, *Capitala*, nr. 42, 12 iunie 2009, p. 8.

*Când știi că visu-acesta cu moarte se sfârșește,
Că-n urma-ți rămân toate astfel cum sunt, de dragi,
Oricât ai drege-n lume-atunci te obosește
Eterna alergare – și-un gând te-ademeneste:
„Că vis al morții-eterne e viața lumii-ntregi”.*

Mihai Eminescu

III

Reflecții asupra bolii lui Eminescu

Nu se știe de care boli a suferit în copilărie poetul și de aceea este greu de dovedit prezența unei maladii serioase la Eminescu până în iunie 1883. Se cunoaște că în primăvara anului 1870, fratele Șerban I-a adus bolnav la Ipotești pentru îngrijiri de la București, unde era sufleur la Teatrul Național⁹⁸.

S-au stabilit doar unele informații venite chiar de la poet. La 10 februarie 1872, într-o scrisoare către părinți, Eminescu, pentru prima dată, se plânge că a fost bolnav, din care cauză se afla într-o stare sufletească foarte rea, agravată de știrile triste primite de acasă. George Munteanu atenționează că la Eminescu s-a observat o stare de prăbușire, descumpănire și tortură sufletească după moartea mamei sale, la 16 august 1876. Acest episod tragic avea să producă în viața lui o *răsucire statornică între iubire și moarte*, îmbinate pe viitor într-un singur șuvoi⁹⁹.

În altă scrisoare, deja din 1880, către Henrieta, Eminescu denunță că are mult de lucru și că-i bolnav trupește, dar mai mult sufletește, se simte îmbătrânit și ar vrea să moară. Nu-și vede capul de datorii¹⁰⁰.

Referitor la starea sănătății lui Eminescu, Daniel Corbu scrie destul de convingător: „Despre boala poetului s-au scris multe, au fost publicate fel de fel de adevăruri medicale, a căror temeinicie nu mi se cuvine s-o pun la îndoială, dar s-au spus și multe pe care

⁹⁸ Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 187.

⁹⁹ George Munteanu. *Hyperion*. Op. cit., p. 176.

¹⁰⁰ Ion Crețu. În: *Eminescu. Poezii*. București, Editura pentru Literatură, 1967, p. XLVII– XLVIII și LV.

eu nu pot să le cred. Sunt care se socotesc încredințați că Eminescu nu a fost niciodată pe deplin sănătos. Adevărul este că el nu era om așa-zis normal... Fiind sufletește mai presus de cei mai mulți dintre contemporanii lui, el avea deosebitul său fel de a vedea lucrurile și pozițiunea omului în lumea aceasta. Ceea ce altora li se părea lucru de mare însemnătate pentru dânsul era ceva de nebagat în seamă”¹⁰¹.

Mite Kremnitz¹⁰² spunea despre Eminescu: „Era fire închisă, și chiar în zilele de visătoare dragoste pentru mine, n-a pomenit niciodată nimic... despre grozava boală familială. Niciodată nu am observat semn de boală în mintea lui, cu excepția unei neînțelese superstiții...”

Boala care evoluase atâta vreme în zigzag, apărând pe neașteptate și dispărând tot așa, părea indecisă, dădea acum semne că se fixase și izbea cu toată puterea, repetat, micșorând progresiv răgazurile. La 27 mai 1882, îi pomenește Veronicăi: *picioarele iar mi se coc*. Acest *iar* arată cam ceea ce la 1874 fusese o scurtă iluzie, invocată de circumstanță, în scrisoarea către Samuras, iar la 1878 – devenea motiv de alarmă și de consult medical. Mai neliniștitoare trebuie să fi apărut de un timp durerile de cap, despre care comunicase tatălui său printr-o scrisoare pe 18 martie 1881, trecând pe seama *obișnuitelor friguri de primăvară*. La 21 februarie 1882, adresându-se Veronicăi, vorbea despre *o cumplită nevralgie de cap*. Eminescu lega migrenele cu anotimpurile calde. Din toamna anului 1882 înainte, *arsurile de pe picioare* și cefalgiile deveniseră cvasipermanente, pe care le ascunsese de ochii străini aproape întotdeauna¹⁰³.

Natura și evaluarea clinică a proceselor patologice la picioarele lui Mihai Eminescu se încadrează în forma buloasă a erizipelului cu recidive, care îl deranja mult și necesita un tratament. La acel timp, boala avea un caracter simptomatic și era tratată cu remedii tradiți-

¹⁰¹ Mihai Eminescu în *amintirile contemporanilor*. Antologie de Daniel Corbu. Iași, Ed. „Princeps”, 2005, p. 99.

¹⁰² Mite Kremintz. *Amintiri fugare despre M. Eminescu*. În: „*Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor*”. Antologie de Daniel Corbu. Iași, Ed. „Princeps”, 2005, p. 294.

¹⁰³ George Munteanu. Op. cit., 1973, p. 294.

onale (băi cu diverse plante sau nămoluri speciale), care aveau un efect pozitiv asupra bolii. *Erizipelul* (brânca) reprezintă o inflamație acută sau cronică recidivantă a pielii, provocată de streptococi. Agentul patogen pătrunde prin zgârieturi, eroziuni și poate fi o complicație a unei răni purulente. De obicei, evoluează brusc, cu frisoane, febră (39-40°C), dureri de cap, adesea cu vomitări. Se localizează pe față, pe membre sau pe trunchi. Sectorul afectat este roșu, puțin dureros. Formele ușoare se vindecă și fără tratament special. În forma buloasă apar bule cu puroi, iar erizipelul gangrenos se caracterizează prin ulcerarea pielii afectate.

Chiar și în zilele noastre se polemizează ce boli i-au măcinat pe membrii familiei Eminovici. Doar se cunoaște bine că la acel timp pe teritoriul Moldovei (și în țările învecinate) bântuiau așa boli contagioase ca: holera, ciurma, tifosul, tuberculoza ș.a., cu o mortalitate generală înaltă, mai cu seamă printre copii. În unele localități mortalitatea populației devenise catastrofală.

Referitor la bolile membrilor familiei Eminovici, există diverse informații, majoritatea contradictorii, în mare măsură, din cauza cunoștințelor reduse în acest domeniu. Mai mulți menționează că bolile înregistrate în familie se trag pe linia maternă – chipurile, luesul ereditar. Personal, sunt categoric împotriva acestei afirmații iluzorii, deoarece nu au fost stabilite semnele pentru această boală. Cum s-a stabilit „goma” sifilitică cerebrală la poet? Doar mai multe boli au evoluări clinice asemănătoare! Cu atât mai mult că la acel timp cunoștințele medicale erau reduse în toate disciplinele medicale, iar metodele de laborator și cercetările instrumentale erau rudimentare.

Majoritatea cunoscuților și apropiaților poetului¹⁰⁴ nu recunoșteau că suferințele legate de îmbolnăvirea lui sunt condiționate de o boală ereditară ce vine din ascensiunea maternă.

În 1883, înainte de spitalizarea lui Eminescu, Ioan Slavici vorbea despre primele semne ale bolii în modul următor: „Obiceiul lui Eminescu era că citea cu glas tare ceea ce îi plăcea, mai ales poeziile, făcea multă gălăgie când scria, se plimba, declama, bătea cu

¹⁰⁴ Titu Maiorescu. *Eminescu și poeziile lui*. În: „Critice”, II. București, 1967, p. 333.

pumnul în masă, era oarecum în harță cu lumea... Zicea că eu îl abuzez și îl terorizez...¹⁰⁵” Cele descrise de Ion Slavici în nici un caz nu pot servi drept temei pentru stabilirea unei boli psihice. Aceasta poate indica doar un surmenaj psihoemoțional, care la acel moment din viața lui Eminescu era foarte accentuat.

Preistoria îmbolnăvirii lui Eminescu și diagnosticul de *înnnebunire*, stabilit de către Catinca Slavici, în zorii zilei de 28 iunie 1883, precum și procedeele de internare în spital sunt descrise de George Munteanu¹⁰⁶. Devenise cunoscut chiar din timp și locul aflării, în spitalul doctorului Șuțu. Rămânea doar să se plătească câte 300 lei lunar pentru camera respectivă. Restul, acțiuni pur tehnice, le-au îndeplinit reprezentanții organelor abilitate: „Pus în *cămeșoiul de forță* și transportat la locul destinației”.

Pentru a elucida cauza internării de urgență a lui Eminescu în Spitalul de Psihiatrie, vom prezenta unele momente spectaculoase care au anticipat evenimentul nominalizat. În legătură cu campania anticatolică a lui Eminescu la *Timpul*, relațiile lui cu Catinca Slavici, de religie catolică, au ajuns la o tensiune maximă. Dușmănia dintre Catinca, soția lui I. Slavici, și poet, în calitate de chiriaș, a ajuns la culme, cu enorme învinuiri reciproce. Întrucât presa era antedatată, aflăm¹⁰⁷: „În dimineața zilei de 28 iunie (1883), Eminescu avea de lucru cu *Timpul* din 29 iunie. Era unul dintre cele mai dure numere, unde Eminescu începuse tipărirea în foileton a raportului episcopului (austriac) Melchisedec asupra înființării episcopatului catolic la București. Nota însoțitoare era un rezumat extrem de aprins al articolelor anterioare semnate de poet pe această temă. Oare izbucnirea dnei Slavici nu are legătură cu respectivul număr anticatolic din *Timpul*? Cu siguranță, Eminescu era foarte agitat în dimineața aceea, precipitat să ducă veștile din ziar cunoscuților...

„...Ca s-o ia înaintea împricinatului, Catinca Slavici trimite imediat servitoarea din casă cu un bilet la Maiorescu... Conținutul bile-

¹⁰⁵ Mihai Cimpoi. *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic*. Chișinău, Ed. „Guniyas”, 2012, p. 17.

¹⁰⁶ George Munteanu. *Hyperion* (1). *Viața lui Eminescu*. București, 1973, p. 309.

¹⁰⁷ Theodor Codreanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. Chișinău, Ed. „Civitas”, 1999, p. 105.

tului: Domnu Eminescu a înnebunit. Vă rog să faceți ceva să mă scap de el, că e foarte rău... Maiorescu ne asigură (în jurnalul său) că poetul a ajuns în strada Mercur în jurul orei 10! În aproximativ 4 ore de la primirea bilețelului... Maiorescu trece la execuția planului în „eventualitatea” căruia deja erau implicați oameni ca: Simțion și Ocășeanu. Prima lui grijă e să-l cheme la el pe Simțion spre a aranja ultimele detalii asupra internării la „Caritas”. Împreună au mers la doctor Șuțu pentru pregătirea unei camere. După asta, se apucă să dea veste junimiștilor importanți despre *nebunia* lui Eminescu. Și cel dintâi jurnalist avertizat este Th. Rosetti. Cert e că, în contextul zilei, orice-ar fi făcut Eminescu putea fi pus pe seama *iresponsabilității*¹⁰⁸ ...

În procesul-verbal, întocmit la 28 iunie (ora 7 seara) 1883 de către Comisarul secției nr.18 de poliție din Capitală, asistat de C. Simțion, V. Siderescu, G. Ocășeanu, în prezența dnei Ana Mitrașevski, de la *România liberă*, se arată: „...Amicul lor, Dl Mihail Eminescu, redactorul ziarului *Timpul*, ar fi fost atins de alienație mintală... Constatăm că la moment am mers la localitatea din str. Poliția nr. 4 la stabilimentul de băi al casei Mitrașevski, unde am fost informați de oamenii de serviciu că un domn se află închis în camera nr. 17 și că le-a cerut 10 ouă crude(!)... Am fost siliți să-l îmbrăcăm în cămeșoiul de forță și astfel l-am condus instituției *Caritatea* cu concursul dlor: Ocășeanu și Simțion. La *Caritate* l-am confiat pe dl. Dr. Șuțu, rugându-l a-i da îngrijiri excepționale. Apoi, revenind la stabilimentul de băi, am constatat că toate hainele și chiar ciorapii erau aruncați în apa din baie și tot acolo am găsit o cheie arătată la nr. 19, putând fi de la ușa casei dlui Eminescu... Semnăturile respective...”¹⁰⁹

În panica știrilor, locotenentul Matei Eminovici, fratele poetului, ceru detalii asupra punerii sub interdicție a fratelui său. Interdicție nedovedită în fapt. Tribunalul Capitalei, prin adresa către Prefectura Poliției Capitalei, răspunde că forul justiției nu luase încă nici un fel de *dispozițiune* (Dos. nr. 968/83)¹¹⁰.

¹⁰⁸ Theodor Codreanu. Op. cit. p. 298.

¹⁰⁹ În: Caietele Mihai Eminescu, prezentate de Marin Bucur, II. București, Ed. „Eminescu”, 1974, p. 196-197.

¹¹⁰ Ibidem, p. 201.

„...Pentru noi – conchide N. Georgescu – important este numărul din 29 iunie 1883 al ziarului în care se aglomerează atâtea texte polemice semnificative. Cu acest număr sub braț a plecat Eminescu de la doamna Slavici în dimineața zilei de 28 iunie 1883 – și tot cu el a venit la Maiorescu, apoi a călătorit cu birja până la Cașpa, împreună cu Ventura până la Cotroceni, apoi până la baia Mitrașevski”¹¹¹.

Pregătirea din timp a unei camere pentru Eminescu în stabilimentul Șuțu s-a făcut cu scopul de a-l izola cât mai delicat și a-l îndepărta de la viața politică. Un rol principal la înlăptuirea acestei acțiuni îl avea Grigore Ventura, agent secret al securității vieneze. Despre aceasta s-a aflat doar în octombrie 1911, dintr-un articol al lui Al. Ciuru, publicat în *Adevărul*, cu denumirea „Eminescu, din amintirile mele”. În articol se arată că în ziua răpirii lui Eminescu din baie, Ventura, *deja, povestea episodul, în stânga și în dreapta*, dar ezita să scrie de el, deși era ziarist. Fiind principalul martor al evinimentului, Ventura neapărat trebuia să apară în procesul-verbal încheiat de Poliție, cu atât mai mult că el a fost acela care a alertat poliția. Totodată, în procesul-verbal este consemnat că poliția a fost sesizată de domnii Ocășeanu și Siderescu. Curios este faptul că ultimele două persoane au dat detalii pe care nu aveau cum să le cunoască, deoarece nu fuseseră prezente la fața locului. Cu siguranță, informațiile trebuiau să fie transmise de cineva. Acesta nu poate fi altul decât Ventura, se arată în articol. El a avut rolul de a-l intercepta pe Eminescu și a face în așa fel încât el să fie luat forțat, pe neașteptate, dintr-un loc izolat și dus la psihiatrie... Ventura a inventat apoi și a răspândit povestea cu pistolul, pentru a crea impresia că Eminescu era nebun și a justifica astfel internarea...

Curios este și faptul că în procesul-verbal întocmit de Poliție nu se amintește nimic de vreo armă depistată, ci doar că *Eminescu a venit singur la băile Mitrașevschi și, fiind atins de alienație mintală, s-a încuiat pe dinăuntru și a refuzat să deschidă!..* La locul faptei primii ajung Simțion, Siderescu și Ocășeanu de la Societatea Carpații, care aveau încă de dimineață misiune de la Maiorescu să îl

¹¹¹ Apud N. Georgescu. *A doua viață a lui Eminescu*. București, Ed. „Europa Nova”, 1994, p. 138.

ducă pe Eminescu la casa de nebuni a doctorului Șuțu. Aceștia intră forțat în baia unde Eminescu se afla în apă dezbrăcat, căroro le spunea să iasă, iar ei îl imobilizează și îl pun în cămașa de forță. Între timp, Poliția îi percheziționase locuința, îi ridică bunurile, verifică manuscrisele, sperând a-i găsi ceva compromițător. Totul se petrece cu complicitatea soției lui Slavici. Poliția nu va deschide o anchetă, așa cum proceda de obicei și cerea legea. Omiterea lui Ventura din procesul-verbal al Poliției nu este întâmplătoare.

Pe parcursul anului 1887, Eminescu nu se găsea „dementu”, după cum informa anturajul lui Maiorescu¹¹²: „Eminescu nu stătea cu sănătatea chiar așa cum spuneau veghetorii... Ion Păun Pincio îl văzuse imediat după întoarcerea de la Neamțu, volubil, bucurându-se de întâlnirea cu vechii cunoscuți, rătăcind pe aleile grădinii Vârnăv, unde își făcea o plăcere ca de copil să culegă cărăbuși... Vizitându-l mai spre vară, Miron Pompiliu și A.C. Cuza l-au găsit într-un moment de atonie, însă cu ghemotoacele de hârtie ce rămăneau de obicei în jurul lui după un răstimp de scris... Nici lipsa de asistență materială, semnalată mereu în *Curierul român*, nu se potrivea cu stările de fapt... Într-o scrisoare adresată Corneliiei Emilian din 3 ianuarie 1888, Henrieta amintea, printre altele: „Mihai în toate zilele zice: *Oare când voi scăpa eu de orașul ista murdar și unde nu-i nimic de văzut și de ascultat?*.. Gândul care, se vede, nu-l părăsește niciodată este să ajungă din nou la București”. În altă scrisoare, din 20 ianuarie 1888, Henrieta scrie: „Poetul de bun ce este cu toții, lucrează foarte mult până noaptea târziu... Dar atâta-i de el...”

La începutul anului 1889, Nicolae Petrașcu îl întâlnește pe Eminescu lângă restaurantul *Hugues*. Cu mulțumire a comunicat că tocmai terminase un nou articol politic; era poate acela despre care s-a bănuțit mai târziu că a fost publicat în numărul din 5 ianuarie 1889 al *României libere*... Manifestându-și din nou prezența în București, la 3 februarie 1889, într-un chip prea intempensiv în localuri și pe stradă, se vede că poetul a fost de astă dată rechiziționat de oamenii ordinii publice în absoluta neștiință a prietenilor sau cunoscuților și dus ca un anonim turbulent la Mărăcuța. La 10 aprilie, răspunzând

¹¹² Munteanu. Op. cit., p. 336-337.

cuiva de la Iași, dornic de detalii, Veronica Micle încă nu știa unde se află internat, la Mărăcuța sau la Șuțu... Între timp, cei răspunzători de ospiciul Mărăcuța arătau parchetului că pe săracul ce se numește Mihai Eminescu nu îl pot ține „în căutare”, deoarece „ospiciul nu poate hrăni decât pe bolnavii a căror întreținere e plătită de primăria capitalei”... Cei odinioară apropiați își amintiră... că încă la 12 februarie 1889 a fost semnat un decret al regelui prin care poetului i se aprobase o pensie Viageră¹¹³..., fiind din nou mutat la Sanatoriul *Caritas*.

Ovidiu Vuia¹¹⁴ era sigur că boala lui Eminescu fusese inventată și afirma categoric că „...întreaga boală psihică a poetului nu ar fi decât o înscenare a dușmanilor lui, în frunte cu franc-masoneria!”

Internat cu forța la Mănăstirea Neamț, Eminescu, în același an, face dovadă unei remarcabile dispoziții creatoare, citind curent presa literară, scriind scrisori către prieteni. Astfel, într-un studiu despre Eugen Coșeriu (o ciudată informație manuscrisă despre Eminescu, Freiburg, 1981), Paul Miron a scos la iveală o grăitoare însemnare de pe o carte de rugăciuni de la Neamț, prin care un preot, anume Ion Gheorghiuță, a spovedit și a împărtășit pe Eminescu și l-a găsit în *deplinătate mintală*, altfel regulile preoției nici nu i-ar fi îngăduit s-o facă. Întrucât spovedania și împărtășania s-au făcut chiar la aducerea poetului în mănăstire, la 1886, înseamnă că medicii, sub girul cărora poetul a fost expedit aici, au executat mai degrabă un ordin, decât și-au făcut meseria! Pe de altă parte, amănuntul devine deosebit de important, deoarece atestă, chiar din sânul bisericii, *luciditatea* în mărturiile poetului¹¹⁵.

Se spune că până la 23 iunie 1883, când poetul devenea „stricat cu toată lumea”, știind că nu mai e cale de salvare, Eminescu a dat semnul călugăririi. Dar ce notează în această privință cu¹¹⁶?.. „Foarte excitat, sentiment al personalității exagerat, vrea să se călugărească, dar să rămână în București”. De ce? O călugărire

¹¹³ Ibidem, p. 343.

¹¹⁴ Ovidiu Vuia. *Despre boala și moartea lui Eminescu. Studiu patografic*. (Ediție îngrijită de Gheorghe Sărac). București, Ed. „Făt-Frumos”, 1997, p. 95.

¹¹⁵ Theodor Codreanu. Op. cit., p. 80.

¹¹⁶ Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea nebuniei* (ediție definitivă). Chișinău, Ed. „Universul”, 2011, p. 342.

la o mănăstire din București ar fi avut avantajul păstrării contactului cu marile centre culturale al țării. Că acest gând era foarte puternic la Eminescu, o atestă și confesiunea făcută lui Zamfir C. Arbore¹¹⁷, și el victimă a evenimentelor din acea zi. Asta se petrecea în 1882, când Maiorescu nu descoperise încă semne de „alienat”..., însă viitoarea internare deja se proiecta...

Fritjof Capra menționează: „După ce Eminescu a fost supus unei ceremonii degradante, cunoscută sub numele de examen psihiatric, este privat de libertățile sale civile, fiind încarcerat într-o instituție totalitară, numită *spital de boli mintale*. Aici este invalidat ca ființă umană de o manieră mai completă și mai radicală ca oriunde altundeva în societatea noastră. Este evidentă aici echivalarea *sanatoriului* cu *pușcărie*, încât calificarea lui D. Vatamanciuc a *internării* poetului cu o *arestare* este pe deplin justificată chiar și numai din acest punct de vedere... Circumstanțele în ce privește *internarea* lui Eminescu sunt cu atât mai grave, cu cât el nici măcar n-a fost supus *degradantei examinări* psihiatrice, fiind *de-a dreptul băgat în cămașa de forță* doar pe baza unui denunț¹¹⁸...”

A.F. Capra mai subliniază: „Sunt voci care neagă faptul că Eminescu ar fi avut o criză de nervi în ziua de 28 iunie 1883, ca antiteză la susținătorii *neburiei*... În această zi, Eminescu a fost pus în cea mai insuportabilă situație de existență a lui”.

După cum arată Th. Codreanu¹¹⁹, între 28 iunie 1883 și 1 ianuarie 1884, Maiorescu s-a consumat în propriile „idei a priori”, legate de „competența” sa în materie de psihiatrie și de omenie. Întâi, pentru a legitima scoaterea lui Eminescu din ziaristică, el a decis că poetul este *irecuperabil*. Pentru asta a confecționat tabloul evolutiv al bolii de la „manie acută” la „demență”, comunicat, pe filiera Șuțu, și celor de la Döbling. Pare tot mai clar că tratamentul aplicat în iulie-august 1883 de dr. Șuțu a contribuit la această evoluție... Evitarea contactului direct cu poetul, izvorâtă din sentimentul vinovăției, a contribuit mult la această *autogestionare* a criticului literar. El a crezut că se poate revanșa, pe ruina omului, cu acțiunea de po-

¹¹⁷ Zamfir C. Arbore. *Săptămânalul*, VI. 1909, p. 531-533.

¹¹⁸ Fritjof Capra. *Înțelepciune aparte*. (O traducere din engleză de Niculiță Damaschin). București, Ed. Tehnică, 2004, p. 97-98.

¹¹⁹ Theodor Codreanu. Op. cit., 2011, p. 301.

pularizare și creare a mitului Eminescu, ceea ce, în bună măsură, a și reușit.

Este imposibil de ripostat părerii lui Th. Codreanu, care notează: „Este meritul dr. Ion Nica de a fi întreprins prima cercetare științifică serioasă despre drama psihică a lui Eminescu. El a stabilit cu certitudine că Eminescu n-a suferit nici de epilepsie psihică (A. Șunda), nici de schizofrenie (C. Vlad), nici de lues, alcoolism și paralizie generală (Fr. Iszac, G. Marinescu, P. Zosin ș.a.), ci de o psihoză maniaco-depresivă cu aspect mixt pe fond ereditar, manifestată în final, ca pseudo-paralizie din pricina unei fatale intoxicații mercuriale¹²⁰ ...”

Ovidiu Vuia adaugă: „Dacă Eminescu ar fi moștenit sifilisul de la mamă, incubația ar fi trebuit să înceapă încă de la naștere, încât boala s-ar fi manifestat de la 10-15 ani, nicidecum după 30 de ani. Apoi, înainte de manifestarea bolii, s-ar fi declanșat o evidentă scădere a capacității creatoare. Dimpotrivă, geniul eminescian a culminat în 1883...” În continuare, Ovidiu Vuia trage concluzia că poetul a fost psihotic de tipul lui Hölderlin, care a trăit până la adânci bătrânețe, continuând să creeze¹²¹ ...

Multe momente din evoluția bolii lui Eminescu sunt interpretate contradictoriu, fapt ce trezește suspiciuni. Astfel, dacă în ziua de 28 iunie 1883 Eminescu a fost pus în „cămeșoiul de forță” din motivul agresivității, apoi în timpul cât s-a aflat la sanatoriul din Viena, poetul nu fusese niciodată agresiv! În această prestigioasă instituție medicală, Eminescu a ieșit destul de ușor din starea deplorabilă a sănătății din ultimul timp. Aproape o lună de zile, medicii din Ober Döbling nu puteau determina diagnosticul bolii, însă când l-au stabilit, documentele respective au dispărut. Th. Codreanu pune o întrebare logică: „De ce nu trebuia să se cunoască diagnosticul real stabilit lui Eminescu de către medicii vienezi¹²²?”

¹²⁰ Theodor Codreanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. Chișinău, Ed. „Civitas”, 1999, p. 33.

¹²¹ Ovidiu Vuia. Op. cit., p. 69.

¹²² Theodor Codreanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. Chișinău, Ed. „Civitas”, 1999, p. 49.

În opinia lui Ion Filipciuc¹²³, medicilor vienezi de la Ober-Döbling „le-a trebuit timp să se debaraseze de diagnosticul sifilis, eliminând terapia chimică, ceea ce explică însănătoșirea lui Eminescu în mai puțin de două luni”.

Călin L. Cernăianu a dezvăluit¹²⁴, cu probe, că deplasarea lui Eminescu la Viena s-a făcut la fel de ilegal ca și internarea lui la Șuțu, la 28 iunie 1883. Ilegalitatea constă în aceea că poetul a fost scos din țară fără avizul său și fără pașaport. Potrivit vămii austro-ungare, în perioada 21 octombrie 1883 și 15 februarie 1884, Eminescu nici nu a fost, de fapt, la Viena, deoarece... nu intrase în Imperiu. Aceasta confirmă faptul că au fost persoane cointeresate în această deplasare frauduloasă. Dar cine, dacă nu prietenii, în frunte cu T. Maiorescu?

Se știe că la finele lunii noiembrie 1883, la Viena sosește Dumitru Boghean... Dintr-o scrisoare a lui, rezultă că el ținea legătura cu medicii vienezi și urmărea evoluția bolii lui Eminescu... Îl vizitează... Și după o discuție de o jumătate de oră arată: „Nu am descoperit în vorba lui nici o urmă cât de palidă de demență. Poetul era apt să se descurce singur în afara sanatoriului¹²⁵...”

La 8 ianuarie 1884, M. Eminescu este vizitat de T. Maiorescu la „sanatoriul” din Viena, iar la 26 februarie părăsește sanatoriul și, însoțit de Ghibici, face călătoria recomandată (impusă!) de reîntoarcere prin Italia. La 27 martie sosește la București.

Într-o scrisoare din 18 august 1885, când Eminescu se afla la băile de la Liman, lângă Odessa, trimisă filologului ieșean, Vasile Burlă, poetul vorbește despre serioasele ameliorări survenite în starea generală a sănătății în urma tratamentului zilnic cu ghiol (glod). Totodată, îl roagă să-l ajute financiar¹²⁶...

¹²³ Ion Filipciuc. *Simptomuri politice în boala lui Eminescu*. Vol. I., Ed. Iași, 2005, p. 207.

¹²⁴ Călin L. Cernăianu. *Conjurația anti-Eminescu*. II, București, Ed. „Semnele timpului”, 2000, p. 58.

¹²⁵ M. Eminescu. *Opere*, XVI, p. 197.

¹²⁶ Gh. Teodorescu-Kirileanu. *Câteva date asupra lui Eminescu*. În: „Convorbiri literare”, 1906, p. 1013-1014 (Biblioteca Academiei Române, nr. 485, f. 16-17).

Interiorul camerei lui M. Eminescu în
Sanatoriul de la Ober-Döbling, Viena.

În vara anului 1886, Eminescu din nou devine alienat și transportat în ospiciul Neamț. Despre internarea ciudată a lui Eminescu, din 9 noiembrie 1886, se arată¹²⁷: „În lipsa temporară a intendantului, poetul fu predat de un gardian din Iași. Ulterior, Leon Onicescu, intendantul spitalului, îl găsi pe Eminescu într-o încăpăre cu încă 11 demenți, din care unii furioși, în haine ospitalicești și cu

¹²⁷ În: „Contemporanul”, nr.3(589) din 24 ianuarie 1958, p.2, citat de Augustin Z.N. Pop, op. cit., p. 467 .

tichie pe cap. Poetul nu-și dădea seama unde se găsește (!)... și continua să fie în așa stare până în ianuarie 1887 (?), când se înseamnă ca prin farmec... Revenit, fugi cum era îmbrăcat, într-un sat vecin, de unde gardienii l-au readus... Onicescu, observând înviorarea, i-a dat să transcrie câteva foi de subzistență, ceea ce Eminescu a îndeplinit cu grijă caligrafică...”

Despre luciditatea gândirii și demnitatea lui Eminescu¹²⁸, aflat la ospiciul nemțean, ne mărturisește conținutul scrisorii din 26 ianuarie 1887, adresată către Vlahuță: „Nu te pot încredința îndestul cât de odioasă e pentru mine această specie de cerșetorie, deghizată sub titlul de subscripție publică, recompensă națională. E drept că n-am bani, dar aceasta e departe de a fi un motiv pentru a întinde talgerul în public. Te rog să desistezi cu desăvârșire de la planul tău, oricât de bine intenționat ar fi, de a face pentru mine apel la public. Mai sunt destule alte mijloace onorabile pentru a-mi veni în ajutor, iar cel propus de voi e desigur cel din urmă, la care aș avea vreodată recurs”. Conținutul acestui răspuns lui Vlahuță ne mărturisește, încă o dată, despre verticalitatea civică a poetului, demnitatea de om conștient.

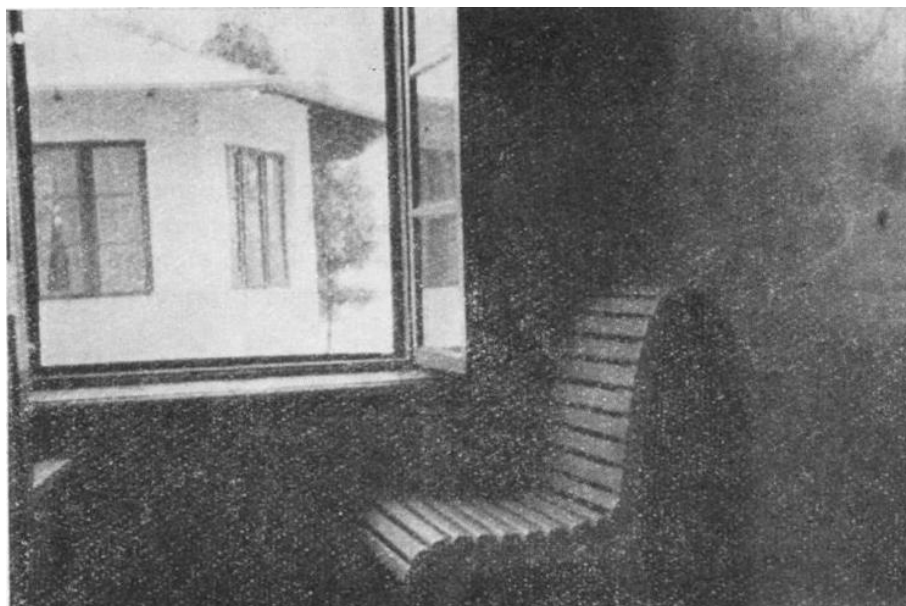
În primăvara anului 1887, Eminescu este internat în spitalul Sf. Spiridon din Iași. Medicii îi recomandă un consult medical specializat la Viena, unde pleacă la 15 iulie, însoțit de doctorul Foțșă. Ulterior, el se întoarce la Botoșani și este îngrijit de doctorul F. Izsac.

Într-o scrisoare din 20 iunie 1887, către familia Emilian, sora poetului, Henrieta, scria: „Mihai se află foarte bine în tot felul fizicului. Patru fricțiuni de șapte grame de mercur mai are să facă, pe urmă o baie cu pucioasă, pe urmă o pauză de două zile și vom putea pleca la Lacul-Sărat. Având deplina convingere că se va face cu siguranță bine. Ordonanța medicilor este ca să mai iau cu mine 20 fricțiuni de mercur, fiecare de patru grame¹²⁹”.

¹²⁸ *O scrisoare autografă a lui M. Eminescu*. În: „Universul literar”, nr. 24, din 16 iunie 1913, p.3 (fascicolul autografului – în colecția Bibliotecii Academiei R.P.R., manuscris românesc, nr. 4850, f. 50-51).

¹²⁹ Henrieta Eminovici. *Scrisoare către familia Emilian*. În: „Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor”. Antologie de Daniel Corbu. Iași, Ed. „Princeps”, 2005, p. 411.

La 3 februarie 1889, Eminescu este spitalizat forțat la ospiciul Mărcuța din București, apoi transferat la „Caritas” (institutul doctorului Șuțu), unde își va găsi popas înainte de moartea sa.

Interiorul rezervei în care a fost claustrat Eminescu la Spitalul Mărcuța din București, în februarie 1889.

Este evident¹³⁰ că anii de boală i-au redus capacitatea creatoare, așa cum însuși poetul menționa în *Scrisoarea IV*... Însă cel mai important, Eminescu a rămas capabil de creație, de o reală posibilitate de ameliorare, dacă nu de însănătoșire totală... Tocmai *capacitatea intelectuală revigorabilă* i-a fost pusă în joc și eliminată din ordinea creației culturale și politice. N. Georgescu a numit această situație *moarte civică*, foarte bine orchestrată de forțele obscure, care nici azi nu toți doresc să se afle adevărul... Deci, anume adevărul l-a determinat pe Ovidiu Vuia să cerceteze realitatea problemei..., susținând viziunea medicului Petra Gheorghe, care, în 1934, avea să scrie că Eminescu n-a fost *nici sifilitic, nici alcoolic*¹³¹.

¹³⁰ Ibidem, p. 26-27.

¹³¹ Ovidiu Vuia. Op. cit., 1989, p. 62.

În cartea lui Augustin Z.N. Pop¹³² găsim comunicările lui Gheorghe Bojescu, un coleg de școală al lui Eminescu, avocat mai târziu: „Am cunoscut pe M. Eminescu cam prin 1864, în Gimnaziul din Botoșani... Era cuminte, liniștit, retras... Nu l-am văzut până în 1875 la Iași... La 1887, l-am regăsit, prin martie, în Mănăstirea Neamț... Se plângea că a fost internat ca nebun, protestând că n-a fost nebun. Cât am stat eu, în casa unde Eminescu lua masa regulat, am avut impresia că era perfect sănătos. Doctorul spitalului declarase că el poate să părăsească oricând azilul, însă nu avea mijloace cu ce să plece.

În aprilie, în săptămâna luminată, am întocmit o trăsură și am plecat la Pașcani... În drum, la Mănăstirea Neamțului, mi-a arătat locul în care pierduse geamantanul (furat!), la venirea lui la Neamț, întovărășit cu un sergent.

Tot timpul cât am stat cu dânsul la Neamț, vreo 10 zile, ne duceam aproape în fiecare zi în pădurea din apropiere, tolânindu-ne pe iarbă și Eminescu cânta cântece eroice și de jale, cu voce foarte frumoasă, așa că găseam o adevărată distracție în societatea lui. Tot acolo a dat citire poeziei *Vezi rândunelele se duc...*

După detenția și suferințele de la Mănăstirea Neamț, Eminescu revine la Botoșani (9.IV.1887), sub îngrijirile Harietei, în casa cumnatului lui Samson Bodnarescu, unde Eminescu a stat aproape doi ani¹³³. La Botoșani, marele poet, chinuit, nu putea găsi altceva decât așteptările și grijile materne ale surorii Henrieta, ea însăși suferindă, târându-se cu greu în văzul compătimitor al vecinilor și al cunoștințelor. Apelurile îngrijorate pe care Henrieta le-a îndreptat pentru ajutor au găsit ecou în rândurile tineretului progresist din Iași, ale scriitorilor și actorilor de teatru la care tânărul Eminescu se alăturase în 1863.

Întors în țară de la Viena, Eminescu era atât de hotărât să revină la București, încât Maiorescu și-a dat acceptul, dar numai din rațiuni tactice, fiindcă deja pregătise terenul spre a-l expedia în curând la Iași¹³⁴. Ajuns la București la 27 martie 1884, veniseră să-l întâm-

¹³² Augustin Z.N. Pop. *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*.

București, Ed. Academiei RPR, 1962, p. 467.

¹³³ Ibidem, p. 471.

¹³⁴ Th. Codreanu. *Opere cit.*, p. 299-300.

pine și junimiștii, dar poetul i-a ocolit cu mândrie, plecând direct în speranța să-și găsească lada cu manuscrise, iar pe Maiorescu l-a evitat cu ostentație. Întrucât *Timpul* dispăruse, Eminescu a încercat să pătrundă la o altă publicație. În acel timp, Maiorescu intră imediat în alertă și grăbește demersurile trimiterii poetului la Iași. Planul din 28 iunie 1883 se reactualizează, dar acum nu mai existau rațiuni de internare. În loc de Șuțu și Simțion, sunt alertate cunoștințele din Iași. Acolo locuiau Emilia, ruda lui Eminescu, și junimiștii din vechea urbe moldavă. Deja la 6 aprilie 1884, Maiorescu notează: „Azi mai întâi să determin pe Eminescu să plece la Iași și să-l însoțesc la gară. Apoi, de mâine încolo, e posibilă liniștea sărbătorilor de Paște”.

Planul lui Maiorescu consta în a-l expedia cât mai repede pe Eminescu din București și a-l izola de lume. Se organiza expedierea forțată la Iași, unde a ajuns la 7 aprilie 1884. La acel timp, Eminescu se gândea: „De ce din Viena m-au târât în țară prin Italia, prin Elveția, de la București mă impun să plec la Iași: pentru ce, când eu n-am nimic de făcut aici”¹³⁵.

Așa va fi târât Eminescu până la moarte. Această temere a exprimat-o poetul într-o scrisoare zguduitoare (12/24 ianuarie 1884) către Chibici-Reveneanu, trimisă de la Ober-Döbling: „Sufăr cumplit de lovitura ireparabilă care va avea influență rea asupra întregului rest al vieții ce voi mai avea de trăit... Și nu-ți poți închipui starea în care un om se află într-un institut de alienați, după ce și-a venit în fire... ..Foamea și demoralizarea completă de care se chinuie al tău amic...”

În ultima etapă de ședere la București (primăvara anului 1888 și ianuarie 1889), Eminescu locuia într-o odăiță sărăcăcioasă de pe strada Calea Victoriei¹³⁶ ...Ducea o existență de sihastru... cu îmbrăcăminte...de cerșetor, evitând să apară în public¹³⁷ ...

Ar fi o greșeală să dăm tăcerii terorizările psihologice degradante, directe și camuflate, la care a fost supus mult timp Mihai Emi-

¹³⁵ George Muntean. *Eminescu. Documente noi*, III. În: „Revistă de istorie și teorie literară” nr. 1, 1965, p. 157.

¹³⁶ Teofil Frâncu. *Preumblări în București*. În: „Gazeta Transilvaniei”, 1902, nr. 185, p. 1.

¹³⁷ N. Petrașcu. *Eminescu-omul*. În: „Icoane de lumină”, III. București, 1940, p. 13.

nescu. Cum să răspundem la întrebarea: În ce măsură agresiunile psihologice au influențat asupra psihicului și sănătății poetului, izolat forțat și ținut în condiții inumane, maltratată fizic, umilit și înjosit public, lăsat flămând și fără surse elementare de existență? Cum să apreciem gradul suferințelor suportate, care îi provoacă serioase dereglări psihice și patologice chiar și celui mai sănătos om?!

Încă din antichitate este cunoscută acțiunea negativă a factorilor stresanți asupra stării de sănătate. De regulă, efectul stresului se asociază cu pierderea controlului asupra situațiilor apărute la moment și cu reacțiile inadecvate ale omului. Rolul dăunător al traumei psihice asupra funcționalității întregului sistem de reglare și întreținere a vieții, în calitate de factor declanșator al unor stări excepționale (critice) pentru sănătate, este dovedit științific¹³⁸.

Hans Selye menționa că toți agenții față de care organismul nu este adaptat funcțional, calitativ și cantitativ, pot condiționa o stare de șoc emoțional cu efecte imprevizibile. Supus stresului, indiferent de ce natură ar fi el, sistemul imunitar al organismului cedează primul, din care motive consecințele pot fi dramatice. Stresul face ca o persoană să devină agitată, instabilă, precaută, derutată, presimțită sau optimistă. El duce la apariția unui tablou psihopatologic dominat de fobie, anxietate, atacuri de panică sau depresie.

Deși abuzul psihologic nu face parte din comportamentele cu caracter criminal, totuși, această acțiune prezintă o evidentă formă de violență, capabilă să provoace efecte cu consecințe grave și imprevizibile¹³⁹. Vulnerabilitatea persoanei, asociată cu traume psihonoemoționale, include atât factori externi (mediul social, de izolare, familie etc.), cât și interni (nivelul de dezvoltare intelectuală, starea sănătății etc.), care, în complex, pot influența catastrofal interacțiunea factorilor de risc, inclusiv cu consecințe letale. Medicii americani H. Kaplan și B. Sadok consideră că toți oamenii, în anumite condiții de stres, pot avea depresie, ce debutează cu tulburări afective și alte manifestări clinice. Între episoadele depresive, omul este sănătos și cu intelectul normal.

¹³⁸ Gh. Baci. *Influența factorului stresogen asupra psihicului uman și consecințele lui nefaste*. În revista „Avocatul poporului”, 2011, nr. 3-4, p. 4-7.

¹³⁹ Gh. Baci. *Valoarea traumei psihice în declanșarea diverselor forme de moarte*. Mater. Congr. I al medicilor legiști din RM. Chișinău, 2001, p. 36-38.

Dacă intervenția stresorică este precedată de un surmenaj psihoemoțional cronic, asociat cu alți factori nocivi, inclusiv cu iatrogeniile medicale, consecințele pot fi din cele mai grave. Ultima situație, prin excelență, se referă la condițiile în care mulți ani s-a aflat Mihai Eminescu. În această privință, Constantin Gorgos¹⁴⁰ scrie: „Diagnosticul de *psihoză maniaco-depresivă* (admis în cazul Eminescu) poate fi declanșat pe fondalul unei oboseli extreme colaborate cu psihotraumă, la care se adaugă factorii socio-culturali, ca *pierderea rolului și statutului social*, toate acestea trăite de poet în vara anului 1883”.

Se știe că de la prima internare forțată în ospiciu, Eminescu nu mai poate ieși de sub „pălăria” nerațiunii, care devine spectacol public, plătit cu bani prin chete... Eminescu înțelege întreaga grozăvie a chetelor publice, pe care le respinge cu indignare în repetate rânduri, ceea ce un nebun veritabil nu face... Nebunia își împrumută chipul de la masca bestiei¹⁴¹ Ospiciul se transformă în menajerie, în cuști cu fiare în lanțuri și cămăși de forță. Omul își pierde *transparența* lumii și e tratat ca animal, lăsat în frig și înfometat. Asemenea impresii răzbat din scrisoarea lui Eminescu adresată lui Ghibici. Nebunul, devenit locuitor al unui ospiciu abstract, e crucificat ca Isus, Mântuitorul însuși fiind tratat ca un nebun primejdios¹⁴²...

Nu este greu de imaginat trăirile lui Eminescu la diagnosticul impus artificial, că este numit public *nebun*, întrucât el conștientiza bine că este supus unei *inchiziții* draconice din partea *prietenilor* și așa numiții *binefăcători*¹⁴³. Această situație stupidă este descrisă de către însuși Eminescu în cunoscuta scrisoare¹⁴⁴ adresată lui Chibici din 12/24 ianuarie 1884, în care el conștientizează modul în care a

¹⁴⁰ Constantin Gorgos (coordonator). *Vademecum în psihiatrie*. București, Ed. Medicală, 1985, p. 467.

¹⁴¹ Michel Foucault. *Istoria nebuliei în epoca clasică*. București, Ed. „Humanitas”, 2005, p. 146.

¹⁴² Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea nebuliei* (ediție definitivă). Chișinău, Ed. „Universul”, 2011, p. 152.

¹⁴³ Ibidem, p. 157.

¹⁴⁴ Mihai Eminescu, *Opere*, XVI. *Corespondență. Documentar*. Editura RPR, 1989, p. 198.

fost pus în *cămeșoiul de forță*, de condițiile în care se afla în ospiciu, comportamentul suspect al medicilor și unor *prieteni* față de el.

Prin secolele XVIII–XIX, mulți medici considerau că *paralizia generală progresivă* are o etiologie sifilitică. Ion Moraru arată¹⁴⁵ că acești bolnavi își creează diverse stări conflictuale în mediul familial și social, sunt agresivi. Adesea ei comit infracțiuni, ajungând în contradicție cu morala și normele de conduită socială. Boala apare la o vârstă înaintată, uneori fără antecedente, afectează intelectul; atenția și memoria scad. Cei afectați comit abateri în serviciu, neglijențe... unii ajung în fața justiției. *Tocmai astfel de comportament lipsea în acțiunile lui Eminescu!*

Personal, susțin ipoteza că „întunecimea minții” la Eminescu, în perioada anilor 1883–1889, are o mai mare legătură directă cu acțiunea nocivă a preparatelor mercuriene, iar evoluția clinică a bolii corespunde stărilor de intoxicație cronică. Despre aceasta ne confirmă și revenirea capacităților lui creatoare la întreruperea cursului de tratament. Totodată, nu poate fi exclusă o evidentă dereglare a stării sănătății, sub formă de *psihopatizare*, condiționată preponderent de avalanșa factorilor stresogeni la care a fost supus poetul timp îndelungat, cu consecințe nefavorabile.

Este cu neputință să nu evidențiez viziunea lui Theodor Codreanu, care, în 1984, scria: „Acum nu mai încape nici o îndoială: acela care i-a grăbit moartea lui Eminescu (psihică și fizică) este doctorul Șuțu, medicul ales de T. Maiorescu pentru a-l vindeca pe poet. Doctorii Șuțu și Vinoș, precedați de Izsac din Botoșani (care, totuși, s-a oprit din nefastul experiment înainte de a-l ucide), ar fi trebuit să știe, la aproape patru decenii de la publicarea primelor tratate moderne despre sifilis, nu numai despre efectele injecțiilor mercuriene, dar și despre contraindicarea lor¹⁴⁶”.

Cristina Creciun, într-un mod aproape eronic, vorbește despre *neburnia* lui Eminescu: „O fi fost cam nebun, nu zic nu, că numai un

¹⁴⁵ Ion Moraru. *Medicina legală*. București, Ed. Medicală, 1967, p. 836.

¹⁴⁶ Theodor Codreanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. Chișinău, Ed. „Civitas”, 1999, p. 43.

nebun s-ar fi încumetat să țină piept deopotrivă adversarilor ideologici, dar și celor din aceeași barcă politică, atunci când interesul național era lezat. Doar un nebun s-ar fi luptat contra valului, să nu se împrăștie, să nu se vândă, să nu se fure țara... Sigur, nu avea Eminescu puterea de înțelegere a celor care azi nu doar că prăduiesc ori lasă țara în izbeliște... Nu reușea să înțeleagă, în *nebunia* lui, că nu e totul să dai culturii românești o valoroasă operă literară, filosofică și atâtea mii de pagini de publicistică... Eminescu avea bărbăția să recunoască faptul că nu se dă în vânt, nu după evrei sau ruși, ori maghiari, ci după reprezentanții acestor seminții care scui-pau pe sufletul românesc, care trădau, furau, răpeau hălci din străbunul pământ, năruiau sfânta credință¹⁴⁷...” Nu este ocazional nici că autoarea și-a intitulat articolul asemănător cunoscutei fraze *Mai potoliți-l pe Eminescu*.

¹⁴⁷ Cristina Creciu. În: *Literatura și arta*, nr.3 din 20 ianuarie 2011, p. 5.

Neavând nimic de lucru, închis alături c-un alt individ, hrănit rău precum se obicinuieste în spitale și lăsat în prada celor mai omorâtoare griji în privirea viitorului, mi-e frică chiar de a-mi plânge soarta, căci și aceasta ar fi interpretat ca un semn de nebunie.

Mihai Eminescu, 1886

IV

Diagnosticul bolii și tratamentul eronat

Suferințele lui Mihai Eminescu reprezintă o realitate tragică, în care el s-a zbatut până la sfârșitul vieții. Istoricul bolii și cauza morții marelui poet, mai mult de un secol de la trecerea lui în neființă, se află în atenția multor generații de admiratori. Interesul major se explică prin dispariția prematură, în floarea vieții, a unuia dintre cei mai talentați poeți ai românității, recunoscuți până în prezent, precum și datorită numeroaselor interpretări fabuloase asupra originii bolii sale, împrejurărilor neclare, suspecte, în care s-a stins din viață. În această privință s-a scris mult, dar cert e că multe informații au fost denaturate, tănuite, iar altele intenționat ascunse.

În certificatul medical prezentat de directorul instituției „Caritatea”, dr. Șuțu, se arată¹⁴⁸: „Subsemnatul, doctor în medicină, atest prin aceasta că dl. Eminescu, adus în căutarea institutului „Caritatea” din București la 28 iunie 1883 de către Onor Prefectura Capitalei, este atins la alienație mintală în formă *manie acută*, stare care reclamă o căutare serioasă în un stabiliment social.

București, 5 iulie 1883

Dr. Suțu”

Ion Nica¹⁴⁹ constată că pentru prima dată (anii 1883–1884) Eminescu a fost spitalizat cu suspectare de *lues cerebral* în spitalul „Caritas” al lui Șuțu, apoi la Ober-Döbling, din Viena, iar în anii

¹⁴⁸ În: *Caietele Mihai Eminescu*, prezentate de Marin Bucur, II. București, Ed. „Eminescu”, 1974, p. 200.

¹⁴⁹ Ion Nica. *Eminescu. Structura somato-psihiică*. București, Ed. „Eminescu”, 1972, p. 206.

1886–1887 s-a aflat la Mănăstirea Neamț, instituție pentru alienați. În amândouă cazuri, Eminescu a fost externat complet restabilit, cu facultățile intelectuale normale. Lipsa fenomenelor demențiale și a celor organice nervoase cu siguranță exclude diagnosticul de o paralizie progresivă sifilitică, contrariu impresiilor inițiale ale autorului, când a susținut diagnosticul de lues.

Ion Nica mai arată că în 1887, în tabloul bolii lui M. Eminescu, medicii din nou descriu fenomene demențiale, revenind la diagnosticul „gome sifilitice” pe creier și la picioare. Astfel, s-a început un tratament intensiv „antisifilitic” cu mercur, cu efecte nule în sifilusul nervos, dar cu urmări toxice catastrofale. Autorul explică: cantitatea enormă de mercur, administrată prin fricțiuni, a provocat la Eminescu fenomene de intoxicație mercuriană: stomatită cu hipersalivație, tulburări urinare, polinevrită cu mari dureri în membre, tulburări psihice, anemie și stare de subnutriție, nevrită periferică, schimbări de comportament, depresie etc.

Cunoscutul medic neuropsihiatru Ovidiu Vuia¹⁵⁰, într-o manieră categorică, dovedește că M. Eminescu nu a suferit de lues și nu a avut demență paralytică, diagnosticul fiind stabilit incorect. Există dovezi că la internarea la Mănăstirea Neamț, în 1886, Eminescu nu demonstra semne de „nebulie”. La spovedania și împărtășania din bolniță, poetul era limpede la minte, numai tare era trist, spunând: *Părinte, să mă îngropați la țărnițele mării...* Înseamnă că medicii, sub girul căroră Eminescu a fost expedit aici, au executat mai degrabă un ordin, decât și-au făcut meseria! Despre aceasta, prin excelență, ne mărturisesc poeziile scrise în acea perioadă, scrisorile adresate Veronicăi Micle, precum și descrierea logică a condițiilor în care se afla, în 1886, la Mănăstirea Neamț: *„Tratamentul în mușigăita bolniță monahală... cu fața la perete și ușă metalică... întregit zilnic prin bătaie cu funie groasă de către gardieni!..”*

Susțin pe deplin părerea doctorului Ovidiu Vuia, care neagă proveniența sifilitică a bolii lui Eminescu. Aș adăuga că nu sunt adeptul nici celor care vorbesc despre luesul ereditar, transmis poetului pe linie maternă, și că moartea prematură a unora dintre copiii lui

¹⁵⁰ Ovidiu Vuia. *Despre boala și moartea lui Eminescu. Studiu patografic*. București, Ed. „Făt-Frumos”, 1997, p. 15.

Gheorghe Eminovici a fost cauzată anume de această boală. În prezent, această afirmație poate fi considerată greșită, ba chiar aberantă. În primul rând, diagnosticul a fost stabilit de persoane necompetente în probleme medicale și nu este argumentat prin probe convingătoare. În al doilea rând, se cunoaște că la acel timp, în regiune erau foarte răspândite multe epidemii, boli contagioase, ca: tuberculoza, tifosul, holera, malaria etc. Anume ele erau principala cauză a morbidității și mortalității înalte ai populației, inclusiv a copiilor, care decedau la o vârstă fragedă. Cu atât mai mult, aceasta se referă la familiile anevoioase, dominante pe plaiurile noastre, din cauza condițiilor sanitare și permanentelor năvăliri ale altor popoare. De menționat faptul că în familia Eminovici a predominat tuberculoza, care a ruinat serios sănătatea membrilor familiei, devenind și cauza decesului unora dintre ei.

C. Gordoș și coautorii¹⁵¹, în special atenționează că în anii 1883–1889, în psihiatria românească diagnosticarea sifilisului cerebral și a altor boli era într-un studiu destul de rudimentar. Mijloacele de tratament rămăseseră la stadiul mercurului, în timp ce în Germania, către 1850, deja se stabiliseră efectele lui negative. De aceea, tratamentul bolnavilor cu sifilis a fost interzis.

Cu mult mai târziu (1949), academicianul francez A. Barbé spunea: „Dacă există un medicament care nu trebuie folosit în tratamentul sifilisului, acesta este mercurul¹⁵²”.

Diagnosticul de sifilis la Eminescu a fost preluat de doctorul Iszac, întărit mai târziu de Alexandru Șuțu, C. Popazu, Gh. Marinescu, C. Bacaloglu, Panait Zosim ș. a., apoi acceptat, de-a lungul timpului, de majoritatea biografilor și de medici mai recent¹⁵³...

Există, însă, medici care nu confirmă diagnosticul de sifilis la Eminescu. Medicii vienezi, de asemenea, nu recunosc acest diagnostic la poet, vorbind, în cel mai rău caz, de o „psihoză maniacoală acută”. Despre aceasta ne mărturisește și restabilirea stării de sănătate la Eminescu, după întreruperea tratamentului cu preparate

¹⁵¹ Constantin Gordoș (coordonator). *Vademecum în psihiatrie*. București, Editura Medicală, 1985, p. 289.

¹⁵² Ovidiu Vuia. Op. cit., p. 43.

¹⁵³ Augustin Z.N. Pop. *Pe urmele lui Mihai Eminescu*. București, Ed. „Sport-Turism”, 1978, p. 278-284.

mercuriene! Specialiștii cunosc că: „Sifilisul cerebral de tipul paraliziei generale, odată instalat, nu mai permite nici o activitate creatoare, personalitatea individului fiind complet dezintegrată, producțiile sale se desfășoară în limite sterile și pueril de absurde”. Cu atât mai mult că după șase ani de „boală” și tratament mercurian, Eminescu își mai păstra memoria intactă și capacitatea de a improviza versuri¹⁵⁴.

Asasinarea civică a lui Eminescu din 1883 a fost completată de experimentele doctorului Iszac, care visa să scrie, chipurile, o lucrare despre cazul Eminescu, cu care să intre în analele medicinei. În această ordine de idei, Ovidiu Vuia mărturisește¹⁵⁵ că medicul Francisc Iszac, probabil, a fost acela care l-a transformat pe Eminescu în cobai experimental. El a hotărât că poetul este luetic (să admitem că a fost o greșeală de diagnosticare) și s-a decis la un tratament chiar contraindicat în asemenea afecțiuni! Dar de ce s-a recomandat cură de mercur în doze enorme, câte 20 fricțiuni a 4 grame, în timp ce și o jumătate de gram poate să aibă acțiune dăunătoare, cu efecte de altfel nule în sifilisul nervos, dar cu urmări toxice catastrofale. ...Dornic de rezultate rapide și spectaculoase, doctorul Iszac a ridicat doza de mercur până la 7 grame de fricțiune! Reiese că medicul era conștient de pericol, de vreme ce a căutat să atenueze urmările recomandând cura cu nămol la Odessa.

Rezultă că efectul final de „pseudoparalizie”, admis de doctorul Ion Nica, este urmarea gravei intoxicații cu mercur.

Tocmai I. Nica este cel dintâi specialist care a tras semnalul de alarmă asupra intoxicației poetului cu mercur. Din cauza slăbiciunii și salivației (efecte de supradozări), Henrieta (sora lui Eminescu) a fost nevoită, la un moment, să întrerupă fricțiunile cu mercur... Ion Nica mai constată că tulburările psihice, starea de subnutriție, leziunile renale (cu incontinență de urină, pe care bolnavul o prezenta), constipația, anemia și nevrita periferică ne dau certitudinea că poetul a fost victima intoxicației mercuriene¹⁵⁶.

¹⁵⁴ Ovidiu Vuia. Op. cit., p. 34-36.

¹⁵⁵ Ibidem, p. 82.

¹⁵⁶ Ion Nica. Op. cit., p. 277.

Combătând diagnosticul de lues cerebral la Eminescu, Ion Nica analizează proba grafologică a poetului. În cazul unei paralizii generale, cauzată de lues, dezorganizarea scrisului este *irreversibilă, rapidă și profundă*, încât documentele lăsate de un paralytic vorbesc „de la sine”. În cazul lui Eminescu, se observă păstrarea perfectă a scrisului său, până în cele din urmă zile¹⁵⁷... În orice caz, în zilele premergătoare manifestării bolii „nici cel mai dibaci grafolog n-ar fi în stare să desprindă un cătuși de discret avertisment din grafia lui Eminescu... Mai mult chiar, după izbucnirea psihozei afective, nici medicii n-au putut să înțeleagă suficient de bine natura răului de care suferea Eminescu¹⁵⁸”.

În sifilisul cerebral, este ireversibilă și dereglarea simțului moral și a conștiinței critice, cu atât mai mult a memoriei. Până și extrem de scepticul Maiorescu e nevoit să recunoască, într-o scrisoare către Emilia Humpel, în primăvara lui 1884: „În ceea ce privește gândirea logică, și-a revenit complet. Extraordinara lui memorie de totdeauna, aceeași desăvârșită și evidentă”. De altfel, simțul moral și cel critic sunt vizibile în scrisorile trimise de la Mănăstirea Neamț¹⁵⁹, în care poetul protestează împotriva milei publice. Dar și în ultimele articole din preajma morții sale se constată aceeași luciditate.

Botoșani, 5 decembrie 1887

Iubite amice,

Primește mulțumirile cele mai sincere pentru generozitatea cu care mi-ai venit în ajutor. Știu prea bine că adevărata generozitate e rară pentru a nu fi adânc mișcat de bunătatea D-tale pentru mine. Aș voi să fii bine convins de recunoștința obligatorului D-tale și să nu esitezi, dac-aș putea să-ți fiu folositor în vre-o împrejurare, de-a te adresa la un om care va păstra toată viața sa aducerea aminte a facerii de bine.

Sunt cu tot respectul, iubite amice al Domniei tale prea devotat M. Eminescu¹⁶⁰.

¹⁵⁷ Ion Nica. Op. cit., p. 195.

¹⁵⁸ Ibidem, p. 179.

¹⁵⁹ A se vedea și studiul lui Artur Silvestri. *Arheologia unei ore*. București, „Carpathia Press”, 2003.

¹⁶⁰ Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 481.

Botoșani 5 Decembrie 1887

Iubite amicce.

Primește mulțumirile cele mai sincere
pentru generositatea cu care mi-ai venit
în ajutor. Știu prea bine că adevărata
generositate e rară pentru a nu fi
adânc mișcat de bunătatea D-tale
pentru mine. Aș voi să fi bine convins
de recunoștința obligatului D-tale
și să nu esilezi, dac'as putea să-ți
fiu folositor în vre o împrejurare,
de a te adresa la un om care
va păstra toată viața sa aducerea
a minte a facerii de bine.

Scrisoarea de mulțumire adresată de Eminescu, la 5 decembrie 1887, unui prieten din Iași, care-l ajutase. (Facsimil. Bibliotecii Academiei RPR).

Pentru confirmare se prezintă doar începutul scrisorii (scanate), scrise cu mâna poetului. Conținutul acestei scrisori, perfectată de către poet, aflat în îngrijirea surorii Henrieta (după externarea din ospiciu), demonstrează totala absurditate, dacă nu crimă, a celor care au contribuit la diagnosticarea incorectă a bolii. Nu trebuie să fii neapărat mare specialist pentru a înțelege că atât conținutul logic, cât și scrisul caligrafic nu pot aparține unui bolnav – dement cu lues cerebral. Falsul se observa atât în diagnosticul, cât și în tratamentul bolii!

Victor Creciun subliniază că Eminescu suferea de boala picioarelor și în vara anului 1885 decide, pentru a treia oară, să plece la tratament cu nămol la stațiunea Kuialnik, lângă Odessa. La băile de tratament, poetul a plecat de la Iași cu trenul –prin Ungheni, Călărași, Strășeni, Chișinău, Tighina și Tiraspol. Se consideră că efectul tratamentului se datora apei curative, bogată în magneziu, sulfat de fier, brom, amoniac, iod¹⁶¹.

Eminescu, aflat la băile de la Liman, din lipsa banilor, nu se putea întoarce acasă. Se cunoaște o scrisoare trimisă filologului ieșean Vasile Burlă, în care poetul vorbește despre serioasele ameliorări survenite în starea generală a sănătății lui în urma tratamentului zilnic cu ghiol¹⁶²...

Profesorul George Munteanu, foarte filosofic, scrie: „Diagnosticul bolii lui Eminescu poate fi altul decât cel opinat odinioară. Însă totul neimportant să citești despre simptome, noxe, diagnoze și alte noțiuni asemănătoare... care s-au șters (au dispărut!) – am putea fi edificați mai *științific*, decât pe vremea doctorului Șuțu în legătură cu natura bolii lui Eminescu¹⁶³”.

Theodor Codreanu susține: „Ținând seama că documentele importante despre boala poetului au dispărut, la fel de misterios, de la Ober-Döbling, dar nu numai (conform cercetărilor lui Ion Grămadă), încât nici azi nu se cunoaște diagnosticul corect pus de medicii

¹⁶¹ Victor Creciun. *Eminescu la Odessa și Kuialnik*. București, Ed. „Semne”, 2010, 63 p.

¹⁶² Gh. Teodorescu-Kirileanu. *Câteva date asupra lui Eminescu*. În: „Convorbiri literare”, 1906, v. 40, p. 1013-1014.

¹⁶³ George Munteanu. Op. cit., p. 376.

vienezi, e la fel de probabil că cineva a avut interesul ca documentele din anii „întunecați” să fie distruse, eventual păstrate cele ce țineau de literatură, care au și intrat la Biblioteca Academiei¹⁶⁴”.

Cunoscutul psihoterapeut moldovean, Vitalie Pastuh-Cubolteanu, susține¹⁶⁵ poziția lui Theodor Codreanu, că diagnosticul greșit al bolii lui Eminescu este utilizat ca procedeu demolator în războiul ideologic antiromânesc. În acest război, poetul a fost sacrificat de către forțele antinaționale... Eminescu a fost ales ca țintă, din motiv că se afla în avangarda culturii naționale, scut de apărare a poporului... De aceea, forțele cosmopolite încercau insistent deturnarea sentimentului patriotic prin compromiterea lui Mihai Eminescu, principalul promotor al ideologiei naționale. Temearea față de activitatea patriotică a poetului a pus în gardă conducerea Imperiului Austro-Ungar și pe liderii de la București. El este pus sub urmărirea unui agent al serviciilor secrete austro-ungare, care ținea la control toate acțiunile poetului.

De la bun început se cer evidențiate dificultățile cu care se confruntă medicii în stabilirea diagnosticului la bolnavii cu boli psihice. Renumitul savant americano-austriac Fritjof Capra menționează: „Diagnosticul psihiatric este notoriu pentru lipsa de criterii obiective”, întrucât „idealul unei clasificări precise a bolilor mintale rămâne în mare măsură iluzoriu¹⁶⁶”. Această afirmație a autorului este confirmată de toți psihiatrii iluștri din lume.

În tratatul „Vademecum în psihiatrie” se arată că procesul de diagnosticare a tuturor bolilor, în special în domeniul psihiatriei, este complicat, fiind dependent de numeroși factori: „Diagnosticul nu numai că nu este același pentru fiecare medic, având nuanțe diferite atât psihologice, cât și de instrucție, ce diferă de la o specialitate la alta, cât și după mijloacele de investigare și etapa de dezvoltare a științelor medicale în general¹⁶⁷”.

¹⁶⁴ Theodor Codreanu. *Eminescu – martor al adevărului*. București, 2004, p. 206.

¹⁶⁵ Vitalie Pastuh-Cubolteanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. În: „Literatura și arta”, nr. 23 (2807), 10 iunie 1999.

¹⁶⁶ Fritjof Capra. *Momentul adevărului*. (Traducere din engleză de Niculiță Damaschin). București, Ed. Tehnică, 2004, p. 170.

¹⁶⁷ Constantin Gordoș (coordonator). *Vademecum în psihiatrie*. București, Ed. Medicală, 1985, p. 257.

Pentru cititorul de rând consider oportun să prezint o succintă generalizare despre sifilis (lues), boală care, chipurile, ar fi fost diagnosticată de medici la Mihai Eminescu și de la care i se trage moartea. Se știe că luesul este o infecție provocată de *Treponema palida*, descoperită de savanții germani la începutul secolului XX. Boala se transmite prin contact direct habitual, dar mai frecvent prin raporturi sexuale¹⁶⁸.

Despre sifilis s-a scris încă în Evul Mediu, dar manifestările nervoase au fost descrise cu mult mai târziu¹⁶⁹. În secolul XIX, neurosifilisul domina în practica neurologică. Iată un caz: în Clinica de Neurologie din Oslo, condusă de prof. Boeck, timp de 20 de ani (1890–1910), s-au tratat 1978 de bolnavi cu diferite forme de sifilis netratat. Deci, acești bolnavi nu știau nimic despre boala lor, adresându-se cu întârziere, în stadii tardive, la medicii neurologi¹⁷⁰.

Este stabilit¹⁷¹ că formele clinice ale sifilisului sistemului nervos dispun de un diapazon foarte divers. Afectarea sistemului nervos în infecția luetică apare la 3-5% din cazuri. Manifestările psihice pot surveni la toate etapele și formele evolutive ale bolii.

În perioada inițială, de debut, manifestările psihice pot predomina în comportamentul bolnavului, (depresiv, expansiv, paranoic, confuz). În perioada de acutizare se dezvoltă un semn (sindrom) demențial primitiv, care alterează capacitatea intelectuală a individului și îi dezorganizează personalitatea. Atenția îi este tulburată precoce, diminuată, iar capacitatea de concentrare – redusă. Memoria poate fi moderat atinsă, până la tulburări profunde¹⁷².

În stadiile tardive ale neurosifilisului, cu formarea gomelor, apar alte semne secundare, iar tabloul clinic devine asemănător cu cel al *tumorilor cerebrale*. Goma, ca formațiune morfologică, reprezintă o nodozitate, la început de consistență dură, localizată în orice țesut

¹⁶⁸ К.Р. Аствацатуров. *Сифилис, его диагностика и лечение*. Москва, 1971.

¹⁶⁹ О.К. Лосева, Э.Ш. Тактамышева, Л.В. Куприанова и др. *Нейросифилис возвращается*. «Врач», 1997, № 4, с. 36-37.

¹⁷⁰ О.В. Залевская, Л.Б. Важбин, О.К. Лосева, Т.М. Шувалова. *Сифилис нервной системы у пациентов, лечившихся по поводу сифилиса в прошлом*. «Клиническая дерматология и венерология», 2010, № 3, с. 76-81.

¹⁷¹ Ю.К. Скрипник, А.А. Кубанова, В.Г. Акимов *Кожные и венерические болезни*. Москва, Изд. «Учебник», 2011.

¹⁷² А.Н. Родионов. *Сифилис*. Руководство для врачей. СПб, 1997.

sau organ. Gomele solitare fac parte din cele mai rare forme ale sifilisului, cu afectarea preponderentă a sistemului nervos central. Evoluarea bolii depinde de localizarea și faza dezvoltării procesului patologic. Pentru un proces luetic cronic este specifică afectarea funcționalității nervilor cranieni (cerebrali), care declanșează dereglarea activității globilor oculari, a sistemului vestibular și olfactiv. Ulterior, apar pareze, accese epileptiforme, precum și alte manifestări psihice grave¹⁷³.

În perioada terminală a neurosifilisului, tabloul clinic se caracterizează prin stări demente profunde, cu agravarea simptomelor neurologice, conducând la imposibilitatea mișcării, a controlului sfincterian, cu tulburări trofice și vasomotorii, insomnii etc. Acestea și alte manifestări clinice sunt direct condiționate de procesul patologic specific (goma), dar cauza nemijlocită a morții sunt diferite complicații grave (pneumonia etc.).

Se știe că în Evul Mediu¹⁷⁴, bolnavul psihic mai găsea ospitalitate în mănăstiri, iar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, el este aruncat în ospicii. Acum, el se detașă pe fondul unei probleme de *poliție* referitoare la ordinea indivizilor în cetate.

Ne întrebăm: cu poliția a fost dus Eminescu la Ospiciu? S-a respectat legislația vremii? Este de neînțeles faptul cum doctorul Șuțu a folosit metoda arabă de tratare cu mercur a unui sifilis depistat imaginar la Eminescu, în timp ce afirma că poetul nu a suferit de sifilis! La acel timp, în Occident deja se renunțase la tratamentul cu mercur, considerând că are efecte dezastruoase. Autorii tratatului de psihiatrie (coordonat de Constantin Gorgos) textual arată că sifilisul cerebral netratat evoluează rapid către faza terțiară, în care se instalează paralizia generală progresivă, pe când cel tratat duce la remisiuni și vindecare¹⁷⁵. În cazul lui Eminescu, tocmai întreruperea nefastului tratament cu mercur a fost benefică. Aceasta ne confirmă și faptul că, scăpat de mercur, Eminescu și-a revenit substanțial.

¹⁷³ Н.И. Гращенко, А.В. Снежневский. *Справочник невропатолога и психиатра*. Москва, Изд. «Медицина», 1965, 582 с.

¹⁷⁴ Michel Foucault. *Istoria nebuniei în epoca clasică*. București, Ed. „Humanitas”, 2005, p. 65.

¹⁷⁵ Constantin Gordoș (coordonator). *Vademecum în psihiatrie*. București, Ed. Medicală, 1985, p. 294.

De-a lungul secolelor, cazuri de otrăviri criminale se regăsesc în operele scriitorilor din toate țările lumii. Se cunoaște că în Rusia, la 1571, este otrăvită soția lui Ivan cel Groaznic. În sec. XV–XVI, în Republica Venețiană, otrava devenise un mijloc de suprimare, în scop politic. Se foloseau otrăvuri atât de origine vegetală, cât și minerală. Dintre componentele minerale, în forma unor amestecuri otrăvitoare, mai des, se menționează arsenicul, mercurul, sublimatul, plumbul ș.a. Nu întâmplător, „Regulamentul municipalității poliției din Iași” (1831) prevedea ca comercializarea tuturor otrăvurilor să se facă numai cu indicarea numelui proprietarului sau al producătorului. În 1837 au fost elaborate alte instrucțiuni, mai severe, de eliberare a substanțelor otrăvitoare: „Este cu totul poprit a slobozi arsenicul, sublimatul sau alte materiale cunoscute ca otrăvuri, decât numai de persoane cunoscute și știute că întrebuințează asemenea otrăvuri la meșteșugul lor; pentru aceste spițerii vor fi datori a ține un registru șnuruit de către Poliție, în care cumpărătorii vor însemna numele lor, locuința, anul, luna, ziua și trebuința pentru care au luat acele otrăvuri...” Din aceste motive, în *Condica Criminală* din anul 1850 se arată: „Doctorii, chirurgii, spițerii și moașele care vor înlesni procurarea acestor mijloace în scopuri neadmise se vor pedepsi cu închisoarea¹⁷⁶”.

Timp îndelungat mercurul și sărurile lui organice și-au găsit o largă folosință în tratarea unor boli, datorită proprietăților antiseptice, bactericide, antiparazitare, diuretice, fungicide. Totodată, prin riscul toxicității, folosirea lor este limitată. Derivații hidrosolubili de mercur se acumulează în oase, rinichi, ficat, splină, glandele salivare și dispun de o afinitate față de SNC. Mai mult se elimină prin urină, glandele sudoripare și circuitul intestinal. Supradozarea provoacă tulburări senzoriale și psihice, nevrite și polinevrite, convulsii și paralizii etc. Clinic, se manifestă prin iritabilitate, anxietate, salivatie abundentă, stomatită, nefrită, erupții cutanate etc. Pentru tratarea sifilisului se foloseau bromura, iodura, acetatul mercuric și alte săruri mercuriene, administrate intern, prin unsori sau injecții.

¹⁷⁶ M. Cotrău. *Otrava și viața*. Iași: Ed. Fund. „Chemarea”, 1993, 167 p.

Carl Emmert (1900), Ion Moraru (1967) și alți autori arată că mercurul este un toxic foarte violent, indiferent de forma sub care este administrat. Sublimatul prezintă cea mai puternică sare mercuriană, indiferent de calea de absorbție. Adesea, este folosit în scopuri criminale. Autorii constată: preparatele mercuriene acționează asupra întregului organism, dar mai cu seamă asupra psihicului, soldându-se cu accese de furie nepotolită. O intoxicație mercuriană acută se caracterizează prin: stomatită, erupții cutanate, manifestări gastroenterale, nefrită, delir, convulsii etc. În cazul intoxicațiilor cronice mai apar: paloarea feței, anemie, eritem, salivatie abundentă, tremurături, umflarea limbii, debilitate, cașexie, oligurie, uremie, scăderea facultăților intelectuale, mers nesigur, paraliza picioarelor etc. La autopsie, în astfel de cazuri, vizual și microscopic, se constată imense modificări degenerative în ficat, inimă, rinichi¹⁷⁷.

Concomitent cu preparatele mercuriene, pentru tratarea sifilisului tradițional se foloseau pe larg compușii arsenicului (atoxil, salvarsan, neosalvarsan). Arsenicul se acumulează în păr, unghii, oase și organele interne, păstrându-se în probele biologice timp îndelungat. Diagnosticul intoxicației se bazează pe anamneză, tabloul clinic și depistarea toxicului în probele respective prin metode speciale. Rezultatele respective se pot obține și după mulți ani de la moartea persoanei¹⁷⁸.

Mercurul și arsenicul fac parte din grupa metalelor și metaloizilor¹⁷⁹. Ei acționează asupra țesuturilor în calitate de toxic distructiv și se elimină din organism foarte greu, iar mercurul începe să disocieze și se elimină doar în cazul dacă temperatura mediului este mai înaltă de 22°C. Deci, aceste substanțe toxice pot fi depistate chiar și peste sute de ani în țesuturile depozitate.

¹⁷⁷ Carl Emert. *Lehrbüch der gerichtlichen Medizin mit Berücksichtigung der deutschen, oesterreichischen und bernischen Gesetzgebungen*. Leipzig, 1900; Ion Moraru. *Medicina legală*. București, Ed. Medicală, 1967, p. 581-588.

¹⁷⁸ Mina Minovici. *Tratat complet de medicină legală*. Vol. II, București, 1930, p.783-788; Д.П. Косорогов. *Учебник судебной медицины*. Москва – Ленинград, 1928, с. 129-130.

¹⁷⁹ *Руководство по судебно-медицинской экспертизе отравлений*, (под рук. Р.В. Бережного, Я. С. Смузина, В.В. Томилина, П.П. Ширинского). Москва, Изд. «Медицина», 1980, 409 с.

În literatură este descris cazul intoxicației țarului Ioan cel Groaznic, care folosea în permanență unsoari mercuriene pentru tratarea bolilor din articulațiile picioarelor, de care suferea de mult timp. Contemporanii săi suspectau că comportamentul lui agresiv, în mare măsură, era condiționat anume de acțiunea mercurului din unsoarile folosite. Medicii patologi, care i-au cercetat rămășițele pământești peste sute de ani de la moartea lui, au constatat acumularea în oase a unei cantități mari de mercur¹⁸⁰.

Într-un articol¹⁸¹ al doctorului Șuțu găsim elemente descriptive, care susțin evocarea perioadei 9 noiembrie 1886 – 9 aprilie 1887, cu următorul conținut: „În lipsa metodelor medicale mai înaintate, fără instalații și fără medicație, la Neamț, Eminescu a fost tratat cu găleți de apă rece, aruncate pe spinare și cap, cu cufundări în puțină – tratament rudimentar hidroterapeutic – și cu bătaii cu frânghia umedă... Se plângea că a fost internat ca nebun, protestând că n-a fost nebun”. În același timp, doctorul spitalului mai declarase că Eminescu era practic sănătos și poate să părăsească oricând azilul, însă nu avea mijloace cu ce să plece. Din aceste motive, Eminescu nu putea rămâne nici în spital. În această situație, primul procuror (Mavros) a cerut avizul unei comisii medico-legale, formată din doctorii Al. Șuțu și Z. Petrescu în privința stării mentale a lui M. Eminescu¹⁸².

Din cartea lui N. Georgescu¹⁸³ aflăm că mărturiile despre reclusiunea lui M. Eminescu la Mănăstirea Neamț (1886–1887) vin din partea unui medic, Panait Zosin, care nici nu l-a văzut pe Eminescu, ci doar a auzit de el. Sunt descrise și afirmațiile unui funcționar al Tribunalului Ilfov, care a depistat un dosar din 1889 (nr. 645), în care se afla răspunsul lui Eminescu la interogatoriu, precum și raportul medico-legal de examinare a poetului. În acest document se arată: „La 13 aprilie 1889 (cu adresa, nr. 6791), procurorul Mavros

¹⁸⁰ И.В. Петреанов-Соколов. *Популярная библиотека химических элементов*. Издание 3-е, Москва, Изд. «Наука», 1983, с. 254.

¹⁸¹ *Evenimentul*, nr. 112/ 904, p. 1.

¹⁸² Radu D. Rosetti. *Tragedia lui Eminescu. Documente inedite*. În: *Adevărul literar*, 1922, nr. 95, p. 1.

¹⁸³ N. Georgescu. *Moartea antumă a lui Eminescu (1883–1889)*. Ediția 2, Chișinău, Ed. „Cartier”, 2002, 304 p.

cere președintelui Tribunalului Ilfov constituirea unei curatele pacientului M. Eminescu, aflat în casa de sănătate a doctorului Șuțu”.

La 18 aprilie 1889, primul procuror de pe lângă Tribunalul Ilfov, G. Mavros, a înaintat primului președinte al tribunalului bucureștean raportul psihiatrilor asupra responsabilității poetului, cerând să se constituie consiliul de familie, care să-i administreze pensia și să vegheze de îngrijirea bolnavului.

În continuare este prezentat raportul medico-legal redactat de doctorii Alexandru Șuțu și Zaharia Petrescu¹⁸⁴:

„Subsemnații doctori în medicină, invitați de prim-procuror prin adresarea nr. 5717 a comunica starea facultății mintale a lui M. Eminescu, întrunindu-ne astăzi 20 martie la Institutul „Caritatea”, unde se află de aproape două luni, am procedat la cuvenita cercetare și am constatat următoarele:

Dl. Mihail Eminescu – ca de ani 45, constituție forte, nu prezintă pe suprafața corpului leziuni remarcabile. Figura sa este hebetată, căutătura este lipsită de expresiune, mișcărilor dezordonate, atitudinea puțin cuviincioasă.

La întrebările ce i le adresăm, nu răspunde direct, el pronunță unele cuvinte cu o voce cântătoare și monotonă. Astfel: „buna dimineața d. doctor, dați-mi două pachete de țigări”; și aceasta fie ziua, fie noaptea (seara), fie cu țigareta în mână, fie fără. Altă dată, ca un contra repetă monosilabe ce se pronunță înaintea sa. În fine, uneori, stând singur, exprimă monoloage fără sens. Această turburare este și mai pronunțată din diferitele lui acte.

Astfel, plimbându-se prin grădină, strânge fel de fel de obiecte de pe jos, pietricele, bucăți de lemn, de hârtie, ce le pune în buzunar, crezând că aceste obiecte sânt de valoare; dar și strică cu mâna și rupe ce găsește, așternutul său, hainele sale, obiecte din casă; într-un moment de reconstrucție ca o trebuințe de a-și continua activitatea.

Atențiunea sa este total absentă, incapabil de a-și fixa un moment răspunsurile sale ca fiind ca și mașinale.

¹⁸⁴ În: *Caietele Mihai Eminescu*, prezentate de Marin Bucur. (II) București, Ed. „Eminescu”, 1974, p. 208-209.

De asemenea aflăm că sunt 6 ani de când a fost izbit de o manie ca aceasta, pentru care a fost internat și căutat și aici, și în străinătate, de unde s-a întors calm, însă cu debilitate intelectuală.

De atunci a mers urmându-se debilitatea crescând, până acum două luni, când, făcând acte impulsive și scandaluri, au provocat reșezarea sa într-un arest special.

Din cele menționate, subsemnații considerăm că Dl. Mihail Eminescu este atins de alienație mintală în formă de Demență, stare care reclamă șederea sa într-un institut, atât spre îngrijire și căutare, cât și spre liniștirea publicului.

București, 1889

Dr. Șuțu

Dr. Petrescu”

Există informații¹⁸⁵ precum că după decesul lui Eminescu, doctorul patomorfolog G. Marinescu a cerut autopsierilor de la Spitalul Brâncovenesc să-i dea spre studiu, deosebit, zonele creierului poetului. Doctorii Șuțu și Alexianu i-au transmis într-un recipient de sticlă cele două emisfere, fără cerebel. Marinescu își propusese ca prin secționări și observații multiple să studieze particularitățile cerebralității din care luaseră viață poemele lui Eminescu. Emisfera stângă prezenta ulceratii în partea psihică și în sectorul motrice; iar membranele creierului erau injectate și aderente, semne clinice ale tabesului, diagnosticat prin reflexe și de către doctorul Șuțu cu câteva zile înainte, când, întrebat de un corespondent de presă din Iași asupra sorții poetului, răspunsese autoritar: „Ce curios lucru! Toți poeții cei mai mari ai țării sunt loviți de boala aceasta (lues)...”

Augustin Z.N. Pop avea toate datele necesare¹⁸⁶ pentru a mărturisii: „Diagnosticul drastic oficializat convenea, fiindcă el legitima soarta ce i s-a rezervat poetului de la 1883 încolo... Nu există un buletin medical de autopsie... Pe actul de deces nu apare iscălitura nici a unui apropiat al poetului, sau pur și simplu – și-au pus degetul doi analfabeți din personalul morgii”.

¹⁸⁵ Augustin Z.N. Pop. *Contribuții documentare la biografia lui M. Eminescu*. București, Ed. ARPR, 1962, p. 529.

¹⁸⁶ Ibidem, p. 530.

După 50 de ani de la moartea poetului (1939), doctorul G. Marinescu avea să comunice tinerilor de la liceul „Mihai Eminescu” din București, care se îndemnaseră să omagieze, prin revista lor *Extemporal*, câteva rânduri de prețuire pentru poet, în care se poate citi admirația de totdeauna și înțelegerea justă pentru omul creator: „În marea personalitate a lui Eminescu, nu știm ce să admirăm mai mult: concepțiile lui sociale cristalizate în nepieritoare versuri? Filozofia adâncă ce se desprinde din romanul *Sărmanul Dionis*? Limba lui făurită cu sfârșit, acel simț de onestitate cu care a îndurat atâția ani mizeria?”

În calitate de expert în medicina legală, am constatat că evoluția bolii lui Eminescu, descrisă de medici în perioada anilor 1883–1889, nu corespunde diagnosticului stabilit (sifilis cerebral). Nu insuflă încredere nici aspectul etiopatogenetic al maladiei, iar unele abordări din anamneza bolii au nuanțe evident contradictorii, dacă nu incompetente. Despre aceasta, prin excelență, ne mărturisesc¹⁸⁷ datele neurologului V. Vineș (apropiatul lui A. Șuțu), publicate în anul 1931: „...Pe marele nostru poet Mihail Eminescu am avut ocazia să-l îngrijesc în martie-iunie 1889... După cum mi-au declarat prietenii săi (nu se spune care – n.a.), poetul abuza de băuturi alcoolice (!) și făcea excese venerice (cum s-a stabilit?). Bolnavul dădea impresia că nu era în toată deplinătatea facultăților sale intelectuale... Prezenta pe ambele gambe cicatrice, urme ale unor ulcere vechi (sifilitice?). Nu prezenta dificultate de vorbire nici tulburări în articularea cuvintelor. Scria perfect, fără tremurături, fără omisiuni de litere și cuvinte... Când a intrat în institutul Șuțu, nu manifesta nici un fel de delir...”

Referitor la cauza morții, V. Vineș arată: „Prin mai 1889, un bolnav, nu din cei furioși, se distra învărtind o piatră mică legată de ață. Piatra, scăpând din ață, a lovit întâmplător pe Eminescu în cap, aproape de sutura inter-parietală, producând o rană care interesa numai pielea regiunii parietale drepte, fără a ataca periostul. Era o

¹⁸⁷ Ion Nica. *Mihail Eminescu. Structura somato-psihiică*. București, 1972.

tăietură a pielii (cu piatra, pielea nu se taie – n.a.) de doi centimetri lungime. Imediat i s-au dat îngrijirile medicale necesare (nu se arată cine și unde – n.a.), iar peste trei zile buzele plăgii reunite... ulterior plăgile pe cap... au făcut erizipel, care s-a întins apoi pe față, gât, membrele superioare, torace, până la nivelul abdomenului... Bine îngrijit, erizipelul a început să dea înapoi și apoi a dispărut complet... În ziua de joi, 15 iunie 1889, zi în care se simțea de altfel destul de bine, Eminescu se așează pe pat și peste câteva minute cade într-o sincopă și moare imediat¹⁸⁸... (!)

Aceste afirmații ireale sunt dovada unei incompetențe profesionale și nu pot corespunde unei logici adecvate.

Rezumând acest compartiment, afirm că scopul cercetării a fost concretizarea diagnosticului adevărat al bolii la Eminescu. Fără a acuza autorii altor surse de informații, am întâlnit descrieri parcă inventate în privința evoluției bolii la Eminescu, în care nici anamneza suferinței nu se arată, cu atât mai mult datele obiective stabilite de medici. Diagnosticul bolii a fost bazat mai mult pe spusele cuiva..., fără prezentarea semnelor obiective ale bolii... Datele autopsiei sunt fabuloase, iar raportul de cercetare a cadavrului și semăturile medicilor lipsesc... Creierul poetului este uitat pe geam la soare... Se încurcă examenul vizual cu cel microscopic al creierului... Se afirmă că pe corp lipsesc semne de leziuni, dar martorii, inclusiv doctorii A. Șuțu și V. Vineș, arată cu certitudine despre existența lor în regiunea capului. Mai rămân suspecte ora și data morții.

¹⁸⁸ *România Medicală*, nr. 11, 1 iunie 1931, p. 162-163; reluat în *Extemporal*, revista Liceului „Mihai Eminescu” din București. Septembrie 1936, p. 31-32.

... *Nu lumina*
Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele și vina,
Oboseala, slăbăciunea, toate relele ce sunt
Într-un mod fatal legate de o mână de pământ;
Toate micile mizerii unui suflet chinuit
Mult mai mult îi vor atrage decât tot ce ai gândit.

Mihai Eminescu

V

Moartea suspectă și înmormântarea grăbită

Cu mult timp înainte de deces, Mihai Eminescu presimțea ce-i pregătesc „prieteni” și cum i se va termina viața pământească. Nu este ocazional că încă în ziua de 8 noiembrie 1886 (ziua Sfinților Voievozi Mihail și Gavriil), la Mănăstirea Neamț, poetul a cerut să fie spovedit și împărtășit, iar după ce a primit Sfânta Împărtășanie, a sărutat mâna preotului și i-a spus: „Părinte, să mă îngropați la țarmul mării, lângă o mănăstire de maici, și să ascult în fiecare seară, ca la Agafton, cum cântă Lumină lină¹⁸⁹”.

Există opinii că moartea reală a lui Eminescu a fost precedată de *moartea civilă*, care începe cu internarea brutală în ospiciu, pe data de 28 iunie 1883. Miza centrală devine motivația *sechestrării*, iar Dumitru Vatamanciuc a vorbit chiar de *arestare*, întrucât evenimentul s-a produs prin implicarea poliției¹⁹⁰.

Locul unde a fost internat forțat Eminescu este caracterizat astfel de către N. Bogdan¹⁹¹: Bolnița Neamț prezenta „o adevărată casă de inchiziție”. Aproape nimeni din cei ce au intrat odată în acel locaș, unde lipsa de supraveghere și umanitate tronează, n-a mai ieșit vindecată și n-a putut suporta suspiciunea tratamentului de acolo, decât un timp relativ scurt. Acolo Eminescu a fost tratat precum cel din

¹⁸⁹ Nicolae Georgescu. *A doua viață a lui Eminescu*. București, Ed. „Europa Nova”, 1994, p. 14.

¹⁹⁰ Dumitru Vatamanciuc. *Publicistica lui Eminescu*. București, Ed. „Minerva”, 1996.

¹⁹¹ N.A. Bogdan. *Amintiri despre Eminescu*. Revista „Familia”, 1902, p. 92-93.

urmă animal. El nu o dată a încercat să evadeze, dar era vegheat și reîntors.

Printre cei puțini care i-au înțeles drama fatală pentru verticalitatea și geniul de care a dat dovadă Eminescu s-a găsit o tânără și cultivată femeie, pe nume Carolina Bibere (Riria), viitoarea soție a lui A.D. Xenopol.

Curioase informații pentru mass-media¹⁹², despre starea sănătății lui Eminescu, chiar în ajunul morții poetului, prezintă directorul ospiciului „Caritas” Al. Șuțu (care parcă știa deja cum se va instala moartea poetului): „Dacă nu va muri de vreo boală *accidentală*, de o pneumonie sau cine știe de ce alta, apoi are să se sfârșească printr-un ramolisment total...” În aceeași zi, directorul de la „Caritas” mai precizează¹⁹³: „Va veni un moment când Eminescu nu va mai cugeta și nu va mai putea vorbi nimic, căzând într-o prostrație completă... Dacă boala își va urma mersul regulat, va mai *putea trăi vreo trei ani*; numai un *caz accidental* ar putea aduce o *congestie cerebrală* și să-l *trăsnească* pe loc!”. Dar, acum starea sănătății sale nu permite în nici un chip să fie teamă de un sfârșit apropiat. Cu toate acestea, *prezisul* accident s-a produs mai curând, decât presupunea dr. Șuțu... În scurt timp după cele relatate, Al. Șuțu, din contra, nu dă speranțe de viață pentru Eminescu, când se va produce deznodământul fatal.

Theodor Codreanu menționează¹⁹⁴: „...I.L. Caragiale a fost unul dintre puținii contemporani ai poetului care s-a lăsat înșelat de aparențe, drept pentru care el însuși s-a văzut nevoit să ia calea exilului, în cele din urmă. În cele trei articole despre Eminescu, Caragiale se considera obligat nevoia „demitizării”. În: *Nirvana* din 18 iunie 1889, la a doua zi după înmormântare, avea să mărturisească despre *însmormântarea făcută în grabă*, fără elementare fonduri și respectarea celor trei zile din datina creștină pentru priveghi... Ținând cont că Eminescu a murit pe 16 iunie, la puțin timp după miezul nopții, fără lumânare, neștiut de nimeni... Iar când Caragiale se

¹⁹² *Sănătatea lui Eminescu. Tribuna*, 1889, nr. 123, p. 489-490.

¹⁹³ *Curierul român*, 1889, nr. 19, p. 3.

¹⁹⁴ Theodor Codreanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*. Chișinău, Ed. „Civitas”, 1999, p. 127.

hotărăște să spună despre Eminescu niște adevăruri, el e conștient că se expune riscului, precum o făcuse, neîncovoiat, poetul...”

„Mitul Eminescu” nu ar fi înțeles în toată amploarea lui fără Veronica Micle, personaj valoros în viața poetului. Când ea l-a văzut înainte de ultima internare la ospiciul Șuțu, Eminescu nu era „lipsit de minte”, era destul de lucid, iar când l-a vizitat la 10 aprilie 1889, ea a înțeles că omul Eminescu, intoxicat până la paralizie cu mercur, a devenit cu totul irecuperabil, că e mort mai mult social decât intelectualicește... Există dovezi că la înmormântarea lui Eminescu, Veronica Micle s-ar fi aflat doar la o anumită distanță de cortegiul funerar, întrucât Maiorescu nu i-ar fi îngăduit să-l însoțească pe poet în ultimul drum¹⁹⁵.

La Th. Codreanu găsim și altă prețioasă informație: „Pe 13 iunie, cu două zile înainte ca inima să-i înceteze a bate, Eminescu a dat răspunsuri grave în limbajul translațional care-i mai rămăsese la îndemână. Documentul este de o mare însemnătate. Poetul a explicat pentru ultima oară unui pământean de ce a eșuat ca om și gânditor politic, în slujba neamului său. Faimosul interogatoriu trebuie integrat în destinul operei și al vieții lui Eminescu. Este cel din urmă mesaj cinic al poetului”.

În continuare autorul scrie: „Dar ultima stranie enigmă din biografia lui Eminescu este *cauza imediată a morții*, deoarece cauza pe termen lung o știm – stigmatul „nebuniei”, asociat cu intoxicația cu mercur. Ascultându-le pe amândouă, versiunea oficială a făcut ca lovitura primită la cap de la Petre Poenaru să devină o simplă legendă, numai bună de ridiculizat, până în zilele noastre. Totuși, cel puțin patru surse vorbesc despre momentul hotărâtor al loviturii bizarului tenor, internat la Șuțu... Frizerul lui Eminescu, Dumitru Cosmănescu, a scris în 1926 că poetul a *murit din cauza loviturii violente a lui Petre Poenaru*. N-a fost crezut. Dar, de fapt, primul care-l confirmă este, surprinzător, însuși T. Maiorescu, care a fost înștiințat, pe ziua de 16 iunie 1889, că Eminescu a murit din pricina unei *embolii*, care putea fi consecința loviturii lui Poenaru. Oficial,

¹⁹⁵ Th. Codreanu. *Eminescu în captivitatea „nebuniei”*. Chișinău, Ed. „Universul”, 2011, p. 335.

însă, acest adevăr nu putea fi trecut în acte, deoarece i-ar fi condamnat pe responsabilii stabilimentului”.

Făcând trimitere la Ion Nica, Theodor Codreanu de asemenea menționează¹⁹⁶: „Grăbirea decesului Marelui poet putea veni din două direcții: o accidentală congestie cerebrală și otrăvirea cu mercur... Tenorul Petre Poenaru l-a lovit cu o cărămidă pe cap... așa de tare, că Eminescu s-a prăbușit..., fiind transportat fără suflare...” Se mai concretizează că Ion Nica ar fi fost informat, precum că același agresor a cauzat și a doua lovitură pe cap, cu o *scândură*, de i-a „*spart țeasta*” lui Eminescu, omorându-l pe loc.

Poarta Sanatoriului „Caritatea” și locul unde Eminescu a fost lovit în cap cu o piatră de către alt pacient (P.P.), București, Strada Plantelor, 9 (1889).

Aspectul prezent al întării în fostul Sanatoriu „Caritatea”.

De fapt, Th. Codreanu scrie despre gravitatea loviturii, cu intenții ucigașe. Despre aceasta a vorbit însuși Eminescu în celebrul său dialog cu „metrul Ghiță” (procurorul Bursan), dar, firește, cum să-l crezi pe un... „nebur”¹⁹⁷? Ziarele vremii la fel arătau că în sicriu

¹⁹⁶ Ibidem, p. 360-362.

¹⁹⁷ Ibidem, p. 362.

capul mortului era acoperit cu un bandaj negru (pentru a ascunde ce?). S-a spus că aceasta este *tăietura de la calota craniană*, în urma autopsiei. E o *explicație cu totul neserioasă*, fiindcă o *autopsie craniană nu se face în partea frunții, ci la ceafă!*

Deznodământ... „Când se sfârșea noaptea de 15 către 16 iunie 1889, firul de mătase al vieții lui Eminescu s-a rupt, poetul s-a încredințat neuitării și opera judecăților prețuitoare ale poporului. Nimeni dintre rude, nici unul dintre rarii prieteni de atunci, nici un medic sau gardian n-a asistat ultima-i clipă din zori, astfel că nici un martor nu s-a smerit peste chinuitul trup în care inima își înceta bătaia. Dimineața, găsim-l mort, l-au dus la Spitalul Brâncovenesc pentru autopsie¹⁹⁸...”

Altă comunicare (ieșită din comun) o prezintă directorul ospiciului „Caritas”, Al. Șuțu, despre momentul morții poetului¹⁹⁹: „*În somn, urmând unei lucidități (?) scurte din primele ore (?) ale zilei de 16 iunie, când poetul raportase tânguitor doctorului de gardă în acea noapte la sanatoriul „Caritas”, prin vizeta ușii de metal, că se simte năruit, erau ultimele sale articulații. Sfătuindu-l să se culce, medicul i-a dăruit un păhar cu lapte. Eminescu s-a supus. A urmat sincopa?...*”

În registrul stării civile pentru morți²⁰⁰, nr. 2935 din anul 1889, se arată: „Martori ai decesului au fost Iordache Munteanu și Ion Sârbu, servitori. Cazul morții (lui Eminescu) s-a constatat de noi (angajații stării civile) prin doctorul verificator dl. Șuțu, semnatarul certificatului nr. 161”.

Din cele relatate trebuie de înțeles că absolut nimeni nu a asistat decesul lui Eminescu. Servitorii (Munteanu și Sârbu) nu au avut obligațiunile să stea lângă bolnavi în salon, cu atât mai mult pe timp de noapte! Angajații stării civile nu au constatat cazul morții, ci doar au perfectat certificatul de deces, în baza celui eliberat de medicul Șuțu, care nici nu a fost prezent în stadiul de agonie al poetului. El a semnat doar documentul ce i s-a prezentat (fără a se cunoaște cine l-a perfectat). Astfel, nici data morții cert nu e clară din

¹⁹⁸ Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 521.

¹⁹⁹ În: *Curierul român*, 1889, nr. 19, p. 3.

²⁰⁰ Nicolae Georgescu. Op. cit., p. 312.

cele descrise pe atunci. Nimeni nu-l vizita pe bolnavul cu capul desfigurat de traumă...

Rupt din chinul ultimilor 6 ani, în zorii zilei de 16 iunie 1889, marele Eminescu închidea ochii în „renumitul” sanatoriu „Caritatea”. Tot în acele clipe, fără să știe despre aceasta, Veronica Micle scrie poezia „Raze de lună – Lui”, care începe cu versul: *Ce n-ar da un mort din groapă pentr-un răsărit de lună*²⁰¹ ...

La începutul secolului XXI, găsim o imprimare e-mail a lui Nicolae Georgescu, care comentează ultimele ore din viața lui Mihai Eminescu, povestite de un martor ocular, publicate încă la 28 iunie 1926 în ziarul *Universul* (p. 3), apoi reluate de *Cuvântul Ardealului* (Cluj) la 1 iunie 1926, și de *Primăvara* (Sânnicolau Mare), la 4 iulie 1926. Comentariile postate includ prețioase informații care nu sunt lipsite de interes. Dumitru Cosmănescu, fost frizer al Regelui, deseori îl deservea și pe Eminescu. Iată ce destăinuiește el: „Aflat la spitalul Șuțu, într-o cameră separată, Eminescu mă invita să-l deservesc. Uneori la el veneau prieteni să-l vadă, printre ei Grigore Mănolescu, Hasnaș și alții... Cât a fost acolo, Eminescu era foarte liniștit, nu l-am văzut altfel decât scriind... înconjurat de coli peste coli... Doar soarta a făcut ca într-o zi, venisem la Șuțu, cam pe la ora trei după amiază. Pe la orele patru, Eminescu zise: „Ia ascultă, Dumitrache, hai prin grădină, să ne plimbăm și să te învăț să cânti *Deșteaptă-te, Române!* Am ieșit după el... Cânta foarte frumos, avea voce...”

...Cum mergeam amândoi, unul lângă altul, vine odată pe la spate un alt bolnav de acolo, unu, fioros... îi dă lui Eminescu în cap cu o cărămidă pe care o avea în mână. Eminescu, lovit după ureche, a căzut jos cu osul capului sfărâmat și cu sângele șiroindu-i pe haine, spunându-mi: „*Dumitrache, adu repede doctorul că mă prăpădesc... Țsta m-a omorât!*”. L-am luat în brațe și l-am dus în odaia lui, unde l-am întins pe canapea. I-am potrivit capul pe pernă și, când am tras mâna, îmi era plină de sânge. Au venit doctorii, cu Șuțu în cap, și ne-au spus să tăcem, să nu s-audă vorbă afară, că nu e nimic... Doar după o jumătate de oră, bietul Eminescu murise!”

²⁰¹ Veronica Micle. *Poezii*. Chișinău, Ed. „Literatura Artistică”, 1989, p. 73.

Grigore Mănolescu, vestit actor, fiind interogat pe cazul morții lui Eminescu, de asemenea avea să confirme că poetul a fost lovit la cap de un bolnav pe nume Petre Poenaru, fost tenor.

Nicolae Georgescu își mai exprimă nedumerirea, că aceste fapte, povestite și cunoscute, de altfel, de mai mult timp, nu au fost reluate și descrise la moment nici de unul dintre biografi principali ai poetului.

În presa anului 1926, mai găsim două publicații, cu un conținut foarte tendențios, asupra traumei suferite de Eminescu în ajunul morții: „Conform zvonurilor dramatice²⁰², Eminescu n-a suferit prea mult de pe urma *așa-zisului atentat*, care îi pricinuisse o simplă *zgârietură* (!) și *nu pare să fi avut stări de agitație* (adică, stare gravă – n.a.) așa cum se scrie, cu o vulgară declarațiune a lui Bădescu²⁰³”.

Existența traumei cranio-cerebrale la Eminescu este confirmată și de Titu Maiorescu, care scria în jurnalul său de note personale: „Ieri, sâmbătă, 17/29 iunie 1889, pe la 5 jumătate după prânz, serviciu funebru în biserica „Sf. Gheorghe Nou” pentru Eminescu. Eminescu în coșciug deschis, *desfigurat de nu se mai cunoștea*, numai sprâncenele negre îl aminteau. Erau de față în biserică Lascar Catargiu, Mihail Kogălniceanu, Theodor Rosetti, N. Mândru, Anicuța, eu, Stemil (ministrul Cultelor) și o lume de școlari și studenți... Au vorbit la Biserică nebunul și ticălosul indiscret dl G. Ventura (nepoftit), apoi la Universitate – Laurianu și studentul Calmuschi (bine), iar la cimitir – Dr. Neagoe²⁰⁴”.

Elena Popovici își amintește convorbirea cu medicul Ștefan Coșereanu care mărturisea: „Când a treia oară Eminescu a fost internat la Sanatoriul Dr. Șuțu, unde s-au mai chinuit suferinzi actorii comici Șt. Iulian și M. Mateescu, într-o zi, tenorul Poenaru, zărind pe poet mâncând pâine în curte, pe lângă pavilionul în care ședea medicul-șef, s-a năpustit asupra poetului, *l-a lovit zdravăn cu cărămida în cap*, așa de tare că Eminescu s-a prăbușit și a trebuit să fie

²⁰² *Cum a murit Eminescu*. În: *Universul*, nr. 146 din 28 iunie 1926.

²⁰³ Barbu Lăzărescu. *Agonia lui Eminescu*. În: *Adevărul*, XXXIX, nr. 13044 din 27 iunie 1926. B.A.R., IV, p. 571.

²⁰⁴ Titu Maiorescu. *Pagini de jurnal*. În: *Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor*. Antologie de Daniel Corbu. Iași, Ed. „Princeps”, 2005, p.192-193.

ridicat de-acolo de infirmieri, transportat, mai fără suflare, și pansat... Mai târziu, după ce s-a sfârșit la mijlocul lui iunie 1889, prietenii l-au expus pe catafalc în Biserica „Sf. Gheorghe”, poetul fiind legat cu bandă neagră sub bărbie și la slujba religioasă lăcașul gemea de lume, profesori, studenți, oameni de tot felul... Cum către seară începuse o bură de ploaie, lumea s-a împrăștiat și au rămas puțini cei ce-au însoțit convoiul funebru până la Bellu, printre care Titu Maiorescu și tineretul... L-au adus la mormânt, o groapă simplă, neboltită, la umbra unui tei... Acolo și-au prelungit șederea, până la răsăritul Luceafărului și a lunii, studentul Simion Mehedinți și elevul Ștefan Coșereanu²⁰⁵.

În prima ediție (1932) a *Vieții lui Eminescu*, George Călinescu, într-o măsură polemizează mărturiile lui Cosmănescu, de parcă ele ar fi fost puțin credibile, departe de adevăr, întrucât trecuseră deja 40 de ani de la eveniment. Nu se exclude faptul că el a tăcut din teamă sau a uitat câte ceva. Cu atât mai mult, autorul scrie că doctorul Șuțu astfel comenta traumatizarea lui Eminescu înainte de moarte: „*Capul îi era spart și umflat; nu pot însă afla de la nimeni cine a comis această cruzime contra lui Eminescu; eu cred că vreun alt nenorocit nebun...*” Doctorul Șuțu mai declarase: „Umflătura este de 99 ori mortală și numai a suta poate scăpa. Eu, însă, rog pe Dumnezeu, dacă este drept, *să-i curme suferințele, căci nu mai sunt de suportat...*”. G. Călinescu concretizează că informația respectivă este scrisă la moartea poetului; posibil, din spusele lui Scipione Bădescu, care a fost să-l vadă pe Eminescu în spital. Au fost văzute și alte persoane din Botoșani, venite aici în vizită, de pildă, primarul urbei Hasnaș...

În viziunea mea, ultima mărturie a lui G. Călinescu, referitoare la lovitura mortală a poetului, poate fi considerată drept *probă importantă*, fie indirectă, la cazul morții lui Eminescu. Ipoteza, în mare măsură, coincide cu mărturia Henrietei Eminovici, care nu poate fi pusă la îndoială, precum și cu informațiile descrise de Dumitru Cosmănescu, care prezintă o prețioasă probă în aspect juridic. Este

²⁰⁵ Elena Popovici. *Convorbire cu medicul Ștefan Coșereanu*. În: „Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor”. Antologie de Daniel Corbu. Iași, Ed. „Princeps”, 2005, p. 321-322.

evident că doar instanța de judecată poate să pronunțe verdictul, analizând toate probele în complex.

O întrebare foarte importantă rămâne neclarificată, ba chiar suspectă: Cum se poate confunda atât de ușor mecanismul violent a unei traume provocate cu o *cărămidă* și o lovitură simplă cu o *pietricică*, lansată dintr-o praștie?! Sau, cum se poate încurca o traumă cranio-cerebrală gravă cu *desfigurarea capului* cu o *zgârietură* pe față sau cu o *rană* a pielii din centrul bolții craniene?

Ce a fost într-adevăr la mijloc? O tănuire a adevărului, mușamalizarea bolii poetului (sifilis, nebunie!) sau a prevalat dorința de a elimina din viața socială și politică un talentat adversar și perseverent patriot. Doar cititorul va găsi răspunsul adevărat.

În această situație, singurul martor demn de încredere rămâne Henrieta, sora poetului, care îi descrie Corneliei Emilian cauzele morții fratelui său, indicând atmosfera în care trăise și fusese îngrijit la Șuțu... Henrieta era cu totul consternată de faptul că văzuse la fața locului cum își trăise Eminescu ultimele zile, cum el fusese lăsat pradă violenței unui „nebul” și cum ea întâmpinase grele piedici în a-și vedea fratele, nemaisperând să-l poată lua la Botoșani. După înmormântare, ea a fost câteva zile ca paralizată. Iată ce scrie ea în scrisoarea din 22 iunie 1889, adresată Corneliei Emilian: „Nu sunt în stare a vă descrie nici ce am privit cu ochii mei, nici ce am întâmpinat, de nu am fost în stare a vă scrie nimic... Spuneți la toți că nenorocitul meu frate a murit în cea mai din urmă *mizerie* și moartea i-a fost cauzată prin *spargerea capului* ce i-a făcut-o un nebul, anume Petre Poenaru²⁰⁶”.

Călin L. Cernăianu²⁰⁷ afirmă: la 22 iunie, Henrieta e prima persoană din afara ospiciului „Caritas”, *care pomenește de numele lui Petre Poenaru*, dovadă imbatabilă că ea a fost martoră și spune că a privit cu ochii ei... nesfârșit șir de mistificări și de măsluiri care s-au produs ca într-un cerc vicios, în anii agoniei eminesciene...

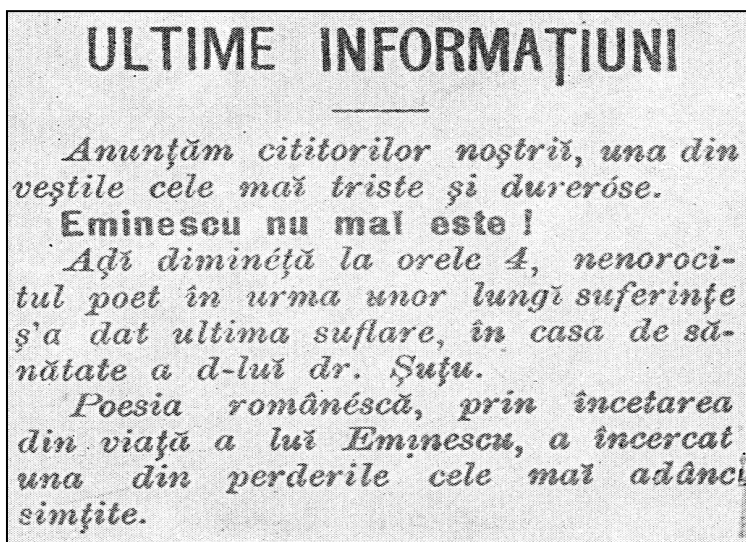
Ilie Ighel, care l-a văzut ultima oară pe Eminescu în iulie 1888, era convins că a fost supus unui regim care l-a adus la moarte: „Dar dacă noi, tinerii, strigăm astăzi și cerem socoteală celor ce au adus

²⁰⁶ Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 519.

²⁰⁷ Călin L. Cernăianu. *Conjurația anti-Eminescu*. p. 121.

o pieire grabnică marelui bard e că Eminescu a fost omorât cu zile, că aceia ce trebuiau să se îngrijească de el l-au lăsat lipsit de rațiune, să zacă în neștire²⁰⁸”.

Conform solicitării, procurorul a constituit un consiliu, compus din T. Maiorescu, D. Laurian, Șt. Mihăescu, I.L. Caragiale, I.Gr. Valentineanu și M. Brătianu. Comisia respectivă, convocată conform art. 440 din Procedura Civilă, prezintă Tribunalului un proces-verbal, scris și depus personal de Titu Maiorescu (avocat). După 7 zile (19 iunie 1889) de la semnarea acestui act (12 iunie 1889) și depunerea raportului medico-legal (semnat de doctorii Șuțu și Petrescu), urmează luarea interogatoriului și punerea sub interdicție a lui Mihai Eminescu de către tribunal, cu următorul conținut: „Având în vedere că moartea pacientului este cunoscută, publicamente, se dispune încheierea dosarului și tragedia e sfârșită”.

Moartea lui Eminescu anunțată de *Románul*
în amiaza zilei de 16 iunie 1889 (facsimil).

Se presupune că în ziua de 16 iunie 1889, corpul neînsuflețit al Marelui Poet a fost autopsiat, iar raportul de cercetare medico-

²⁰⁸ Ilie Ighel. *Eminescu (încercare critică)*. În: „Amintiri despre Eminescu”, p. 91.

legală a fost depus fără a fi semnat de medici²⁰⁹. Numele celor care au efectuat autopsia poetului au rămas necunoscuți (!). Reiese că diagnosticul de lues (gomă sifilitică) la Eminescu nu a fost confirmat clinic, morfopatologic (macro și microscopic) și nici bacteriologic, întrucât *Treponema palidă*, provocatorul bolii, a fost descoperită abia peste 15 ani de la moartea poetului.

Într-o comunicare de popularizare, Șuțu preciza: „Dorind să secționez pentru analize creierul poetului, intervenise ca el să fie adus la laboratorul Babeș. Din nebagare de seamă, o îngrijitoare a uitat pe fereastră în bătaia soarelui de iunie creierul lui Eminescu, care s-a alterat, astfel încât a trebuit să fie aruncat în lada cu rămășițe, frunze și ingrediente fetide”. Ce afirmație neadecvată spusă de un conducător al instituției medicale, care îndeplinește profesia de medic și încalcă obligațiunile de serviciu!

Un cetățean ieșean, în 1914, îl rugase pe Marinescu să-i transmită observațiile sale de competență asupra creierului lui Eminescu, la care doctorul îi răspunde în scris.

29 Iunie < 1914 >, București

Mult Stimat Domnule,

Din nefericire nu ași putea să vă dau multe informații în privința creierului marelui și nefericitului poet Eminescu. Creierul mi s-a adus de la Institutul Șuțu într-o stare de descompunere, care nu permitea un studiu fin al structurii circonvoluțiunilor. Putrefacțiunea era datorită faptului căldurei celei mari și probabil că s-a scos prea târziu după moarte. Creierul era în adevăr voluminos, circonvoluțiunile bogate și bine dezvoltate și prezinta ca leziuni microscopice o meningită localizată în lobi anteriori.

Din nenorocire, creierul fiind cum am spus descompus, nu am făcut studiul istologic, ceea ce e o mare lacună.

Sărmanul Eminescu ! nu a avut parte nici de acest studiu anatomic, care fie zis în treacăt nu știu dacă s-a făcut în bune condițiuni altor literați distinși cari ca și dînsul au murit de Paralisia generală (Nietzsche, Lenau, De Maupassant etc.).

Primiți vă rog stimat Dle expresiunea sentimentelor mele cele mai devotate.

Dr. G. MARINESCU ¹

²⁰⁹ Ion Nica. *Eminescu. Structura somato-psihică*. București, Ed. „Eminescu”, 1972, p. 326.

Iosif Vulcan spunea²¹⁰: „Când a murit genialul poet Mihai Eminescu, parcă s-a stins un luceafăr... S-a stins într-un spital, într-o cameră, părăsit de toți, fără să vină cineva a-i da cele din urmă mângâieri în starea nenorocită, fără să aibă un prieten care să-i țină lumânarea, când marele său spirit avea să părăsească corpul, fără să se găsească o mână care să-i închidă pleoapele amorțite pentru totdeauna... Dar după moarte i s-a făcut paradă...”

Augustin Z.N. Pop²¹¹ arată că prohodirea de înmormântare a lui Eminescu s-a oficiat sâmbătă, 17 iunie 1889, la orele 5 după amiază la Biserica Sf. Gheorghe cel Nou. Catafalcul, înconjurat de coroanele ziarelor „Naționalul”, „Constituționalul”, a revistei „Fântâna Blanduzei”, trimisă de cei mai tineri prețuitori literari, a Academiei Române, a societății *Tinerimea Română*, a societății universitare *Unirea*, avea în partea dinspre altar „o imensă coroană” a Presei, iar la căpătâi, aruncat pe negrul pânzei, volumul de *Poezii*. În acel timp, un reporter al ziarului „Războiul” comenta²¹² îndreptățit: „Era o insultă pentru biserică, dacă se repeta, să-i ofere serviciul religios, lui, care nu l-a împărtășit niciodată. V-ați folosit de împrejurarea că a murit nebun și că nu a lăsat cu limbă de moarte cum să fie îngropat, pentru batjocorit de viață”.

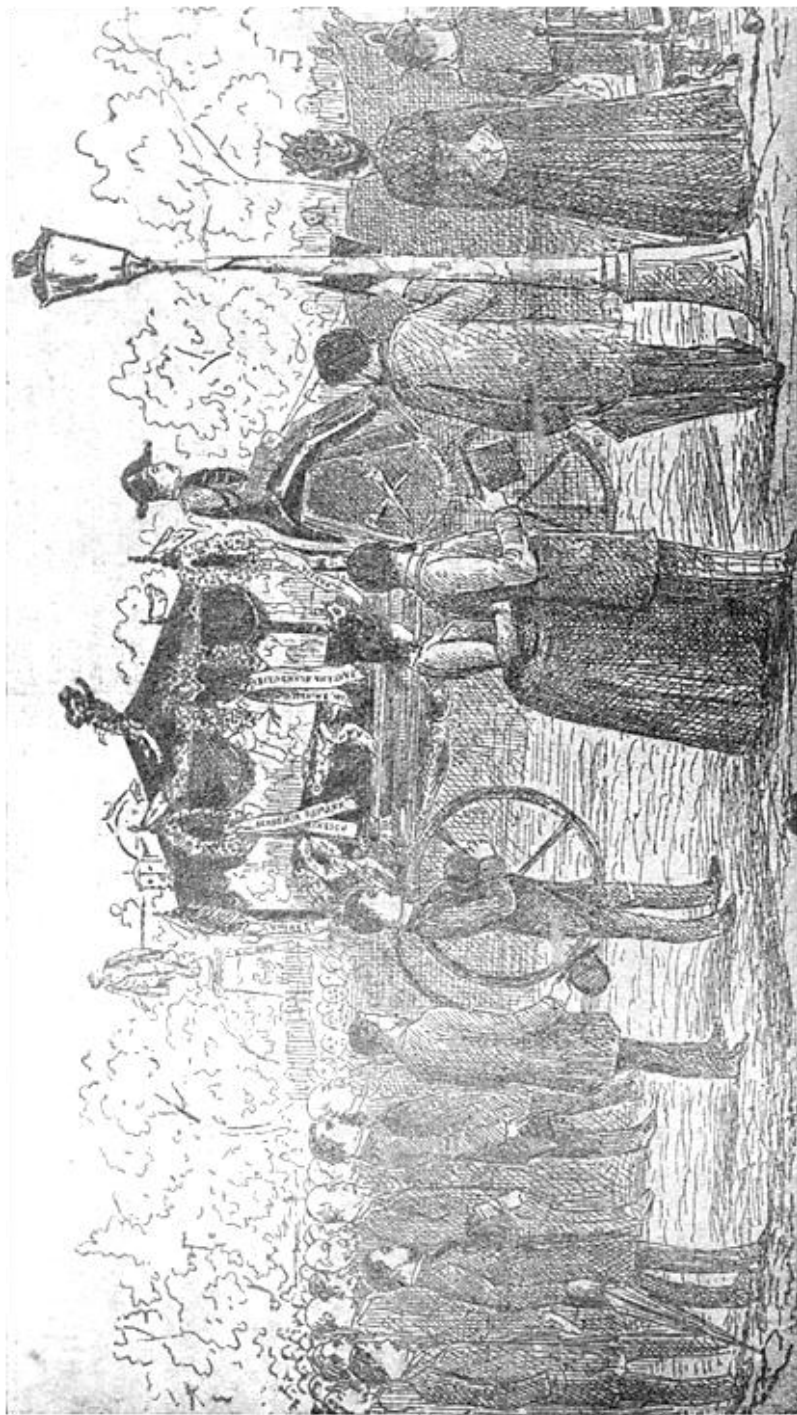
Cunoscutul savant eminescian, profesorul George Munteanu, arată²¹³: „În ziua când poetul era dus la biserica „Sf. Gheorghe Nou” pentru ceremonia funebă lumea găsi în fața unui chip *desfi-gurat de nu se mai cunoștea*, cu *capul și fruntea întregă într-un bandaj negru*. ...Catafalcul modest era împodobit cu ramuri de tei înflorite, iar pe alături erau vreo șase coroane, dintre care una din partea prietenilor junimiști și ne junimiști. Pe la ora 5 și jumătate după-amiază, a început serviciul religios... Singura notă de fast o dădeau cântecele impozantului cor de la Mitropolie, dirijat de C. Bărcănescu. În mormântarea lui Mihai Eminescu a avut loc la orele 7 la cimitirul Bellu din București. În sicriu, capul și fruntea întregă

²¹⁰ În: *Eminescu – înfășurat în manta – mi...* Memoristică. Mărturiile contemporanilor. Chișinău – București, Ed. „Litera-David”, 1999, p. 125-126.

²¹¹ Augustin Z.N. Pop. Op. cit., p. 539.

²¹² *Revista ziarelor asupra morții lui Eminescu*. În: „Generația Viitoare”, 1889, nr. 2, p. 16.

²¹³ George Munteanu. *Hyperion*. Op. cit., p. 346.

Cortegiul funerar s-a oprit în fața Universității din București și a statuii lui Eliade Rădulescu, unde poetul a fost elogi-
giat de către D. August Laurian și studentul G. Calmaschi. (autorul desenului C. Jiqiđi).

erau învelite într-un bandaj din stofă neagră. Cortejul funerar era însoțit de prim-ministru Lascar Catargiu, Titu Maiorescu, Mihail Cogălniceanu și alții.

Desenul în tuș fixează momentul opririi cortegiului funebru în fața Universității din București. În centru – carul mortuar sărăcăcios, racla poetului, coroanele și jerbele de flori din partea presei, din partea societății studențești „Unirea” etc. În urma cortegiului se observă (mergând pe jos) Mihail Kogălniceanu, Toderiță Rosetti, Titu Maiorescu, Iascar Catargiu, gazetarul Grigore Ventura, Traian Demetrescu, nedespărțitul prieten Alexandru Ghibici-Râvneanu, doctorul Ion Neagoe și tinerii studenți. Cortegiul se profilează peste peisajul palatului Șuțu. În fața Universității, profesorul Dimitrie August Laurian ține cuvântul de omagiere.

G. Munteanu face o concretizare: Laurian, care trebuia să rostească cuvântarea de despărțire, nu a venit la timp. În locul lui a rostit-o Grigore Ventura (nepoftit), prim-redactor la „Adevărul”, care a spus: „Acel care zace aici înaintea noastră n-a fost a nimănui, ci a tuturor românilor. Nici noi, conservatorii, nici junimiștii, nici liberalii n-au dreptul de a revendica pe Eminescu ca fiind numai al lor”. El este al întregii națiuni.

Într-o scrisoare²¹⁴ către Emilia Humpel (din 21 iunie 1889), Titu Maiorescu scrie: „În Biserica Sf. Gheorghe Nou coșciugul deschis al lui Eminescu era încins cu crengi de tei (!)... Când am însoțit pe Eminescu de la biserică până la Cimitirul Bellu cu vreo 600 de școlari și studenți... cortegiul a pornit de la biserică pe la 6 ore, a sosit la cimitir pe la 7:15...” Scrisoarea lui Maiorescu a avut drept scop inducerea în eroare a opiniei publice, astfel ponegrind pe Henrieta, sora poetului, și toată familia lui Eminescu!!!

Nicolae Georgescu menționa²¹⁵ că Eminescu a fost înmormântat în mare grabă, fără elementare fonduri și fără respectarea celor trei zile din datina creștină pentru priveghi. Dar ținând cont că el a murit pe 16 iunie, la puțin timp după miezul nopții, fără lumânare, *neștiut de nimeni*, poetul a fost îngropat după o zi, pe 17 iunie, ca și

²¹⁴ Sorin Popescu. *La moartea lui Eminescu. O scrisoare necunoscută a lui Titu Maiorescu*. În: *Palatul de Justiție*, serie nouă, an. XII, nr. 6/2011, p. 336.

²¹⁵ Nicolae Georgescu. *Vorbe peste groapă*. În: „Adevărul literar și artistic”, 9 februarie 1999, p. 8.

cum ar fi *făcut parte dintr-o nație de păgâni*. Dar el ar fi avut dreptul la funerarii naționale.

În această ordine de idei, George Munteanu scrie: „Pe morți, oamenii nu-i îngroapă înainte de legitimul răstimp al priveghiului, spre a se încredința de-a binelea că trebuie s-o facă; dar nu s-a găsit încă o formă adecvată pentru cei ce dau semne de amurg mintal... Graba cu care se face îndeobște aceasta nu echivalează, uneori, cum ai înmormânta sufletește de vii²¹⁶?”

După înmormântarea lui M. Eminescu, Ion L. Caragiale spunea²¹⁷: „Îmi vine destul de greu să contrazic niște autorități în materie literară, știind cât le irită contrazicerea și cât de primejdioasă e iritația lor pentru soarta și reputația unor simpli muritori ca noi... Luați-o cum vreți, dar eu văd aici o mărturie clară despre ce i s-a întâmplat lui Eminescu, fiindcă a stârnit „*primejdioasa iritație*” a celor „*reputați*”, ca Maiorescu”. Este cunoscut că Caragiale a plâns și în ziua când a prânzit la Maiorescu, puțin înainte ca poetul să fie îmbrăcat în „cămeșoiul de forță”, până la 28 iunie, neștiind atunci de *grozăvia „planului” maiorescian*. La înmormântarea lui Eminescu, Caragiale avea să spună: „Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit și de foame. Da, dar nu s-a încovoiat niciodată; era un om dintr-o bucată și nu dintr-una care se găsește pe toate cărările!!”

Totodată, Caragiale a înțeles foarte bine că dincolo de mizeria unor mașinațiuni și meschinării politice, poetul era condamnat de însuși datul ontologic, care absolvă de vinovăție pe dușmani și pe prieteni deopotrivă. Dar după evenimentul din 28 iunie 1883, Eminescu n-a mai găsit odaia lui, în care să se închidă și să doarmă dus. Altfel spus, după această dată, Eminescu fie că și-a pierdut geniul, fie că a ales *tăcerea*, refuzând a se mai livra vieții publice, dar nici nu l-a considerat nebun. A doua zi după îngropare, Caragiale a respins mizerabilul diagnostic al lui Șuțu și G. Marinescu. Cara-

²¹⁶ George Munteanu. *Hyperion*. București, 1973, p. 312.

²¹⁷ Theodor Codreanu. *Eminescu în captivitatea „neburniei”* (ediție definitivă). Chișinău, Ed. „Universul”, 2011, p. 303.

giale devenise convins că poetul murise cu zile, dar n-avea de unde ști că un tratament dezastruos îi grăbise sfârșitul²¹⁸.

A.C. Cuza, bun cunoscător al operei eminesciene, a inserat în programul politic al Ligii Apărării Național-Creștine (1923) următoarele cuvinte²¹⁹: „Liberalii l-au ucis mișelește pe cel mai mare poet al neamului, Mihai Eminescu, și l-au îngropat, în mod barbar, într-un mormânt simplu, c-o mică cruce la căpătâi, pe care fiecare trecător își scrie numele”.

Se poate conchide că, pe parcursul anilor, au fost elucidate numeroase informații, adesea contradictorii, asupra bolii și circumstanțelor cauzale ale morții lui Mihai Eminescu. Rămâne o senzație că multe dintre probe, cu bună știință, au fost ascunse, tănuite, falsificate sau incorect abordate. Una din ipoteze, mai veridică, care reiese din analiza informațiilor reale la moment, este intoxicația mercuriană, asociată în timp cu o leziune mecanică a capului soldată cu consecință letală pentru poet.

În acest context, susțin părerea profesorului Vladimir Beliș, renumit savant, medic legist din București, referitoare la intoxicația cronică a poetului – cu preparate mercuriene prescrise în calitate de remedii curative al inexistentei gome sifilitice. Nu putem exclude nici o altă formă de moarte violentă, mai reală, care putea fi trauma cranio-cerebrală gravă, produsă prin lovire cu un obiect contondent dur (cărămida, scândură etc.). În ultima situație, cu siguranță, decesul putea să se instaleze într-un timp mult mai scurt după traumatizare, ceea ce și s-a întâmplat, reieșind din caracterul lezional cu deformarea capului și perioada în care a încetat din viață poetul.

Nu este întâmplător faptul că, după anul 1944, în Franța, se vorbea insistent că Eminescu a fost asasinat. În acel timp, România trecea prin alt infern, cel comunist, în care mica chestiune Eminescu devine o oază forțată de liniște paradisiacă.

²¹⁸ Ibidem, p. 304.

²¹⁹ Catehismul politic cuzist al Ligii Apărării Național-Creștine. În: *Arhivele totalitarismului*, anul II, nr. 1-2, 1994, p. 164.

Locul de veci al Marelui Eminescu la cimitirul Bellu din București.

Fiecare generație se cuvine să aibă parte de o nouă viziune critică, de o nouă interpretare, de o abordare proaspătă, menită să pună în lumină tot alte fațete ale unei gândiri și ale unei opere de o calitate vizionară greu de decelat și tocmai de aceea necesitând infinite explicații întru articularea coerentă, globală, a unui univers profund original.

Zoe Dumitrescu-Buşulenga

VI

Concluzii medico-legale

Pe parcursul celor 125 de ani de la trecerea în eternitate a poetului Mihai Eminescu multe s-au scris, multe se vor scrie, neapărat vor fi continuate studiile și analizele diverselor activități și episoade din viața lui zbuciumată. Cercetările vor fi impulsionate și grație interesului sporit față de inestimabilul tezaur literar, publicistic și științific moștenit de la poet. Și, în aceeași măsură, datorită interesului față de viziunile lui patriotice, politice și înzestrării sale spirituale. Cu siguranță, în viitor vor apărea noi informații referitoare la viața și activitatea lui. Nu exclud faptul că se vor descoperi date interesante referitoare la suferințele poetului și la bolile membrilor familiei sale, care vor da posibilitatea de completat anumite lacune ale circumstanțelor ce țin de moartea dubioasă a poetului, în mare măsură tragică.

Bineînțeles, după mulți ani de la trecerea în eternitate a poetului, nu se vor găsi atât de ușor răspunsuri adecvate la multe întrebări, delicate și complicate. În mod special, prin argumente și dovezi reale, trebuie distrus mitul despre sifilisul cerebral, chipurile moștenit genetic, precum și supozițiile referitoare la *nebulie*, profund sedimentate în mințile unor oameni și vehiculate până în zilele noastre. Intuiesc că problema abordării adevărului, într-un sens mai larg al cuvântului, se va confrunta cu numeroși factori obiectivi și subiectivi, ce neapărat vor influența opinia publică și forma de apreciere a stării reale a lucrurilor de moment, inclusiv a interpretărilor fabuloase, care, doar cu timpul, se vor da uitării.

Altă latură a aspectelor eminesciene, bine cunoscută pe parcursul anilor, este tendința unor forțe distructive, care și astăzi se străduiesc din răspuțeri să denatureze cursul obiectiv al evenimentelor reale, să reorienteze perceperea lor contrar spiritului firesc, pentru a-și păstra buna lor imagine în societate sau a ascunde acțiunile falsificatoare, inclusiv motivele sacrificării nedemne a poetului. Dorința adeptilor de a tăinui sau de a hiperboliza anumite fapte a favorizat crearea unui cerc informațional vicios, bazat pe interese meschine, atât de ordin personal, cât și la nivel de stat, în scopul mușamalizării unor probleme sociale și politice ale timpului.

Este necesar de accentuat numărul impunător al publicațiilor cu tematică eminesciană care continuă să apară în toate țările lumii. Din sursele supuse analizei am constatat că problema morții lui Mihai Eminescu prezintă cel mai mare interes, fiind, totodată, abordată insuficient, în mare măsură, unilateral și contradictoriu, cu serioase abateri de tot felul, deseori având un conținut diametral opus. În astfel de situație, eu am considerat că e mai rezonabil să păstrez pentru cititor conținutul autentic al surselor folosite, fără comentarii. În același timp, viziunea personală la acest capitol să fie prezentată într-un mod neobișnuit, bazându-mă pe cunoștințe și profesia practică mai mult de jumătate de secol.

În primul rând, menționez că studiul asupra tematicii eminesciene nicidecum nu l-am axat pe conținutul literar-poetic, întrucât această intenție ar fi depășit competențele mele profesionale. În vizorul meu s-au regăsit problemele de sănătate ale poetului, în mare măsură, tangențiale cu cele ale membrilor familiei sale. Din sursele publicate anterior, în mod special, au fost analizate și evidențiate următoarele aspecte: eventualele boli și procese patologice care au fost stabilite la poet; evoluția și tabloul clinic al anumitor forme de patologii; corespunderea diagnosticului invocat semnelor clinice descrise; corectitudinea tratamentului aplicat și influența lui asupra sănătății poetului; determinarea cauzei morții și alte aspecte de această natură.

S-a constatat că la începutul secolului XXI, în societate este abordată cu insistență problema reevaluării cauzei morții lui Eminescu, pentru a se elucida dacă aceasta a avut un caracter violent sau nu. În astfel de situație, organele de drept (procurorul) ar fi

obligate să verifice toate materialele acumulate la acest caz și să intenteze o cauză penală. Pentru rezolvarea multor probleme cu caracter medico-juridic, neapărat, ar fi fost nevoie de efectuat o expertiză medico-legală în comisie, prezentând specialiștilor respectivi toate informațiile existente la caz, cu înaintarea unui set de întrebări pentru soluționare.

Să presupunem că organele de resort au deschis un dosar (penal sau de control) pentru cercetarea cauzei morții poetului Mihai Eminescu, iar eu, în calitate de expert judiciar medico-legal de categorie superioară, doctor habilitat în medicină, oficial am fost numit responsabil de efectuarea acestei expertize medico-legale în comisie. În acest caz, membrii comisiei de experți vor studia materialele prezentate și informațiile respective din literatura de specialitate, vor apela la consultări suplimentare cu alți specialiști, apoi vor elabora concluziile respective, răspunzând la întrebările adresate de către procuror.

Iată întrebările pe care le-aș propune pentru soluționare.

1. De care maladie a suferit Mihai Eminescu din copilărie și până la internarea forțată a lui în Spitalul doctorului Șuțu la 28 iunie 1883?

Bolile de care a suferit poetul din fragedă copilărie rămân neelucidate până în zilele noastre. S-a înregistrat că în anul 1870, fratele Șerban l-a adus acasă pe Mihai de la București pentru supraveghere și îngrijiri, fără specificarea maladiei sau acuzelor ce caracteriza suferințele lui la acel timp.

În februarie 1872, pentru prima dată, Eminescu se plângea părinților, într-o scrisoare, că a fost bolnav, mai mult sufletește, fără a se concretiza cauza.

În 1878, poetul a avut motiv de consult medical din cauza durerii picioarelor, despre care îi pomenește la 27 mai 1882 Veronicăi Mică (*picioarele iar mi se coc*; G. Munteanu). În viziunea mea, clinica bolii este asemănătoare cu tabloul formei buloase a erizipelului.

În anul 1880, poetul o anunța pe sora sa Henrieta că este bolnav trupește, dar mai mult sufletește, se simte îmbătrânit și nu-și vede capul de datorii (Ion Crețu). Intensitatea activităților profesionale din anii 1880–1881 a provocat un surmenaj fizic și psihoemoțional

de proporție, ceea ce i-a înrăutățit simțitor sănătatea – oboseală, cefalee, iritabilitate sporită, adesea cu dureri de picioare, etc.

2. Ce boli au constatat medicii curanți după internarea lui Eminescu în Spitalul doctorului Șuțu la 28 iunie 1883?

Despre boala poetului, după prima internare în spital, au apărut mai multe ipoteze și s-au publicat numeroase adevăruri medicale, care sunt greu de crezut (Daniel Corbu). Doctorul Mite Kremnitz mărturisea că, pe timpuri, niciodată nu a observat semn de boală în mintea lui Eminescu, cu excepția unei neînțelese superstiții. La 28 iunie 1883, pe motiv de *nebunie* (diagnosticată de Catinca Slavici), Eminescu este internat forțat în Spitalul lui Al. Șuțu, unde medicii (A. Șuțu, Gh. Marinescu ș.a.) inițial i-au diagnosticat psihoză manico-depresivă (acceptată și de Maiorescu), iar mai apoi – *gomă sifilitică* (G. Munteanu, A.Z.N. Pop). Atunci au început tratamentul *specific* (!) cu mari doze de preparate mercuriene. Din această cauză, starea sănătății poetului în scurt timp s-a agravat considerabil. Cu diagnosticul oficial de *nebunie* provocată de *luesul cerebral* congenital, Eminescu a rămas până la moarte. Deși goma sifilitică a fost respinsă de specialiștii respectivi din Viena, diagnosticul nu s-a confirmat nici prin tabloul clinic descris de medici, și nici la autopsie (!), boala lui a rămas „trâmbițată” de către unii din așa numiții biografi, defăimând intenționat imaginea poetului, chiar și peste un secol după moartea lui.

3. În ce măsură a influențat asupra sănătății lui M. Eminescu avalanșa traumelor psihoemoționale – urmare a activității sale social-politice?

S-a constatat că prin anii 1881–1882, Eminescu devenise agitat, febril, agresiv, întrucâtva straniu pentru societate (G. Munteanu). Aceste abateri în comportamentul său, în mare măsură, au apărut din cauza terorizărilor psihologice masive, parvenite de la adversarii politici, care îi măcinau sănătatea (Iacob Negruzzi). Activitatea jurnalistică, viziunile patriotice și lupta lui pentru adevăr i-au distrus esențial sănătatea și capacitățile creatoare de muncă (Theodor Codreanu). Mediul corupt i-a distrus *țesătura nervilor* (A. D. Xenopol). Traumele psihoemoționale repetate au avut evidente conse-

cințe dramatice asupra stării de sănătate a poetului și îi provocau fobie, anxietate, atacuri de panică și fenomene depresive.

4. Care a fost motivul internării de urgență a poetului la 28.06.1883 într-un spital cu profil psihiatric?

Diagnosticul de *nebunie*, inventat de *complotul antieminescian* în lupta lui pentru *adevăr*, a fost principalul motiv al internării de urgență a lui Eminescu într-un spital cu profil psihiatric (Ion Spânu). Mitul despre boala și moartea lui M. Eminescu are o strânsă legătură cu activitatea jurnalistică, insistența de a demasca acțiunile nedemne ale unor demnitari cu o enormă influență politică în țară (Th. Codreanu). Adevărate semne de boală, care necesitau spitalizare urgentă într-un spital de profil psihiatric, nu s-au adevărit. Nici alte maladii grave care necesitau ajutor medical specializat nu s-au stabilit.

5. Cine „a stabilit” diagnosticul de nebunie al poetului?

Preistoria *înnebunirii* lui Eminescu și diagnosticul respectiv au fost invocate public de către Catinca Slavici în zorii zilei de 28 iunie 1883 (G. Munteanu). În baza acestui diagnostic, el a fost izolat în spital, întrucât devenise *stricat mai cu toată lumea* (?). După ce poetul a fost supus unor înjosiri degradante, prin *examen psihiatric*, este privat de libertățile sale civile. În spital, a fost invalidat ca ființă umană... (Th. Codreanu).

Sunt și voci care, în general, neagă faptul că Eminescu ar fi avut criză de nervi sau un comportament inadecvat în ziua internării forțate (A.F. Capra), iar alții vorbesc chiar despre arestarea lui (D. Vatamanciuc). Se evidențiază și păreri mai categorice precum că „întreaga boală psihică a poetului nu ar fi decât o înscenare a dușmanilor pentru izolarea și înlăturarea lui de pe scena social-politică (Ovidiu Vuia). Tocmai prin astfel de acțiuni josnice, capacitatea intelectuală revigorabilă i-a fost pusă în joc (Augustin Z.N. Pop; Ovidiu Vuia). Există păreri a unor medici că *nebunia* nu este considerată drept boală, ci prezintă un „răspuns normal la un mediu social anormal” (Fritjof Capra).

6. A fost legitimă internarea lui M. Eminescu într-un spital pentru un contingent deosebit de bolnavi, nefiind încălcate prevederile legale ale acestui procedeu?

Internarea forțată a lui Eminescu într-un spital pentru bolnavii psihici chiar de la început a fost o acțiune nelegitimă. Conform legilor Țării la acel timp, orice ospiciu nu putea primi un bolnav *declarat nebun*, decât în baza unui certificat semnat de doi medici, în timp ce poetul, în realitate, a fost luat pe neașteptate, din baie, introdus în cămașa de forță de către gardieni în prezența cunoscuților și transportat într-un spital de psihiatrie. Semnătura a doi medici, în această privință, s-a făcut, practic, post-factum. Ocolirea legii în cazul Eminescu a fost abil mistificată, fiind nu altceva decât priverie de libertate a poetului pe motiv de nebunie, pusă la cale de o întreagă mașinărie care a acționat ilegal (Th. Codreanu). Însuși M. Eminescu mai apoi, conștientizase că acest procedeu era un ecou stins al suferințelor obștești, pricinuite prin deșănțarea demagogică a liberalilor, care sărăciseră țara cu reformele lor (G. Călinescu). Mai mulți afirmă (N. A. Bogdan, A.D. Xenopol, Henrieta Eminovici) că la internarea nelegitimă a lui Mihai Eminescu în spitalul pentru alienați au participat atât unii din așa-numiții „prieteni”, susținuți de reprezentanți ai puterii de stat, cât și medicii curanți (A. Șuțu ș.a.), care au conlucrat cu polițiștii în timpul spitalizării și pregătirii anticipate a salonului individual pentru poet.

7. În timpul aflării lui Eminescu în spital medicii i-au stabilit diagnosticul de gomă (sifilis) cerebrală, transmisă ereditar. Peste cât timp de la infectare, putea să se manifeste originea înăscută a sifilisului?

Chiar la prima spitalizare forțată în Spitalul Șuțu (1883), lui Eminescu i s-a inventat diagnosticul de nebunie—*lues cerebral*, cu o repetare a lui și la a doua internare – la Mănăstirea Neamț (1886). În ambele cazuri, poetul a fost externat complet restabilit, cu facultățile intelectuale normale. Sifilisul cerebral nu putea avea o etiologie înăscută, întrucât boala trebuia să se manifeste din copilărie, ceea ce la Eminescu lipsea (Ion Nica). Unii savanți (O. Vuia ș.a.) afirmă cu încredere că Eminescu nu a suferit vreodată de *lues* și

nici demență paralytică nu a avut, după cum menționau medicii curanți de pe atunci.

8. În baza căror informații sau dovezi, s-a stabilit că Eminescu a moștenit boala luetică în mod ereditar? Cine dintre membrii familiei a mai suferit de această boală sau poate în familia lui Gheorghe Eminovici au existat alte afecțiuni patologice, care au curmat viața unora dintre ei?

Zvonurile despre sifilisul ereditar pe linie maternă nu și-au găsit confirmare nici în descrierile oficiale ale medicilor, nici în publicațiile autorilor care ar putea servi în calitate de probă. Diagnosticul nu corespunde nici cu tabloul clinic al gomei sifilitice. Cu atât mai mult, Raluca, mama poetului, era o femeie *statornică în iubire*, care îi dăruia soțului câte un copil la fiecare 1-2 ani. Deci, sifilisul congenital în familia Eminovici categoric se exclude, din lipsa de probe certe. S-a dovedit că în familia lui Gheorghe Eminovici majoritatea membrilor au fost bolnavi de *tuberculoză*: Raluca, Șerban, Nicolae, Iorgu, Ilie, Henrieta (G. Călinescu; C. Bercuș; D. Pasat). După cum a mărturisit însăși Henrieta Eminovici: *în familie, tuberculoza a fost ca un blestem*. În astfel de situație se poate vorbi cu siguranță despre existența tuberculozei la membrii familiei Eminovici, și nu putem exclude faptul, că această patologie ar fi răpus viața fraților poetului, care au decedat în fragedă copilărie.

9. Prin care date obiective s-a identificat așa-numita „gomă cerebrală” la Eminescu? Putea fi ea confundată cu o boală de altă origine?

Goma cerebrală la Eminescu s-a stabilit doar declarativ, fără date obiective de ordin clinic. Nu a fost confirmată nici prin analize de laborator sau în cadrul autopsiei (dacă aceasta s-a efectuat). Goma sifilitică, ca proces patologic în ultimul stadiu de dezvoltare, evoluează similar unei tumori cerebrale, care putea să se manifeste clinic prin simptomele comprimării țesutului cerebral. Acest fenomen la Eminescu a lipsit, precum nu s-au constatat nici fenomene de demență, descrise de medici în perioada aflării sale în spital.

De menționat dificultățile majore cu care se confruntau toți medicii din domeniul psihiatriei, în perioada respectivă, la stabilirea corectă a oricărui diagnostic (Fritjof Capra), precum și la diagnosti-

care a dificilă a bolilor psihiatrice, dependența lor etiopatogenetică fiind determinată de numeroși factori individuali (C. Cordoș). Se consideră că neurosifilisul foarte adesea nu se diagnostichează corect (K. P. Аствацатуров), iar tabloul clinic în perioada terminală se caracterizează prin profunde stări demente (H. И. Гращенков).

10. Ce diagnostic i-au stabilit lui Eminescu specialiștii din Viena? Dacă ei au confirmat goma cerebrală?

În octombrie 1883, Eminescu este transportat ilegal (C. Cernăianu) cu diagnosticul de *lues cerebral* pentru consult medical la specialiștii psihiatri din Viena. Timp de o lună, medicii vienezi nicidecum nu puteau determina diagnosticul, însă, când acesta a fost stabilit, documentele medicale respective au dispărut (Th. Codreanu). S-a aflat că medicilor vienezi nu le-a fost ușor să se debaraseze de diagnosticul de sifilis cerebral. Ei au anulat și terapia chimică (!), considerând-o inadecvată și dăunătoare. La Viena, Eminescu s-a însănătoșit în mai puțin de două luni (Ion Filipciuc), iar diagnosticul stabilit anterior a fost exclus (Fritjof Capra).

11. Prin care semne trebuia să se manifeste tabloul clinic al sifilisului cerebral, dacă el ar fi existat la Eminescu?

Goma cerebrală, ca forma avansată a procesului sifilitic, produce schimbări morfologice ireversibile, soldate cu dureri permanente, insuportabile, cu pierderea memoriei, dereglarea simțului moral, al criticii, scrisului, gândirii logice (Ion Moraru). Aceste fenomene nu s-au înregistrat la Eminescu. Până în ultimele zile de viață, Eminescu a fost capabil logic să discute, și-a păstrat perfect scrisul, nu a dat dovadă de demență (Ion Nica). În perioada terminală a neurosifilisului, tabloul clinic se caracterizează prin stări demente profunde, cu agravarea simptomelor neurologice, conducând la imposibilitatea deplasărilor de sine stătătoare, a controlului sfincterian, cu apariția tulburărilor trofice etc. (H. Гращенков, А. Снежневский). Acestea și alte manifestări clinice sunt condiționate doar de procesul sifilitic tardiv, iar moartea, în cazurile date, survine în urma unor complicații (pneumonie etc.).

12. Care este natura afecțiunilor patologice localizate la picioare, de care mai mult timp suferea poetul: sifilis sau erizipel? Ambele patologii figurau la Eminescu.

Natura și evaluarea clinică a afecțiunilor patologice localizate la picioare nu sunt caracteristice pentru un proces sifilitic, având mai multe asemănări cu erizipelul sau brânca (în popor). Acesta este un proces inflamator al tegumentelor, provocat de microbi, mai des de streptococi. Evoluează pe neașteptate, cu frisoane, febră, dureri de cap, adesea cu vomități. Mai des se localizează la picioare și trunchi. Sectorul afectat devine roșu, dureros, adesea se complică cu formarea bulelor, umplute cu puroi. Tabloul clinic, descris perfect, se încadrează în forma buloasă a erizipelului recidivant, înregistrat la poet, fiind tratat de câteva ori la sanatoriul Kuialinik de lângă Odessa (Victor Creciun, Gh. Teodorescu- Chirileanu).

13. Ce reprezintă preparatele mercuriene și în ce constă acțiunea lor terapeutică? Ele pot fi folosite în tratamentul specific al procesului sifilitic?

De milenii, sărurile organice ale mercurului au fost folosite în tratamentul unor boli, datorită proprietăților bactericide, antiparazitare, diuretice etc. (А. Радионов; Ю.К. Скрипник). În Evul Mediu se folosea la tratarea sifilisului, iar ulterior s-a dovedit a fi ineficientă acțiunea preparatelor mercuriene în acest scop. S-a dovedit toxicitatea lor sporită, fiind considerate ba chiar periculoase pentru sănătate. Supradozarea preparatelor provoacă serioase tulburări psihice, senzoriale, convulsii, nevrite, polinevrite, paralizii, apar salivăție abundentă, stomatită, nefrită, erupții cutanate etc. La om, mercurul se acumulează constant în organe – în glandele salivare, rinichi, oase, ficat. Încă în antichitate, potențialul lor toxic era folosit în scopuri criminale (M. Cotrău).

14. Care sunt dovezile că tratamentul cu remedii mercuriene a avut mai multe efecte negative asupra stării de sănătate a lui Eminescu?

Odată cu începutul tratamentului cu preparate mercuriene și tranchilizante, starea sănătății lui Eminescu se agrava, iar la anulara lor, sănătatea i se ameliora. Pentru a dovedi efectele negative

ale acțiunii tratamentului mercurian asupra sănătății lui Eminescu, considerăm drept probe: dereglările psihoemoționale, scăderea potențialului de creație, înrăutățirea bruscă a stării de sănătate, hipersalivația abundentă, insomnia, durerile în articulații, mișcările nesigure etc. O probă incontestabilă este revenirea la starea normală după stoparea tratamentului cu preparate mercuriene (Ion Nica).

În spitalul lui Șuțu și la Mănăstirea Neamț, mijloacele de tratament rămăseseră la stadiul mercurului, în timp ce în Germania, către 1850, deja deveniseră cunoscute efectele lui toxice asupra organismului și tratamentul sifilisului cu preparate mercuriene era interzis (C. Gordoș). Iar la începutul secolului XX se considera: *dacă există un medicament care nu trebuie folosit în tratamentul sifilisului, acesta este mercurul* (Ovidiu Vuia).

Totodată, aceste preparate continuau să fie folosite în calitate de tratament de unii către medici (A. Șuțu, Iszac). Astfel de tratament poate fi considerat drept formă de asasinare civică a lui Eminescu (O. Vuia).

15. Ce consecințe grave pentru sănătatea poetului putea avea introducerea în organism timp îndelungat a preparatelor mercuriene pe diferite căi (injecții, unguente, etc.)?

Folosirea timp îndelungat a preparatelor mercuriene, indiferent de căile de pătrundere, duce la acumularea lor în cantități mari în organe și țesuturi, provoacă severe modificări distructiv-degenerative în organele interne, selectiv în rinichi și ficat, care se soldează cu urmări grave pentru sănătate, inclusiv cu consecințe letale (Carl Emmert, Mina Minovici, Ion Moraru).

16. Ce metode, existente la acel timp, au fost folosite (în spital) pentru tratarea sifilisului la Eminescu?

Metode eficiente pentru tratarea gomei sifilitice la Eminescu nu au fost folosite și nici nu existau la acel timp. După cum mărturisea însuși doctorul Al. Șuțu: „în lipsa metodelor medicale mai înaintate, fără instalații și medicamente, la Mănăstirea Neamț și Spitalul „Caritas”, în afară de preparatele mercuriene, poetul a fost *tratat cu găleți de apă rece, aruncate pe spinare și cap, cu cufundări în puțina cu apă* (tratament rudimentar hidroterapeutic), asociate cu bă-

tăi cu frânghia umedă!..” Metode specifice de tratare a sifilisului au apărut doar la începutul secolului XX, când savanții germani au descoperit (1905) microbul *Spirocheta pallida*, provocatorul bolii, precum și grație folosirii pe larg a preparatelor antibacteriene, care s-au implementat cu mult mai târziu.

17. Există vreo legătură de cauzalitate directă între intoxicația mercuriană cronică și moartea poetului sau ea doar a afectat grav starea sănătății lui?

O legătură de cauzalitate directă între intoxicația mercuriană cronică și moartea lui Eminescu la acel moment nu s-a stabilit. Cu siguranță, ea neapărat avea să se instaleze, în urma complicațiilor intervenite. Însă, starea sănătății poetului era afectată grav și pusă în mare pericol. Cu certitudine se poate afirma că intoxicația mercuriană inevitabil avea să se soldeze cu moartea, dar a fost anticipată de trauma cranio-cerebrală gravă, care a și fost cauza nemijlocită a morții.

18. După 40 de ani de la moartea poetului, în presă s-a strecurat informația unui martor ocular, care afirmase despre asasinarea lui Eminescu! Ce date relevante pot servi drept probe de confirmare a acțiunii traumatice, obținute de la medicii curanți și stabilite în cadrul autopsiei defunctului?

Referitor la trauma mecanică, suportată de Eminescu înainte de moarte, există câteva dovezi. Deși sunt interpretate contradictoriu, ele nicidecum nu neagă existența acțiunilor violente.

Una dintre dovezi este mărturisirea publicată, în 1936, de către doctorul V. Vineș, care l-a examinat pe poet după evenimentul ce avuse loc, vorbind despre o pietricică (!) aruncată întâmplător cu o praștie de un alt bolnav, prin care i-a provocat poetului *plagă tăiată a pielii din regiunea parietală a capului pe dreapta, fără afectarea periostului, cu o lungime de 2 cm*, după care i s-a acordat cuvenite îngrijiri medicale... Peste trei zile, buzele plăgii au fost reunite, iar ulterior au făcut erizipel (!), care s-a întins apoi pe față, gât, torace, membrele superioare, iar bine îngrijit...erizipelul treptat a dispărut (timp de 1-2 zile?)..., dar joi, 15 iunie 1889, când poetul de altfel se

simțea bine, se așează pe pat și peste câteva minute cade într-o sin-copă și moare imediat (???)...” (Ion Noica).

Se poate afirma că circumstanțele producerii traumei lui Mihai Eminescu de către Petre Poenaru, în curtea spitalului de psihiatrie, unde se afla la tratament și poetul, sunt descrise mai convingător de către martorul ocular, frizerul Dumitru Cosmănescu, confirmate de Grigore Mănolescu, Titu Maiorescu și de alte persoane prezente la înmormântare, precum și de sora poetului, Henrieta, care îl îngrijea pe poet. Aceste mărturii niciodată nu pot fi neglijate în stabilirea cauzei morții poetului.

Rezultatele autopsiei medico-legale, practic, nu sunt elucidate, iar versiunile descrise de majoritatea biografilor lui Eminescu nu au credibilitate profesională, întrucât conțin doar unele afirmații generalizate, dar și acelea contradictorii. Însuși procedul de efectuare a autopsiei poate fi pus la îndoială! Datele referitoare la bandajul excesiv al capului, observat în timpul înmormântării poetului, nu pot fi lăsate fără atenție. Nu exclud faptul că acel bandaj ascundea *des-figurarea* capului, descrisă de mai mulți martori.

19. În baza căror informații pot fi identificate caracterul, localizarea și volumul leziunilor din regiunea capului? Care ar fi fost mecanismul lor de producere, consecințele pentru viața poetului?

În baza relatărilor doctorului V. Veniș, care l-a examinat pe poetul traumatizat înainte de moarte, cu siguranță se poate vorbi despre o traumă cranio-cerebrală, produsă prin lovirea, în regiunea temporală dreaptă, cu un obiect contondent dur (cărămidă, piatră, scândură etc.). Situarea plăgii contuze în regiunea dată putea coincide cu locul de aplicare a loviturii. Adesea, consecințele traumatismelor cranio-cerebrale sunt dintre cele mai grave, întrucât ele se pot solda cu imense hemoragii intracraniene, care, la rândul lor, declanșează decesul victimei în scurt timp după traumatizare.

20. Poate fi acceptată versiunea că înfășurarea totală a capului, inclusiv a frunții, cu material de culoare neagră a servit drept modalitate de acoperire a leziunilor mecanice existente sau aceasta se datorează tehnicii necropsiei (inciziilor din regiunea frun-

ŝii)? În ce măsură ultima afirmație corespunde regulamentului de autopsie a cadavrului?

Activitatea medico-legală pe parcursul mai multor decenii îmi permite să afirm că acoperirea totală sau parțială a capului la decedați, de obicei, are loc doar în cazul unor imense leziuni cu deformarea capului în urma diferitor traume mecanice. Despre desfigurarea capului lui Eminescu au mărturisit mai multe persoane prezente în timpul înmormântării. Aceste mărturii confirmă încă o dată prezența unei traume suportate de poet. Resping categoric versiunea precum că înfășurarea capului, inclusiv a frunții, cu material negru se datorează tehnicii autopsiei. De secole, inciziile tegumentelor capului în cadrul autopsiei se efectuează printr-o secționare bimastoidiană, care trece prin centrul cupolei craniene. Scalpul tegumentar este decolat de pe os și tras pe frunte și ceafă, respectiv, fără secționarea acestor regiuni. Deci, nu susțin categoric faptul că deformarea capului lui Eminescu putea fi produsă în timpul autopsiei.

21. Cum se poate explica faptul că în timpul autopsiei nu au fost depistate leziuni mecanice, în timp ce la înmormântarea poetului mulți au observat că capul fusese „desfigurat” și bandajat?

Este greu de explicat din ce motive nu s-au depistat leziuni traumatice în cadrul autopsiei, dar însă, ele au fost constatate și descrise de doctorul Veneș, care l-a examinat pe Eminescu după traumatizare, și observate în timpul înmormântării poetului de către alte persoane. Explicația poate avea la bază trei cauze:

- a) leziuni în regiunea capului într-adevăr nu au existat;
- b) autopsia cadavrului în general nu s-a efectuat; iar ulterior a fost perfectat formal un document;
- c) leziunile existente pe cadavru nu s-au descris intenționat, fiind ascunse de public pentru invocarea în continuare a morții subite (patologice) și negarea eventualei morți violente (mai reală versiune!).

22. Dacă admitem că moartea poetului a fost violentă, atunci care din cele două forme de acțiuni periculoase pentru viață –

intoxicația mercuriană sau trauma cranio-cerebrală gravă – ar fi produs decesul într-un timp mai scurt?

În pofida părerilor polarizate, personal, susțin versiunea că poetul Mihai Eminescu a fost victima unei morți violente, care putea interveni atât în urma intoxicației mercuriene cronice, cât și după o traumă cranio-cerebrală gravă. Diferența constă în tanatogeneza (mecanismul) ambelor forme de acțiune din exterior și timpul în care se instalează moartea după începutul acțiunii agentului vulnérant. Cu certitudine, aceste două forme de acțiuni asupra lui Eminescu s-au succedat.

Preparatele care conțin mercur, prin toxicitatea lor înaltă, acționează distructiv asupra organelor vitale (rinichi, ficat etc.), provocând dereglări în lanț ale funcționalității normale a întregului organism, manifestate printr-un complex de semne specifice. Introducerea lor periodică avea un efect distructiv mai lent, în mare măsură mascat, cu urmări serioase în sistemul nervos central și în organele vitale, cu dereglări sistemice periculoase pentru viață („moartea civică”), care ar fi cauzat ulterior moartea biologică a poetului. Înșă, la intoxicația cronică s-a asociat o imensă traumatizare mecanică a capului, care a și fost decisivă în declanșarea morții.

Se cunoaște că trauma cranio-cerebrală gravă, de obicei, evoluează mult mai rapid. Prin urmare, decesul putea să se instaleze peste diferit timp de la eveniment (ore, zile, săptămâni), în funcție de volumul afecțiunilor cerebrale provocate. Dacă să presupunem că Eminescu a suportat un traumatism cranio-cerebral periculos pentru viață, atunci moartea lui se putea încadra în circumstanțele menționate de către unii autori. Astfel, putem spune că așa-numita „moarte subită”, fără un suficient substrat patologic la Eminescu, putea fi catalogată ca violentă, instalată în scurt timp (rapid) de pe urma traumei cranio-cerebrale suportate de poet.

23. Care au fost principalele interese pentru defăimarea și lichidarea lui Eminescu?

Această întrebare depășește atribuțiile mele profesionale de medic legist, de aceea mă voi abține de la răspuns, interpretând doar problemele medicale. Totodată, în calitate de cetățean, familiarizat cu publicațiile referitoare la aspectele respective, mă voi strădui să-mi prezint propria viziune.

Este bine cunoscut faptul că interesele politice, economice, teritoriale și de altă natură, pentru lichidarea fizică a adversarilor, au apărut odată cu societatea umană, însă, în fiecare țară la anumite etape de dezvoltare a civilizației, interesele respective se rezolvau prin diferite metode.

Se poate afirma că lupta lui Eminescu pentru *adevăr*, bazat pe marele sentiment patriotic, dragostea față de limba maternă și de poporul băștinaș ar fi servit drept motiv principal pentru izolarea lui din viața social-politică. Principialitatea sănătoasă a lui Eminescu în lupta cu politica colonizatorilor străini și a celor locali privitor la problemele naționale ar fi fost o altă cauză de defăimare, apoi de *arestare* și lichidare a poetului (Ion Spânu).

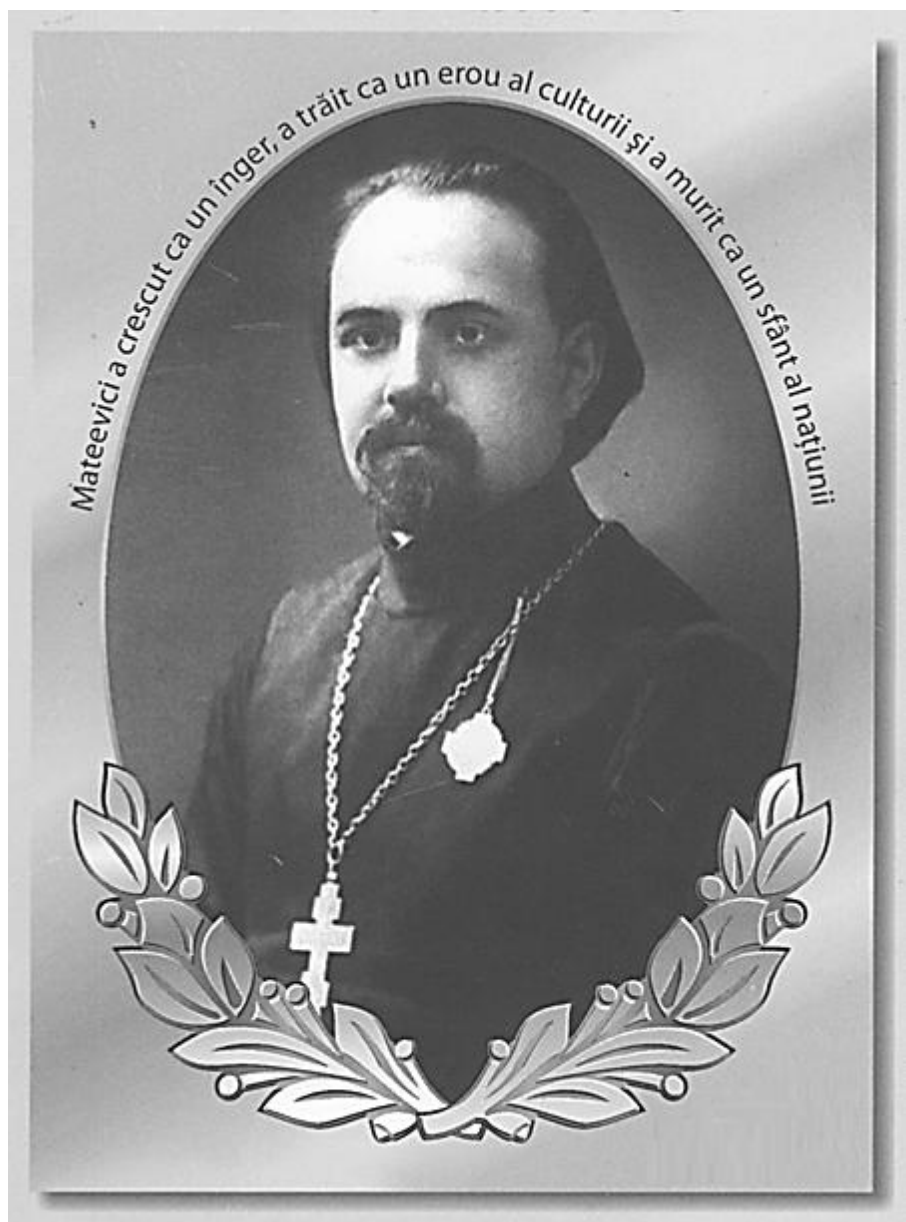
24. Dacă actualmente ar fi rezonabilă exhumarea și cercetarea rămășițelor pământești ale poetului în scopul depistării urmelor preparatelor cu acțiuni toxice, folosite la tratarea sifilisului, și eventualelor acțiuni traumatice asupra capului?

În pofida anilor trecuți de la înhumarea lui Eminescu, există promițătoare șanse de a găsi probe, prin care s-ar dovedi atât folosirea unor remedii toxice cu efecte negative în tratamentul sifilisului, cât și urmele de traumatizare a capului.

Este cunoscut că metalele și metaloizii sunt substanțe chimice care cu greu se supun distrugerii, chiar fiind asociate cu substanțe organice (I.V. Petreanov-Sokolov ș.a.). Ele pot fi depistate în diferite probe biologice (țesuturi, oase, unghii, fire de păr etc.), folosind anumite metode de cercetare (R.V. Berejnoi, Ia.S. Smusin, V.V. Tomilin ș.a.). Despre aceasta ne demonstrează depistarea urmelor de mercur și arsenic, folosite în formă de unsori și injecții pentru tratarea unor boli (în cazul lui Ioan cel Groaznic – cu unguente ce conțineau mercur) sau în alt mod – preparate arsenicale introduse în organism (în cazul lui Napoleon Bonaparte). Prezența lor poate fi stabilită și peste mai multe secole după pătrunderea lor în organism.

Fracturile vechi ale oaselor, consecințe ale traumelor mecanice, pot fi ușor stabilite și peste multe secole de la producerea lor. Despre aceasta ne demonstrează și numeroasele cercetări arheologice și ale cadavrelor exhumate peste mult timp de la moarte.

Alexe Mateevici

Limba noastră

În dictătorul românesc
de învățămînt moldăvesc
Te cheamă din 1916-1917.

Limba noastră-i românească
În pădurea, în fundul
Alte țări, în alte țări,
De moșie războiului.

Limba noastră-i face vânt
Tăcerea, ne-a de făcut vânt
Și țigărele în țara de moarte,
Ce-n țară din porțel.

Limba noastră-i amară ca
Șmea din țara noastră.

Pei de țigăre ce țigăre
Șmea negri, țigăre albă.

Limba noastră-i școală pentru
Când de vânt și moșie
În țara și în țară
Cu șmea și șmea țigăre.

Limba noastră-i școală pentru
Șmea din țara noastră
Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre.

Limba noastră-i școală pentru
Șmea din țara noastră
Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre.

Limba noastră-i a baie

Și nu e și șmea în țară,
Și nu e și șmea în țară
Șmea și țigăre și țigăre

Limba noastră-i școală pentru
Șmea din țara noastră
Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre.

Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre.

Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre.

Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre.

Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre.

Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre
Șmea și țigăre și țigăre.

P. Corol

Arborele "Limba Noastră"

G. Mihailenco

Autor: Sava Mihailenco

Piesă din fondurile Casei-muzeu "A. Mateevici" din Zaim, Căușeri

Mateevici nu a avut slăbiciunea și obsedanta grijă de a-și modela, în fața contemporanilor și a posterității, o imagine precum și-ar fi dorit-o: mai arătoasă, mai spectaculoasă, mai adâncă, ca sens și importanță; nu a râvnit slava, nu s-a îmulzit la momentul gloriei și al recunoștinței...

A fost ceea ce a fost: o personalitate distinctă, înzestrată din plin de la natură cu harul creației și cu darul previziunii, ele fiind puse integral în slujba mărețului ideal de luminare a poporului, iar prin luminare – elaborarea acestuia de sub opresiunea sugrumătorului jug social și național.

Haralambie Corbu,
academician

Alexe Mateevici a avut soarta tragică a acelor oameni excepționali care au fost pândiți de moarte tocmai atunci când disponibilitatea lor pentru creație atingea culmea talentului și-i consacra ca mari creatori. Cauza acestui fenomen de moarte prematură și neașteptată constă în conștiința lor clară și foarte pronunțată că ei nu trăiesc pentru dânsii, ci pentru a munci spre binele semenilor. Dispoziția de sacrificare a propriei persoane este mult mai accentuată la ei decât la oamenii de rând... Fie că se aruncă în luptă cu arma în mână pentru o cauză dreaptă... fie că-și fac datoria de salvare a mulțimilor suferinde de boli, de oprimare colonială...

Vasile Harea

*Doarme tata somnul morții
Și buneii-s în mormânt, –
Iar cei vii, prin voia sorții,
Duși din cele locuri sunt.*

Alexe Mateevici

I

Schiță biografică

Pentru începutul biografic al neamului Mateevici, sunt foarte potrivite afirmațiile lui Vlad Chiriac, care spunea: „Generațiile anterioare ale familiei Mateevici au lăsat urmașilor o falnică imagine de înzestrați și înțelepți cărturari. Fiind o expresie vie a împrejurărilor istorice și geografice, aceste dinastii de protoierei, preoți, diaconi, profesori, istorici, pictori, poeți, medici, consuli etc., și-au dovedit uimitoarea lor vitalitate spirituală, tentativă raționalistă spre libera cugetare, acțiunea național-culturală și politică¹”.

La descrierea biografiei și păstrarea unor documente prețioase despre neamul Mateevici-Neaga au contribuit mai mulți urmași și biografi ai lui Alexe Mateevici. Unul dintre aceștia a fost profesorul Sergiu Căărășu, care l-a cunoscut personal pe poet când urma studiile la Liceul „B.P. Hașdeu” (1916–1917) și locuia împreună cu soția, mama, fiica și sora Eugenia în casa închiriată de Mateevici. Poetul mai mult se afla pe front, dar deseori revenea pentru scurt timp la Chișinău².

Arborele genealogic pe linie paternă al lui Alexe Mateevici este sistematizat mai amplu de către Vlad Ciubucciu. El se începe cu Matei (Matvei), născut în anul 1690..., urmat de Andrei Matveevici (n. 1759), preot în Edineț, apoi de Pavel (n.1799), preot în satul Brânzeni, Edineț, și Vasile (1831–1879), preot în satul Recești, Soroca. Preotul Vasile al lui Roman Matveevici a fost tatăl lui Mihail, preot în satele Căinari și Zaim, din părțile Căușenilor. Neamul Mateevici provine dintr-o familie de români basarabeni, făcând

¹ În cartea: *Alexe Mateevici. Genealogie. Iconografie. Evocări*. Redactată de Vlad Chiriac. Chișinău, 2003, p. 6.

² Ibidem, p.10.

parte dintr-o dinastie de intelectuali, slujitori ai Bisericii Ortodoxe, cu frumoase tradiții naționale, iubitori de carte. Tatăl poetului, preotul Mihail, s-a născut la 8 noiembrie 1863 în satul Răcești, din părțile Sorociei, unde tatăl său, Vasile, slujise dascăl la biserica din localitate. Un strămoș al lui a fost un oarecare Matei, zugrav din Podoimița, raionul Râbnița, care ar fi pictat fresce murale într-o biserică din Transnistria. O mătușă a lui Alexe Mateevici, Maria Sprânceană, la începutul secolului XIX locuia în satul Văcărești, județul Soroca. Prin anii 1908–1909, această familie adesea găzduia, în vacanțele de vară, pe copiii lui Mihail Mateevici – Alexe, Victor și Nina. Există date documentate și despre Malachie Mateevici, preot în satul Fetești, ținutul Hotinului, frate drept cu Mihail Mateevici. Se mai arată că majoritatea bărbaților din neamul Mateevici decedau devreme, în jur de 40 de ani, inclusiv străbunelul, bunelul și tatăl poetului, iar însuși Alexe, din nefericire, nu a atins nici vârsta de 30 de ani.

Vasile Malanețchi evidențiază³ și alt reprezentant din arborele genealogic al familiei Mateevici, pe Alexandru Sprânceană (1892–1942), fiul mătușii Maria, sora lui Mihail Mateevici. Fiind numai cu 4 ani mai mic decât Alexe, Alexandru Sprânceană l-a cunoscut bine pe poet, mai ales atunci când el sosea în ospete la părinții lui, în satul Susleni, Orhei. Alexandru Sprânceană de asemenea și-a făcut studiile la Seminarul Teologic din Chișinău, fiind înmormântat chiar alături de locul unde se află corpul neînsuflețit al lui Alexe Mateevici.

Pe linie maternă, arborele genealogic al poetului este descris mai amplu, începând cu Ioan Neaga, născut în a doua decadă a secolului XVIII, când Basarabia era sub jugul turcesc. Apoi au urmat Evgraf Ivanovici și Anastasie Evgrafovici. Ultimul a fost bunelul mamei lui Alexe Mateevici, devenit funcționar la Direcția Regională în orașul Chișinău, apropiat Arhiepiscopului Dimitrie. Acesta din urmă l-a promovat pe Anastasie Evgrafovici în funcția de preot, fiind trimis, în 1837, să păstorească în satul Răzeni, județul Chișinău. Ioan Anastasievici Neaga, bunicul poetul după mamă, s-a născut la 3 septembrie 1834 în Chișinău, strada Haralampievșcaia, nr. 5, dar a

³ Vasile Malanețchi. În: *Datină creștină*, anul II, nr. 1-3, ianuarie-martie 1991, p. 9.

copilărit în satul Răzeni. În 1844 se înscrie la Seminarul Teologic din Chișinău. După finisarea studiilor este numit preot la biserica din satul Petrovca, județul Tighina, apoi mulți ani a preoțit în Căușeni. A avut o familie numeroasă și trainică, în care s-au născut 13 copii. Mama lui Alexe Mateevici, una din fiicele lui Ioan Anastasievici, Nadejda, s-a născut la 8 ianuarie 1863, în or. Căușeni. A învățat la Liceul de Fete din Chișinău. Avea o deosebită atracție pentru litere și religie, precum și pasiunea de a citi cărți, ceea ce a moștenit de la ea viitorul poet.

Se spune că preotul Mihail, tatăl poetului, era un om foarte cult, bun cunoscător al literaturii bisericești și laice, posesor al unei biblioteci valoroase. Și-a făcut studiile la Seminarul Teologic din Chișinău, pe care-l absolvește în 1884. În același an, la 4 noiembrie, preotul Mihail Mateevici se căsătorește cu Nadejda Neaga, fiica protopopului Ioan Neaga (1834–1901) din Căușeni. Inițial, familia locuia în Căinari, sat moldovenesc pe râulețul Botna. În scurt timp, în familia preotului din localitate, Mihail Mateevici, se nasc, unul după altul, patru copii: Nina, Alexe, Victor și Eugenia. Aceștia, de vârstă fragedă, citesc ziare și cărți bisericești, tipărite cu litere latine – datorită tatălui, abonat la revista românească *Albina*, ctitorită și de bunelul lor, preotul Ioan Neaga. Părinții copiilor, prin exemplul dragostei reciproce, frumoasei înțelegeri, colaborării dezinteresate bazate pe fapte și cuvânt, le-au altoit cele mai nobile sentimente umane. Ulterior, familia trece cu traiul în satul Zaim, Căușeni, apoi la Chișinău⁴.

Autorul versurilor Imnului Național al Republicii Moldova s-a născut la 16 martie (stil vechi) 1888, în comuna Căinari, fostul județ Bender, în locul unde se desparte linia ferată ce duce la Tighina de cea ce duce direct la Chișinău prin tunelul Țipala. De la naștere el era slăbuț și bolnăvicios, ca peste un an să bucure părinții cu sănătatea sa satisfăcătoare. Mateevici era o fire mai mult tăcută, prefera să asculte ce îi povestea maica sa. Se spune ca el mai întâi a început să citească, apoi să scrie. Copilăria și-a petrecut-o în satul Zaim, unde părinții s-au mutat cu traiul în anul 1893. Acolo micul

⁴ În cartea: *Alexe Mateevici. Genealogie. Iconografie. Evocări*. Redactată de Vlad Chiriac. Chișinău, 2003, p. 14.

Alexe învață primele trei clase în școala primară rusă. Părinții au observat că dezvoltarea lui intelectuală mergea mai bine decât cea fizică, ceea ce îi deranja mult pe părinți, dar, cu timpul, lucrurile s-au ameliorat și copilul se dezvolta normal⁵.

Din copilărie, Alexe Mateevici avea un deosebit interes față de natură și lumea înconjurătoare, iar cântecele, poveștile și nuvelele pentru copii îl interesau până la pasiune. De aceea îi ruga pe părinți să-i povestească sau să-i citească neapărat ceva interesant. Când a mai crescut, Alexe prefera să plece în orașelul Căușeni, la bunelul său, protopopul Ioan Neaga, unde avea posibilitatea să „verifice” conținutul dulapului din biroul bunicului, din care mai mult îl interesau cărțile. La școala primară, cu un deosebit interes discuta cu colegii săi moldoveni. Îi plăceau mult locurile natale și oamenii simpli de la țară, nunțile moldovenilor⁶.

În viața lui Alexe Mateevici, ca și în viața fiecăruia dintre noi, mama ocupa un loc central, cu totul deosebit. Nadejda Mateevici s-a manifestat ca o femeie inteligentă, dinamică și harnică până la sacrificiu. Ea le insufla odraslelor sale să iubească credința, să devină buni cărturari, să aibă răbdare și pasiune pentru a citi cărți, să respecte tradițiile poporane. Ea și-a învățat copiii nu numai să se roage frumos, dar le-a transmis din gură-n gură și dulcele grai moldovenesc, pe care îl cunoștea la perfecție, povestindu-le povești și basme populare. Se străduia din răzputeri să-și instruiască copiii prin propriul comportament și îngrijire personală, precum și prin intermediul bibliotecii rămase de la tatăl său, Ioan Neagu, autor de studii științifice. Ea i-a fost lui Alexe primul medic, dacă și învățătoare, chiar și elementele de acrobatică erau adaptate pentru a demonstra literele învățate.

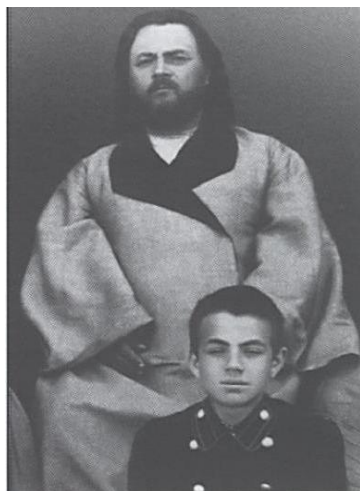
În luna mai a anului 1925, Nadejda Mateevici mărturisea cititorilor ziarului *Neamul Românesc*: „Fiind abia de patru ani, a început a mă ruga să-l învăț a citi și, arătându-mi cu degetele literele cele mai mari din ziare, mă întreba despre numirea lor... Nici n-am prins de veste când l-am văzut citind singur cărți și povestindu-mi conținutul lor. Jocurile și jucăriile copilărești nu-l interesau aproape deloc.

⁵ Alexei Mateevici. *Scrieri alese*. Ediție îngrijită de I. Varticean și E. Levit. Chișinău, Editura Lumina, 1966, p. 4-38.

⁶ Ziarul *Raza*, din 26 august 1937, nr. 400, p. 2.

Nadejda Neaga-Mateevici cu fiul său
Alexe, elev al Școlii Duhovnicești.
Chișinău, 1898.

Preotul Mihail Mateevici cu fiul
Alexe, Zaim, 1902.

Familia Mateevici. De la stânga la dreapta: Victor, fratele poetului;
Mihail și Nadejda, părinții poetului; Alexe. Jos, pe scări, cele două surori,
Nina și Eugenia. Zaim, 1902.

Pe când ceilalți copii ai mei se jucau cu prietenii și camarazii lor, el prefera să stea lângă mine și să-mi pună tot felul de întrebări, la care trebuia să dau răspunsuri exacte și suficiente pentru satisfacerea curiozității lui, căci altfel răspunsul meu era supus îndoielii și criticii. Îi plăcea foarte mult natura. Împreună cu el, primăvara în-tâmpinam prima rândunică, prima frunză verde și floricea⁷”.

Chișinău, 1900–1902. În imagine: Mihail Vasilievici Smirnov, rector al Școlii Spirituale (Duhovnicești), cu soția Elena (Parhamovici). În picioare: fiul Serghei Mihailovici, fost profesor de limbă latină la Institutul de Medicină din Chișinău (1945-1965), și fiica Natalia Mihailovna, viitoarea mamă a academicianului Constantin Sibirski. Ultimul a fost acela care l-a îngrijit pe unchiul său, Serghei Smirnov, în ultimii ani de viață, aflat la pat și grav bolnav de diabet, cu un picior amputat la nivelul coapsei.

⁷ Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chișinău, Editura „Universitas”, 1993, p. 239.

În familie, Alexe a fost educat în respectul față de tradițiile strămoșești și dragostea de Dumnezeu. În sânul familiei domina o perfectă armonie între toți copiii: frații Alexe și Victor, surorile Nina și Eugenia. Toți care și-au făcut studiile la cele mai prestigioase școli. Alexe a respectat tradițiile familiale, continuându-și studiile la Școala Spirituală (Duhovnicească) de Băieți din Chișinău (1897–1902), rector al căreia era Mihail Vasilievici Smirnov⁸, ...Feciorul său, Serghei, fiind de vârsta lui Alexe, îi devenise un bun prieten.

Rectorul Seminarului Teologic din Chișinău,
Arhiepiscopul de Novocerkask
(Parhamovici Vasile, 1827–1910)

Clădirea Seminarului Teologic din Chișinău, construită între anii 1900 și 1902 (str. 31 August 1989 colț cu str. Mitropolit Bănulescu-Bodoni). Actualmente bloc al Bibliotecii Naționale.

Despărțirea lui Alexe de familie și de locurile natale era pentru el dureroasă; un singur lucru îl mângâia și-i alina suferințele – pleca la școală ca să învețe, să aibă posibilitatea să citească multe cărți. Însușea foarte ușor toate obiectele, în afară de matematică, față de care nu avea nici o atracție. Din acest motiv, el se considera mai slăbuț la acest obiect.

⁸ Князь С.Д. Урусов. *Записки Губернатора. Кишинев (1903–1904)*. Москва, 1907, reeditată la Chișinău, 2005; responsabil de ediție – Aurel Marinciuc.

După absolvirea „cu privilegii” a Școlii Spirituale de Băieți (Seminarul inferior), Alexe își continuă studiile (1902–1910) la cea mai importantă școală secundară din Basarabia – Seminarul Teologic din Chișinău. Rector în acei ani era Arhiepiscopul de Novocerkask (Vasile Parhamovici). Ulterior, Mateevici mărturisea că sistemul de învățământ de la Seminar i-a plăcut mai mult decât cel de la Școala Duhovnicească. Aici se simțea mult mai bine între colegi și era iubit de profesori, mai ales de cel de filozofie. În această instituție de învățământ au învățat viitorii scriitori Gh. Madan, V. Țepordei, S. Roșca; înaintașii neamului: medicul Petre Cazacu, Ion Inculeț, Ion Pelivan, Pantelimon Erhan și alte personalități. Un fidel prieten al fraților Mateevici era Alexandru Plămădeală, viitor sculptor, autorul bustului instalat pe mormântul poetului. Alt prieten al lor a fost Gheorghe Irimiș.

Colegul său de seminar, Ion Macovei, care mai apoi a devenit profesor și director de liceu la Chișinău, declara despre A. Mateevici: „Era un distins elev, în special la compoziții și la predici. Totodată, era un suflet închis, nici celui mai bun prieten nu se destăinuia”, iar Ion Buzdugan nota: „Nu vorbea cu cel în care nu avea încredere, însă, când se aduna cu prietenii, vorbea mult”.

În cadrul Seminarului, Mateevici a studiat serios limbile franceză, germană și engleză. În general, avea o deosebită dragoste și talent către însușirea limbilor, dar cel mai mult îl atrăgeau limba și literatura română, precum și cultura națională. Capacitatea lui excepțională era apreciată de conducerea Seminarului, fiind unul dintre primii elevi. În mod deosebit se distingea la scrierea tezelor. În anul 1906, când a apărut ziarul *Basarabia*, l-a rugat pe Ion Pelivan ca să-l primească în calitate de colaborator, deși era abia în clasa a IV-a de Seminar.

În perioada anilor 1906–1907, în Rusia țaristă au avut loc imense revolte populare, la care participau reprezentanții ai tuturor păturilor sociale, inclusiv din instituțiile de învățământ mediu și superior. Din acest motiv, Sinodul rusesc, autoritatea supremă a vieții bisericești, a interzis seminariștilor să se înscrie la universitățile din Imperiul Rus, ceea ce a trezit și mai mari revolte. Ca urmare, Sinodul a decis închiderea seminariilor teologice pentru un an de zile.

Astfel, Alexe Mateevici și ceilalți seminariști au fost nevoiți să repete un an de studii.

La 24 iulie 1906, decedează subit preotul Mihail, tatăl lui Alexe Mateevici. Această zi a fost considerată ca cea mai nefericită din viața întregii familii, dar mai cu seamă pentru soție și copii. După cum mărturisea Nadejda Mateevici, odată cu moartea soțului, au dispărut pacea și fericirea familiei, s-a produs o schimbare tulburătoare în toată viața lor. Ea era nevoită să-și risipească treptat gospodăria, atât de temeinic aranjată și dirijată de răposat. Trebuia să fugă din loc în loc. Iar casa, via și alte acareturi, înființate de părintele Mihail, treceau cu mare gălăgie în mâinile unui om străin. În final, totul s-a rezolvat cu bine, parohia din Zaim nu a trecut pe mâini străine, căci în curând, în localitate, preot a fost numit Malahie Mateevici, fratele răposatului părinte Mihail.

Despre împrejurările în care a decedat tatăl poetului, scrie Ion Găină, pedagog și director al Casei-muzeu „Alexei Mateevici” din Zaim, Căușeni⁹: „Părintele Mihail era considerat de oamenii mai în vârstă ca un mare gospodar și om deosebit. Pe timpul lui nu se cunoștea alt preot în împrejurime care să urce plugul și boroana în căruță și să se ducă la arat. Despre moartea lui se povestește precum că în locurile pe care se aflau grădinile bisericesti și unde părintele avea pământ, într-o zi, în fântână a căzut o pisică, și părintele, așa cum îi era firea, singur a coborât în fântână s-o scoată. Și aflându-se mai multă vreme în ea, a răcit atât de tare, încât nu și-a mai putut reveni. Astfel, a murit la o vârstă timpurie, având doar 43 de ani. A fost înmormântat chiar în curtea bisericii unde era paroh și a slujit cu mult devotament... Însă oamenii, cu timpul, au devastat mormântul... căutând crucea de aur, care, chipurile, era pe pieptul răposatului în timpul înmormântării.”

După cu decesul principalului susținător moral și material al familiei, cu atât mai mult într-o perioadă revoluționară, de răscruce, în care se afla Rusia țaristă, membrii familiei Mateevici s-au pomenit într-o situație de grea cumpănă. În jurul parohiei din Zaim înce-

⁹ Ion Găină. In: *Destin Românesc*, nr.4, 1999, p. 4-5.

pu un târg de interese și intrigi din partea unor clerici. Văduva preotului Mihail și cei patru copii erau amenințați să piardă mica avere de care dispuneau.

Din mai multe motive, Nadejda Mateevici se mută cu traiul la Chișinău, ca să fie mai aproape de copii. Odată cu schimbarea locului de trai, mama poetului trebuia să rezolve mai multe probleme: vânzarea pământului din sat, aranjarea gospodăriei și altele de acest gen. Până la urmă, vinde casa din sat, iar pe copii îi trimite la rudele din comuna Lozova, Strășeni, unde locuia fratele său, Mihail Neaga. Alexe devenise parcă mai matur, se străduia din răspuțeri s-o susțină moralicește pe mama. La acea perioadă, Alexe a început să scrie articole, să facă traduceri din limba rusă în cea română.

În vara anului 1910, Mateevici absolvește Seminarul Teologic,

Alexe Mateevici,
student anului III la Academia
Teologică din Kiev. 1913.

iar la 16 iunie i se înmânează diploma. *Buletinul Eparhiei* din Chișinău îl menționează pe Mateevici drept cel mai bun absolvent al promoției respective. După absolvirea cu mențiune a Seminarului Teologic, a fost trimis de către conducerea Seminarului să-și continue studiile la Academia Teologică din Kiev ca bursier al statului. Cu mare bucurie și-a început Mateevici studiile la Academia Teologică „Petru Movilă” din Kiev. Îndrăgise mult acest oraș mare și frumos, dar în sufletul și cugetul său întotdeauna era Basarabia lui dragă. Când venea în vacanță acasă, le povestea familie-

iei și prietenilor despre studii, despre pedagogii săi și condițiile la academie. Trăia adevărate momente de bucurie, când auzea pe străzile orașului Kiev grai moldovenesc. Aceasta nu însemna că Mateevici îi disprețuia pe oamenii de altă naționalitate. El ținea atât de mult la neamul său, încât considera sufixul *-escu* nu numai românesc, dar și de oarecare cinste, semnând primele sale scrieri cu nu-

mele A. Mateescu... Gândul de a-și schimba numele l-a stăpânit mereu.

Într-un articol din *Cugetul Românesc*, Ion Buzdugan scria că Alexe Mateevici avea o deosebită frică de apă și de întuneric. De aceea, de multe ori, pe timp de noapte, el nu se întorcea la Academie (din Kiev), dar înnopta acolo unde îl prindea întunericul.

Academia Teologica din Kiev i-a dat posibilitate lui Mateevici nu doar să-și lărgescă bagajul de cunoștințe în domeniul respectiv, ci și să-și ridice nivelul de cultură generală. Având la dispoziție o bogată bibliotecă academică, el s-a pus pe carte, enorm de mult citea¹⁰.

Spre finele învățaturii la Kiev, aspectul fizic al lui Alexe Mateevici deveni-se foarte atrăgător: statură medie (aproximativ 175 cm.), caracter robust, fără tendințe de îngrășare. Prefera activități fizice și plimbări sistematice. Mult îi mergea haina preoțească. Era un om obișnuit, ducea o viață ordonată.

La 14 iunie 1914, Alexe Mateevici susține teza de licență în teologie, iar la 29 iunie 1914, s-a cununat cu soția Teodosia, chiar în ajunul Primului Război Mondial. La a doua zi după cununie, lui Alexe i s-a înmănat din partea consiliului Academiei Teologice din Kiev diploma de candidat în teologie (nr.1129), acordându-i-se și categoria întâi cu dreptul de a primi titlul de magistru fără probe orale suplimentare. În corespundere cu notele primite la 24 de discipline, s-a plasat pe locul al 6-lea dintre cei 48 de absolvenți¹¹.

După căsătorie și absolvirea Academiei, Alexe revine la Chișinău cu tânăra sa nevastă, Teodosia, locuiesc împreună cu mama și sora Jenea. În acea perioadă, el scrie o poezie închinată mamei sale, ca semn de mare dragoste:

*Șoptit-am rugăciuni smerite
Și cu plânsoare m-am rugat,
Să-ți fie zilele scutite
De nenoroc și de păcat...*

¹⁰ Petre V. Haneș. *Studii literare*. București, 1925, p. 46-47.

¹¹ Iurie Colesnic. *Doina dorurilor noastre. Itinerar-memorial liric*. Chișinău, 1990, p.70.

În ultimii ani din viață, Alexe Mateevici devenise bun prieten cu preotul Alexandru Cristea (13.XII.1890–27.XI.1942), cu care a

Preotul-compozitor Alexandru Cristea, autorul muzicii imnului Republicii Moldova. Chișinău, 1934.

învățat în aceeași perioadă la Seminarul Teologic din Chișinău, viitor compozitor și dirijor de cor, profesor de canto la Liceul Eparhial de Fete din Chișinău. El era un om cu un înalt potențial intelectual, care a ținut mult la plaiul basarabean, fiind mare prețuitor al creației lui Mateevici. Alexandru Cristea a scris muzică pe câteva poezii ale lui Mateevici, inclusiv „*Limba noastră*”, care a devenit ulterior Imn de Stat al RM. În anii 1940–1941, Al. Cristea cu familia și cu Victor Mateevici sunt nevoiți să se refugieze în București, gășind adăpost în apartamentul Teodosiei Mateevici. Acolo,

în fiecare sâmbătă, între orele 18 și 20 ei discutau și comentau evenimentele curente.

Fratele Victor (născut la 4 aprilie 1890) i-a fost poetului și un bun prieten. Ambii au devenit preoți, cu aceleași psihologii, viziuni realiste, ardent patriotice... Victor posedă aceleași năzuințe: luminarea și ridicarea poporului prin carte și slovă de dascăl școlar. Pe lângă faptul că în sânul familiei domina o ambianță de dragoste, înțelegere și armonie între toți membrii ei, părinții le-au dat copiilor o creștere și educație aleasă. Totodată, Victor, era o făptură deosebită de cea a lui Alexe. Înalt, elegant, capabil, cu o lectură bogată, Victor era sufletul cercului literar, înființat de Alexe și Alexandru Plămădeală. Victor și mama Nadejda, au avut o admirație aparte pentru harul poetic al lui Alexe.

După absolvirea Academiei Teologice Imperiale din Moscova (1915), lui Victor i se conferă titlul de licențiat în teologie, fiind numit profesor suplimentar de religie la Școala de Cântăreți din

Chișinău. Concomitent, îndeplinește funcția de secretar al Arhiepiscopiei Chișinăului. Se spune că Victor Mateevici avea aceleași doruri nepotolite pe care le exprima într-o scrisoare de răspuns din 21 februarie 1917, trimisă lui Alexe: „Suntem foarte bucuroși cu Berechet, gândindu-ne la starea lucrurilor noastre naționale din Basarabia, ce arată semne de viitor bun și rodnic. De-ar da Dumnezeu ca semnul acesta să crească din scânteiuțe și stelute... într-o flacără mare-mare”.

La 11 septembrie 1918, Victor preia conducerea Seminarului Teologic din Chișinău, iar la 23 iulie 1920, se căsătorește cu Polina, fosta soție a regretatului Simion Murafa. Din ianuarie 1926 și până în anul 1940, Victor Mateevici predă științele religioase la Seminarul Teologic din Chișinău. La 28 iunie 1940, el se transferă în Țară, iar în anii 1941–1944, revine la Chișinău, activează ca profesor titular la Seminarul Teologic. În anii următori, Victor Mateevici cu familia se stabilește cu traiul în Câmpul Lung-Muscel, Ploiești.

Victor Mateevici, Gheorghe Cincilei și Olga Plămădeală (fiica preotului Vasile Suceveanu), soția sculptorului Al. Plămădeală, preconizau încă până la al Doilea Război Mondial, să inaugureze în satul Zaim o Casă–muzeu „Alexe Mateevici”, în care să se păstreze toate documentele de familie. În această privință, Victor face un demers la Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă din București, în scopul elaborării unui volum de versuri al lui Alexe Mateevici¹².

Trebuie să remarcăm faptul că Victor Mateevici nu se împăca deloc cu părerea eronată, precum că Alexe Mateevici ar fi luat apărarea așa-zisei „sinestăornicii” a limbii și culturii moldovenești, ceea ce nu corespundea cugetului fratelui său. Dimpotrivă, el era adeptul aprig al limbii și culturii unitare românești. Despre aceasta ne-o dovedesc și cuvântările poetului la diferite forumuri înalte ale intelectualilor și studenților, corespondența de familie și cea către Ioan Pelivan, Ioan Bianu, Artur Gorovei ș.a., faptul că și-a scris poeziile doar în limba maternă; primele poezii – cu alfabet chirilic, apoi – cu alfabet latin¹³.

¹² În cartea: *Alexe Mateevici: Geneologie. Iconografie. Evocări*. Redactată de Vlad Chiriac. Chișinău, 2003, p. 9.

¹³ *Ibidem*, p. 17.

Victor Mateevici, fratele poetului (al doilea din stânga, sus),
cu colegii de la seminar. Chișinău, 1911.

Urmând frumoasa tradiție de preoți cărturari – din generație în generație, din tată în fiu, frații Alexe și Victor au rămas fideli bunelor și părinților, care întotdeauna le-au insuflat idei și sentimente nobile: să se roage bunului Dumnezeu, pentru țară și popor¹⁴. Poezia *Frunza nucului*, scrisă de Alexe Mateevici la Mărășești (12 iunie 1917) și închinată părintelui său, este un semn semnificativ în acest aspect.

¹⁴ Ibidem, p.15.

Casa în care a locuit poetul
în anii 1915–1917.
Aici a fost plăsmuită renumita
poezie *Limba noastră*.

Aceeași clădire
(strada Al. Mateevici, 33), anul 2014.

Soarta familiei Mateevici, după moartea poetului, s-a pomenit într-o situație stupidă, în primul rând, datorită condițiilor în care s-a produs moartea, asociată cu o perioadă de anarhie de proporții în imperiu, soldată cu o criminalitate înaltă. Această combinație a numeroșilor factori de risc a creat un climat stresogen enorm și pentru populație, cu consecințe extrem de grave.

Teodosia Novîțki-
Mateevici.
Kiev, aprilie 1914.

Soția poetului, Teodosia, rămasă văduvă foarte tânără, cu un copil mic în brațe, fără surse de existență și loc de muncă, pentru un timp se transformă într-o pasăre cu aripile retezate, care cu greu a putut să-și reia zborul. În 1934, a plecat cu traiul la fiica sa, care învața la Universitatea din București. Acolo cu greu se adaptează la noile condiții de viață. Atunci ea menționa că a fost primită cu căldură în sânul familiilor basarabenilor refugiați: Gr. Filip-Lupu (Strășeni), A. Niculescu (Coșnița, Dubăsari), preoții Galaction Buruiiană (So-

roca) și Gheorghe Cunesco (Rezina) etc. Într-o scrisoare (needitată) trimisă de Teodosia Polinei și lui Victor Mateevici, se arată date de a lupta împotriva denigratorilor numelui soțului ei și povestește despre o adunare a literaților de la Uniunea Scriitorilor din București, unde se pomenește despre opiniile eronate precum că poezia lui Mateevici e pur și simplu o imitație, o *parafrazare* a versurilor eminesciene, pe care ea le dezminți, menționând că opera soțului a apărut la Chișinău în ediții separate, că el a izbutit valori expresive, așezate la temelia creativității literaturii naționale din Basarabia... În aceeași epistolă, scrisă, probabil, nu cu mult înainte de a se stinge din viață, îl acuză pe Haneș-editorul de abuzuri bănești pe seama volumelor poetului și a pensiei Ninei, obținute, chipurile, anume de el de la Uniunea Scriitorilor. Prin 1962, Teodosia vizitează Chișinăul, trece pe la mormântul soțului. În 1968, expediază Muzeului Republican de Literatură, la solicitarea directorului Gheorghe Cincilei, reproduceri ale fotografiilor familiale. Decedează în 1972 și este înmormântată la Cimitirul Bellu din București¹⁵.

Mama poetului, Nadejda, după decesul fiului ei menține mereu vie flacăra amintirilor, adună date pentru întocmirea unei biografii. Pe 19.08.1918 la un an de la moarte, participă la comemorările lui Alexe Mateevici și Simion Murafa în cadrul Casei Eparhiale, la care au asistat Pan Halippa, Onisifor Ghibu, Ion Nistor, Ion Buzdugan ș.a. Fiind supusă la grele încercări, distrusă moral și îndurerată, ea a început să se usuce după moartea prematură a fiului. Decedează în anul 1930 și este înmormântată la cimitirul de pe strada Armenească din Chișinău, alături de fiul său Alexe. Toto acolo, în stânga poetului, se află și mormântul surorii sale Eugenia (Ceapă).

Fiica poetului, Nina, de asemenea, nu a avut parte de o viață fericită. Rămasă orfană de tată la vârsta de nici doi anișori, ea își găsea alinare sufletească în casa unchiului Victor. Când s-a maturizat a devenit o fire romantică, de o frumusețe rară. Îi plăcea să călătorească, era unică în felul său de a fi, de a se manifesta. O interesa mult opera tatălui său, mai ales în ultimii 10-12 ani de viață.

¹⁵ Ibidem, p.20.

Nina Mateevici,
fiica poetului.
Chișinău, septembrie 1933.

La București, urmează studiile la universitate. În anii celui de-al Doilea Război Mondial, pleacă la studii în Franța, apoi ajunge în Italia, Portugalia, de unde reușește să se întoarcă acasă. Se știe că a fost angajată în serviciu la Biblioteca Academiei Române. În 1948 este reținută la Viena, într-o zonă controlată de către sovietici, și pe motiv de spionaj, se alege cu doi ani de închisoare... După război, împreună cu mama sa întrețin o corespondență cu Gheorghe Cincilei și cu poetul Anatol Ciocanu în vederea transmiterii către Muzeul Republican de Literatură a unor documente privind viața și opera tatălui său. Decedează la vârsta de 67 ani (1982) în orașul București¹⁶.

Victor Mateevici, după ce se întoarce în România (1944), apucă drumul căutărilor: lucrează la Gimnaziul Teoretic din Drăgășeni până în noiembrie 1946, apoi la Liceul de Băieți din Câmpul Lung-Muscel. În 1948 este pensionat, iar în 1968 se stinge din viață.

Sora mai mică a poetului, Eugenia, după anul 1917 se căsătorește cu doctorul Calistrat Ceapă, directorul Spitalului Gubernial din Chișinău, cu care a avut doi băieți. Decedează în 1935. Nu se știe nimic despre sora mai mare a poetului, cu numele Nina¹⁷.

¹⁶ Ibidem, p. 22.

¹⁷ Vlad Chiriac. *Victor Mateevici, eseu*. În: *Literatura și arta*, 18 august 1994.

Iubiți Basarabia, dragii mei, iubiți poporul ei cu sufletul deschis adevărului și dreptății, iubiți trecutul ei bogat în monumente istorice, mai ales cele bisericesti, tradițiile și obiceiurile lui strămoșești – și nu vă veți înșela. Iubiți-o, cunoașteți-o, înălțați-o – acesta este testamentu-mi adresat vouă...

Alexe Mateevici

II

Anii de formare și activitate literară

Maturizarea spirituală a tânărului Alexe Mateevici s-a produs în perioada revoltelor populare din anii 1905–1907 din Rusia, când s-a observat o creștere a luptei de eliberare națională în toate teritoriile subjugate de regimul țarist, inclusiv în Basarabia. La acel timp, s-au început masive proteste și revolte în rândurile intelectualității și tineretului din spațiul basarabean. După cum ne arată Iosif Varticean și Efim Levit¹⁸: „Din vulcanul în erupție al revoluției au izbucnit asemenea lave clocotitoare și fierbinți, și creația tânărului Alexe Mateevici – cel mai înzestrat poet al Basarabiei de la începutul secolului XX, cântărețul înfocat al păsurilor bietului plugar și al frumuseților limbii noastre”.

La 20 noiembrie 1905, seminariștii din Chișinău, susținuți de tineri din alte localități ale Basarabiei, au înaintat o petiție autorităților țariste cerând libertate de concepție politică, reformarea sistemului de învățământ, predarea obligatorie în limba maternă, precum și cerințe cu caracter național. De un adevărat patriotism, în acei ani, a dat dovadă și Alexe Mateevici, pe care l-a păstrat până în ultimele clipe ale vieții sale zbruciumate. Despre aceasta ne demonstrează cu prisosință și scrisoarea din 6 octombrie 1906 a poetului adresată lui Ion Pelivan: „Dragă domnule Ioane, am primit scrisoarea d-tale și imediat dau răspuns... Cu toată rușinea la care am ajuns azi noi, basarabienii, ne trebuie mai mulți oameni de felul d-tale, și atunci Basarabia e scăpată de sclavie... În Basarabia, parcă

¹⁸ Alexei Mateevici. *Scriseri alese*. Redactată de Iosif Varticean și Efim Levit. Chișinău, Editura „Lumina”, 1966, p. 3.

te iau florii, când începi povestea suferințelor poporului nostru moldovean... Însă poporul deja se deșteaptă, soarele renașterii a început să arunce lumină și asupra românimii basarabene... Mult ne mai rămâne de lucrat pentru atingerea acestui scop¹⁹”.

În această privință, Vasile Țepordei scrie²⁰: „Datorită vitregiei timpurilor, lui Mateevici i se turna pe gât cultura și literatura rusă... N-a avut fericirea să dobândească o cultură națională sistemică. Toate studiile și le-a făcut în limba rusă. Programele pe care le-a trecut au fost streine de sufletul lui. Era o nepotrivire fundamentală între ceea ce i se oferea din oceanul culturii ruse și aspirațiile sale intime. Setea de cultură și literatură română îi era potolită în copilărie de picăturile basmelor povestite de mama sa, iar mai târziu, de puținele cărți și reviste ce le primea din Vechiul Regat... Pe atunci, intenționat se vorbea denigrator despre poporul și cultura română, se provocau râsete înjosoare, însoțite de obișnuitele înțepături ironice. Românii din Basarabia erau pentru ruși o minoritate neînsemnată, fără cultură și chiar fără aptitudini de a o avea vreo dată. În cercurile rusești circula o părere curentă, după care limba română era considerată incapabilă să îmbrace fondul unei științe... E lesne să ne închipuim acum cât îi era de greu unui moldovean din Basarabia să-și însușească cultura română. Aproape că îi era imposibil”.

V. Țepordei consideră că Alexe Mateevici face parte dintre acei care, suportând toate loviturile gloanțelor, s-a ridicat totuși în fruntea tuturor poezilor din Basarabia și a lăsat în umbră zeci de poeți din restul țării... El a fost un erou adevărat, care a trecut peste toate obstacolele, ca să atingă culmea biruinței²¹.

După revoluția din Rusia din 1905, în Basarabia au început să apără ziare și reviste în limba moldovenească (română): *Basarabia*, *Cuvânt Moldovenesc*, *Luminătorul* – cu care A. Mateevici colabora activ. Aici el și-a publicat primele poezii, precum și pe cele traduse din limba rusă. Activitatea lui literară este pătrunsă de frământări sufletești, legate atât de evenimentele revoluționare din Rusia, cât și de apropierea lui de poporul său oropsit de străini, de durerile și

¹⁹ În: „Arhivele Basarabiei”, 1932, nr. 2, p. 114-115.

²⁰ Vasile Țepordei. *Alexe Mateevici*. În: „Tiparul moldovenesc”, Chișinău 1937, p. 5-6.

²¹ *Ibidem*, p. 7.

năzuințele lui²². Din 1906, în viața lui Alexe începe o perioadă de cotitură: predică la biserică, publică traduceri și creații originale în jurnalele *Basarabia*, *Luminătorul* ș.a. Numele lui devine tot mai cunoscut în Chișinău. La acel timp, în Basarabia „rusească” ia naștere un puternic curent cultural și politic de deșteptare națională. Alexe și Victor sunt înscriși la Seminarul Teologic.

Atras de cunoștințe multilaterale, seminaristul A. Mateevici, citește mult, având o mare pasiune față de literatură. Debutează în literatură și publicistică imediat după încetarea din viață a tatălui său (24 iulie 1906). În ziarul *Basarabia*, își publică articolele: „Lupta moldovenilor pentru drepturi” (nr. 49, 1906); „Ce ne trebuie nouă” (nr. 53, 1906); „Toamna” ș.a. În aceste și alte lucrări, el își expune concepțiile politice, foarte progresive și patriotice. Din punctul lui de vedere, drepturile pentru care trebuie să lupte toată populația băștinașă sunt de două categorii: a) drepturile naționale ale norodului nostru și b) drepturile cetățenești. În acest context, A. Mateevici sublinia: „Toate neamurile, care trăiesc în Rusia (inclusiv Basarabia!), au fost până acuma lipsite de aceste drepturi. Ele au dat foarte mult și n-au luat aproape nimic. Din această pricină s-au pornit atâtea nevoi și suferințe pe capul bietului popor”.

În perioada de mișcare revoluționară, Alexe Mateevici avea să spună: „Astăzi nimeni nu poate tăgădui că, prin schimbarea împrejurărilor politice, limba și viața noastră sunt recunoscute de stăpânirea sub care ne aflăm; la asta mai înainte nici nu ne gândeam”. Într-o vreme, basarabeni se înstrăinau de neam, slăveau pe autocratul Rusiei și lăudau cu gură mare: „Noi nu vom trăda Rusia” (Krupenski, Krușevan ș.a). Mateevici avea cutezanța să-l înfrunte pe autocrat și declarând despre aceasta încă de pe băncile seminarului.

În calitate de sfat călăuzitor A. Mateevici spunea: „Moldovenii trebuie să se deștepte, să muncească mult la învierea lor națională, adică la trezirea poporului, și să lupte pentru drepturile acelea la care năzuiesc toți beneficiarii lor. Toate acestea alcătuiesc nu un lucru de bună voie, care poate fi lăsat și fără orice luare-aminte, ci o datorie, caci dacă nu va fi îndeplinită această datorie, apoi noi o să

²² Al. Mateevici. *Poezii*. (Prefață de Petre V. Haneș). București, 1926, 127 p.

fim vinovați de pieirea noastră²³”. Ce se mai poate adăuga la acest îndemn patriotic al marelui nostru înaintaș!

Unul din foștii elevi al poetului, Vasile Harea, avea să spună: „Mateevici nu era un intelectual de rând, ci un om distins și de excepție, atât prin sensibilitatea poetică, cât și prin calitățile sale morale. Nu fără teme, George Călinescu l-a pus pe Alexe Mateevici alături de Eminescu în ce privește *mireasma ritmurilor* populare, concepția morală a lui fiind aceea că viața nu-i aparține, ci trebuie pusă în serviciul oamenilor...Iar prin crearea frumosului imn al limbii românești, numele lui Mateevici va rămâne nemuritor²⁴.”

Perioada de formare a poetului a coincis cu un eveniment tragic pentru întreaga familie – decesul tatălui său, părintelui Mihail. Atunci apăruse lupta pentru postul bisericesc, care se eliberase, iar mama Nadejda era principala figură pentru rezolvarea mai multor probleme. În virtutea tuturor greutăților și obstacolelor, Alexe Mateevici își continuă activitatea literară. Într-un timp scurt de colaborare cu ziarul *Basarabia*, Alexe Mateevici, în perioada septembrie 1906 – ianuarie 1907, reușește să se manifeste sub diferite aspecte: de publicist și traducător, de prozator și folclorist. Din februarie 1907, spontan, aproape într-o nouă ipostază – în calitate de poet, care va constitui principala sa vocație.

În anii 1906–1907 editează un ciclu de poezii, caracterizate ca „un ecou viu al mișcării revoluționare a țărănimii moldovene”. Scrise la primul avânt de creație, în răstimpul câtorva săptămâni, poeziile: „Dorul”, „Țara”, „Cântecul zorilor”, „Țăranii”, „Eu cânt” formează un ciclu al ideilor sociale și cugetul tânărului poet. De exemplu, poezia „Țăranii” (din 13.07.1907) prezintă un protest hotărât al țărănimii basarabene împotriva exploatării crunte de către regimul țarist:

*Când ziua luminile-și stânge
Și cele din urmă-n câmpii le aruncă,
Țăranii, veniți de la muncă,
Își cântă viața, și glasul le plânge.*

²³ *Viața Basarabiei*, anul I, nr. 6, din 25 mai 1907; *Basarabia*, nr. 49 și 53, 1906.

²⁴ Vasile Harea. *Alexe Mateevici: destin printre destine*. În: *Alexe Mateevici*. (Redactată de Vlad Chiriac). Chișinău, Ed. „Știința”, 2003, p. 155-185.

*Își cântă necazul cel mare,
 Își cântă nevoile lor de robie,
 Și cântecul plânge-n câmpie,
 Suspină și cântă versuri amare.
 Ei cântă obidele sale,
 Iar seara albastră-i ascultă-n tăcere,
 Și cântecu-i plin de durere,
 Și inima-n piept ți se zbate de jale.*

La plăsmuirea poeziei „Țara” (1907) poetul s-a inspirat de versuri populare²⁵:

<p> <i>... Veneticii, țară dragă, Te mănâncă toți la clacă, Îți iau bogățiile Și-și lățesc moșiile. S-au făcut ei boieri mari, Chinuiesc pe-ai tăi plugari.</i> </p>	<p> <i>Pe noi ne-au încălecat, Pâinea toată ne-au luat, Țara 'n mâni au apucat, Sângele ei ne-au băut Și ne-oameni ne-au făcut...</i> </p>
---	--

În poezia „Eu cânt”, el descrie munca istovitoare și grea a țăranilor-agricultori, pentru a hrăni un număr impunător de oameni profitabili, adesea asemănători cu niște trântori²⁶:

<p> <i>Eu cânt pe-acei, ce 'n jug și chin Pe-a lor spinare țara țin, Care 'n robie și necaz Voinici, puternici au rămas. Din plug pe toți ei îi hrănesc, Vărsând pâraie de sudori, Dar tot puterile le cresc: Pe-acești puternici muncitori, Eu cu mândrie-i cânt!</i> </p>	<p> <i>Eu cânt pe-acei ce pân-acum, Fără cărare, fără drum, În noapte rătăciți au stat, Nădejdea însă n-au lăsat. Pe cei cari tare, neclintit, Oftând amar din când în când, Întreaga lume-au sprijinit, În urma plugului mergând.</i> </p>
---	--

²⁵ Vasile Țepordei. *Alexe Mateevici*. Chișinău, Ed. „Țiparul moldovenesc”, 1937, p. 37.

²⁶ *Alexei Mateevici. Scrieri alese*. (Îngrijită de Iosif Varticean și Efim Levit). Chișinău, Editura „Lumina”, 1966, p.151.

Iosif Varticean și Efim Levit arată²⁷: „Toate aceste poezii ale lui Mateevici impresionează prin confesiunea lor sinceră, pătimitoare, prin lirismul lor accentuat. Sufletul lui, tânăr și generos, vibrează de durerile mulțimii, ale mult-orphitei mase țărănești, vorbind de nevoile moldoveanului nostru basarabean, mărturisind că a pus în scrierile sale tot dorul inimii... Versurile clocotitoare de energie și viziune într-un fel nu pot fi reduse la o singură modalitate estetică. Adevărul crud al vieții se îmbină în ele cu încrederea neștrămutată în *venirea zorilor* cu avântul spre *viitor*...”

Într-o scrisoare, din 16 februarie 1907, mama îi scrie lui Alexe: „Dragă fecioraș! Te felicit cu faptul că ești înzestrat cu talent poetic, dar, din simplul motiv că creațiile tale au un caracter revoluționar, nu e bine să semnezi atât de „clar” pseudonimul. În numărul recent al ziarului „*Basarabia*” am citit lira ta basarabeană. E corectă și splendidă și, mai cu seamă, cu un sens minunat, plin de adevăr. Să-ți dea Domnul un mare succes și pe viitor. Însă, *te sfătuiesc*, manifestă deocamdată o oarecare prudență! Scrie-mi măcar uneori despre sănătatea ta...”

S-a observat că în perioada anilor 1910–1914, Alexe Mateevici a dat dovadă, iarăși, ca și în 1906–1907, de o capacitate enormă de muncă. Concomitent cu frecventarea cursurilor la Academia Teologică și lecturile în biblioteci, el continue să scrie multe predici, articole moralizatoare, să compună și să traducă poezii, să realizeze studii științifice. Unele numere ale *Luminătorului* erau completate în exclusivitate cu materialele pregătite de el.

Dintr-un dialog al lui Dumitru Păsat cu folcloristul Ștefan Sofronovici, aflăm că Alexe Mateevici, în afară de activitatea scriitoricească-poetică, a fost și un pasionat culegător de folclor și literatură populară. Încă în perioada adolescenței populariza și perpetua frumoasele obiceiuri și creații populare românești²⁸. Astfel, în ziarul *Basarabia*, încă în anii 1906–1907, publică articolele: „Obiceiurile și rânduielile nunții la moldovenii basarabeni”; „Colindele Crăciunului”; „Bocetele și bociturile” etc. El afirma că bocetele învederează „păgânizarea ideilor creștine” în conștiința poporului,

²⁷ Ibidem, p. 18.

²⁸ Dumitru Păsat. *Alexe Mateevici: preocupări etnografice și folclorice*. În: *Literatura și arta*, nr. 38 (3551), 13 septembrie 2013, p. 4.

subordonarea lor unor rămășițe ale cultelor păgâne. Mateevici avea să specifice: „Bocetele ca opere poetice reprezintă prin sine o formă elementară a liricii populare. Ele atrag atenția, mai întâi de toate, prin simplitatea, primitivitatea și riscul lor...” Alexe Mateevici avea să mărturisească: Moldovenii, în virtutea unor anumitor trăsături ale caracterului lor național, nutresc un cult aparte al sărbătorilor pe care le respectă cu strictețe. După sărbătorile de vară, sunt descrise ritualurile înmormântării...”

În anul 1910, Alexe Mateevici devine student la Academia Teologică „Petru Movilă” din orașul Kiev, iar Victor, peste un an (1911), este înscris la Academia Teologică Imperială din Moscova. În această perioadă, Alexe, se ocupă intens de studiul originii și dezvoltării limbii materne. Se maturizează în aspect politic și ca poet. În anii de studenție teologică, Alexe Mateevici își consolidează idealul național; alături de colegii de studii Simion Murafa, Ștefan Berechet, Ștefan Ciobanu, Dumitru Ciugureanu și alții, fondează Asociația culturală și politică „Deșteptarea”. Prietenii au observat că traducerea de poezie rusă, efectuate de Alexe Mateevici în anii studenției la Kiev, i-au îmbogățit lirica română cu un set mare de versuri valoroase. Totodată, prin felul selectării și realizării lor, el își vedea succesele și neajunsurile pe care le comitea la această perioadă.

S-a constatat că Mateevici deja la vârsta de 20 ani era familiarizat cu realizările lingvisticii contemporane lui. Avea viziuni personale referitoare la provenirea limbii moldovenești din latina populară, despre caracterul latin al limbii. Totodată, menționa numărul crescând al cuvintelor de origine slavă în limba maternă, se bucura că limba moldovenească continuă să-și păstreze temelia latină până în zilele noastre²⁹.

În perioada studiilor la Academia Teologică „Petru Movilă” din Kiev (1910) A. Mateevici a depus o muncă deosebită asupra traducerii a peste 50 de poezii cu caracter religios din creația celor mai valoroși poeți și scriitori ruși: Lermontov, Derjavin, Pușkin, Tiutcev, Alexei Tolstoi, Koltov, Nikitin, Batiușkov, Maikov ș.a. În

²⁹ *Alexei Mateevici. Scrieri alese.* (Îngrijită de I. Varticean și E. Levit). Chișinău, Editura Lumină, 1966, p. 30.

această privință, V. Țepordei scria: „Prin traduceri sale Mateevici, a umplut un gol destul de simțitor în literatura noastră, dând posibilitate cititorului român să se împărtășească din profunda poezie rusă³⁰”.

Ștefan Ciobanu scria³¹: „În poezie, Alexe Mateevici, a suferit două influențe: rusă și română. Prima a fost rusă, căci majoritatea poeziilor sunt traduse din rusește. În traduceri sale știa să aleagă din scriitorii ruși, ceea ce se potrivea cu firea lui, cu concepția lui idealistă, religioasă... Desigur că Mateevici, care reprezenta curentul național religios în cadrul literaților moldoveni de toate nuanțele, era ispitit de îmbogățirea literaturii românești, ceea ce i se părea lui mai potrivit... În Vechiul Regat, pe atunci predomina curentul redeșteptării și revendicării doleanțelor maselor țărănești, izbucnit la 1907, al cărui refren s-a repetat mult în Basarabia:

*Noi, țărani de la țară,
Ziua, noaptea greu muncim.
Muncim greu iarnă și vară,
Numai birul să-l plătim...*

Concomitent cu traduceri ale poeziilor valoroșilor poeți ruși în perioada studiilor la Academia din Kiev, Mateevici compune și câteva poezii: *Un sfat, Roagă-te, Lumina cea de sară, Psalmul al 83-lea, Îngerul și Mironosițele, Dimineața Duminicii, Fratelui Cristi, Căutarea lui Dumnezeu* ș.a. Majoritatea poeziilor poartă un caracter religios. Chiar în ajunul Anului Nou 1910 poetul scrie poezia „Un sfat”:

*Să fugi de fapta rea, creștine,
Ascult-al Domnului cuvânt,
Și făptuiește numai bine
Din leagăn până la mormânt.*

³⁰ V. Țepordei. *Alexe Mateevici*. Chișinău, Ed. „Tiparul moldovenesc”, 1937, p. 60-61.

³¹ *Ibidem*, p. 21-22.

*Atunci cu-n zâmbet fericit
Vei trece prin această viață,
Și chiar și moartea, liniștit,
Putea-vei s-o privești în față.
Iar când muri-vei, cu mult dor,
Străini și neamuri te-or jeli,
Și flori din lacrimile lor
Pe-al tău mormânt vor răsări.*

În anii 1910–1912, Alexe Mateevici publică în «Кишинёвские епархиальные ведомости» câteva articole pe tematică religioasă, din care fac parte: „Motivete religioase în credințele și obiceiurile moldovenilor basarabeni”, „Momente ale influenței bisericesti asupra originii și dezvoltării istorice a limbii moldovenești”; „Schiță a traducerilor moldovenești religioase și de trai” etc.

Cu ocazia împlinirii a 100 de ani (1912) de la anexarea fâțișă a Basarabiei de către Rusia, Ion Pelivan, judecător din orașul Bălți, se adresează cu o scrisoare tinerilor studenți din Kiev – Alexe Mateevici, Ștefan Ciobanu, Simion Murafa și alți tineri basarabeni – în care îi roagă ca, după terminarea studiilor, să nu accepte slujbe în Rusia, dar să se întoarcă în Basarabia³².

Anii 1912–1913 au constituit o etapă deosebit de încordată și de prodigioasă în activitatea publicistică și științifică a lui Alexe Mateevici. În acest scurt răstimp el a tipărit, redactat, conceput și a realizat în mare măsură 8-9 articole, unele de un volum apreciabil. Pentru un student, care avea obligația să frecventeze cursurile, să se pregătească de colocvii și examene, să scrie lucrări de curs, aceasta era enorm de mult³³.

Fiind licențiat, după finisarea studiilor la Kiev, activează scurt timp ca preot. Acolo, face cunoștință și se căsătorește (29 iunie 1914) cu Teodosia Novîțki, Ulterior, este numit de Sinod profesor la Seminarul Teologic din Poltava, însă, Sinodul își anulează decizia și Mateevici se reîntoarce la Chișinău (14 septembrie 1914), în calitate de profesor la Seminarul Teologic. De curând, este numit

³² Ioan Pelivan. *Nicolae Ștefan Casso*. Chișinău, Ed. „Universitas”, 1992, p. 242.

³³ Iurie Colesnic. *Doina dorurilor noastre*. Chișinău, 1990, p. 176.

confesor militar și pleacă pe frontul din Galiția, în calitate de preot militar într-un regiment de infanterie, apoi, din aprilie 1916, după intrarea României în război, este transferat pe frontul românesc de la Siret. Devine martor ocular al luptelor de la Mărășești.

Gheorghe Negru prezintă date despre o scrisoare inedită³⁴ a lui Alexe Mateevici, din 22 noiembrie 1910, adresată lui Ion Pelivan, pe atunci judecător al municipiului Bălți, în care scria: „Studentimea moldovenească din Kiev și-a pus drept scop să înființeze un cerc mai mult cultural decât politic, denumit *Deșteptarea...* Ședințele noastre urmează regulat una după alta și inimile basarabenilor din Kiev sunt pline de dorințe și nădejdi frumoase. Ne lipsesc numai susținători, care să ne sprijine în Basarabia. Știind bine acest gol, noi ne-am hotărât să-i rugăm pe toți cunoștii basarabeni naționaliști să ne trimită materialul necesar pentru viitoarea noastră activitate și, în parte, pentru informarea proiectată a unuia din deputații stângi din Dumă, cu scop să-l rugăm din partea noastră să ție în Dumă, pe baza datelor documentate, comunicate de noi, un discurs îndreptat spre a aduce aminte Dumei... Te rog, în numele cercului, să-mi trimiți la Academie toate informațiile statistice de care dispui, despre starea actuală a moldovenilor din Basarabia... Toți membrii comitetului îți vor aduce pentru aceasta călduroase mulțumiri. Iar eu, personal, te-aș ruga să-mi trimiți cărți românești, privitoare la folclor, fiindcă în momentul de față sunt ocupat cu studierea acestor probleme.

După cum se vede din scrisoarea menționată, pe Alexe Mateevici, student începător la Academia Teologică din Kiev, deja la acel timp, îl interesau și îl frământau problemele național-culturale ale basarabenilor.

Aceeași atitudine patriotică a lui A. Mateevici domină și în altă scrisoare, expediată la 10 aprilie 1913 din Kiev lui Ion Bianu: „Stimate domnule, sunt român din Basarabia, studentesc la Academia Teologică de la 1910... Din copilărie am avut multă dragoste pentru poporul părinților mei, ignorat de stăpânii săi de astăzi și de știința lor oficială chiar până la tăgăduirea existenței sale etnice și până la confundarea lui ba cu tătarii, ba cu țiganii. M-au atras tot-

³⁴ Gheorghe Negru. *Destin Românesc*. 1999, anul VI, nr. 24, p. 93-95.

deauna cu o putere deosebită folclorul românilor noștri, datinile, poveștile strămoșești, frumoasele legende și cântece populare. Dar nevoia cea mare mi-a fost că n-am avut cărți trebuincioase drept călăuze. Am fost cu totul izolat de literatura folclorică din Regat. Îmi aduc aminte uimirea ce m-a cuprins când am văzut întâmplător în Basarabia, într-o casă de buni români, culegerile voluminoase ale părintelui Marian. Am rămas împietrit...

Știința rusească nici nu-și bate capul de moldovenii basarabeni, cuvântul român la noi nici nu se mai întrebuințează... Pentru chestiuni personale mi-ar trebui și lucrările istorice ale lui A.D. Xenopol și B.P. Hașdeu³⁵...

În răvașul expedit lui Ion Bianu la 10.IV.1913 din Kiev găsim expresia lui Mateevici: „Nu-i nici de mirare când îți aduci aminte că chiar un Eminescu popular e o părere rară în Basarabia”. Bazându-se pe această afirmație a lui Mateevici, Lucian Popa se întreabă³⁶: „Dacă nu o fi fost Alexe Mateevici primul în Basarabia țaristă care a scris numele lui Eminescu?”

În lunile iunie-iulie 1917, Alexe Mateevici continuă o muncă scriitoricească istovitoare, publicând un șir de poezii profund patriotice, pătrunse de trăiri sufletești pentru soarta poporului băștinaș, dintre care fac parte: „Frunza nucului”, dedicată tatălui său; „Pietre vechi”, consacrată bunelului. Semnificativă este și împotrivirea lui Alexe Mateevici de a folosi în graiul moldovenilor cuvinte împrumutate din alte limbi.

La 17 iulie 1917, vede lumina tiparului renumita poezie *Limba noastră*, care a devenit tezaur literar și care a trezit un deosebit interes în rândul băștinașilor. Însă, a fost apreciată dușmănos de către reprezentanții opoziției bolșevice. Nu în zadar George Călinescu spunea că A. Mateevici ar fi fost un mare poet, dacă trăia... fiind capabil să concureze cu Eminescu.

Începând cu o binecuvântare povățuitoare la Primul Congres al Învățătorilor Moldoveni din Basarabia, Alexe Mateevici propagă pe larg ideile patriotice în cadrul bisericii și la întâlnirile cu reprezentanții societății, prin care s-a afirmat drept lider spiritual al basara-

³⁵ În: *Viața Basarabiei*, 1940, nr. 11-12, p. 722-724.

³⁶ Lucian Popa. *La străbunicul Roman, cu poetul Mateevici*. În: *Literatura și arta*, nr. 34 (3026), 21 august 2003.

benilor. În schimb, devenise un valoros oponent politic. Într-un fel, era periculos pentru opoziția bolșevică, capabilă doar de răfuieli sângeroase, inclusiv prin tradiționalele metode de intoxicații criminale, folosite de secole pentru a nimici fizic unele persoane sau a înscena decese condiționate de diferite boli, în special infecțioase.

La 26 decembrie 1916, Alexe adresează părinților următoarea scrisoare³⁷: „Scumpii mei! Profit de ocazie ca să repet pentru voi felicitarea mea de sărbători. Vă urez sănătate, bună înțelegere, dragii mei. Întâmpin și eu sărbătorile, duc tot timpul o viață de companie, trecând dintr-un sat românesc în altul. Slavă Celui de Sus, sunt sănătos. Ce mai face Ninocica (fiica)? Scrie-mi mai des despre năzbâtiile ei și, în general, despre tot ce ține de creșterea și dezvoltarea ei. Locul unde ne aflăm acum nu e departe de Basarabia și corespunde părții de sud a județului Ismail. Vă sărut.

Al dumneavoastră. Alioșa.”

În scrisoarea trimisă lui Alexe, din 6 iulie 1917, soția îi scrie³⁸: „Dragul meu Alioșa, noutățile curente sunt următoarele: se deschid, în curând, sau mai bine zis, se adaogă, pentru corpul didactic, cursuri politice. Se preconiza să se țină seara, dar învățătorii vor să renunțe la audierea lecțiilor de istorie și de istoria literaturii moldovenești, care sunt predate de români, iar ei, autorii, nu le prea înțeleg; iar în aceste ore – să audieze cursuri politice. Ca lectori vor fi: Ponomariov, Lotoțki și alții.

Congresul preoților se inaugurează la 20 iulie. Ai face bine dacă ai veni până atunci. La Liceul nr.1 este vacant postul de profesor de religie: Lașcov a cerut, în mod oficial, ieșirea la pensie, după cum spune Victor. La Seminar catedra de limba moldovenească e ocupată de tine, după cum susțin elevii. Acest lucru l-a comunicat George (?). În general, în această privință sunt șanse de aranjat binișor, pentru iarnă, fiindcă cursurile pentru învățători se vor prelungi și la iarnă. Ceva mai mult: se preconizează să se deschidă, chiar în anul acesta, la Chișinău, o Universitate Populară, unde, de asemeni, ai

³⁷ Conținutul scrisorilor sunt preluate din cartea îngrijită de Vlad Chiriac: *Alexe Mateevici. Genealogie. Iconografie. Evocări*. Chișinău, Ed. „Știința”, 2003, 198p.

³⁸ Publicată pentru prima oară în limba română (în traducerea lui Vlad Chiriac). În: *Basarabia*, 1992, nr. 4, p. 143.

putea să ții cursuri. Peste tot e mult de lucru, numai să ai dorință să activezi! De ce te bucuri numai când se angajează alții, iar tu însuși – stai cu mâinile în sân?!

Ai vreo speranță (cât de mică!) pentru aprobarea concediilor? Nu uita vechea mea rugămintă! Toate rezervele sunt epuizate, iar pentru iarnă, parcă văd că vom rămâne doar cu zicala moldovenească despre gheață, fiindcă, pe viitor, alocațiile vor fi complet suspendate. Și încă o rugămintă: nu uita de procurarea unei lăzi pentru alimente.

Ninocica e sănătoasă: ne ajută în gospodărie; înfățișarea ei reprezintă o vie reclamă mișcătoare a sezonului de vișine... Cumpără, singură, semințe, iar în tramvai, tot singură, își cumpără bilet. Pe stradă atrage atenția trecătorilor prin statura și dezinvoltura ei... Scrie-mi, când, aproximativ, crezi că vei veni, iar până atunci, trimite tainul, deoarece mama începe să se enerveze din această cauză... La revedere! Îți urez sănătate. Scrie!

Te sărutăm toți. Dozea.”

Sumara trecere în revistă a anilor de formare se conjugă cu o tenace activitate subordonată idealului național, când la Congresul Învățătorilor cuvintele lui Alexe Mateevici se constituiau ca un veritabil testament pentru cei care urmau să ducă mai departe lupta pentru drepturile românilor. Cu mâhnire am văzut astăzi că între Dumneavoastră nu toți sunt uniți asupra unei idei drepte³⁹.

Pe parcursul scurtei sale vieți, A. Mateevici se consacră studiului și în propovăduirea *veșnicelor adevăruri*, în formă verbală și scrisă. În domeniul învățaturii este un muncitor harnic și adună ca o albină din toate părțile mierea înțelepciunii. Caracterul operei sale este îndrumător spre idealurile sfinte și înalte ale creștinismului mântuitor de suflete și ale naționalismului limitat, izbăvitor de popoare. Activitatea scriitoricească este înaripată de marea dorință pentru luminarea poporului său și pretutindeni el își spune cuvântul său de adevăr, unire și frăție⁴⁰.

³⁹ Virgiliu Z. Teodorescu. *Alexei Mateevici – un mare martir al cauzei naționale*. În: *Destin Românesc*, 1997, nr. 3, p. 92.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 93.

În ultimii 10 ani de viață, preotul Alexe Mateevici devine unul dintre cei mai înzestrați poeți basarabeni, care poseda o înaltă capacitate analitică și se deosebea printr-un intelect rafinat. În scurta și zbuțuită viață, s-a consacrat pe deplin slujirii poporului său oropsit; din tot sufletul a tins spre căutarea adevărului, iluminării neamului din care făcea parte și păstrarea sfântă a limbii strămoșești. Toate aceste calități frumoase s-au dezvoltat, în primul rând, datorită nobleței familiei în care a crescut și s-a educat, în pofida timpurilor anevoioase ale regimului țarist. „Creația literară a lui Mateevici este semnificativă și din alt punct de vedere, prezentându-se ca o mărturie convingătoare a continuității procesului literar moldovenesc în Basarabia, ce s-a dezvoltat pe baza tradițiilor progresive ale literaturii naționale și sub influența binefăcătoare a culturii înaintate a altor popoare⁴¹.”

Despre formarea lui Alexe Mateevici ca poet, Petre V. Haneș spunea: „Eminescu l-a atras pe Mateevici mai mult decât ceilalți poeți... Semănau amândoi prin dragostea lor de tradiție și limbă veche și-nțeleaptă. Ritmul și măsura din *Frunza nucului* seamănă cu cele din *Lacul* lui Eminescu⁴²”.

P.V. Haneș avea să mai spună despre Alexe Mateevici⁴³: „Ceea ce aduce el nou literaturii noastre este nota religioasă, o notă blândă, duioasă, dezvoltată, așa cum și-a înțeles Mântuitorul misiunea sa... El s-a impus atențiunii noastre prin poezia *Limba noastră*. Întrecuse prin ea nu numai pe Gh. Sion, dar și pe Coșbuc, care tratase același subiect”.

Simțul, cu adevărat patriotic față de poporul său necăjit și înjosit, se observă prin excelență la Alexe Mateevici în poezia „Țării”.

<i>Am crescut în largi ogoare</i>	<i>Fost-au de la noi;</i>
<i>Roadă cu prisos,</i>	<i>Nouă 'n schimb ne-au fost lăsate</i>
<i>Dar din pâinea roditoare</i>	<i>Juguri și nevoi.</i>
<i>N-am avut folos,</i>	<i>Noi, lipsiți de toate 'n lume</i>
<i>Căci ogoarele luate</i>	<i>Și neoameni ne-au făcut.</i>

⁴¹ *Alexe Mateevici. Scrieri alese*. Îngrijită de I. Varticean și E. Levit. Chișinău, Editura „Lumina”, 1966, p. 38.

⁴² *Studii literare*. București, 1925, p. 70.

⁴³ În: *Al. Mateevici. Poezii* (traduceri). Cu prefață de L.T. Boga, Chișinău, 1937.

<i>Fiii, pământeni tăi,</i>	<i>De pe-ntreaga românilor;</i>
<i>Au luptat ca niște lei.</i>	<i>Au dat jos jugul turcesc,</i>
<i>Au vărsat ei mări de sânge,</i>	<i>Acum duc pe cel rusesc,</i>
<i>Ca să poată jugul strânge,</i>	<i>Și mai greu, și mai drăcesc.</i>
<i>Jugul cel greu din vechime</i>	

Ion Nuță și coautorii subliniază⁴⁴: „Au existat scriitori citați, populari, redevabili în timpul vieții, dar peste care, după sfârșitul lor fizic, s-a lăsat irevocabil vălul uitării. Și dimpotrivă, au fost și asemenea scriitori aproape necunoscuți de contemporani, cărora totuși le-a fost hărăzită o glorie postumă. Anume acesta este și cazul lui Alexe Mateevici”.

Referindu-se la activitatea literară a lui Alexe Mateevici, profesorul universitar Ion Ciocanu scrie⁴⁵: „Clasicii sunt clasici, pentru că ei pătrund în adâncimea faptelor vieții și exprimă, nu o dată, adevăruri, care la anumite cotituri ale istoriei își reafirmă și își confirmă actualitatea”. În același context s-a exprimat și Eliza Botezatu⁴⁶ despre Mateevici: „Îi zicem *poet al veacului XX*, pentru că s-ar fi putut întâlni cu noi; pentru că a fost o sensibilitate sincronică cu timpul său, dar și cu al nostru; pentru că a fost preocupat de prezentul său, dar și de viitoarele zări, care i-au eternizat speranța”.

În lucrările sale, Alexe Mateevici și-a demonstrat nu doar dragostea față de plaiul natal și poporul său oropsit și necăjit, ci și față de limba strămoșească. Aceasta, prin excelență, se observă în poezia *Unora*, scrisă pe timpul luptelor pe front (13–14 iulie 1917), doar cu o lună înainte de despărțirea lui de viața pământească.

*Noi nu ne înțelegem: voi vreți a noastră limbă
S-o înnoiți, surpându-i temeiurile vechi,
Și noua latinie, măcar de-ar fi cam strâmbă,
Vă pare totuși cântec, sunându-vă-n urechi.*

⁴⁴ Ion Nuță, Efim Levit, Sava Pânzaru. *Alexe Mateevici. Opere*. Chișinău, Ed. „Știința”, vol. I, 1993, p. 5.

⁴⁵ Ion Ciocanu. *Pentru un Mateevici integral*. În: *Literatura și arta*, nr. 36 (2342), 28 iunie 1990, p. 5.

⁴⁶ Eliza Botezatu. *Fascinantă, prezența poetului*. În: *Moldova Socialistă*, nr. 69 (16778), 23 martie 1988.

*Vestmântul firii noastre din pânză strămoșească
Cu tivituri de aur, de vechi argint și flori,
Războaie 'mpodobite de-o mână meșterească
Vă par sărăcăcioase mantale de păstori.
Noi nu ne înțelegem: acolo unde bate
Izvorul veșniciei, frumoasei nemuriri, –
Vă pare, că-i pustie, bordeie lepădate, –
Și căutați s-aduceți de-ai voștri trandafiri.
Dar trandafirii voștri făcuți-s din hârtie
Și miroase a leacuri, luate din dugheni,
În limba doftorească a voastră latinie
Preface graiul slobod din codrii moldoveni.*

Datorită obținerii de către Republica Moldova a statutului de țară suverană și independentă, au apărut premise și posibilități reale pentru stabilirea adevăratelor dimensiuni ale înaintașilor și multor personalități notorii de pe acest meleag. Astfel, într-un volum dedicat lui Mateevici, cercetătorul literar Vlad Chiriac menționează⁴⁷: „Alexe Mateevici este poetul, cărturarul și profetul care reprezintă o epocă din istoria spațiului românesc dintre Nistru și Prut. Iată de ce cunoașterea vieții și operei acestui admirabil și tragic destin capătă, cu trecerea timpului, profunzime, descoperindu-se diversele fațete ale personalității lui, introducându-se în circuitul științific noi date și informații”.

⁴⁷ Alexe Mateevici. *Genealogie. Iconografie. Evocări*. Redactată de Vlad Chiriac. Chișinău, 2003, p. 4.

Trebuie să știm de unde ne tragem, căci altfel suntem niște nenorociți rătăciți. Trebuie să știm că suntem români, strănepoți de-ai românilor, și frați cu italienii, francezii, spaniolii și portughezii. Aceasta trebuie să le-o spunem și copiilor și tuturor celor neluminați. Să-i luminăm pe toți cu lumina dreaptă.

Alexe Mateevici

III

Mateevici – preot militar

Întors de la studii din Kiev, A. Mateevici este numit profesor la Seminarul Teologic. Chiar de la început, între tânărul profesor și elevii săi seminariști se stabilesc sincere relații. Uneori, A. Mateevici își permitea să discute cu elevii moldoveni în limba maternă, ceea ce era în strictă contradicție cu politica de rusificare a băștinășilor de către regimul țarist, iar la Seminarul Teologic aceste aspecte erau obligatoriu supravegheate. Posibil că cineva dintre elevii lui ruși l-a denunțat conducerii pentru abaterea comisă în această privință și, ca urmare, arhiepiscopul Platon (Rojdestvenski) îl convoacă îndată după ce se începuse războiul din 1914, și îi propune insistent acceptarea funcției de preot militar, astfel îndepărtându-l de școală și de influența „primejdioasă” asupra seminariștilor. Motivând cu starea de sănătate șubredă, A. Mateevici a încercat să refuze propunerea arhiepiscopului, însă el i-a promis poetului că nu va fi numit într-o unitate de pe front, ci în batalionul 41, de rezervă, cu sediul la Chișinău. În cele din urmă, A. Mateevici acceptă propunerea să devină preot militar. Dar mersul războiului a determinat să fie trimis pe front și acest batalion.

În septembrie 1915, Alexe Mateevici este încadrat într-un regiment de infanterie pe frontul galițian, în calitate de preot militar. După intrarea României în război, Mateevici cere să fie transferat pe frontul român. Cererea i-a fost acceptată și el își continuă serviciul militar în brigada rusă de artilerie nr. 71 pe frontul din Tecuci, unde a trăit grozăviile luptei de la Mărășești. Prin acest transfer, el

își dorea foarte mult să fie cât mai aproape de ai săi, iar pe frontul român ar fi avut posibilitate reală să fie și lângă oamenii de aceeași limbă, aceeași mentalitate și aceleași obiceiuri. În condițiile frontului român, Mateevici avea ocazia să vină în contact direct cu literatura și chiar cu îndrumătorii scrisului românesc. Acolo îl cunoaște pe Nichifor Crainic, care adesea îl *vedea cu vravurile de cărți* pe care le studia cu mare sârguință⁴⁸.

În viziunea lui Vlad Chiriac⁴⁹, fapta arhiepiscopului Platon Rojdestvenski poate fi calificată ca principala cauză a morții premature care l-a răpit pe Alexe Mateevici. *A fost un asasinat indirect*. Evident, arhiepiscopul s-a străduit doar să-l liniștească pe poet, știind bine că această „evitare” a frontului este foarte aleatorie, mai ales că trupele rusești erau bânuite de tifos exantematic. Prin aceasta, Mateevici a fost trimis la moarte!

În ianuarie 1916, Mateevici este transferat pe frontul de la Sireți. Pe front, i-a fost sortit să țină slujbe în biserică, în corturi, în aer liber, în locuri ferite și sub trageri de arme. Fiind la Iași, Mărășești, Tecuci, el se află într-o atmosferă de tendință colectivă a batalioanelor moldovenești de pe front, unde, în marș de război, sub rafale de mitraliere, explozii de obuze și vuiet de avioane, poetul scrie poezii patriotice, de mare rezonanță publică. La sfârșitul lui decembrie 1916, Mateevici menționează⁵⁰: „Vizitând Mitropolia Iașului, unde acum se cântă și în rusește, spre satisfacția soldaților care au umplut la refuz hramul, simt un oarecare flux de euforie, de forță creatoare... Ceva care parcă mi-a trezit mintea, ce dormita, ceva care mă îndeamnă la activitate literară. Niciodată scrisul meu nu a curs cu atâta ușurință, de sub pana mea, ca acum...”

Extrem de dureroasă era pentru toată familia lui Mateevici plecarea lui pe front, despărțirea de oamenii dragi, însă a fost nevoit să se supună sortii. El a plecat cu sentimentul de datorie față de sine și de patrie. De menționat că atitudinea poetului față de război n-a fost deloc univocă⁵¹.

⁴⁸ Nichifor Crainic. *Icoanele vremii*. În: *Opere alese*, p. 48.

⁴⁹ *Alexe Mateevici – Genealogie. Iconografie. Evocări*. Ediție întocmită și îngrijită de Vlad Chiriac. Chișinău, Ed. „Știința”, 2003, p. 158-159.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 25.

⁵¹ În: *Raza*, anul VII, nr. 400, 26 august 1937, p. 2.

Despre aflarea lui Mateevici, în calitate de preot militar, pe frontul Primului Război Mondial (XII.1915–VII.1917), se cunoștea foarte puțin, cu excepția unor informații răzlețe, datorită corespondenței cu soția sa. Prima din scrisorile păstrate este cea din 31 decembrie 1915, expediată îndată după sosirea lui pe frontul galițian, în care își exprima îngrijorarea că la cele trei scrisori expediate de dânsul, din drum și de pe locul staționării de acum, n-a primit nici un răspuns. Corespondența lui Mateevici cu familia se intensifică odată cu transferarea unității sale militare, a diviziei a 71-a, pe frontul român de la Mărășești⁵².

Este cunoscut faptul că după revoluția din februarie 1917, regimul țarist din Rusia s-a prăbușit. Acest eveniment, într-o oarecare măsură, a adus în ținutul nostru un suflu de libertate și democratizare a vieții publice. Totodată, în acea perioadă, în Basarabia, ca și pe întreg teritoriul Imperiului Rus, se instituise un haos social, declanșându-se o luptă aprigă a bolșevicilor pentru putere. Ei îmbinau propaganda politică cu numeroase forme de acțiuni extrem de violente – jafuri, asasinări, întemnițări, cu dispariția unor persoane marcante – organizate și realizate de către reprezentanții organelor secrete. În procesul de emancipare națională, preotul militar Alexe Mateevici adesea contacta cu marele patriot basarabean Pan Halippa – unul din principalii oameni politici, care desfășura o valoroasă activitate în rândurile populației. Pan Halippa îi devenise un mare prieten și susținător al activității specifice pe care o desfășura Alexe Mateevici pe câmpul de luptă.

Preotul militar Alexe Mateevici adesea obținea concedii pe motiv de boală și revenea la Chișinău... își vizita familia, participa la diverse manifestări social-politice. Concomitent, exercita și activitatea de preot, oficiind servicii divine în lăcașul Domnului, foarte mult scria, îmbogățind literatura națională cu poezii valoroase. Plenar se implica în manifestările patriotice ale românilor basarabeni. Este cunoscută alocuțiunea istorică a lui Alexe Mateevici (din 25 mai 1917) la Primul Congres al Învățătorilor Moldoveni din Basarabia, pe care a început-o cu cuvintele: „Ca unul care vin cu toată dragostea mea în mijlocul dumneavoastră, cred că pot să-mi

⁵² Alexei Mateevici. *Opere*. Vol. I, Chișinău, 1971, p. 88-89.

îngăduiesc de a vă da unele sfaturi frățești. Dar mai întâi de toate, să știți că:

*Unde-i unul, nu-i putere,
La nevoi și la durere.
Unde-s doi, puterea crește
Și dușmanul nu sporește.*

Alexe Mateevici (primul din stânga)
împreună cu alți preoți militari pe frontul român (iunie-iulie 1917).

Fără unire, nu vom putea dobândi nimic. Deci, trebuie să avem un gând, o inimă, un ideal! Al doilea sfat. Lucrul drept poate înflori numai dacă se întemeiază pe idei drepte. Cu mâhnire am văzut as-

tăzi că între dumneavoastră nu toți sunt uniți asupra unei idei drepte. Unii se socotesc moldoveni, alții – cei mai puțini – români. Dacă ați luat asupra dumneavoastră sarcina de a lumina poporul, apoi trebuie să le dați idei adevărate, căci altfel întreg învățământul e fără rost. Da, suntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă facem parte din marele trup al românismului așezat prin România, Bucovina, Transilvania. Al treilea sfat: să stați cu mare putere la straja intereselor naționale. Să trăiți bine și cu străinii, dar să nu trădați interesele noastre... Să nu uitați norodul, țărănimea care a suferit atâtea până acum... Să-l luminați, să-l îndreptăm pe calea adevărului... N-avem două limbi și două literaturi, ci numai una, limba română”. Ulterior, a vorbit convingător despre demnitate, unire națională și limbă, părintește atenționând publicul⁵³: „Să știți de unde ne tragem, căci altfel suntem niște nenorociți rățăciți”. Cu câtă înțelepciune a fost spus!

Prin intermediul lui Ștefan Berechet, în iunie 1917, fiind preot militar pe Frontul Român, Alexe Mateevici se întâlnește la Iași cu Nicolae Iorga, redactor șef al ziarului *Neamul Românesc*, care avea să mărturisească: „Am văzut în redacția noastră, și nu o singură dată, pe acest preot tânăr și voinic, cu o blândă față ca a sfinților din icoanele de odinioară, că deplânge soarta sa nemiloasă. Rătăcesc nu numai pe la război, dar, se vede, întreaga-mi viață va fi o pribegie... care depășește sfera pur omenească a sentimentului.”

Vlad Chiriac subliniază⁵⁴ că Alexe Mateevici la acel timp a realizat multe traduceri din operele scriitorilor ruși A. Pușkin, Al. Kolțov, M. Lermontov, Al. Tolstoi ș.a., dar poezii despre ruși sau în limba rusă n-a scris. Atunci când, la 18 iunie 1917, Mateevici a rostit pentru prima dată, de la tribuna Sălii Eparhiale din Chișinău, versurile din oda-deviză „Limba noastră” în fața profesorilor de litere, lumea prezentă în sală a rămas uimită ca de o minune: „Citind-o, vocea-i vibra la orice cuvânt, cu intonația cerută. Simțeau că poetul își transmitea dragostea și admirația nemărginită pentru lim-

⁵³ Din cuvântarea lui A. Mateevici la Primul Congres al Învățătorilor Moldoveni din Basarabia la 25 mai 1917. În: *Școala Moldovenească*, nr. 2-4, iulie-septembrie 1917 și în: *Opere*. Vol. I, ediție de Ion Niță, Efim Levit, Sava Pânzaru. Chișinău, Ed. „Știința”, 1993.

⁵⁴ Vlad Chiriac. În: *Literatura și arta*, nr.11 (2795) din 18 martie 1999.

ba noastră, atât de bine redată în această rară perlă a poeziei. Scânteia pornită din sufletul poetului înflăcărat a făcut ca multe inimi să vibreze, dar pe mulți i-a făcut să se rușineze...”

Războiul îi dezvoltă lui Mateevici și mai mult sentimentul național, dragostea față de oamenii săi de același neam, în special după transferarea lui pe frontul român, format în mare parte din basarabeni, având și posibilitatea de a cunoaște direct Vechiul Regat. El mărturisea: „În România mă simt mai bine și sănătos, românii se miră cât de bine cunosc limba. De aceea, prin oraș mă primesc foarte bine”, se destăinuia el soției sale într-o scrisoare din 25 decembrie 1916. Pe front, unde moartea îl pândește pe om în orice moment, poetul își amintește de anii fericiți ai copilăriei, când bătrânii satului îi povesteau din trecut. Ulterior, s-a dovedit că unele poezii scrise pe front au rămas în manuscrise, într-un carnet special. Ele au fost publicate după moartea poetului.

Chiar și în timpul luptelor înverșunate de pe front, Mateevici se gândea mult la familie, la micuța fiică Nina, le cumpăra cărți în limba română din Iași, pe atunci capitala Țării. Până în zilele noastre sunt cunoscute frumoasele și caldele lui scrisori expediate de pe frontul de la Mărășești soției și mamei. Pe soție o ruga să treacă pe la redacția ziarului *Cuvânt Moldovenesc* și să le anunțe că va aduce cărți și redacției, și lui Pan Halippa.

Cu toată dragostea față de familie și dorul de a se întoarce, în sfârșit, la ai săi, Mateevici nu vroia să părăsească definitiv frontul. Într-un fel, nu excludea faptul că va rămâne pe front până la urmă. Într-o scrisoare din 9 iulie 1917, adresată familiei sale, Mateevici scria: „Tare aș vrea să mă liniștesc și să fiu cu voi, dar cât timp se lungește războiul, prefer să fiu la Chișinău oaspete”. În poezia „Mama”, el descrie vorbele mamei care-și binecuvântează feciorul căzut pe front:

Și-n bătălia cea aprinsă

Sărit-ai plin de vitejie

La moarte, ca la stea nestinsă,

Ai năzuit cu bucurie.

Acum la vatra ta străbună

Încet cu numele-ți șoptesc,

Din lacrimi-ți-mpletesc cunună,

Dar moartea ți-o blagoslovesc.

Aceste versuri denotă curajul său în fața morții. Ca atâția alți luptători, deprins cu vârtoarea înfruntărilor armate, el nu mai putea părăsi frontul⁵⁵.

Sosind pentru scurt timp la Chișinău de pe front, Mateevici participa la mișcarea intelectualilor pentru romanizarea Basarabiei și unirii ei cu România. După întoarcerea pe front, Alexe Mateevici participă la luptele de la Mărășești. Este evident că atmosfera de încordare și nesiguranță în timpul acestor lupte se reflecta asupra activității creative a poetului.

Pe frontul român, A. Mateevici a avut ocazia să vină în contact direct cu literatura română și chiar cu îndrumătorii scrisului românesc. Indiscutabil, cea mai puternică influență asupra lui Mateevici a avut-o Mihai Eminescu. Și după cum mărturisea Nichifor Crainic⁵⁶: „Nu mi-l pot închipui pe Mateevici, decât cu vrafurile de cărți în brațe, pe care le culegea la librăriile ieșene și ori de unde putea”.

Cuprinzătoarea scrisoare a lui este cea din 12 martie 1917, scrisă sub impresia veștilor despre victoria Revoluției din Februarie. După expunerea amănunțită asupra îndeletnicirilor sale obișnuite de preot militar, el trece la gravele probleme pe care le iscă noua stare de lucruri în țară. Mult îl preocupă eventuala separare a bisericii de stat. Mateevici scria⁵⁷: „Acum, cred eu, munca mea în armată, de pusă întru folosul patriei, va căpăta un sens mai profund: trebuie să ne așteptăm ca prestigiul clerului, cel puțin al celui militar, nu numai că nu va diminua, ci chiar va crește, așa cum se observă în Franța, unde biserica e despărțită de stat”.

În scrisoarea din 23 aprilie 1917, Mateevici se plângea că nu primește scrisori de acasă, nici ziare de la Kiev, la care se abonase... O schimbare importantă a intervenit și în situația personală. Conform unui circular, preoții brigăzilor de artilerie au fost atașați pe lângă spitalele de companie. Asta i-a adus multe obligații suplimentare. Dar el e bucuros că noile preocupări scurtează timpul ce-l desparte de concediu și nici nu va observa *cum se va trezi acasă, la Chișinău*⁵⁸.

⁵⁵ Ibidem, p. 168-170.

⁵⁶ V. Țepordei. *Alexe Mateevici*. Chișinău, Ed. „Tiparul moldovenesc”, 1937, p. 26.

⁵⁷ Alexe Mateevici. *Opere*. Vol. I, p. 89.

⁵⁸ Ibidem, p. 91.

De menționat că A. Mateevici, aflându-se pe frontul român nu numai că-și continua activitatea literară, dar continua și să traducă din limba rusă. Dintre acestea fac parte: *Pescarul și Zâna* de Maxim Gorki; *Zădarnic artist* de Alexei Tolstoi; *Poetului* de Alexandr Pușkin; *Prorocul* de Iu. Lermontov; *Primejdia și Prădătorii* de A. Cehov, ș.a. Ultimele traduceri de pe front datează cu zilele de 29-30 iunie 1917.

Ștefan Ciobanu avea să spună despre prietenul și poetul Alexe Mateevici următoarele cuvinte⁵⁹: „Războiul mondial ne-a răpit pe unul din cei mai de valoare poeți basarabeni, pe Alecu Mateevici, al cărui talent abia trezit la viață era menit să treacă peste cadrele regionalismului îngust și să devie un factor puternic al culturii românești în genere... Chiar dacă nu avea și alte scrieri... Numele lui ar fi rămas în literatura română dacă ar fi scris numai poezia „Limba noastră”.

Pe frontul de la Mărășești, pentru a doua oară din scurta sa viață, activitatea creatoare a lui Alexe Mateevici s-a înviorat: scrie numeroase opere care reflectă starea lui spirituală la acel moment istoric. Se știe că prima ascensiune de activitate scriitoricească a poetului adolescent, de numai 17-19 ani, de asemenea a fost condiționată de revoltele populare din Rusia în anii 1905–1907, când poeziile lui erau înfiripate de avântul speranțelor eliberatoare de sub jugul țarist. Aceleași speranțe au reînviat pe timpul dezastrului revoluționar care s-a instalat către vara anului 1917, când poetul devenise mai maturizat, dezvoltându-și viziunile patriotice și obținând statut de pedagog și preot iscusit, capabil să atragă atenția poporului băștinaș, chiar și în timpul luptelor, devenind astfel una dintre cele mai influente personalități în societatea basarabeană.

În anii de război s-a înregistrat o stagnare temporară a activității literare a lui Mateevici. Dar, pe neașteptate, în vara anului 1917, activitatea lui poetică izbucnește ca un vulcan, începând cu opera „Limba noastră”. La 20 aprilie 1917, de pe front, într-o epistolă către familie poetul scrie⁶⁰: „Și mai mult simt o oarecare năvală de voinicie și de puteri creatoare. Ceva a trezit mintea mea, gata să

⁵⁹ Ștefan Ciobanu. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chișinău, 1923; reeditată, 1992, p. 8.

⁶⁰ V. Țepordei. *Alexe Mateevici*. Chișinău, Ed. „Tiparul moldovenesc”, 1937, p. 26.

adoarmă, ceva mă îndeamnă la muncă literară. Parcă nu-mi aduc aminte ca vreodată scrisul să-mi fi curs de sub condei cu atâta ușurință ca acum”.

Într-adevăr, în pofida greutăților sufletești pe timp de război, în situațiile imprevizibile din vara anului 1917, Alexe Mateevici, cu jertfire de sine, își îndeplinește obligațiunile de preot militar, găsim timp și pentru a scrie pe timp de luptă un număr mare de poezii valoroase, care i-au înveșnicit numele și ca poet talentat. Doar în ultimele două luni din viața sa plină de chinuri, poetul a scris și ne-a lăsat drept moștenire multe poezii sentimentale, cu sens de apel către popor, vigilențe și povățuitoare: „Limba noastră” (17 iunie 1917); „Văd prăbușirea” (5-6 iulie); „Cântec de leagăn” (7 iulie); „Basarabenilor” (10 iulie); „Frunza nucului” (12 iulie); „Unora” (13-14 iulie); „Deasupra târgului Bârlad”(15 iulie) etc.

În poezia *Văd prăbușirea*, poetul își exprimă speranța asupra căderii regimului țarist și posibilei eliberări de sub jugul lui a Basarabiei iubite:

*Văd prăbușirea unei stele,
Al nopții mândrului luceafăr,
Și sufletul cântării mele
Smintit se zbate și neteașăr.*

*Aduce fierul moarte-n șuier
Și prăbușire de pământ,
Și frânge cântecul din fluier
Și moare-n tremur de mormânt.*

*Se scurge noaptea-n sfântă tihnă,
Dar tunurile vrăjmășești
Țintesc și bat fără odihnă
Să șteargă gara Mărășești.*

*Iar sufletul cântării mele
Smintit se zbate și neteașăr
La prăbușirea unei stele,
Al nopții mândrului luceafăr.*

În poezia „Basarabenilor”, scrisă pe front doar cu o lună și trei zile până la moarte, Alexe Mateevici ne povățuiește părintește, de parcă își lua rămas-bun de la tot neamul său drag:

*Să știți: de nu veți ridica
Din sânul vostru un proroc –
În voi viața va seca,
Zădarnic soarta veți ruga,*

*Căci scoși veți fi atunci din joc
Și-ți rămânea fără de noroc.
Din cheag de lacrimi, de dureri,
Din trăsnet de mânie sfântă*

*Și din nădejdi și zbuciumări,
Din năzuinți și frământări
El trebui facla să-și aprindă
Și-n suflet neamul să cuprindă.*

*El jalea vechilor câmpii
Numa-ntr-o lacrimă va strânge,
Din spic, din strugurul de vii
În stropi va scurge ape vii:*

*Din spic – sudori, din viață – sânge
Le va sorbi și nu-ți mai plânge,
C-atunci sorbiții stropi vor arde
Din țară toată vrăjmășia,*

*Clevetitori, dușmani de moarte,
Și cei cu limbi în două sparte
Atunci vor căuta frăția
Și lepăda-vor viclenia.*

În poezia „Deasupra târgului Bârlad”, scrisă cu mai puțin de o lună până la moartea poetului, sunt reflectate evenimentele de pe frontul de la Mărășești, când se intensificase bombardamentul, prevestitor al unor acțiuni ofensive. Atunci inamicul recurgea nu doar la mijloace pur militare, ci și la descurajarea morală a trupelor românești.

Medicul, cu adevărat vrednic de acest nume, trebuie, în orice moment al vieții sale, să facă dovadă de sagacitate, de suplețe de spirit, de un sânge rece imperturbabil, de o instrucție solidă și, mai presus de toate, de un simplu bun-simț. Însușirile lui de căpetenie să fie: devotamentul, loialitatea și abilitatea.

Mina Minovici

IV

Situație confuză în boala și moartea lui Mateevici

Multe s-au scris despre boala și moartea poetului, însă și până în prezent anumite aspecte ale problemei rămân neclarificate sau interpretate contradictoriu. Aceasta se referă atât la diagnosticul și evaluarea clinică a bolii, cât și la locul îmbolnăvirii și morții. Unele informații sunt lipsite de probe obiective, ceea ce trezește neîncredere. Este bine cunoscut că la deschiderea cursurilor de vară pentru învățătorii basarabeni, care a avut loc în Chișinău, la 18 iunie 1917, Alexe Mateevici era perfect sănătos și energic, ceea ce se observa și peste o lună (16 iulie) din scrisoarea lui adresată familiei.

Astfel, în scrisoarea din 16.VII.1917 către ai săi Alexe Mateevici, scrie următoarele: „Dragele mele Dozea, mamă și Nusec! Scrisoarea voastră am primit-o. De curând v-am trimis bani. Când îi veți primi, să-mi scrieți. Că nu mă aflu acum în Chișinău – și regret, și nu. Nu regret, doar știți cât de puțin rezistent sunt la zăpușeala de vară a orașului. Să fii nevoit pe așa năduf să te aflu în oraș, la orele sistemice într-o sală înăbușitoare – e scârbos. Unde mai pui că și atmosfera apăsătoare a neîncrederii permanente față de lucrul început și față de cuvântările fără sens însoțite de lozinci stupide, de care ți s-a făcut lehamite încă în vechiul sistem – cu toată sinceritatea – te revoltă, mai ales că printre organizatori sunt, evident, după cum m-am convins și mă conving, cavaleri, deși fără frică, nu și fără prihană, și oameni cu un orizont îngust, și oameni cu vanități mărginite, și oameni cu ambiții mari și chiar de cei care au un fel de

a privi lucrurile incorect... Regret că n-am reușit să rămân măcar pentru o lună – ca să sondez, personal, terenul în privința viitorului. Ar fi bine dacă s-ar acorda concediile măcar din august. Se mai întâmplă ca permisiile să fie acordate tocmai în octombrie. Se pare că în acest an voi avea ghinion cu concediul (!). Desigur, mai există posibilitatea deplasărilor, dar ele m-au plictisit: nu-mi ajunge timp pentru a consacra o zi chestiunilor personale, nu reușesc nici să discut îndeajuns”.

În continuare, Alexe Mateevici accentuează „În caz dacă nu mi se va acorda curând concediu, vreau ca până în luna august să mă retrag din activitate – în spatele frontului sau chiar în genere. Mă simt destul de obosit psihic, am nevoie de un pic de odihnă; în legătură cu transferarea unor astfel de oameni *în spatele frontului există o dispoziție specială*. E posibil că acest spate să fie Chișinău (de altfel, mă îndoiesc). Oricum, e timpul în curând să mă întorc la Chișinău... Sper ca în august, în sezonul strugurilor, să fiu lângă voi acasă... Află, te rog, când va fi posibil a înainta cerere pentru posturile vacante de la Seminar. Aș vrea să preiau catedra de limbă germană, pe cea care se va deschide în curând, desigur dacă voi reuși. E uimitor ce ghinion am cu angajarea în serviciu. Rătăcesc nu numai pe la război, dar, se vede, întreaga-mi viață va fi o pribegie. La nesfârșit. Basmul cu cocoșul roșu.

Vă sărut dulce pe tine și pe mama. Al vostru Alioșa”.

După cum se vede din această scrisoare, poetul nu are probleme de sănătate, abordează logic planurile de perspectivă personală, inclusiv despre o eventuală demobilizare din armată și revenirea cu traiul la Chișinău. Spre marele regret, nu se cunoaște nimic despre soarta poetului timp de 20-24 de zile, din 16 iulie (după ultima scrisoare) și până la 12 august 1917 (primele informații despre îmbolnăvire). În această, perioadă, în viața lui Mateevici au intervenit evenimente puțin cunoscute (posibil, camuflate), cu multe supoziții interpretate contradictoriu.

În dicționarul cronologic *Literatură română* (București, 1979) se arată că Alexe Mateevici *a murit pe front* la 13 august 1917. În enciclopedia *Literatura și arta Moldovei* (nr. 2, Chișinău, 1986) se menționează că poetul *se molipsește de o boală grea*, care-i aduce

sfârșitul prematur la 26 august 1917. Istoricul Ion Nița afirmă că Mateevici ar fi murit la Chișinău fiind contaminat de *tifos abdominal*, și nu de *tifos exantematic*. În ESM (vol. 4, 1974), în general, nu se scrie nimic despre boala și moartea poetului.

Preotul Vasile Țepordei scrie⁶¹: „Mateevici moare la 13 august 1917 în Spitalul Central din Chișinău din cauza bolii contractate pe front”. În altă lucrare, Vasile Țepordei atenționează că problema morții poetului este controversată. Unii susțin că el a murit în Spitalul Central din Chișinău de tifos exantematic sau abdominal, iar alții susțin că a fost împușcat (mărturisirea lui Gh. Tofan). În continuare, Țepordei scrie că în anii 1933–1934 a întocmit lucrarea de licență cu titlul „Alexe Mateevici”, fiind cunoscut cu biografia familiei, iar cu fratele poetului, Victor, locuia în aceeași curte. El i-a mărturisit: „Fratele meu Alexe Mateevici n-a murit de tifos exantematic. Eu îi duceam zilnic mâncare la spitalul din Chișinău și diagnosticul era categoric – tifos abdominal⁶².”

Pentru a clarifica cât de cât evoluarea bolii în ultimele zile (2-13 august) din viața lui Alexe Mateevici și a concretiza mai multe date importante despre boala și moartea lui, am studiat inscripțiile din duplicatul jurnalului personal (inedit, în lipsa originalului!) al soției, Teodosia Novîțki-Mateevici, din perioada anilor 1917–1920, publicate în versiune română (traducere din limba rusă de Zinovie Buruiană) în revista *Basarabia* (nr.4, 1992). De la bun început mi s-a părut destul de straniu atât conținutul unor însemnări, cât și intervalul suspect de timp al informațiilor dintre 25, 28 și 29 iulie 1917 și continuate, cu întreruperi, doar cu ziua de 14 august 1917. Adică, după înmormântarea enunțată a poetului. M-am străduit să păstrez maximal conținutul celor descrise în jurnal.

Astfel, inscripția din 25 iulie 1917 include: „...Alioșa a sosit, pe neașteptate, de pe front (nu se arată data și ora – n.a.), spunându-ne că a fost evacuat, fiindcă s-a îmbolnăvit de *gripă*, iar astăzi, după consultul medicilor, s-a constatat că e *tifos exantematic*; ce e drept, într-o formă mai ușoară, însă pe noi tare ne îngrijorează mersul bo-

⁶¹ V. Țepordei. *Mateevici, Murafa și Hodorogea*. În: *Literatura și arta*, nr. 19 (25-43) din 5 mai 1994.

⁶² Vasile Țepordei. *Despre moartea poetului*. În: *Literatura și arta*, 1995, nr. 13 (2589) p. 4-5.

lii... De-ar trece mai repede această noapte, ca să putem lua, mâine, măsurile adecvate”.

În ziua de 28 *iulie*, se arată: „Boala lui Alioșa își urmează cursul normal, așa că eu mi-am revenit nițel...”

La 29 *iulie*, s-a scris ceva mai mult: „...Nu știu de ce, medicul nu poate stabili diagnosticul bolii lui Alioșa, întrucât din analizele sângelui și urinei nu se constată prezența bacililor de tifos, iar temperatura crește mereu. La spital (nu se arată care – n.a) mă asigură că nu e nimic periculos, iar aici mama nu se poate liniști, își imaginează tot felul de grozăvii, cum ar fi tuberculoza galopantă și alte asemenea surprize. Eu nu o pot liniști, deoarece caracterul ei e de așa natură că nu se poate liniști niciodată... Comportarea mea calmă față de boala lui Alioșa e socotită ca un fel de indiferență din partea mea, lipsă de dragoste... Poate că, într-adevăr, sunt reținută și abstinentă și de aceea par indiferentă, dar așa e caracterul meu... După părerea mea, starea sănătății lui Alioșa n-ar trebui să provoace o tristețe inconsolabilă și eu nu-mi pierd nădejdea. Odată cu venirea lui Alioșa, vor începe din nou ciondănelile cu mama...”

Mari suspjecțiuni trezește faptul că Teodosia își continuă înregistrările în jurnal, doar pe 14 august 1917; deci, după înmormântarea soțului (perioada 29 iulie – 14 august – n.a.). Ce e la mijloc, care e motivul neelucidării celor mai tragice zile? E greu de spus dacă nu se ascunde o surpriză!

În confesiunea din 14 august 1917, în jurnal, Teodosia începe cu următoarele cuvinte: „Nenorocirea s-a produs! Oricât s-ar părea de stupid, de incredibil, dar faptul s-a consumat. Ieri, Alioșa a murit, iar astăzi l-am înmormântat și noi am devenit orfani pe toată viața... Nu-mi dau seama de situația nenorocită, dar ce-o să fac mai departe?” Tot la această dată (14 august), urmează: „De la 2 august lui Alioșa i s-a făcut mai rău (dar cum a evoluat boala în perioada 30-31 iulie și 1 august? – n.a.), tot timpul inima îi era întreținută prin pulverizare cu diverse mirodenii medicamentoase. La 12 august am convocat un consult medical (cine a convocat și care a fost componența consiliului? – n.a.), în urma căruia medicii nu mi-au spus nimic spre consolare; au afirmat că inima într-adevăr e foarte slăbită, dar că se iau diverse măsuri (care? – n.a.) și e posibil să se mai întărească... În ultima noapte, înainte de a muri, a dormit bine,

eu am stat de veghe în spital (!), iar în dimineața zilei de 13 august au început frisoanele convulsive și la orele 15.00 – scumpul meu Alioșa a închis ochii... În clipa aceea, eu eram acasă, iar mama la– spital. Ea a ieșit pentru o clipă pe sală și, în clipa aceea, Alioșa, fără nici o zvârcolire, liniștit și-a dat duhul... A fost lucid până în ultima clipă... A mâncat, a băut un strop de vin și... a murit!”

În viziunea mea, cele descrise prezintă o confabulație incompetentă a stării de agonie a poetului! (subl. aut.). Abia după moarte s-a stabilit că boala care l-a răpus a fost *febra tifoidă*, de asemenea, diagnostic nedocumentat!

În aceeași înregistrare din 14 august, se arată: „Spre seară, noi l-am transportat în capela spitalului (deci, a decedat în spitalul orașenesc, și nu în acel de boli infecțioase – *n.a.*), unde a rămas peste noapte. Astăzi l-am înmormântat. Mai întâi s-a slujit liturghia pentru răposați în capela spitalului, iar apoi – prohodul, slujit de Preasfințitul Gavriil, cu corul Episcopiei... La cimitir s-a cântat, pentru ultima dată, veșnica pomenire...”

19 august: „...Sunt nevoită să umblu în căutarea unui post vacant, precum și pentru stabilirea pensiei... Mulți îmi fac aluzii la recăsătorie, ca o ieșire din impasul în care mă găsesc... Dacă mi se va acorda pensie, care să-mi asigure cât de cât existența, nici nu mă gândesc la recăsătorie...”

24 septembrie 1917: „...Serviciul l-am început de la 15 septembrie... Ieri, cu prilejul a 40 de zile de la moartea lui Alioșa, am lipsit de la școală. La biserică s-au slujit liturghia și parastasul”.

23 aprilie 1918: „...Îmi caut prieteni și nu-i găsesc. Călătorind de la Iași, am cunoscut un ofițer rus. Atât de curtenitor și drăguț a fost cu mine, că și-a câștigat simpatia din partea mea... M-a condus acasă și și-a exprimat dorința să ne mai întâlnim. Eu m-am bucurat. Ne-am întâlnit de câteva ori. Mi s-a părut simpatic, fără nici un prejudiciu... Atât de rău îmi pare de biata mea Rusie, că chiar și ai noștri o ponegrec...”

14 august 1918: „Ieri s-a împlinit un an de la moartea lui Alioșa. S-a făcut un parastas la mormânt... La 19 august, moldovenii localnici vor comemora un an de la moartea lui Alioșa și a lui Murafa. Cu această ocazie, sculptorul (Dumitru Berladu) le face busturile...”

23 august 1918: „ Măine este programată plimbarea în grădini. Eu voi lua parte la plimbare, fiindcă acolo va fi un tip care a început să mă intereseze. Voi vedea dacă voi reuși să discut cu el ceva temeinic în afară de discuțiile obișnuite, șablon. Principalul e să constat dacă va avea predilecție pentru mine sau pentru altele, fiindcă vor fi acolo și fete destul de drăguțe...”

22 iunie 1920: „ Nu demult am fost la o înmormântare și am trecut și pe la mormântul lui Alioșa: mi s-a părut atât de părăsit, tot ce am sădit a fost rupt și nu crește nimic. Când vizitez mormântul, *sânt atât de indiferentă* de moartea lui Alioșa (subl. aut.)... Nu înțeleg, ori sânt o nesimțită, care nu l-am iubit, ori sânt sub impresia celor citite din Tolstoi, cum că moartea nu este un rău; este o trecere la o viață mai fericită și, cu cât această trecere e mai devreme, cu atât mai bine. Omul are valoare atâta timp, cât poartă în el sufletul...”

Referitor la veridicitatea inscripțiilor din jurnalul personal al Teodosiei Mateevici merită o deosebită atenție unele mărturii ale ei, care trezesc anumite suspiciuni sau te pun pe gânduri. Aceasta reiese din următoarea expresie a Teodosiei: „Îmi pare rău că nu posed limba română, iar românul care culege date despre Alioșa nu înțelege o boabă rusește. I-aș povesti multe lucruri psihologice ale caracterului lui... Ai mei îi povestesc, dar ei nu-l cunosc ca mine... Nu ne-am înțeles niciodată cu soacra și nici pe viitor nu ne vom înțelege⁶³...”

Din acest fragment ies la lumină tensiunile și conflictele care dominau în familie. Posibil în jurnal se ascund anumite momente referitoare la boala și moartea poetului; nu corespund afirmațiile soției cu ale a mamei poetului la acest capitol; cum se explică tergiversarea înregistrării morții lui Mateevici în facsimilul cărții de acte a bisericii Sf. Nicolae; rămân neclarificate ziua și locul decesului; diagnosticul bolii stabilit neprofesional care nu corespunde tabloului clinic unei unități nosologice de boală etc.

De menționat că vestea despre internarea la spital a poetului i-a fost transmisă ziarului *Cuvânt Moldovenesc* prin telefon în ziua de

⁶³ În cartea: *Alexei Mateevici. Genealogie. Iconografie. Evocări*. Redactată de Vlad Chiriac. Chișinău, 2003, p. 13.

12 august 1917, de către studenta anului IV de la Facultatea de Medicină a Universității din Iași, Iulia Bujoreanu, nepoata lui Ion Pelivan, care își exercita stagiul de practică medicală la acel spital (care?!). A doua zi, în orele de vizită a bolnavilor, Pan Halippa a încercat să-l viziteze pe bolnav, dar nu i s-a permis să intre în salon.

Peste două zile, tot Iulia Bujoreanu, cu vocea sugrumată de plâns, a transmis știrea că poetul a încetat din viață. Știrea telefonică a fost recepționată de redactorul Petre Stahi. La aflarea știrii, Pantelimon Halippa a leșinat. A trebuit să i se acorde primul ajutor ca el să-și revină. Înfirmământarea a avut loc în ziua de 16 august...(?)

Circumstanțele în care s-a stins din viață Alexe Mateevici, spre marelui nostru regret, și până în prezent rămân contradictorii, neelucidate, în mare măsură inexplicabile. Din aceste motive ele, au trezit supoziții de diferit gen pe parcursul mai multor decenii. Unul dintre primii care a ridicat public această problemă de mare interes istoric a fost Romulus Cioflec.

În anii 1994–1995, în *Literatura și arta*⁶⁴, academicianul Nicolae Dabija formulează mai multe sugestii la acest caz, specificând că până la acel moment nu era cunoscut niciun document autentic sau vreo mărturie concretă, dovedită științific, care ar confirma pe deplin și cu certitudine circumstanțele reale ale morții lui Alexe Mateevici. Personal, împărtășesc această părere.

În anii 30 ai secolului XX istoricul bucovinean Ion Nistor scria că la înfirmământarea lui Alexe Mateevici a fost și pământeanul său, Gheorghe Tofan (1880–1920). Ultimul mărturisea că a fost unul dintre martorii oculari care au asistat la măcelul din 20 august 1917, când bandele bolșevice i-au asasinat pe Simion Murafa și Andrei Hodorocea, unde era prezent și Mateevici, iar însuși Tofan ar fi scăpat ca *prin minune*⁶⁵. Evenimentul dat este descris și de către cunoscutul istoric-cercetător Iurie Colesnic⁶⁶.

⁶⁴ Nicolae Dabija. În: *Literatura și arta*, nr. 17 din aprilie 1994; nr. 26 din iunie 1994 și nr. 13 din martie 1995.

⁶⁵ Ion Nistor. *Zece ani de la moartea lui Gheorghe Tofan*. În: *Junimea literară*, Cernăuți, XIX, 1930, nr. 5-9, mai-august, p. 261; retipărit în *Literatura și arta*, nr. 17, aprilie, 1994.

⁶⁶ Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chișinău, Ed. „Universitas”, 1993, p. 81.

Este dovedit faptul că profesorul bucovinean, lingvistul Gheorge Tofan, era bine cunoscut cu Alexe Mateevici, și nu se exclude că l-a și văzut pe poet în ziua de 20 august 1917 la via lui Hodoroștea, însă nu este documentat. Se știe că G. H. Tofan încă la 11 martie 1917 a susținut cursul de limbă română la ambele licee din orașul Bălți, precum și a participat împreună cu Mateevici la Congresul învățătorilor, care a avut loc în acel an la Chișinău.

Ceva mai târziu, doctorul în filologie Sava Pânzaru a publicat un voluminos articol⁶⁷, în care se prezintă xerocopia declarației lui Gh. Tofan referitoare la evenimentul din 20 august 1917, ce a avut loc la via inginerului Hodoroștea de la marginea Chișinăului. În continuare prezentăm cele mai importante constatări din documentul nominalizat.

„Duminică, în 20 august a.c., am fost înștiințat de Dl. Cioflec că Dl. Hodoroștea ne invită pentru ora 3 la via de lângă oraș. După ora 3 am plecat împreună cu mai mulți domni și domnișoare. Am ajuns la via pe la ora 5 și ceva. În apropierea viei am întâlnit mai mulți soldați ieșind din vie, iar la poartă ședeau jos încă câțiva soldați. Ajunși în vie, ne-am așezat pe un covor adus de dl. Hodoroștea și-am mâncat poamă și nuci. Pe urmă mai multe domnișoare s-au ridicat și-au plecat să se plimbe în vie. M-am sculat și eu și-am plecat cu domnișoara Zavalnițca până de vale, în fundul grădinii, ne-am așezat jos și-am stat acolo o bună bucată de vreme. Cam pe la asfințitul soarelui, ceva după ora 7, am auzit câteva împușcături, dar nu le-am băgat în seamă. Înserând și nemaivăzând pe nimeni prin vie, ne-am sculat să ne ducem la ceilalți, unde lăsasem pălăriile, bastonul și umbrela. N-am făcut însă decât câțiva pași și vedem venind la vale în fuga mare o domnișoară care ne striga să fugim că acolo au venit soldați și-i mare sfadă. Atunci am auzit multe glasuri strigând și împușcături. Ne-am întors și noi și-am început a fugi la vale și în fugă am ajuns pe coasta din față a dealului. Pe loc am fost luați la „ochi” și gloanțele au început a cădea asupra noastră”.

Este o surpriză faptul că tot la 20 august 1917, în ziua asasinării lui S. Murafa și A. Hodoroștea, prietenii poetului, ziarul *Cuvânt*

⁶⁷ Sava Pânzaru. *Iarăși despre „omorârea” lui Al. Mateevici*. În: „Moldova literară” din 21 februarie 1996, p. 3; Arhiva Națională a Moldovei, f. 727, reg. 2, d. 23.

Moldovenesc, redactat de Pan Halippa, pentru prima dată anunță: „Duminică, la 13 august, a încetat din viață poetul Alexe Mateevici, unul din cei mai harnici luptători pentru neamul nostru moldovenesc. Răposatul în vremea din urmă a fost preot militar pe frontul românesc și, îndeplinindu-și datoria pe câmpul de luptă, s-a molipsit de tifos. El a fost adus în Chișinău, unde și-a dat sufletul... *A luptat unde cu condeiu, unde prin graiul viu.* (subl. aut.) Totdeauna a fost un iubitor de neamul său și de poporul său necăjit. În același timp, părintele Mateevici era plin de credință în puterile popoului moldovenesc și nădăjduia că va răsări un soare și asupra Basarabiei. Și tocmai când nădejdea aceasta s-a împlinit, el a răposat. Fie-i țărâna ușoară!” În anunțul menționat nu se spune nimic despre înmormântarea poetului, cine a asistat la procesul funerar, etc.

La 24 august 1917, ziarul *Cuvânt Moldovenesc* avea să publice altă noutate senzațională – asasinarea, prin împușcare, de către bandele armatei rusești a celor mai apropiați prieteni ai lui Alexe Mateevici – Simion Murafa și Andrei Hodoroșea. La 3 septembrie 1917, pe paginile acestui ziar (nr.78) mai apare și o frumoasă poezie consacrată amintirii poetului Alexe Mateevici. Poezia era semnată de Nicolae Românaș (pseudonimul lui Buzdugan – *n.a.*).

La acel timp, V. Harea menționa⁶⁸: „Vestea despre moartea lui Alexe Mateevici i-a surprins dureros pe toți cei care l-au cunoscut, lăsând lăcrămând după el mama, soția, fiica, frații și surorile. Se spune că Pan Halippa, când a aflat despre această tragedie, a leșinat și câteva zile nu-și putea reveni, întrucât pierduse pe cel mai drag prieten, patriot și cel mai curat dintre toți muncitorii pe ogorul moldovenesc”.

Ovidiu Vuia nu se lasă de afirmația lui Ion Nica, care vorbea că Gheorghe Tofan, a fost prezent la uciderea lui Murafa și Hodoroșea, iar Mateevici ar fi asistat la acel măcel! În această privință, Vuia spunea: „Nu împărtășesc nici ideea că poetul a murit în spital! Dar faptul morții poetului la 13 august 1917 se bazează doar pe un act rusesc înregistrat după 21 august, iar mărturia soției sale nimic nu lămurește, întrucât nu există nici o mărturie a unui participant la înmormântare, iar Pan Halippa cu siguranță nu a participat”.

⁶⁸ V. Harea. În: *Viața Basarabiei*. Anul II, 1933, nr. 6, p. 73.

Nu este exclus și faptul că soția lui Mateevici a putut fi înșelată, ca și soția lui Mozart, care a fost ucis și aruncat într-o groapă comună. Principalul pentru adversari era să arate clar că Mateevici a decedat de moarte naturală, și nu ucis de hoardele bolșevice, care i-au omorât pe Murafa și Hodoroșea, în a căroră societate se afla și Mateevici, la via din preajma Chișinăului. Ovidiu Vuia pune întrebarea⁶⁹: „Oare fiind ucis Mateevici la 20 august, spre exemplu, nu s-ar fi putut face un act retroactiv fals? Adică o înscriere după consumarea actului?.. Vă dau cazul lui Al. Oprea, probabil, ucis sub comuniști, căruia i s-a înscenat o intoxicație cu oxid de carbon și într-adevăr toată descrierea e atât de clasic prezentată, încât nu se poate pune în discuție, la fel ca la Mateevici, *febra tifoidă*”.

În altă publicație, cunoscutul medic român, Ovidiu Vuia⁷⁰, evidențiază trei versiuni principale privind moartea lui A. Mateevici:

1. A murit pe front de tifos exantematic sau ceva mai târziu, tot din cauza acestei boli, dar la Chișinău. Ipoteza a fost publicată pentru prima dată de N. Iorga în ziarul „România”, apărut la Iași, în 1917.
2. Poetul, la sfârșitul lunii iulie, se întoarce acasă la Chișinău de pe front, fiind evacuat ca bolnav de gripă. Apoi este internat în spital, îngrijit de medici ostili românismului, sau moare la 13 august 1917, fiind îngropat a doua zi în cimitirul de pe strada Armenească, unde se află și astăzi.
3. Versiunea lui Ion Nistor, bazată pe mărturia lui Gh. Tofan, că A. Mateevici ar fi fost ucis alături de S. Murafa în via de lângă Chișinău la 20 august 1917.

În opinia lui Ovidiu Vuia, spusele Teodosiei Novițki în vestitul său jurnal nu se potriveau cu cele ale mamei poetului, publicate mai târziu. Soția poetului, de pildă, scrie că mama poetului se afla la spital în ziua decesului fiului ei, dar asta nu reiese din amintirile ei, în afara faptului că amândouă indică data morții de 13 august, ora 15:00, ca și cum le-ar fi fost impusă, evident, din afară, nefiind trăită de nici una.

⁶⁹ Ovidiu Vuia. *Cum a murit Alexe Mateevici*. În: *Literatura și arta*, nr. 13 (2589), din 30 martie 1995.

⁷⁰ Ovidiu Vuia. În: *Literatura și arta*, nr. 13 (2589), 30 martie 1995.

Ținând cont de faptul că diagnosticul de febră tifoidă a fost pus după moarte, iar autopsia cadavrului nu s-a efectuat, Ovidiu Vuia ridică logic întrebarea dacă nu cumva întregul tabloul clinic a fost contrafăcut, iar jurnalul Teodosiei, poate că nici nu-i al ei (!), presupunere ce stă în *picioare* până nu va fi găsit originalul.

Ovidiu Vuia este nedumerit față de alte două probleme importante: 1. Cum au putut să-l asiste pe bolnav și soția, și mama într-un serviciu de contagioase; unde a fost evacuat, când se știe că bolnavii cu astfel de boli contagioase nu pot fi vizitați? 2. Alt aspect al autenticității jurnalului Teodosiei.

Teodosia Mateevici scrie că soțul ei, Alioșa, a decedat la 13 august, însă această dată nu se potrivește cu cea pe care se zice că a descris-o mama lui. Amândouă specifică precis ora trei după amiază. Ora asta e greu de crezut, dacă nu li s-a comunicat această oră și atunci au ținut-o minte. Dar nu este clar faptul că, pentru a se fixa data morții lui Mateevici la 13 august, se invocă un act al bisericii spitalului, completat în limba rusă și scris după 21 august 1917.

Doctorii în filologie Efim Levit și Sava Pânzaru⁷¹, ne prezintă ca decisiv extrasul din cartea de acte a bisericii Sf. Nicolae, reprodus în facsimil. Acolo se menționează că Mateevici a murit de febră tifoidă, stabilită, în viziunea mea, fără argumentare clinică, confirmare bacteriologică și macro-microscopică. Aceste, ca și alte diagnostice, nu sunt bazate pe date medicale obiective, ele sânt doar niște ipoteze, expuse fără temei profesional. Mai mult decât atât, nici evoluția bolii descrisă de Teodosia, nu corespunde tabloului clinic al unei forme de tifos exantematic sau abdominal!

Deci, documentul care confirmă că poetul a murit la 13 august 1917 se bazează doar pe un singur act rusesc, înregistrat după 21 august 1917, în timp ce mărturia soției sale, că a murit în acea zi, nu explică nimic... Oare, fiind ucis la 20 august, spre exemplu, nu s-ar fi putut face un act fals? Adică, o înscriere după consumarea actului?.. Ar fi trist dacă data morții poetului se bazează pe un document completat mult mai târziu de data dispariției sale⁷².

⁷¹ Efim Levit, Sava Pânzaru. *O senzație nefondată și nocivă*. În: *Literatura și arta*, nr. 26 (25-50), din 23 iunie 1994, p. 5.

⁷² Ovidiu Vuia. *Scrisoarea din Giessen* (19 iulie 1994), publicată în *Literatura și arta*, nr. 13 (2589), 30 martie 1995.

Declarațiile soției lui Mateevici nu corespund nici mărturiilor mamei poetului, care spunea⁷³: „În august 1917, Alexe a venit de pe front acasă bolnav de tifos (nu se specifică care – n.a.) și la 13 august, la orele 15:00 a încetat din viață în Spitalul gubernial din Chișinău”.

ИСТРИЧЕСКОЙ КНИГЕ НА 1917

Счетъ регистраци.		Възраст и полъ		Възраст, пола, отчество и фамилия умирающа.	Възраст
Мъжск.	Женск.	Смъртъ.	погресина.		
641		18	21	Родилъ санданъ 57 Мединскъ миса Никола Милевица Протоіерей Вадимъ Миса Кеминскіи Румбінъ Стамени	36
642		18	20	Сомъ провансана Веспері Крушан- мевъ Протоіерей Вадимъ Миса Кеминскіи Румбінъ Стамени	37
643		19	21	Врачъ въ военн-санитарн нощге Теймуръ Сизаграндинъ Ф. Карковъ Протоіерей Вадимъ Миса Кеминскіи Румбінъ Стамени	30
644		13	14	Велесонъ Савушинъ Алексанъ Михайловичъ Маврикевичъ Протоіерей Вадимъ Миса Кеминскіи Румбінъ Стамени	39

2-19-23 № 9190.

Facsimilul înregistrării decesului lui A. Mateevici în cartea de acte a bisericii Sf. Nicolae din Chișinău.

În continuare vom prezenta tablourile clinice al tifosului exantematic și cel abdominal, descrise de prof. Marin Gh. Voiculescu⁷⁴, pentru a le compara cu cele descrise de alți autori, inclusiv de biografii lui Alexe Mateevici.

⁷³ În: ziarul Raza, nr. 400, din 26 august 1937.

⁷⁴ Marin Gh. Voiculescu. *Manualul de boli infecțioase* (în 2 volume). București, Ed. Medicală, 1990.

Tifosul exantematic – infecție provocată de *Rickettsia* (bacil descoperit în 1916), transmisă de la om la om prin păduchele uman. Primele semne ale bolii apar peste 10-14 zile, cu febră și frisoane, cefalee constantă, erupții hemoragice pe piele, hipotensiune arterială, stare confuzională, uneori cu depresii și convulsii. Odată cu scăderea febrei, starea generală se ameliorează. Decesele sunt provocate de insuficiențe circulatorii, encefalite și suprainfecții bacteriene. O mare epidemie de tifos exantematic s-a înregistrat la sfârșitul Primului Război Mondial, soldată cu 30 mii de morți.

Tifosul abdominal (febra tifoidă) – infecție specifică omului, provocată de *Salmonella typhi* (bacil tific, descoperit în 1888), transmisă de la om la om pe cale fecal-orală. Pătrunde prin tubul digestiv, apoi în sânge și în sistemul limfatic. Clinic, se manifestă peste 7-21 zile, prin febră continuă, tulburări digestive, starea de intoxicație generală gravă (stare tifică) și efect neurotrop (cefalee chinuitoare, amețeli, insomnie, uneori comă etc.). Febra netratată evoluează îndelungat, până la 80-100 zile. Mortalitatea (fără antibiotice) este de 10-12%.

Bacteriologul francez Gorj-Fernand Widal, încă în 1896, a propus o reacție care îi poartă numele (Widal), în calitate de metodă specifică pentru diagnosticarea febrei tifoide. Deci, în 1917, această metodă de diagnosticare a bolii se folosea în practica medicală a Spitalului de Boli Infecțioase din Chișinău, condus de Toma Ciobră. Însă, conform documentelor, Alexe Mateevici, a fost internat în Spitalul Orășenesc (Gubernial) din Chișinău.

Dintotdeauna cazurile de moarte subită („pe neașteptate”), inclusiv în condiții de staționar, cu atât mai mult a persoanelor tinere și practic sănătoase (din care făcea parte și A. Mateevici), trezesc în societate mari suspiciuni. Din aceste motive, organele de drept, de obicei, sunt obligate să investigheze circumstanțele morții, în scopul excluderii unor acțiuni cu caracter criminal, iar în caz de stabilire a acestora – pentru a fi trași la răspundere făptuitorii. Este greu de imaginat, chiar și în afara cazului Mateevici, cum ar folosi organele abilitate, în calitate de probe juridice, unele consemnări științifice, analizate și publicate de către cercetători fără studii medicale speciale, referitoare la diagnosticul unei boli sau asupra cauzei mor-

ții, fără a dispune de dovezi argumentate și bazate pe date obiective și concrete descrise de specialiști!

Spitalul Orășenesc din Chișinău a fost fondat în 1817, devenit în anii următori (1870) spital gubernial de zemstvă, cu o capacitate de 100 de paturi și cu 13 medici. La începutul sec. XX, la Chișinău, activa un număr mai mare de medici, dintre care predominau cei străini (ruși, evrei, polonezi), pregătiți la facultățile de medicină din Europa și repartizați în mod centralizat la serviciu în teritoriile basarabene. Dintre aceștia au făcut parte: A. Novikov, S. Kirkorov, G. Gorodețki, V. Tverdohlebov, M. Vișnevski, M. Sluțki, M. Eghiazarov⁷⁵ ș.a. Majoritatea dintre ei activau în Spitalul Gubernial din Chișinău⁷⁶. În anul 1886, în Spitalul de Zemstvă din Chișinău au fost deschise cabinete de analize, microscopie, morfopatologie și secția de experiențe pe animale. Concomitent cu lucrul curativ, medicii îndeplineau și anumite activități cu caracter sanitaro-epidemiologic. Se poate afirma cu certitudine că la acel timp, deja existau suficiente posibilități de diagnosticare și tratament al multor boli, iar medicina clinică și anatomia patologică dispuneau de un spectru larg de metode de cercetare: macro- și microscopice, bacteriologice, biochimice etc., pentru a rezolva diverse probleme specifice, inclusiv determinarea cauzei morții, a raportului de cauzalitate dintre traume și deces ș.a. Spre regret, în cazul morții lui A. Mateevici, aceste oportunități importante n-au fost exploatate, iar motivele unei atare atitudini au rămas necunoscute.

Curioase constatări asupra cauzei morții lui Mateevici prezintă în zilele noastre filologul Efim Levit⁷⁷: „Referitor la pricina sfârșitului atât de timpuriu al autorului *Limbii noastre* s-au pronunțat numeroase persoane în deplină cunoștință de cauză și demne de toată încrederea – membrii familiei sale (soția Teodosia, mama Nadejda, fratele Victor), oamenii din anturajul său apropiat (Pan Halippa, Th. Inculeț, I. Buzdugan, Șt. Ciobanu, V. Harea, N.

⁷⁵ Урусов С.Д. *Записки губернатора. 1903–1904*. Кишинёв, издание В.М. Саблина.

⁷⁶ Gheorghe Baciu. *Evoluția medicinei legale pe plaiul basarabean*. Chișinău, Tipografia centrală, 2013, p. 58-59.

⁷⁷ Efim Levit. *Moravuri ale vieții literare în contextul libertății cuvântului*. În: *Moldova literară*, nr. 80 (18823), 22 mai 1996, p. 3.

Popovschi, O. Ghibu), precum și cei dintâi cercetători ai vieții și operei sale, care au contactat strâns cu rudele și prietenii lui (P.V. Haneș, V. Țepordei, Gh. Cardaș, Gh. Bezviconi, E.T. Boga, Gh. Filip-Lupu). Aici nu-i voi pomeni, deocamdată, pe cercetătorii din fosta RSSM, care au studiat biografia și creația poetului...”I-aș reproșa, categoric, eminentului filolog *că nici una din persoanele enumerate de el nu a avut nici cele mai elementare cunoștințe medicale și nu a dispus de informații concrete referitoare la tabloul clinic, pentru a se pronunța cu certitudine și competent asupra diagnosticului bolii și cauzei nemijlocite a morții poetului*. Absolut toți au repetat doar ceea ce au auzit de la alții, necunoscând datele reale.

Fiind preocupat mai multe decenii de expertizarea medico-legală a celor mai complicate cauze de moarte (violentă și neviolentă), îmi este greu să aprob cele relatate și să nu-mi expun părerea asupra afirmațiilor prezentate de E.Levit. Diagnosticul, în exclusivitate, se stabilește numai de medicii respectivi în baza: anamnezei, tabloului clinic al bolii, cercetărilor suplimentare instrumentale și de laborator, specifice patologiei, iar stabilirea cauzei nemijlocite a morții se bazează atât pe datele clinice, cât și pe rezultatele necropsiei și cercetărilor microscopice. Prin urmare, nu putem vorbi despre obiectivitatea mărturiilor (în calitate de probă) asupra diagnosticului bolii și cauzei nemijlocite a morții poetului, doar pe baza informațiilor obținute din mass-media sau auzite din spusele stradale. Cu atât mai mult că rudelor (mama Nadejda, soția Teodosia și fratele Victor) nu li s-a concretizat diagnosticul bolii și cauza decesului care s-a produs în lipsa lor, iar cadavrul nu a fost supus autopsiei.

Fără a acuza pe cineva sau a polemiza despre aspectul socio-politic al problemei, deplin susțin afirmațiile unor autori (N. Dabija) rămânând pe poziția că nici până în prezent nu dispunem de vreun document autentic sau de vreo mărturie concretă, argumentată științific, care ar confirma pe deplin și cu certitudine cauza nemijlocită a morții lui Alexe Mateevici. Putem doar constata că toate suspiciunile sunt condiționate de un număr considerabil de neclariități, omisiuni, date și versiuni neargumentate, în lipsa probelor de ordin general, medical, juridic etc. Posibil, unele informații importante sunt pierdute sau ascunse intenționat, iar altele nu inspiră încredere în autenticitatea lor.

Din punct de vedere medico-legal⁷⁸, pot fi enumerate următoarele momente principale, care, după părerea noastră, pot servi drept suficient temei pentru a pune problema în discuție:

1) descrierea insuficientă și lipsa unor date obiective ce vizează caracterul evaluării tabloului clinic al bolii la diferite etape și de aflare a lui Alexe Mateevici în spital;

2) contradicțiile în stabilirea diagnosticului corect: gripă, tifos exantematic, tifos abdominal (febră tifoidă), intoxicație acută, peritonită, leziuni prin armă de foc;

3) lipsa posibilităților reale de a aprecia corectitudinea diagnosticului bolii și a tratamentului adecvat, în conformitate cu diagnosticul respectiv, deci, care a fost tratamentul etiopatogenetic;

4) discordanța în precizarea spitalului în care a fost internat bolnavul (spitalul orășenesc sau de boli infecțioase) și confirmarea documentată a datei decesului;

5) lipsa autopsiei (medico-legale sau prosectorale) pentru confirmarea bolii și determinarea cauzei reale a morții;

6) înregistrarea suspectă și tardivă (după 5-6 zile) a morții doar în cartea de acte a bisericii Sf. Nicolae din Chișinău (nr. 644 la data de 13.08 și nr. 641 la 18.08.1917!); în lipsa certificatelor medicale de deces, eliberate obligatoriu de spitalul respectiv, sau a copiilor acestora;

7) înhumarea precoce (până la 24 de ore după deces!) a lui A. Mateevici, fără respectarea cerințelor stabilite la acea perioadă în practica medico-legală și prosectorală.

Explicație clară a acestor momente nu o putem găsi în descrierile biografiilor (nu erau medici) sau în presa cotidiană; ea putea fi prezentată doar de către o comisie competentă de experți medico-legali, cu participarea altor specialiști calificați din ramurile respective ale medicinei și cu folosirea unor cercetări suplimentare de laborator (bacteriologice, microscopice, toxico-narcologice ș.a.), însă această posibilitate a rămas la nivel de doleanță.

Evident, în anii precedenți, principalele surse informative au fost publicațiile biografiilor lui Alexe Mateevici, precum și modestele

⁷⁸ Baciu Gheorghe. *Istoricul medicinei legale în Republica Moldova*. Chișinău, 1997, 97 p.

concretizări din documentele cu caracter medical, datele obținute din Arhiva Națională a Republicii Moldova sau de la rudele apropiate care insuflau încredere.

Interesul sporit din ultimii ani față de personalitatea și creația marelui poet m-a impus să revin la problemele de boală și moarte a lui Alexe Mateevici, găsindu-le insuficient studiate, iar uneori abordate contradictoriu în sursele din literatură. Cu binevoiența domnului Ion Varta, director general al Arhivei Naționale a Republicii Moldova, am avut posibilitatea să studiez suplimentar problema pusă în discuție. De la bun început menționez că nu am depistat nici urmă de documente medicale (fișa bolnavului de staționar ș.a.), care ar demonstra diagnosticul și evoluarea clinică a bolii. Explicația a fost că materialele arhivei din acea perioadă nu s-au păstrat sau au fost distruse. Am reușit să studiez procesele-verbale și declarațiile potențialilor asasini a lui Simion Murafa și Andrei Hodoroge, asasinați la 20 august 1917, la marginea Chișinăului, lângă strada Hâncești (actuala strada Ialoveni). Am constatat că organele de drept de atunci au interogat 18 soldați ruși, care au negat prezența lor la acel eveniment tragic⁷⁹. Deci, informațiile lui Gheorghe Tofan nu s-au confirmat, martor ocular al măcelului, precum că și Alexe Mateevici ar fi fost prezent acolo și, respectiv, putea fi împușcat împreună cu prietenii săi – Murafa și Hodorogea. Cu certitudine această versiune nu poate fi exclusă, întrucât nu s-au interogat principalii martori ai măcelului care puteau prezenta prețioase probe.

La cele menționate pot adăuga și unele elemente de ordin subiectiv, care au contribuit, de asemenea, la denaturarea realității: nici într-o sursă de informație nu se concretizează starea sănătății lui A. Mateevici la momentul reîntoarcerii lui de pe front; în ce condiții, când și în care spital a fost internat; moartea „subită”, printr-o agonie lentă, anticipată de o stare „satisfăcătoare”, care nu prezintă pericol pentru viață; moartea lui în prezența „medicilor străini”, în lipsa mamei sale, care ieșise din salonul bolnavului „pe scurt timp”, iar la reîntoarcere și-a găsit feciorul fără suflare!

⁷⁹ ANM, f.727, reg. 2, d. 29.

Putem conchide că toate suspiciunile și discuțiile, în mare măsură, rămâneau inutile și nemotivate, dacă corpul neînsuflețit al poetului ar fi fost supus unei expertize medico-legale, cu efectuarea

Bustul lui Alexe Mateevici, instalat pe mormântul poetului în 1934. (sculptor Al. Plămădeală).

unor cercetări suplimentare de laborator, în scopul excluderii versiunii de moarte violentă – fie de pe urma leziunilor provocate prin armă de foc, fie de o intoxicație acută – sau, din contra, pentru confirmarea morții din cauza unei boli contagioase, bazată pe un tablou clinic obiectiv, confirmat prin cercetări morfopatologice și bacteriologice, care la acel timp se efectuau în condițiile Spitalului Orășenesc și de Spitalul de Boli Infecțioase. Acestea se cereau efectuate și din faptul că Alexe Mateevici era o personalitate, ca și alți patrioți moldoveni neînfricați – Andrei Hodorgea, Simion Murafa, Miron Burcă, care au fost împușcați și decapitați de reprezentanții forțelor ostile. Astfel, într-adevăr e greu de negat o posibilă asasinare din motive politice⁸⁰.

În scopul restabilirii adevărului istoric, cel mai rezonabil, la momentul respectiv, ar fi fost exhumarea rămășițelor pământești ale lui A. Mateevici și supunerea lor unor cercetări medico-legale ample, cu participarea unor specialiști bine pregătiți. Actualmente nici acest procedeu, nu ar putea garanta un succes absolut, din mai multe motive – durata de peste 95 de ani după înhumare, lipsa unor probe (oase fracturate, urme de toxice: metale grele, metaloizi), care ar putea fi supuse unei cercetării suplimentare prin metode contemporane de laborator, precum și alte deficiențe de stabilire a cauzei decesului.

⁸⁰ Gheorghe Baciu. *Evoluția medicinei legale pe plaiul basarabean*. Chișinău, Tipografia centrală, 2013, p. 295-300.

Alexe Mateevici face parte din rândul teologilor-poeti, din care au făcut parte Sf. Dosoftei, Sf. Antim Ivireanul, Nichifor Crainic, Daniil Sandu Tudor, Mitropolitul Bartolomeu Anania ș.a. Viziunea sa asupra patriei, a graiului și rânduiala existenței neamului au ca reper sentimentul religios.

Virgil Nistru Țigănuș

V

Alexe Mateevici în memoria urmașilor

Vlad Chiriac menționează⁸¹: „Cu cât se îndepărtează de la noi ziua când poetul Alexe Mateevici s-a înălțat în împărăția cerească, așezat fiind în vecii vecilor lângă preabunul Tată al nostru Dumnezeu, cu atât chipul și asemănarea dreptății, blândeții, curățeniei și milei sale luminează mai scilpitor. Iar poemele lui, care în anii de re-deșteptare națională (1907–1918) au electrizat masele moldovene după cetitul lor pe paginile revistelor vremii *Basarabia*, *Luminătorul*, *Cuvânt Moldovenesc*, astăzi răsună tot mai cucernic și tot mai darnic „în hram și acasă”, de dincoace și dincolo de Prut”.

Nichifor Crainic ni-l descrie astfel în *Icoanele Vremii*: „Pe părințele Alexe Mateevici l-am cunoscut la Iași, în vara lui 1917. Parcă-l văd și acuma – bărbat voinic, sănătos și rumen, fără plete încalcite ca la Sântagora, cu barbă apostolească redusă la cioc blond, vorbea răspicat o moldovenească peste care apăsa fără voia lui asprimea unui accent muscălesc, dar avea în cuvinte și în zâmbete o blândețe comunicativă, care te-mprietenea fără zăbavă” .

Ion Buzdugan, sub pseudonimul Nica Românaș, aflând despre moartea lui Mateevici, scrie o poezie cu denumirea „Poetului”:

*Când își lăsau podoaba ramii
Și corbi pluteau în largul țării,
Ne-ai povestit durerea Mamei,
Ce și-a jertfit feciorul țării.*

⁸¹ În: *Literatura și arta*, nr. 35 (3027), 28 august 2003, p. 5.

*Tu-n inimă-ai purtat durerea
Și jalea doinelor străbune,
Dar ne-aduceai cu mângâierea:
Veni-vor zărilor mai bune...*

Tudor Vianu îl caracteriza⁸² astfel pe poet: „Mateevici a devenit cunoscut mai întâi prin poemul *Limba noastră*, compoziție festivă, făcută anume pentru deschiderea cursurilor de învățători, la Chișinău, în 17 iunie 1917. Dar lirica lui Mateevici este mai vastă și interesantă prin mai multe aspecte ale ei”.

În acest context, Ovid Densusianu se exprimă⁸³ astfel: „*Limba Noastră* e o poezie care de acum înainte nu va trebui să lipsească din antologii, pe care ne-a adus-o revista *Școala moldovenească* din Chișinău... Poezia a fost compusă de poetul A. Mateevici, cu prilejul deschiderii cursurilor de învățători și e cea mai frumoasă poezie ce a fost închinată limbii noastre”.

Preotul basarabean Vasile Țepordei care a fost elev a lui Victor Mateevici la Seminarul Teologic din Chișinău și cunoștea bine toată familia lui Mateevici, afirma⁸⁴: „Toți care l-au cunoscut pe Alexe Mateevici îl caracterizau ca un om foarte discret, dar bun la suflet și prietenos. Avea o memorie și o inteligență fenomenale. Reținea aproape tot ce citea. În discuții contradictorii era neîntrecut. Colegii îl aveau ca pe un dicționar enciclopedic. Ca preot, avea vocație aleasă. Iubea foarte mult să officieze. Dispunea de un bariton frumos și impresionant. Era foarte moral. Deși avuse posibilitate să nu plece pe front, a renunțat, ripostând: *Trebuie să cunosc și cele amare ale vieții, nu numai pe cele bune, dulci, ușoare și frumoase*”.

Academicianul Ștefan Ciobanu își amintea după 20 de ani de la moartea poetului Alexe Mateevici: „Parcă și acuma sunt stăpânit de vedeniile pline de groază ce s-au pierdut în pânzele trecutului... Blestemul de veacuri, ce apasă asupra celor nedreptățiți, părea că se dezleagă... Și noi, câțiva visători, prinși de vârtejul revoluției, luptăm pentru făurirea unei vieți noi, pentru recâștigarea drepturilor

⁸² *Gândirea*, anul VI, nr. 3, aprilie 1926, p. 138.

⁸³ *Viața nouă*, anul XIII, nr. 1-10, martie-decembrie 1917, p. 109.

⁸⁴ Vasile Țepordei. *Alexe Mateevici*. Chișinău, „Tiparul moldovenesc”, 1937, p. 17.

încălcate de cotropitorii neamului nostru dintre Prut și Nistru. Eram puțini la număr. Și din acei puțini a fost ruptă *floarea cercului nostru restrâns* (sub. aut.) ...La o săptămână după ce l-am petrecut la mormânt pe Alecu Mateevici, bandele setoase de sânge i-au ucis mișelește pe alți înaintași – Simion Murafa, Andrei Hodorogea și preotul Dimitrie Baltaga din Costești... În sărăcia manifestărilor noastre naționale din Basarabia de sub ruși, în modestia mediocră a scriitorilor noștri de atunci, Alecu Mateevici se ridică, ca bisericuța din satul nostru răzășesc, deasupra tuturor. El este scriitorul nostru ce, pe de o parte, marchează epoca de tranziție, în viața sufletească a românilor basarabeni, a vremurilor prerevoluționare (din 1917), iar pe de altă parte, în el se îmbină latura idealistă a poeziei rusești cu cea națională românească, până la marele Mihai Eminescu⁸⁵.

Nadejda Neaga-Mateevici, mama poetului (în mijloc),
cu un grup de intelectuali lângă monument.
Printre ei: sculptorul A. Plămădeală (primul din stânga) și publicistul
V. Harea (rândul I, al doilea din stânga). Chișinău, octombrie 1926.

⁸⁵ V. Țepordei. *Alexe Mateevici* (prefață). Chișinău, „Tiparul moldovenesc”, 1937.

La începutul lui octombrie 1926, la Chișinău, a avut loc un eveniment istoric de mare importanță – inaugurarea în fața Catedralei, din centrul orașului, a monumentului în memoria martirilor: Alexe Mateevici, Simion Murafa și Andrei Hodorogea. Autorul monumentului și al basoreliefurilor – sculptorul Vereea-Ionescu.

Nadejda Neaga-Mateevici cu nepoțica Nina lângă monumentul celor trei martiri ai neamului: A. Mateevici, S. Murafa și A. Hodorogea. Chișinău, octombrie 1926. Monumentul a fost instalat în grădina Catedralei la 29.09.1923 și distrus în 1940

Mass-media de atunci scria⁸⁶: „Ieri, la ora 11, în prezența miniștrilor Constantinescu și Inculeț, a generalului Berthelot și a tuturor autorităților civile și militare, a avut loc inaugurarea monumentului instalat la 29.IX.1923 de un grup de basarabeni, în frunte cu Pan Halippa, în amintirea a trei martiri: preotul Mateevici, avocatul Murafa și inginerul Hodoroșea. Cel dintâi – mort în timpul războiului, ceilalți doi – asasinați de soldați bolșevici”. La dezvelirea stelei au asistat atât persoane oficiale, cât și mama și soția poetului, iar fiica lui – Nina – a recitat poezia-îmn „Limba noastră”.

Monumentul a fost executat din piatră, având reliefuri, vulturul, stema, inscripțiile și elementele decorative turnate în bronz. Ansamblul avea un pedestal cu 5 trepte, pe care era amplasat un panou vertical din piatră, unde erau încrustate reliefurile cu chipurile martirilor, însoțite de inscripțiile: **Simion Murafa** (24.05.1887–20.08.1917); părintele **Alexei Mateevici** (16.03.1888–13.08.1917); **Andrei Hodoroșea** (02.10.1878–20.08.1917). Reliefurile erau protejate de un vultur cu aripile larg deschise. Sub reliefuri erau plasate două ramuri: una de stejar și alta de laur, care încadrau stema României⁸⁷.

La finalul acestui eveniment, Pantelimon Halippa avea să spună⁸⁸ despre Alexe Mateevici: „Pentru aceste mărgăritare și pentru viața lui închinată neamului, i-am cioplit în bronz chipul său blând pe monumentul acesta, pentru ca și cei de azi, și urmașii noștri să nu-l dăm uitării, ci veșnic să-l avem în inimă și suflet”.

Ceva mai târziu, Virgiliu Z. Teodorescu adaugă⁸⁹: „În documentele de arhivă se păstrează un fragment al manuscrisului cuvântării președintelui Comitetului de inițiativă, Pan Halippa, rostită la solemnitatea dezvelirii acestui monument-simbol. Evocându-i biografia lui Mateevici, Halippa relevă rolul cărților și al publicațiilor editate de *Albina*. Acestea i-au evidențiat adevărata istorie a neamu-

⁸⁶ Ziarul *Presa*, nr. 188, din 3 octombrie 1923.

⁸⁷ Ioan Opreș. *Din istoria dramatică a Patrimoniului Cultural Național*. În: *Revista muzeelor*, anul XXX, nr. 1, 1993, p. 57.

⁸⁸ *Alexe Mateevici: Genealogii. Iconografie. Evocări*. Ediție întocmită și îngrijită de Vlad Chiriac. Chișinău, Ed. „Știința”, 2003, 108 p.

⁸⁹ Virgil Z. Teodorescu. *Alexei Mateevici – un martir al cauzei naționale*. În: *Destin Românesc*, 1997, nr. 3, p. 91-97.

lui, care se diferea de noțiunile impuse de școala oficială ce opera cu consecvență brutală pentru rusificarea românilor basarabeni. Citind și scriind românește, Alexe Mateevici a fost nemijlocit cu trăirea și simțirea neamului său, înregistrând datinile și obiceiurile moștenite de la înaintași și transmise ca sacru patrimoniu pentru generațiile secolului XX. Durerile neamului l-au făcut luptător, care prin armele folosite s-a constituit drept călăuză a tuturor celor în suferință. Cuvântul său a devenit repede cunoscut, revendicările sale fiind catalizatoare ale energiilor românești, mobilizându-le la acțiune pentru redobândirea drepturilor naționale. În cuvântarea sa, Pan Halippa a integrat în text poeziile lui Alexe Mateevici definitive pentru crezul poetului patriot și calitatea de bard al neamului său, precum se autodefinia: *Cântărețul basarabean*". Pan Halippa mai menționa: „Cu Al. Mateevici se stinse una din cele mai frumoase și mai temeinice nădejdi ale noastre – ale moldovenilor din Basarabia – pentru îmbogățirea literaturii românești cu opere și bucăți nepieritoare”.

Tot în acea zi, o mare parte din delegații sosiți cu ocazia dezvelirii monumentului au vizitat mormântul poetului.

În anul 1940, odată cu ocuparea Chișinăului de armata roșie, basoreliefurile din bronz au fost demontate și transportate în România, iar în perioada sovietică, și monumentul din piatră al martirilor, a fost distrus nemilos de parcă ei ar fi fost omorâți încă o dată⁹⁰.

Cercetătorii operei lui Alexe Mateevici arată⁹¹ că în perioada postbelică starea de spirit din republică și metodologia marxist-leninistă s-au răsfânt negativ asupra primelor cercetări despre poet și moștenirea lui literară. Câțiva istorici cu autoritate pe atunci, neclintiți de pozițiile lor dogmatice de clasă, vedeau în persoana lui Mateevici doar *un preot militar*, reprezentant tipic al uneia dintre cele mai reacționare pături sociale... Într-un limbaj politizat la maximum și stereotip, poetului i s-a imputat mărginirea de clasă, faptul de a se fi găsit *departe de socialismul științific*... Iar opera poetică a bardului era apreciată ca *un izvor documentar* pentru cunoașterea *istoriei contrașicilor capitaliste*. (subl. aut).

⁹⁰ Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*, Chișinău, Ed. „Universitas”, 1993, p. 87.

⁹¹ Alexei Mateevici. *Opere*. Vol. I, p.7-8.

Un grup de scriitori și oameni de cultură la mormântul lui Alexe Mateevici (26 octombrie 1926).
În prim-plan (de la stânga la dreapta): Nadejda Neaga-Mateevici, mama poetului, Octavian Goga,
prof. Onisifor Ghibu, Mihail Sadoveanu.

Doar în 1954 a apărut prima ediție de scrieri alese ale poetului, alcătuite de Haralabie Corbu⁹², care a constituit atât o revelație pentru cititor, cât și un responsabil act de cultură... Ca urmare opera lui Alexe Mateevici a fost introdusă pentru studiere în programele școlare și universitare. Ceva mai târziu (1958), lui Mateevici i s-au consacrat capitole aparte în istoria literaturii moldovenești și în edițiile succesive ale manualelor. Din acest moment, moștenirea literară a poetului a devenit obiect de cercetare și analiză permanentă pentru criticii și istoricii literari, folcloriști, lingviști și filosofi⁹³.

E. Levit și S. Pânzaru, peste 77 de ani de la moartea poetului, parcă altfel vorbesc despre Mateevici, considerându-l ca pe cel mai de văză reprezentant al culturii spirituale basarabene din epoca sa, poet, cărturar și profet al poporului căruia i-a aparținut cu trup și suflet. De aceea, sfârșitul prematur al oamenilor excepționali iscă, firește, un sentiment de adânc regret, ce rezultă din conștiința unei pierderi enorme și irecuperabile. Creator exclusiv de talentat, original și polyvalent, Alexei Mateevici a avut parte de un destin literar neîmplinit... El a fost deschis și generos, a îmbrățișat idealurile umanitariste, a fost un adept înflăcărat al echitabilelor idei democratice, al statului de drept și s-a manifestat ca exponent de frunte al conștiinței naționale, luptător aprig pentru drepturile poporului său împilat și înjosit, pentru viitorul lui luminos...

Opera lui Mateevici a fost nutrită de solul basarabean, generată de acel mediu specific ce s-a format în spațiul dintre Nistru și Prut la întretăierea a două culturi – română și rusă. Ea a reflectat epoca tumultuoasă de la începutul secolului al XX-lea, marile mișcări sociale și naționale, frământările și căutările generației de atunci... Lucrul acesta ni-l sugerează pregnant și poetul Dumitru Matcovschi în semnificativele versuri dedicate vestitului său pământean⁹⁴.

⁹² Haralabie Corbu. *Dicționar enciclopedic. A. Mateevici*. În: *Limba și literatura moldovenească*, 1988, nr. 4, p. 11.

⁹³ Alexei Mateevici. *Opere*. Vol. I, p. 8-9.

⁹⁴ Efim Levit, Sava Pânzaru. *Alexei Mateevici. Caiete de cultură XXII*. În: *Viața Satului*, 26 martie 1994, p. 2.

Ion Nuță de asemenea menționează⁹⁵ că Alexe Mateevici a fost un reprezentant de seamă al liricii moldovenești, cu precădere fiind un poet care a cântat doar suferințele și aspirațiile poporului asuprit. Autorul amintește că primul care s-a aplecat cu dăruire și pricepere asupra operei poetului a fost Petre Haneș, care, beneficiind de ajutorul familiei, în primul rând de sugestiile fratelui său, Victor Mateevici, publică în 1926, la București, prima ediție a poeziilor originale ale poetului.

Cu o altă ocazie, Ion Nuță, istoric literar din Iași, mărturisea: „Mateevici este poetul Hristos al Basarabiei – răstignit, îngropat, înviat și revenit pe pământul plin de bălării, ca să sădească flori curate. Este Dumnezeuul rătăcitor peste oameni, de nimeni știut, pierdutul regăsit de un neam, cavalerul stelelor risipite, căutătorul de îngeri, pâlmașul astrelor depărtate, plugarul câmpului ars, robul viselor frumoase și strălucitoare, omul care a sperat și a crezut într-o liniște sfântă, într-un ideal imaculat... Mateevici, prin Dumnezeu, este o parte din poezia neamului românesc. El s-a născut ca poet. I-a iubit pe țărani, pe toți pălămarii mâinilor și minților, a scris pentru toate idealurile lor. Iubirea de neam l-a făcut creator de geniu. Dragostea pentru toți oropsiții vremii i-a dat strălucire condeiului miraculos. Un *geniu* întru necuprins... Un *astru* între spini... Un *latin* care, prin scris, cu demnitate, a luptat pentru drepturile chinuților din Basarabia, pe care n-a reușit însă s-o vadă împlinită⁹⁶...”

Viața marelui poet basarabean Alexe Mateevici, preot și patriot înflăcărat, și astăzi prezintă un exemplu de slujire poporului din care făcea parte și pe care l-a iubit nemărginit. Moștenirea literară a poetului capătă o atenție mai vădită, fiind analizată multidimensional pe parcursul unui secol, ce indică despre măreția acestei personalități notorii. Dintre cei pasionați, care au purces la studierea tezaurului literar al lui Alexe Mateevici, fac parte critici literari, istorici și alți susținători ai talentatului poet. Cei care au scris despre activitatea poetului în primele decenii după moartea lui au fost Va-

⁹⁵ Ion Nuță. În: *Viața Satului*, 26 martie 1994, p. 3.

⁹⁶ Alexei Mateevici. *Un vis dorit*. (Sub redacția lui Ion Găină). Buzău, Ed. „EditGraph”, 2013, p. 6-7.

sile Țepordei, Ion Nica, Romulus Cioflec, Ovidiu Vuia ș.a. Ceva mai târziu, în studierea moștenirii literare a lui Mateevici s-au inclus mai mulți autori basarabeni. Dintre aceștia merită evidențiați: Mihai Cimpoi, Iurie Colesnic, Nicolae Dabija, Valeriu Matei, Nicolae Mățaș, Ion Melniciuc, Grigore Vieru, Ion Găină, Ion Nuță, Efim Levit, Sava Pânzaru, Vlad Chiriac și mulți alții. Majoritatea dintre aceștia au studiat laturile activității literare și anumite date biografice. Totodată, mai puțin sunt elucidate aspectele sănătății și cauza nemijlocită a morții poetului. Personal, am întreprins modeste încercări de acest gen în următorii anii (1997, 2011, 2013)⁹⁷.

Academicianul Haralambie Corbu avea să mai scrie⁹⁸: „Popularitatea lui Alexe Mateevici a început, de fapt, după trecerea lui în lumea celor drepți. Până la moarte, scriitorul era cunoscut doar într-un cerc relativ restrâns al unor intelectuali de suflet (de la ziarul *Basarabia* și revista *Luminătorul*) și al unui cititor extrem de redus ca număr dintr-o Basarabie 90% analfabetă... Adevărata cunoaștere a vieții și operei lui Mateevici, ca și a întregii istorii spirituale a ținutului dintre Prut și Nistru de la 1812 încoace, s-a înregistrat după 1918, când intelectualitatea locală și din țară desfășoară – timp de două decenii și mai bine – o intensă activitate de valorificare a tot ceea ce ținea de mișcarea de idei și manifestările de suflet, atâtea câte au fost, în spațiul pruto-nistrean. După 1945, numele lui Alexe Mateevici a fost omis din istoria literaturii în RSSM, și până în anul 1989 – în România”.

Spre sfârșitul secolului XX, alt mare scriitor basarabean, Iurie Colesnic, foarte expresiv avea să scrie: „Am avut norocul, alături de Petru Cărare și Ion Ungureanu, să fiu pământeanul lui Alexe Mateevici, autorul cuvintelor imnului *Limba noastră*. Casa părintească a scriitorului se află în centrul satului Căinari. În anii copilăriei mele, în acest lăcaș era școala, aici am învățat până în clasa a

⁹⁷ Gheorghe Baciuc: *Istoricul medicinei legale în Republica Moldova*. Chișinău, 1997; *Orașul Bălți și oamenii lui*. Chișinău, 2011, p. 31; *De ce au fost ascunse adevăratele circumstanțe ale morții lui Alexe Mateevici*. În: *Literatura și arta*, din 13 martie 2013.

⁹⁸ Haralambie Corbu. *Alexei Mateevici în fața posterității*. *Moldova literară*, nr. 135 (1909) din 13 august 1997, p. 1-2.

treia. Mi-aduc aminte că această casă era străjuită de niște ulmi bătrâni. Azi copacii nu mai sunt și mă întreb: unde au dispărut? În martie 1968, în acest lăcaș s-a deschis Muzeul „A. Mateevici”. Ce sărbătoare a fost atunci la Căinari! După aceea, au mai avut loc întâlniri dedicate poetului, în cadrul cărora, mi-aduc aminte, i-am văzut pentru prima dată pe scriitorii Petru Zadnipru, Pavel Boțu, Petrea Cruceniuc, Vladimir Beșleagă, Lev Barschi, Anatol Ciocanu. La acei ani, la noi veneau mulți oameni de cultură din republică... Din anul 1992, școala din Căinari nu mai poartă numele lui Mateevici. N-am auzit și nu știu dacă vreun ansamblu coral cântă astăzi în acest local *Limba noastră*⁹⁹.

Regretatul savant și poet moldovean, Ion Vatamanu, în renumita sa poezie, *Pe vechi și pe nou*, scria astfel despre Alexe Mateevici:

<i>E poetu-n două baștini,</i>	<i>A murit pe nou în august,</i>
<i>Ba Căinari, ba Dumbrăveni,</i>	<i>S-a născut pe vechi în mart,</i>
<i>Ba că-l știm, ba nu-l cunoaștem,</i>	<i>La-ngropare-au fost mai mulți,</i>
<i>Ba șoptim, din moldoveni,</i>	<i>Mai puțini la dezgropat.</i>
<i>Ba-i al nostru, ba-i străin,</i>	<i>Îngropau cu el și-o limbă</i>
<i>Ba-i un popă, ba poet,</i>	<i>Ce-a-nviat ca un erou.</i>
<i>Ce-i devreme-n mintea lumii</i>	<i>Noi am plâns de-ajuns pe vechi,</i>
<i>Este-n noi întârziat.</i>	<i>Să mai plângem și pe nou.</i>

Este îmbucurător faptul că la începutul secolului XXI, o echipă de entuziaști tineri încearcă insistent să organizeze restaurarea monumentului de mare valoare istorică, înălțat în memoria celor trei martiri ai neamului – A. Mateevici, S. Murafa, A. Hodorogea.

Nu se poate pune în discuție că reactualizarea tezaurului scriitoricesc al lui Alexe Mateevici este bine-venită, întrucât creația lui în timpul vieții sale era foarte puțin cunoscută. El merită să fie considerat cel mai mare basarabean, care, la începutul sec. XX, a descris suferințele și aspirațiile oamenilor asupriți și chinuți de secole.

În viziunea lui Mihai Cimpoi, „mișcarea de renaștere națională din Moldova de est l-a reactualizat pe Alexe Mateevici, l-a valorifi-

⁹⁹ Iurie Colesnic. *Basarabia necunoscută*. Chișinău, Ed. „Universitas”, 1993, p. 240.

cat în ansamblu (căci poeziile sale religioase erau interzise) și i-a înălțat o statuie de apostol al neamului. El a devenit, în fond, cel de-al doilea poet național, după Eminescu, iar *Limba noastră* s-a impus ca un al doilea imn de stat, alături de *Deșteaptă-te, române* a lui Andrei Mureșanu... Poetul basarabean valorifică toposul luminii cerești și acela al răsăririi stelei ce vestește marea minune în cheia folclorului de inspirație religioasă... Așa cum terapia persoanei (vindecarea socială și ispășirea păcatelor) este completată de terapia socială (înfrângerea răului), restabilirea raporturilor armonioase între oameni (scoaterea demonilor), Mateevici se gândește, ca și iudeii altădată, nu numai la un mântuitor religios, ci și la un erou național¹⁰⁰”.

Ion Buzași mărturisește¹⁰¹: „Sunt convins că nu există români, mai mult sau mai puțin școliți, care să nu cunoască, să nu recite sau să nu intoneze 2-3 strofe din *Limba noastră* a lui Alexei Mateevici sau din *Răsunetul* a lui Andrei Mureșanu, poetul revoluției transilvănene din 1848, al deșteptării și demnității noastre naționale, printr-o poezie care a devenit imn național... Alexei Mateevici este poetul limbii materne. Și, în această ipostază, e neîntrecut. Nu sunt puține odele închinat limbii române, dar nici una nu poate concura cu *Limba Noastră* de A. Mateevici... Această credință în bogăția limbii române descinde parcă dintr-un manuscris eminescian: „...Acasă la dânsa, limba românească este o bună gospodină și are multe de toate”. Iar ideea unei sărbători... povestește Nichita Stănescu: „A vorbi despre limba în care gândești, a gândi – gândire nu se poate face decât numai într-o limbă – în cazul nostru a vorbi despre limba română e ca o duminică...”

Pe parcursul anilor, despre viața și opera lui Alexei Mateevici au scris mai mulți cercetători. Printre aceștia se numără și profesorul de liceu Nicolae Spinei din Pitești, România, care a lăsat un vast manuscris cu denumirea „Poetul Alexei Mateevici”. În 1966, o copie a acestei lucrări inedite i-a fost oferită fratelui poetului, Victor

¹⁰⁰ Mihai Cimpoi. *Alexei (Alexe) Mateevici, homo christianus*. În: „Viața Satului”, *Caiete de cultură*, 26 martie 1994.

¹⁰¹ Ion Buzași. *Andrei Mureșanu și Alexei Mateevici*. În: „Viața Satului”. *Caiete de cultură*. 26 martie 1994, p. 4.

Mateevici, care face unele însemnări referitoare la condițiile socio-culturale și politice ale timpului respectiv... În manuscris se evidențiază următoarele: „La Mateevicii noștri, tatăl și fiul, nu se pune deci problema reprofilării lor naționale, ci explicarea devotamentului lor social și național, atât de vibrant în lirismul fiului din poeziile *Eu cânt, Pietre vechi, Țara și Limba noastră*... Numai Ureche și Costin, Neculce și Sadoveanu, Eminescu cu *Doina* și Mateevici cu *Pietre vechi* au prins chipul trecutului nostru istoric, care este lung cât o epopă și jalnic cât o tragedie antică... Pentru finalul poeziei, poetul găsea o datorie mai vrednică: pomenirea părinților neamului – *latinii*, după care, cu învoirea istoriei universale, și nu a celei naționale, au trecut alți și alți peregrini. Mateevici rămâne un maestru, tot atât de apreciat ca și Eminescu, al clasicismului poporan. Încă o dată ne apare decalajul istoric și valoric dintre cultura Basarabiei și a celorlalte ținuturi românești... Scrise aproape de capătul punctelor cardinale ale neamului, cele trei poezii și altele ca ele n-au fost închinare *regășenilor, basarabenilor sau ardelenilor* (subl. aut.). Oriunde au fost poeții, ei au scris pentru întregul neam¹⁰²”.

Cu ocazia a 50 de ani de la moartea poetului, în august 1967, Victor Mateevici a organizat un parastas de pomenire la biserica Sf. Spiridon din București, la care au fost invitați toți basarabienii de vază, în frunte cu Pan Halippa. Masa de pomenire s-a făcut în casa soției poetului. Cu ocazia parastasului, Victor Mateevici a repetat regretul că Petre V. Haneș n-a făcut rectificarea respectivă referitoare la moartea poetului (în privința mărturiilor lui Gheorghe Tofan) în via lui Hodoroagea din preajma Chișinăului¹⁰³.

În premieră, informații concrete referitoare la ascunderea adevărului în operele lui Alexe Mateevici sunt descrise de către filologul Efim Levit în câteva articole cu denumirea *Moravuri ale vieții literare în contextul libertății cuvântului*, publicate în ziarul „Moldova literară” (1996–1997). În aceste publicații, autorul parcă ar recu-

¹⁰² Vlad Chiriac. *Mateevici în lumina unui manuscris inedit*. În: *Literatura și arta*, nr. 23 (2807) din 10 iunie 1999.

¹⁰³ Vasile Țepordei. *Despre moartea poetului*. În: *Literatura și arta*, nr. 13 din 30 martie 1995, p. 4-5.

noaște lacunele timpurilor: „În genere, capodopera lui Mateevici a avut parte de un destin nefast. Dacă în RSSM era omisă strofa a 5-a, în care se amintește *Nistrul lin, ce-n valuri pierde / Al luceferilor sfetnici...* Și așa ceva s-a practicat nu numai sub regimul comunist, ci, surprinzător, și în perioada interbelică. Nu rareori, poezia *Limba noastră* era prescurtată. Cu precădere se renunța la ultimele patru strofe, care începeau cu apelul: *Înviați-vă dar graiul / Ruginit de multă vreme*, deoarece semnificația lor, fapt evident, nu corespundea situației lingvistice reale din celelalte provincii românești...” Efim Levit arată că schimonosiri de acest gen se regăsesc în mai multe ediții¹⁰⁴, în primul rând, în poeziile *Basarabenilor*, *Țara* etc.

În anul 1988, în satul Zaim, raionul Căușeni, a fost deschisă Casa-muzeu „Alexei Mateevici”, animatorii căreia au fost Ion și Maia Găină, Mihai Vieru, Nina Tocan, Teodosie Berghi, Ilie Gluh ș.a. La inaugurarea instituției, Nina Tocan, directorul Școlii „Alexei Mateevici” din localitate, avea să spună: „Ne dorim ca Centrul ce a fost deschis să devină un loc unde își vor da întâlnire oamenii de cultură și artă din sudul Basarabiei și din întreg spațiul românesc. Ne-am dorit foarte mult să deschidem această instituție în sediul istoric al școlii primare în care au învățat mari personalități: Alexe Mateevici, Vasile Cijevschi, Petru Cărare, Ion Ungureanu ș.a.¹⁰⁵”.

Îndată după destrămarea URSS și obținerea suveranității de către Republica Moldova, în satul Zaim, în casa în care a locuit familia lui Mihail Mateevici a fost inaugurat muzeul „Alexe Mateevici” cu instalarea statuii poetului. La sfințirea statuii (autor—Mihai Ecobici), care a avut loc la 28 august 1990, au participat Î.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei; Î.P.S. Vladimir, Arhie-

¹⁰⁴ *Gazeta poporului*, nr. 61, 30/17 septembrie 1919; *Banatul românesc*, nr. 48-49 din 25 decembrie 1924; *Carte de citire* pentru clasa a V-a primară; *Cultura românească*, 1928-1929, p. 26; *Țara noastră* din 28 august 1921; *Cugetul românesc*, nr. 8-9, 1922; *Amicul copiilor*, nr. 15, 1924; *Adevărul literar și artistic*, nr. 73 din 29 august 1937. Vezi: Alexei Mateevici. *Opere. Vol. I*. Chișinău, 1923, p. 489-490.

¹⁰⁵ Rodica Borzin. *O nouă instituție de rezonanță națională*. În: *Literatura și arta*, nr. 50 (2938), 13 decembrie 2001.

piscopul Chișinăului și al Moldovei; Ion Ungureanu, ministrul Culturii și Cultelor din RM.

Dezvelirea și sfințirea statuii lui Alexe Mateevici
din curtea Casei-muzeu de la Zaim.

În prim-plan: Ion Ungureanu, ministrul Culturii și Cultelor al Republicii
Moldova; ÎPS Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei;
ÎPS Vladimir, Arhiepiscopul Chișinăului și al Moldovei. 28 august 1990.

În cadrul acelei solemnități, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, pe atunci, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Daniel, avea să mărturisească: „Profund mișcat de locurile sfinte ale Limbii române, plămădită din credință și suferință, iubire de glie și speranță, am trăit clipe de comuniune sfântă cu preotul, marele poet basarabean Alexe Mateevici, căruia i s-a ridicat și sfințit un monument, pentru a-l cinsti ca apostol al Limbii românești și ca pildă de urmat pentru generațiile prezente și viitoare”.

Numai în primii 10 ani de la fondare, la Casa-muzeu din satul Zaim au fost filmate două documentare despre viața și activitatea preotului-poet Alexe Mateevici (regizori – Alecu Deleu și Vlad Plămădeală). Actualmente, în permanență este vizitată de mai multe delegații din țară și de peste hotarele ei. Datorită sânguinței întregii comunități din regiune, Casa-muzeu „Alexe Mateevici” din Zaim este vizitată tot de mai mulți admiratori¹⁰⁶.

Casa-muzeu „Alexe Mateevici”
25 de ani de la fondare
s. Zaim, r-nul Căușeni

Cu ocazia Zilelor Naționale Mateevici (rugă către poet), ediția a XV-a (2007), pe scena Colegiului Pedagogic „A. Mateevici” din Chișinău a avut loc un impresionant spectacol – *Binecuvântarea* (text și regie – Ion Găină, scenografie – Natalia Gheorghită). Spectacolul a fost montat de Teatrul-cenaclu „Catedrala de Cuvinte” de la Liceul de Limbi Moderne și Management din Chișinău.

În ianuarie 2011, Casa-muzeu „Alexe Mateevici” din Zaim a prezentat în sediul Parlamentului European de la Bruxelles o amplă

¹⁰⁶ Ion Găină. *Binecuvântați am fost de el cu toții...* În: *Destin Românesc*, 1999, nr. 4, p. 4-5.

expoziție cu genericul: „Alexe Mateevici – poet-erou al Basarabiei (Republica Moldova)”. În discursul său la deschiderea expoziției, directorul Casei-muzeu, scriitorul Ion Găină, a afirmat în fața parlamentarilor europeni: *Prin deschiderea sa către limbi, filozofie, cercetare, Alexe Mateevici este și astăzi un activ participant la dialogul valoric european, „un erou al culturii”, model de consacrare totală în numele cauzei drepte a neamului său...* Casa în care a locuit familia Mateevici (1903–1907) în satul Zaim, Căușeni, actualmente include 6 săli, unde se păstrează unicele piese ce au aparținut cândva membrilor familiei. În acest local, în fiecare an se vernisează expoziția muzeului memorial al poetului.

Ion Găină, directorul Casei-muzeu „Alexei Mateevici din Zaim”, autorul expoziției de la Bruxelles, în timpul discursului.

În martie 2013, la aniversarea a 125-a de la nașterea poetului și împlinirii a 25 de ani de la fondarea Casei-muzeu „Alexe Mateevici” din Zaim, satul copilăriei poetului, muzeul a devenit epicentrul evenimentelor spirituale, concomitent și sărbătoare creștină... Ion Găină sublinia, în acest context, că noțiunea *Spațiu Spiritual*

Mateevici actualmente s-a extins și asupra întregului ținut al Căușenilor... Cu ocazia acestui eveniment la Buzău s-a editat o carte, – drept dovadă că marele poet basarabean nu este dat uitării¹⁰⁷.

Un grup de intelectuali, reprezentanți ai administrației publice locale și oaspeți din România lângă bustul lui Alexe Mateevici din fața liceului care îi poartă numele, după dezvelirea și sfințirea lui. Căușeni, 31 august 2000.

Vasile Romanciuc sublinia că *Limba noastră* e o poezie pe care a visat-o și M. Eminescu, pe care el n-a reușit s-o scrie. În acest context, Ion Găină subliniază: „Deloc întâmplătoare ni se pare venirea pe lume a lui Alexe Mateevici în 1888 și trecerea la domnul a lui Mihai Eminescu în 1889. Le-a fost dat să respire împreună aerul

¹⁰⁷ *Alexe Mateevici. Un vis dorit.* Îngrijită și redactată de Ion Găină. Buzău, Ed. „EditGraph”, 2013, p. 3-4.

Patriei un an de zile. Dacă Eminescu trece în nemurire la 15 iunie 1889, Mateevici comunică transcendentă cu înaintașul său în alt iunie, în ziua când definitivează poemul *Limba noastră*, pentru ca a doua zi, la 18 iunie 1917, să-l cunoască și profesorii care erau chemați la cursurile de limbă și literatură română la Chișinău... Mateevici, ca și Eminescu, e făuritor de limbă, iar limba datu-ni-s-a de Cel de Sus... O altă aparentă coincidență e traducerea (1997) în limba română a *Acatistului către Prea Sfântul și de Viață Făcătorul Duh, Dumnezeuul nostru*...

Istoricii literari zic¹⁰⁸: *Limba noastră* n-ar fi atins gradul ei excepțional de perfecțiune, dacă, odată cu transferarea lui Mateevici pe frontul de la Mărășești, el n-ar fi intrat în contact nemijlocit cu literatura română și cu reprezentanții ei de seamă de atunci: N. Iorga, N. Crainic ș.a.

Numele lui Alexe Mateevici îl poartă mai multe străzi și școli din localitățile Republicii Moldova.

¹⁰⁸ Ibidem, p. 8-10.

Știința și adevărul dintotdeauna s-au bazat pe probe certe și convingătoare, dar nu pe insinuări sau vorbe stradale, indiferent de cine sunt spuse.

Gheorghe Baci

Problele medico-legale prezintă o sinteză dintre cele obținute prin percepere directă și cele obținute prin raționamente, pentru că examinarea consecințelor unei violențe permite reprezentări ca și deducții etiologice sau patogenice, plecând de la constatări directe. Numai proba medico-legală este susceptibilă de o evaluare științifică.

Gheorghe Scripcaru

VI

Concluzii medico-legale

1. Care sunt circumstanțele îmbolnăvirii lui Alexe Mateevici în vara anului 1917?

Informațiile referitoare la circumstanțele îmbolnăvirii poetului sunt extrem de controversate, adesea incredibil prezentate. În scrisoarea sa din 16 iulie 1917 către soția Teodosia, poetul nu pomeneste vreo abatere de sănătate. Mulți biografi scriu că Mateevici se îmbolnăvește de tifos (inițial nu se arată de care formă) pe frontul de la Mărășești, este adus cu trenul de răniți și bolnavi la Chișinău. Soția sa Teodosia, în jurnalul său personal, datat cu 25 iulie 1917, arată: „Alioșa a sosit, pe neașteptate, de pe front (nu se arată data), fiindcă s-a îmbolnăvit de *gripă* și este internat în spital” (nu se arată în care spital și nici ziua).

Ziarul „Cuvânt Moldovenesc” publică vestea (versiunea) transmisă prin telefon de Iulia Bujoreanu, studentă în anul IV la Facultatea de Medicină din Iași, nepoata lui Ion Pelivan, precum că: „Poetul bolnav a fost internat în spital la 12 august... A doua zi, la orele de vizită a bolnavilor, Pan Halippa a încercat să-l vadă pe bolnavul Mateevici, dar nu i s-a permis să intre în salon”. Aceeași sursă de

informație transmite știrea că poetul a încetat din viață, dar nu concretizează când și unde.

2. Care a fost diagnosticul și evoluarea bolii la poet în spitalul orășenesc din Chișinău?

Din mărturisirea soției Teodosia aflăm că *gripa*, de care era bolnav Alexe, sosit de pe front, nu s-a confirmat, stabilindu-se diagnosticul de *tifos exantematic*, forma ușoară. La 28 iulie: „boala își urmează cursul normal”, iar a doua zi (29.VII) ea spune: „Nu știu de ce, medicul nu poate stabili diagnosticul, analizele sângelui și urinei nu confirmă prezența bacililor de tifos, dar temperatura crește mereu”... După părerea soției, la acea perioadă, starea sănătății n-ar trebui să provoace tristețe inconsolabilă... În ziua de 2 august poetului i s-a făcut mai rău, tot timpul inima îi era întreținută prin pulverizare cu diverse mirodenii medicamentoase; deja mai mult se vorbește despre *febra tifoidă*. La 12 august soția arată: „S-a convocat un consiliu medical, dar diagnosticul bolii de asemenea nu e stabilit”. Alte informații asupra diagnosticului bolii lui Mateevici nu au fost obținute nici din sursele verbale, nici din cele scrise, care s-ar fi depistat în documentele medicale respective.

3. Prin care documente medicale oficiale se confirmă diagnosticul și evoluarea bolii la Mateevici?

În Arhiva Națională de Stat a RM lipsesc documentele medicale (fișa de observație a bolnavului din staționar) sau de altă natură, care ar confirma atât diagnosticul, cât și evoluarea clinică a bolii. E greu de presupus dacă ele au existat vreodată. Nu s-a izbutit de stabilit nici locul aflării documentelor medicale ale arhivei Spitalului Orășenesc din Chișinău din acea perioadă.

4. Dacă admitem prezența unei boli contagioase, apoi, conform regulamentului, în care spital trebuia internat Mateevici?

Informațiile referitoare la locul spitalizării bolnavului Mateevici de asemenea sunt contradictorii. În cazul bolii contagioase, cum este febra tifoidă sau tifosul exantematic, bolnavii **obligatoriu** trebuie internați în spitalele specializate (sau în secțiile respective), pentru a fi izolați și a se exclude posibilitățile de răspândire a agen-

tului infecțios. Totuși, Mateevici, dacă a și fost spitalizat, apoi cu siguranță că s-a aflat în Spitalul Orășenesc din Chișinău, pe teritoriul căruia se afla Biserica „Sf. Nicolae”, de unde poetul a și fost petrecut pe ultimul drum. Din care motiv bolnavul nu s-a aflat la tratament în Spitalul de Boli Infecțioase a lui Toma Ciorba e greu de spus! Nici argumente concrete, nici informații în această privință nu s-au depistat.

5. Dacă funcționa vreun laborator de bacteriologie în spitalele din Chișinău la acea perioadă?

Către anul 1917 un laborator de bacteriologie funcționa în Spitalul de Boli Infecțioase al lui Toma Ciorbă. Astfel de cercetări se efectuau de către doctorul M. Eghiazarov. De menționat: febra tifoidă este provocată de *Salmonella typhi*, descoperită în 1888, iar în 1896 a fost propusă reacția Widal pentru identificarea bacilului, transmis de la om la om pe cale fecal-orală. Provocatorul tifosului exantematic (*Rickettsia*) a fost descoperit în 1916, fiind transmisă de la om la om prin intermediul păduchelului uman. Doar în zilnicul soției Teodosia se arată în mod fugitiv că bacili de tifos nu s-au depistat, dar în care spital și ziua efectuării analizei nu se concretizează. Alte informații în această privință lipsesc și până în prezent.

6. În ce măsură tabloul clinic al bolii, descris de către Teodosia, se aseamănă cu cel al febrei tifoide și al tifosului exantematic, descrise în literatura medicală de specialitate?

Doar starea de febra, înregistrată la bolnavul Mateevici, putea fi comună pentru toate tablourile clinice, celelalte manifestări au mai puține asemănări. În manualele de boli infecțioase se arată: în cazul febrei tifoide, comparativ cu tifosul exantematic, se dezvoltă evidente dereglări digestive (diaree abundentă etc.), stare de intoxicație generală pronunțată (stare tifică), cefalee chinuitoare și altele. Astfel de concretizări nu sunt documentate și nici specificate de către soția Teodosia.

7. Cât de liber se permitea vizitarea bolnavului Mateevici, dacă admitem contaminarea lui de o boală infecțioasă?

La acel timp, medicii din Chișinău aveau suficiente cunoștințe referitoare la transmiterea multor boli infecțioase și la modul de tratament. De aceea, vizitele bolnavilor în spitalele (secțiile) de boli contagioase erau reglementate și strict interzise. Există și informația lui Victor Mateevici, care îi aducea de mâncare fratelui său, fără să intre la el în salon. Și lui Pan Halippa i s-a interzis categoric să-l viziteze pe bolnavul Mateevici. În baza celor relatate, în general, este greu să credem în veridicitatea celor descrise în jurnalul soției Teodosia referitoare la circumstanțele îmbolnăvirii și morții poetului, aflarea ei și a mamei la patul bolnavului, precum și la alte informații.

8. Care boli sau procese patologice au provocat moartea lui Mateevici?

Referitor la boala și moartea poetului, publicațiile la temă au pus în evidență următoarele versiuni:

- nu se cunoaște nimic (ESM, 1974);
- boală grea (*Literatura și arta Moldovei*, 1986);
- gripă (Teodosia Novițchi, soția);
- nu a murit în spital (Ovidiu Vuia);
- febra tifoidă (Ion Nița, Efim Levit, Sava Pânzaru, Victor Mateevici, Virgil Z. Teodorescu);
- tifos exantematic (Nicolae Iorga etc.);
- împușcat (Gh. Tofan, Ion Nistor).

Nici una din versiunile menționate nu a fost suficient argumentată sau confirmată prin *probe medicale veridice*. Din acest motiv este imposibil de stabilit cu certitudine în urma căror maladii, intoxicații acute sau a leziunilor mecanice s-a instalat moartea lui Alexe Mateevici.

9. La ce dată și cine a confirmat decesul lui Mateevici?

Sunt înregistrate următoarele informații referitoare la data și cauza morții:

- 13 august 1917 numită de majoritatea biografilor, fiecare repetând-o din spusele altora;
- 26 august (stil nou) 1917 (*Enciclopedia de artă a Moldovei*, 1986);

- data morții este ascunsă (O. Vuia);
- la 20 august 1917 ziarul *Cuvânt moldovenesc* publică informația despre moartea lui Mateevici care ar fi survenit la 13 august 1917;

Se mai menționează:

- cauza morții nu este confirmată prin date medicale (fișa medicală a bolnavului de staționar și alte acte documentate lipsesc);
- autopsia cadavrului nu s-a efectuat;
- inscripția din facsimilul înregistrării decesului în cartea de acte a Bisericii „Sf. Nicolae” nu însuflă încredere;
- nu se cunosc detalii privind procesul funerar și persoanele prezente la ceremonie care ar mărturisiri ziua înmormântării.

10. Care este locul morții lui Mateevici?

- Spitalul Orășenesc (de zemstvă) din Chișinău, indicat de majoritatea biografilor (Vasile Țepordei, Victor Mateevici, soția Teodosia, Ion Nița, Efim Levit, Sava Pânzaru ș.a.).
- Spitalul de Boli Infecțioase condus de doctorul Toma Ciorbă (Vlad Chiriac ș.a.).
- Pe front sau în spitalul din Tecuci (ziarul *Literatura Română*, 1979).
- Locul morții rămâne necunoscut (O. Vuia).

11. Cum a decurs moartea lui Mateevici?

Procesul morții (agonia) poetului, practic, rămâne necunoscut sau fabulos descris. Soția Teodosia mărturisea: „În ultima noapte, Alioșa a dormit bine, eu am stat de veghe în spital, iar în dimineața de 13.VIII au început frisoanele convulsive și la orele 15:00 a închis ochii... În clipa aceea eu eram acasă, iar mama la spital. Ea a ieșit pe o clipă, pe sală, când Alioșa și-a dat duhul. A fost lucid până în ultima clipă, a mâncat, a băut un strop de vin și... a murit. Alte aspecte ale morții lui Mateevici nu sunt descrise.

Toate acestea informații par a fi ireale și nu pot servi drept probe suficiente pentru a stabili procesul și cauza morții poetului, rămânând un mare semn de întrebare și problemă discutabilă.

12. *Cum de explicat contrazicerile dintre mărturiile soției și ale mamei poetului referitoare la boala și moartea poetului?*

Neconcordanța dintre informațiile depuse de soția și mama poetului poate avea mai multe conotații:

- nu le aparțin lor;
- au fost interpretate eronat sau neprofesional de biografi;
- ignorate din cauza micilor neînțelegeri dintre soacră și noră;
- au fost inventate post-mortem;
- mușamalizate pentru a ascunde de societate anumite aspecte de ordin politic sau de altă natură.

13. *Care a fost cauza nemijlocită a morții lui Mateevici, ce reiese din diagnosticul stabilit?*

De obicei, cauza morții presupune și boala diagnosticată de către medici. În lipsa documentelor medicale (fișa de observație a bolnavului de staționar etc.), în care se specifică diagnosticul bolii și evoluarea clinică a ei, este imposibil de argumentat obiectiv cauza morții lui Mateevici. Cu atât mai mult, corpul neînsuflețit al poetului nu a fost supus autopsiei, prin care s-ar fi confirmat ori infirmat boala respectivă. Versiunile despre cauzele morții poetului, expuse de biografi (istorici, cercetători literari), oricât de calificați ar fi ei în domeniul lor de activitate (nemedicală), nu pot fi luate în considerație în calitate de dovezi sigure în această privință. Ele sunt doar niște ipoteze, care ar servi drept simple mărturii neargumentate pentru organele de drept.

14. *Dacă se poate exclude cu certitudine moartea cu caracter violent în cazul lui A. Mateevici?*

Nici până în prezent nu au fost identificate probe de acțiuni violente, de orice natură ar fi ele (mecanice, toxice etc.), în baza cărora s-ar dovedi o formă concretă de moarte prin asasinare. Totodată, în lipsa unui diagnostic cert stabilit de medici, bazat pe semnele specifice ale bolii și confirmat prin probe de investigații clinice

și paraclinice, fără autopsia cadavrului, este greu de exclus anumite acțiuni dăunătoare sănătății poetului, inclusiv cele cu caracter violent.

15. Care ar fi motivul renunțării la autopsia corpului neînsuflit al poetului?

Nu găsesc motive serioase pentru care s-a renunțat la cercetarea cadavrului, chiar și în cazul unei boli contagioase din mai multe considerente. În primul rând, pentru a se identifica boala de bază care a provocat moartea unui bărbat tânăr, sosit de pe front, cu apariția semnelor de boală în condiții social-politice complicate. Cu atât mai mult că era o personalitate marcantă a unei națiuni, fapt ce putea trezi nemulțumiri și revolte sociale, inclusiv tendințe de lichidare fizică a lui ca oponent politic. Din aceste considerente, nicidecum nu poate fi exclus un asasinat camuflat, bine organizat și ascuns de public, recurgându-se și la înhumare grăbită. Unicul argument în favoarea înhumării precoce, menționat de biografii, este boala infecțioasă de care putea suferi poetul.

16. Prin ce motive serioase se poate explica tergiversarea înregistrării morții poetului cu 5-6 zile?

Cauza înregistrării tardive a morții poetului nu poate fi explicată printr-o dovadă obiectivă. Posibil, ea se va putea stabili cândva. În viziunea mea, prin acțiunile întreprinse pe atunci, poți presupune doar o tănuire a adevăratelor circumstanțe de moarte a poetului. Despre aceasta ne mărturisesc următoarele argumente:

- descrierile fabuloase în jurnalul soției Teodosia despre evoluția bolii, diagnosticul nestabilit în condiții spitalicești și moartea poetului în circumstanțe suspecte și neclare;
- dispariția (sau inexistența) documentelor medicale care ar confirma evoluarea bolii și complicațiile ei;
- neefectuarea expertizei cadavrului, înmormântarea precoce, fără mărturii convingătoare pentru public;
- serioase motive de ordin social-politic.

17. Cât de reală poate fi versiunea că Mateevici a fost ucis odată cu Murafa și Hodoroagea?

Nu există probe convingătoare că Mateevici ar fi fost ucis în via lui Hodorocea din preajma orașului Chișinău (actuala stradă Ialoveni) la data de 20 august 1917, odată cu Murafa și Hodorocea. Însă, mărturiile lui Gheorghe Tofan, prezent la măcelul din acea zi, nu pot fi lăsate fără atenție! Această informație, într-adevăr, poate provoca suspiciuni suplimentare, ce țin de circumstanțele îmbolnăvirii, morții și înmormântării grăbite a poetului, ceea ce corespunde zilei în care au fost asasinați prietenii lui, fără ample și convingătoare cercetări de anchetă juridică în condiții de anarhie statală.

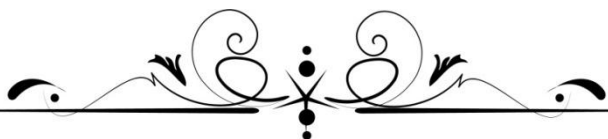
18. *Ce se cunoaște despre înmormântarea lui Mateevici?*

După moarte, corpul neînsuflețit al poetului a fost dus în morga spitalului, apoi în capela Bisericii „Sf. Nicolae” a Spitalului Orășenesc din Chișinău, unde a rămas peste noapte. În ziua înmormântării i s-a slujit liturghia pentru răposați și prohodul de către Preasfințitul Gavriil și corul Eparhiei. La cimitir s-a cântat veșnica pomenire. Se spune că Mateevici a fost înmormântat cu onoruri militare la Cimitirul ortodox Central din strada Armenească. La locul de veci a fost urmat de multă lume, civili și militari, mai cu seamă mulți preoți moldoveni. Necrologul consacrat lui A. Mateevici a fost redactat de Vasile Țepordei și plasat pe pagina întâi a ziarului „Cuvânt Moldovenesc”, care a apărut tocmai la 20 august 1917 (!).

19. *Cine dintre persoanele participante la înmormântarea poetului a descris procesul funerar?*

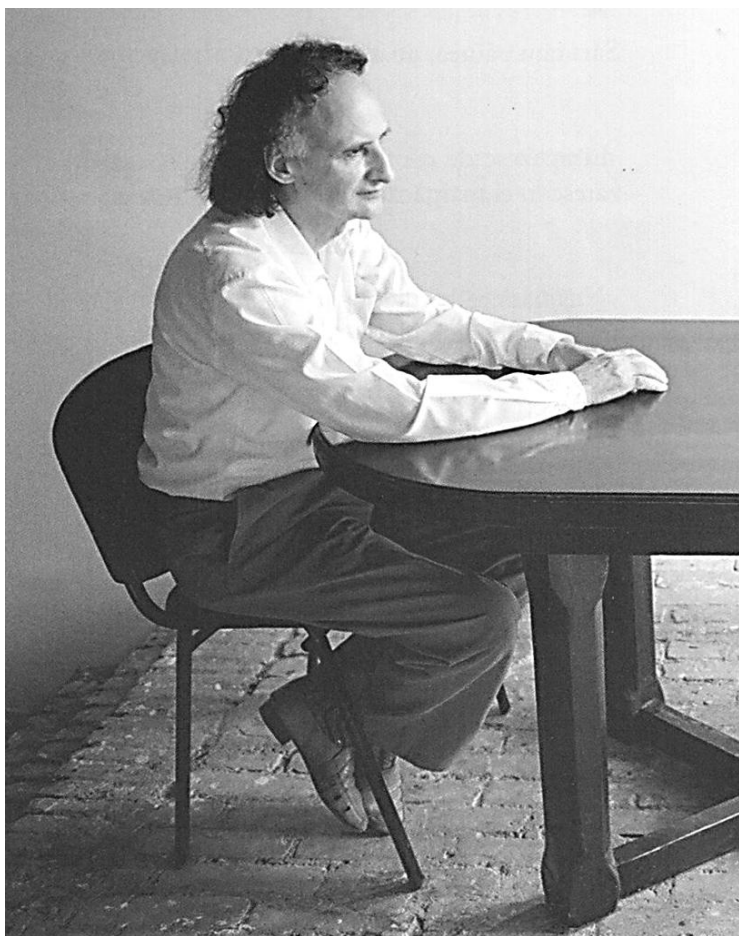
Nu am găsit nici o sursă informativă (verbală sau scrisă) în care s-ar arăta prezența unor persoane concrete la procesul funerar al poetului, inclusiv a celor care au fost obligați să fie prezenți la înmormântare. Prin urmare, poetul nu a fost petrecut în ultimul drum chiar nici de cei mai apropiați prieteni: Pan Halippa, Ștefan Ciobanu, Vasile Țepordei ș.a. Incredibil, dar nu se scrie nimic nici despre participarea familiei la înmormântare: mamei, soției, surorilor, fratelui Victor, care îl vizita pe Alexe în spital. În lipsa supraviețuitorilor, e greu de restabilit adevăratele evenimente din acele timpuri complicate în aspect social și politic din regiune.

Grigore Vieru

Grigore Vieru trece pentru totdeauna într-o altă dimensiune, el trece în eternitate... Numele lui nu va descrește... Nimeni și nimic nu-l va putea eclipsa. E ca un soare a cărui lumină blândă ne va încălzi sufletele și ne va călăuzi în bezna nopții. Și atunci când vom ieși la lumină – numele lui, chipul lui, trecut printre sfinți și martirii neamului, Grigore Vieru va fi alături de ei, care au fost Mihai Eminescu și Alexe Mateevici.

Ion Ungureanu

Despre poetul Grigore Vieru se poate vorbi sub aspectul diferitelor arte ale cuvântului și mai ales în această împerechere firească – mama, graiul. Cândva, pe când un entuziast va ajunge cu cititul și la pagina poeziei noastre de azi, eu aș dori ca în una din pauze să rostească cu glas tare cuvântul-vechime – MAMA, GRAIUL. Cele mai vechi cuvinte, pe care cu atâta talent le-a redescoperit poetul Grigore Vieru.

Ion Vatamanu

Grigore Vieru face parte dintre acele personalități care apar numai în momentele de răscruce ale unei istorii sau culturi; asemenea oameni devin, fatalmente, simboluri naționale, în cazul nostru. Așadar, e vorba de o apariție care transcende personalitatea umană trecătoare. O putem numi, fără teama de a greși, una trimisă de bunul Dumnezeu, cel care n-a voit ca neamul românesc din Basarabia să dispară precum au vrut și au năzuit vreme de aproape două veacuri cuceritorii de teritorii.

Theodor Codreanu

Numele lui Grigore Vieru nu va fi înghițit de uitare. Pentru că Grigore Vieru nu a murit, el nu a avut nimic cu moartea. Vieru a avut ce a avut cu Viața. De aceea, Grigore Vieru va fi atâta timp cât este cât va fi Basarabia română, acest „copil înfășat în sârmă ghimpată”.

Constantin Tănase

I

Itinerar biografic și activitatea literară

Arborele genealogic al lui Grigore Vieru a fost studiat mai amplu de către Vlad Ciubucciu¹, care prezintă informații despre ambii părinți începând cu generația a șaptea. Semnificativ e că toți fuseseră originari din satul Pererâta. Pe linie paternă, primii au fost identificați Anton Vieru (1730–1795) și feciorul său Dumitru (1777–1848), apoi străbunicul poetului, Ioan Vieru (1812–1888), și bunicul – Simion (născut la 1847). Pe linie maternă, Grigorie Vieru se trage din neamul Didâc: Grigore (1774), Ilie (1803), Pavel (1830), Ioan (1852) și Nicolae (1870), tatăl Eudochiei, mama poetului.

În cuplul familial al lui Pavel Vieru (1903–1935) și Eudochiei Didâc (1907–1981) s-au născut patru copii: Tinca (1925), Lidia (1930), Sofia (1932) și Grigore, ultimul rămânând orfan de tată la doar jumătate de an după naștere. Surorile mai mari ale poetului au decedat la o vârstă fragedă.

Grigore Vieru s-a născut într-o familie de țărani muncitori, la 14 februarie 1935, în comuna Pererâta, plasa Briceni, județul Hotin, România, pe malul stâng al râului Prut. Tatăl lui a decedat de tânăr (la 31 de ani), fiind răpus de o boală nemiloasă. Toată povara educației și întreținerii copiilor căzuse pe umerii mamei Eudochia – fire blajină, muncitoare și înțeleaptă, ca mai toate femeile de la sate. Nu le-a fost ușor în anii postbelici – dezastru economic, psihologic și

¹ Vlad Ciubucciu. *Copilul cel mare al neamului*. În: Grigore Vieru (bibliografie). Chișinău, Ed. „Litera”, 1997, p. 16-20; *Copii ai neamului nostru*. Chișinău, 2010, 52p.

terorizări administrative. Familia se zbătea între viață și moarte, iar mama era mereu în căutarea surselor de hrană, ca să nu-i piardă și pe cei doi copilași. Cu mare greu, dar au supraviețuit. După cum spunea însăși mama, „cu ajutorul lui Dumnezeu”. Anii cumpliți de război și foamete s-au sedimentat profund în memoria viitorului poet. El se străduia să nu-și amintească de acea perioadă de grea cumpănă, mai cu seamă de episoadele povestite de consăteni referitoare la canibalism și dispariția unor copii mici, care, se presupunea, erau folosiți pentru hrană de cei înfometați.

De greutățile suportate în copilărie, Grigore Vieru își amintea cu durere în suflet: „Tatăl vitreg, Vasile Guțu, cel care m-a crescut și el așa cum a putut, s-a pierdut în război. Mama, de asemenea, a rămas orfană în copilărie de amândoi părinți. La numai 9 ani, ea devenise deja un fel de mamă pentru cei doi frați ai ei mai mici: cocea, gătea, spăla rufele, ținea gospodăria. Un frate mai mic al mamei a căzut pe plita încinsă și s-a făcut scrum, iar pe celălalt l-a crescut mare și sănătos. De la război el s-a întors grav rănit și până azi mai puroiază un picior, dar nu se dă bătut. Își continuă cu mare demnitate viața de țăran cinstit și muncitor, necunoscând odihnă și liniște sufletească...

Toată copilăria mi-a fost desculță. Dar niciodată nu m-am plâns la nimeni de asta. Am secerat desculț grâul și porumbul de pe pământulețul nostru nu prea întins, am cules desculț strugurii tămâioși din vișoara noastră, nici ea nu prea întinsă. N-am argățit la nimeni, pentru că este o rușine să argățești. La noi numai bețivanii și leneșii, care-și vindeau pământul, argăteau. Pământul, atât cât l-am avut, ne-a hrănit prin dărnicia și cumițenia lui, la fel prin oste-neala mâinilor noastre. Cerută în căsătorie de buni gospodari din sat, rămași văduvi și ei, mama n-a mai vrut să-și lege viața de nimeni, decât de noi: de mine și de sora mai mare, Sofia. Mama mai câștiga câte un bănuț de pe urma croitoriei. Cosea mai mult noaptea, pentru că ziua era la deal, unde lucra din răspuțeri ca să fim de rând cu toți gospodarii cei buni.

Din copilărie îmi mai amintesc cântecul meu de leagăn și poveștile mele, care îmi reaminteau dulcele țăcănit al mașinii de cusut. Iar cucul copilăriei mele era motorul morii din Miorcani, de peste Prut, al cărui melodios cântec, ce ajungea până la noi în sat ca băta-

ia unei inimi de frate, mai sună și azi în sufletul meu. Despre istoria moldovenilor am aflat că ea, straniu, se începea doar cu anul 1812... La un an și ceva, când a venit seceta cea mare și pârjolul asupra meleagurilor noastre, iar păgânii, programându-ne moartea, pretutindeni au măturat podul oamenilor de ultimul grăunte, au murit de foamete mai mulți oameni decât în război. Mult timp m-am hrănit numai cu știr, lobodă, bețe de răsărită. Oamenii fierbeau încălțăminte, pe care o găseau, pregăteau hrană din câini și animale sălbatice. Drept mâncare delicioasă și de mare preț se considera borhotul (măcuhul). Pe atunci devenise cunoscut: cine avea măcuh în casă, avea cozonac pe masă și era fericit, întrucât și macuhul era greu de găsit. Permanent ne rugam la Dumnezeu cel mare să ne scape de acest chin insuportabil².

Ceva mai târziu, Grigore Vieru avea să spună: „Nu sărăcia acum mă sperie, ci faptul că nu i se vede capătul”.

Grigore Vieru își mai amintește³ cât de sărăcăcios toți basarabeni sărbătoreau Paștele și Crăciunul după anul 1945. Măicuța mea, nevoiașă ca toate văduvele de război, cocea mălai... pâinea noastră cea de toate zilele. De Paște, însă, nu știu cum făcea măicuța, că pasca noastră ieșea la fel de dulce și aurie ca la toți gospodarii, iar de Crăciun, colacii ei pregătiți pentru colindători erau la fel de albi și frumoși, ca la casele mai avute. Bisericele de Paște deja erau închise și preschimbate în depozite sau cluburi, mănăstirile—profanate în modul cel mai barbar. Biserica din satul nostru de asemenea a fost pusă pe lacăt. Maică-mea, țarancă analfabetă, dar cu frica de Dumnezeu, cocea totuși de Paște pască și încondeia ouă ca toți creștinii.

Moartă era biserica din satul nostru natal, dar rămăsese vie cea din satul Miorcani de pe celălalt mal al Prutului, al cărei clopot, în noaptea Învierii, își revărsa peste Prut zvonul dulce de aur, în care maica-mea imaginar sfînțea pasca. Dimineața, gustam din bucatele sfînțite de mama, devenind luminați la suflet ca toți creștinii... Până la moartea lui Stalin, toate satele noastre basarabene, mai ales cele de pe ambele maluri ale Prutului, erau pline de rude și

² *Limba Română*, nr.1-4 (163-166), 2009, p. 321-322.

³ Grigore Vieru. *Taina care mă apără*. Iași, Ed. „Princeps”, 2008.

mult timp nu știam nimic unii despre alții, pentru că nici pasărea nu cuteza să treacă Prutul!

Țin minte că eu, ca oricare copil de țăran, de pe la 6 anișori plecam cu părinții la prășit, la secerat. De nevoie ne luau la muncile câmpului. Noi, consătenii, lucram tot timpul cu grănicerul rus în preajma noastră, care nu știa limba băștinașilor, iar noi—cea rusă. Stătea cu arma lângă noi și ne privea cum seceram sau prășeam. Atâta frică intrase în noi, că nici nu îndrăzneam să ridicăm capul să ne uităm pe malul celălalt al Prutului. Știam cu ce se va termina astfel de interes față de partea opusă a Prutului. Ceva mai târziu, unii băieți visau să ajungă în cosmos, iar eu toată copilăria visam să trec Prutul, să mă întâlnesc cu rudele apropiate.

În „Lecția de patriotism cu Grigore Vieru” se arată⁴: „Cu nerăbdare în suflet așteptam să plec la școală. Clasele primare și secundare le-am învățat în satul natal, iar școala medie am absolvit-o în orașelul Lipcani, unde încă mai activau profesori vechi, ocoliți de soarta tragică al unor colegi de-ai lor. Cu deosebită plăcere studiam toate obiectele prevăzute de programul școlar, însă preferam limba maternă, în afară de limba rusă. Ea îmi displăcea din cauza ignoranței profesoarei de limba rusă, care, cu o grimasă de superioritate, ne înjosea și de aceea cu greu însușeam această limbă. La școală eram îndemnați în permanență să fim vigilenți cu „spionii” de pe malul stâng al Prutului, care ar putea oricând să invadeze RSSM, ceea ce pentru unii copii prezenta un adevăr absolut. Vieru povestește și despre *generația schilodită* de regimul stalinist, despre aceea cât de târziu a aflat că oamenii de dincolo și de dincoace de Prut sunt de același neam... Când mai cresc puțin, dorea, ca și mulți copii de seama lui, să fie erou ca Pavlik Morozov, care mult mai târziu devenise un personaj antipatic.

Într-o discuție, Grigorie Vieru îmi mărturisi că localnicii din nordul RSSM nici peste mulți ani nu uitaseră calvarul foametei, după care a urmat altă mare tragedie – valurile deportării în masă a celor mai buni gospodari, ceea ce însemna o nimicire cumplită a țăranimii și a intelectualității moldave. Se întetise și lupta odioasă

⁴ Dragoș Stoica. Lecția de patriotism cu Grigore Vieru. *Limba Română*, Chișinău, 2009, nr.1-4, p.165-166.

cu „elementele străine politicii de stat”, descoperite în rândurile consătenilor pașnici.

El își deapănă încet firul amintirilor: „Dacă deportările și reprimările din anul 1940 nu prea le țin minte, apoi grozăvia din vara lui 1949 pentru toată viața am memorizat-o. Mult mai târziu, și mama îmi povestea cum în acea perioadă, pe timp de noapte, persoane în haine negre, înarmate, se năpusteau în casele oamenilor și, fără mare explicație, militarește li se ordona să se pregătească de plecare. Observând țevile armelor îndreptate spre ei, oamenii înfricoșați deveneau ascultători, executau ordinul. Imaginați-vă ce se petrecea în familiile cu copii mici! Peste ani am constatat că oamenii deportați erau transportați la gara feroviară din apropiere și încărcăți în vagoane marfare pentru vite. Mulți dintre ei nu au mai ajuns la locul destinației – au decedat în drum și au fost aruncați prin păduri din mersul trenului.

Chiar și în anii următori, regimul sovietic a purces la forme drastice de strămutări „benevole” ale băștinașilor pe pământurile siberiene sau în nordul URSS. Rămâne doar să ne imaginăm soarta oamenilor silnic deportați și reprimați, majoritatea dintre care nu și-au mai văzut plaiurile natale. În schimb, pământurile mănoase basarabene erau inundate de oameni străini, aduși organizat din toate regiunile imperiului, pentru a înlocui populația băștinașă, impusă metodic de venetici să-și uite și limba... Am reținut în memorie și „dărnicia” frățească a noilor guvernanți. Ei erau împuterniciți să ofere veneticilor locuri de trai în apartamente de stat, în mod prioritar, sau să ocupe casele gospodarilor deportați. Băștinașii „lăsați în pace” devenise metodic marginalizați și obligați să vorbească doar în limba rusă, necunoscută lor. Am avut nefericirea să fiu martorul perioadei de distrugere a bisericilor și mănăstirilor, când preoțimea era nemilos înjosită, deportată și folosită la muncă silnică pe melegurile îndepărtate...”

Poetul își mai amintea ziua când s-a hotărât să plece la învățătură la Chișinău. Atunci, biata mamă a prins să-l bocească, spunând: „Dragul mamei, n-am cu ce te da mai departe la învățătură”. Îndurerat de cele auzite, eu totuși am plecat, cu un cuțar de lemn în care aveam doar câteva manuale școlare, ce vorbeau despre *viața fericită* adusă de *eliberatori*. În anii 1953–1958, a urmat studiile la Insti-

tutul Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău. Nu i-a fost ușor în perioada studenției, neajutat de nimeni, departe de mamă, fără surse de existență. Numai Dumnezeu știe cum a supraviețuit în acei ani postbelici, hrănindu-se în cantinele obștești și cu cele cumpărate din bursa studențească sau preparate în căminul institutului. Foametea i-a distrus sănătatea. Chiar în primăvara anului întâi de studii la Chișinău s-a îmbolnăvit grav. A fost nevoit să se trateze la medici mulți ani la rând, dar boala nu se dădea „bătută”. Ba mai mult, tot se adăugau noi suferințe, care nu-i permiteau să se simtă complet sănătos, fizic și moral.

Gr. Vieru după terminarea studiilor la Institutul Pedagogic „Ion Creangă” cu mama Eudochia, sora Sofia și nepotul.

În pofida greutăților materiale și a bolii, care se ținea „scai” de Vieru, el ducea o luptă aprigă pentru viață, rămânând profund atras de literatură. Citea foarte mult, mai găsea și cărți în limba română, interzise pe atunci, pe care le studia pe ascuns, chiar și de ochii colegilor, care îl puteau denunța „supraveghetorilor”, știind că pedepsele erau inevitabile.

Darul poetic l-a moștenit mai mult de la tata Pavel, în familia căruia majoritatea erau buni muzicanți, iar un verișor de al lui compunea și poezii. Grigore Vieru a încercat să scrie poezii de pe la zece ani, dar nici mai târziu nu le putea publica, dacă în ele nu proslăvea partidul, pe Lenin și Stalin. Tocmai această situație l-a făcut pe începătorul poet să scrie mai multe poezii pentru copii, pentru cei mai pașnici și demni de mare respect omenesc.

Primul care i-a citit poeziile lui Grigore Vieru, elev în clasele a V-a și a VI-a, a fost vecinul lor din Pererâta, Grigore Zinovie Blăjiniu, renumit profesor la școala din localitate. Despre acest eveniment mi-a povestit (2013) fostul procuror chișinăuian Veaceslav Didâc, născut și el pe acele meleaguri, care, în anii 1964–1965, a fost elevul lui Grigore Blăjiniu. Peste mulți ani, când Vieru devenise deja poet cunoscut, domnul Blăjiniu i-a mărturisit lui Didâc următoarele: „Îmi aduc aminte cum prin anii 1946–1947, băiatul Eudochiei Vieru, vecina mea, amabil, s-a cerut să mă viziteze. A intrat timid în ogradă, s-a salutat foarte respectuos, cum era primit pe atunci la copiii de la sate, explicând motivul vizitei cam așa: „Am compus o poezie și vă rog s-o citiți și să vă expuneți părerea așa cum considerați Dumneavoastră”. Apoi, sfios, la cele spuse, a mai adăugat: „Numai vă rog foarte mult să-mi permiteți neapărat să vă ajut la vre-un lucru prin gospodărie, cumva să mă răsplătesc pentru munca depusă de Dumneavoastră...” Nu am avut încotro și într-o manieră delicată, i-am permis să prăsească o parcelă din grădină, cu care s-a isprăvit conștiincios”.

Ulterior, Grigore Vieru a mai apelat la recenziile învățătorului Blăjiniu, care a observat la el substratul poetic.

Atașat din școală de literatură, îndeosebi de poezie, Vieru-studentul, continuă să compună versuri pentru copii, dar iubirea față de mamă a rămas pentru el ceva sfânt până în ultimele clipe de viață. Despre aceasta ne mărturisește și poezia închinată mamei sale *Făptura mamei*:

*Ușoară, maică, ușoară,
C-ai putea să mergi călcând
Pe semințele ce zboară
Între ceruri și pământ.*

*În priviri c-un fel de teamă,
Fericită totuși ești –
Iarba știe cum te cheamă,
Steaua știe ce gândești.*

Grigore Vieru găsea cele mai calde și nobile cuvinte pentru mama sa, oriunde s-ar fi aflat și cu oricine ar fi discutat. În multe opere, el dedică expresii extraordinar de frumoase tuturor mamelor din lume: *Inima unei mame are o mie de cărărușe tainice și nu este nici una pe care să nu fi umblat copilul ei, minunându-se*. Sau: *Cea mai veche carte din lume este o mamă, cea mai frumoasă carte din lume este o mamă!*

Talentul poetului se manifestă și în timpul studiilor la facultate. Fiind încă student (1956), Grigore Vieru devine laureat al Concurșului literar organizat cu prilejul a 25 de ani de la fondarea revistei „Scânteia leninistă”, iar în următorul an (1957) câștigă Premiul II la concursul literar în cadrul festivalului tineretului din republică. În 1958 este ales deja membru al Uniunii Scriitorilor din RSSM. În anul 1967, Gr. Vieru obține Premiul I al revistei unionale „Дружба народов”, este decorat cu ordinul „Insigna de onoare”, iar la concursul republican „Boris Glavan” i se acordă Marele Premiu pentru volumul „Versuri”.

După absolvirea Institutului Pedagogic Grigore Vieru se căsătorește, la 8 iunie 1959, cu Raisa Nacu, profesoară de limba română și limba latină. În familia lor s-au născut doi băieți, care și-au făcut studiile la USMF „Nicolae Testemițanu”. Feciorul mai mare, Teo, a continuat să practice oftalmologia și a susținut teza de doctor în medicină, iar feciorul mai mic, Călin, a abandonat activitatea medicală și a devenit om de afaceri.

Grigore Vieru a activat în mai multe funcții. Începând cu anul 1960, ocupă postul de redactor la revista „Nistru”, iar peste un an devine referent la Uniunea Scriitorilor, apoi redactor la Editura „Cartea Moldovenească”. Anul 1968 a fost un an de cotitură semnificativă în destinul scriitoricesc al poetului – a ieșit de sub tipar volumul de versuri „Numele tău.” În anul 1973, în cadrul unei delegații sovietice trece Prutul, face primul contact cu România, vizitează mănăstirile Putna, Sucevița, Voroneț, Vărațic, având posibilitatea să procure cărți în limba română.

În 1981, a decedat mama Eudochia. Ea a fost înmormântată cu preot (în taină), precum și-a dorit. Ulterior, poetul mărturisea: „În ziua când a murit mama, mie mi se părea că a murit întregul univers. Tocmai atunci mi-am dat seama că sunt și eu muritor și am

rămas orfan. În ziua aceea am hotărât să-mi dorm somnul de veci alături de ea. Mi-am pus chiar o piatră de mormânt alături de piatra ei funerară. Iată epitaful pentru mama: *Pierzând-o pe mama, îți rămâne Patria. Dar nu mai ești copil.* Iată și epitaful pentru mine: *Sunt iarbă, mai simplu nu pot fi...* La sfințirea pietrelor funerare venise la cimitir tot satul, ca la comedie...”

Grigore Vieru cu soția Raisa și copiii Teo și Călin

Vieru cu soția Raisa

În următorii ani, Grigore Vieru bucură cititorii cu multe cărți, editate una după alta, dar activitatea lui rodnică rămânea, într-un fel, neobservată de cei care erau obligați să facă acest lucru. Adevărata apreciere a poetului s-a observat în anul 1978, când el devine laureat al Premiului de Stat, iar editura „Junimea” din Iași îi publică volumul „Steaua de vineri”. După un an apare cartea de poezii „Albinuța” și alte volume de mare preț.

În curând se instalează o colaborare fructuoasă cu marii artiști Ion și Doina Aldea-Teodorovici, care se începe cu renumitul cântec „Iartă-mă”, închinat mamei sale. Apoi au urmat alte frumoase cântece, care au intrat în tezaurul muzicii autohtone, iar unele au ajuns departe de hotarele țării. Văd lumina tiparului volumul de poezii „Fiindcă iubesc” și cartea pentru copii „Să crești mare”, iar la București a fost publicat volumul „Izvorul și clipa”.

Grigore Vieru în compania lui Ion și Doina Aldea-Teodorovici și maestrul Glebus Sainciuc.

Grigore Vieru își caracterizează activitatea scriitoricească în modul următor: „Lucrarea în cuvântul poetic este ca truda plămânilor în aerul iernii: tragem în noi faptul rece de viață și-l expirăm înfierbântat afară”. Poetul avea să mai mărturisească: „Din mila, din dragostea și dărnicia Limbii Române am răsărit ca poet. Limba română este destinul meu agitat. Poate că și osteneala mea este o parte din norocul ei din Basarabia... Adevărul, nici unui proroc nu i se arată cinste în Țara lui. Dar nici un proroc nu și-a salvat țara de pe culmile supărării sale ori de la marginea lumii”.

În pofida imensei activități social-politice, Grigore Vieru continuă să scrie, editează multe cărți— apreciate înalt începând cu volumele de poezii „Mama”, „Să facem cunoștință”, o culegere de interviuri, publicistică, versuri pentru cântece etc. Ulterior, revista „Flacăra” îi acordă Premiul pentru poezie (1989), iar cartea „Mama” este considerată ca cea mai populară. Societatea prietenilor cărții „Vasile Alecsandri” îi acordă pentru această operă Premiul „Mihai Eminescu”; este învrednicit de Premiul Mare pentru Literatură al Fundației „Creșcent” din București. Recunoașterea lui este

vădită: devine membru de onoare al Academiei Române (1990); i se acordă Marele Premiu „Hercules” (1991); i se conferă titlul onorific „Scriitor al poporului din Republica Moldova” (1992); i se decernează Premiul internațional pentru poezie „Lucian Blaga” (1994); Premiul Editurii „Adrian Păunescu” (1995); este decorat cu Ordinul Republicii (1996) etc. Fiind deja un scriitor recunoscut, Grigore Vieru devine un simbol al literaturii moldovenești, este înalt apreciat în plan mondial. Adesea era invitat să participe la cele mai înalte foruri științifice, la întâlniri cu elevii și studenții.

Octombrie, 1982. Orhei. Peste câteva clipe va fi declarată deschisă Sărbătoarea I republicană a cărții pentru copii, inițiatorul și organizatorul principal al căreia e poetul Titus Țirbu.

În fotografie: Grigore Vieru, Tudor Țurcanu și Titus Țirbu.

Ana Bantoș consideră că poeții trebuie văzuți în contextul vecinătăților și al înrudirilor spirituale. În acest sens, întâlnirea dintre

Grigore Vieru și Alexe Mateevici nu este deloc întâmplătoare. Venind din sfera vieții religioase, Alexe Mateevici este orientat să convertească destinatarul spre interiorizare. În mod similar procedează și poetul Grigore Vieru, care, lansat pe vremea unei excesive ideologizării, impune un alt punct de vedere asupra artei al substratului religios. De aici reiese că Vieru și-a conceput creația în spiritul lui Alexe Mateevici⁵.

Mihai Cimpoi de asemenea avea să spună: „Grigore Vieru este, indiscutabil, un scriitor religios, la care sunt prezente dimensiunile românești ale religiosului: atitudinea ritualică față de divinitate (nu dogmatică, fanatică); lumea ca o comuniune prietenoasă în care forțele conflictuale și aspectele răufăcătoare se neutralizează; divinitatea văzută ca o curgere firească din cer spre pământ și viceversa; atitudinea simpatetică față de natură; legătura comună care unește toate lucrurile și ființele; accentul pus nu pe presiune și obligația socială, ci pe intuiție și libertate; acțiunile omului înțelese ca îndatoriri religioase; identitatea dintre semnificația magică și semnificația etică, religiosul echivalent cu moralul; identitatea absolută sub semnul unei legături dintre om și natură, aceasta din urmă fiind privată ca o mamă generoasă la sânul căreia ne alăptăm.

Creația lui Grigore Vieru este asemănătoare cu cea a lui Alexe Mateevici. Aceasta se observă prin maniera lui Vieru de-al caracteriza: „În Mateevici locuia intuiția unui geniu, el știa când anume trebuia scrisă „Limba Noastră”. Când, cum și pentru cine. În suflet cu Dumnezeu, care ne cunoaște și după chipul nemuritorului *Poem*, Mateevici nu putea să nu izbândească. El s-a contopit cu Țara, și orice țară, mai devreme sau mai târziu, izbândește”. Grigore Vieru, până în ultimele clipe ale vieții sale, a fost atașat de creația marelui patriot, fiind în permanență, cu orice ocazie, prezent la sărbătorile închinat lui Mateevici – la Zaim sau Căușeni, Chișinău sau Iași. Prezența lui era o datorie civică față de marele Poet⁶. ”

⁵ Ana Bantoș. *Doi poeți mărturisitori: Alexe Mateevici și Grigore Vieru*. În: *Limba Română*, nr.1-4, Chișinău, 2009, p. 95-103.

⁶ Mihai Cimpoi. *Grigore Vieru*. Chișinău, Combinatul Poligrafic, 2005, 186 p.

De ziua cuviosului Alexie, Omul lui Dumnezeu – totalurile Concursului Național al Tinerilor Creatori *Comoara*. Premiere în prezența lui Grigore Vieru. La microfon – Elena Găină, deținătoarea Marelui Premiu. În centru, planul doi – compozitorul Ion Melnic și membrii corului Școlii de regenție de la Mănăstirea *Marta și Maria* din Hagimus, Căușeni.

În anii maturității scriitoricești, poetul desfășoară o activitate de anvergură: publică volume de poezii pentru copii, versuri pentru cântece și alte preocupări publicistice. Chiar și în condițiile social-politice neconvenabile pentru creație, operele lui sunt recunoscute nu numai în RSSM, ci și departe de hotarele ei... Mult bucură înalta apreciere a activității scriitoricești și a poziției civice a lui Grigore Vieru, considerat, pe bună dreptate, un fenomen aparte în cultura basarabeană (M. Cimpoi, Th. Codreanu ș.a.). Nu ocazional în 2000 este decorat cu Medalia României „Eminescu 150 de ani de la naștere”.

Unele poezii ale lui Grigore Vieru pot fi comparate, cu ale lui Mihai Eminescu, ambii fiind de părerea că *limba e stăpâna noastră, și nu noi suntem stăpânii ei*. În calitate de publicist, Grigore Vieru a scris adevărul despre identitatea și unanimitatea etnolingvistică a neamului nostru, ca și poetul Mihai Eminescu. Nu o dată Vieru a

compătimit soarta lui Eminescu, consacându-i și poezia „Legământ”:

*Știu: cândva, la miez de noapte
Ori la răsărit de soare,
Stinge-mi-s-or ochii mie
Tot deasupra cărții Sale.*

*S-o lăsați așa, deschisă,
Ca băiatul meu ori fata
Să citească mai departe
Ce n-a dovedit nici tata.*

*Am s-ajung atuncea, poate,
La mijlocul ei aproape.
Ci să nu închideți cartea
Ca pe recile-mi pleoape.*

*Iar de n-au s-auză dânșii
Al străvechii slove bucium,
Așezați-mi-o ca pernă
Cu toți codrii ei în zbcium.*

Cu ocazia conferirii titlului onorific de Doctor Honoris Causa al Universității Pedagogice „Ion Creangă”, la 14 februarie 2005, Timofei Roșca a spus: „Pentru noi, Grigore Vieru este pedagogul spiritualității naționale. Am crescut și ne-am maturizat cu cărțile lui... El a fost acuzat de *naționalism, tradiționalism, semănătorism* etc. ...Opera însă a rezistat pentru că era inedită... În cartea „Strigat-am către tine” întâlnim următoarea întrebare: „Cine știe dacă moartea este sau nu partea noastră de cer și lumină ; cine știe dacă sufletul nostru nu este și el mușchiul verzui de pe cruce⁷?”

La 70 ani de la nașterea sa, Grigore Vieru este sărbătorit de Academia Română și de Liga Culturală pentru unitatea Românelor de pretutindeni. La Teatrul Republican pentru Copii „ Licurici”, sub conducerea directorului și regizorului Titus Jucov, este pus pe scenă un autentic spectacol „Planeta de aur”

În anul 2007, la Teatrul de poezie „Alexe Mateevici” din Chișinău, Grigore Vieru, împreună cu regisorul Anatol Codru, montează un spectacol original pe versurile culegerii „Strigat-am către tine”. În octombrie 2007 la Mănăstirea Neamț lui Grigore Vieru i se acordă *Marele Premiu al Serilor de Poezie de la Vânători-Neamț*.

⁷ Timofei Roșca. *Un poet al nobleței sufletești*. În: *Limba Română*, nr.1-2, anul XX, Chișinău, 2010, p.72-73.

La încununarea sa cu titlul de Doctor Honoris Causa al Academiei de Științe a Moldovei, poetul Grigore Vieru și-a intitulat discursul astfel: *Limba Română, Oastea noastră națională*, fiind considerat simbolic drept **Testament**. Poetul a început cuvântarea cu o tulburătoare parabolă biblică, desprinsă din comoara înțelepciunii regelui Solomon⁸...

La 1 martie 2008, din inițiativa lui Daniel Corbu, Grigore Vieru este prezent la bojdeuca „Ion Creangă” din Țicău-Iași, cu ocazia zilei de naștere a humuleșteanului. În cadrul acestor manifestări, Grigore Vieru a mărturisit public: „Spun cu toată credința și sinceritatea că fără Ion Creangă și Mihai Eminescu n-aș fi fost poet”.

Cu ocazia sărbătoririi a 90 de ani de la Unirea Basarabiei cu România (27 martie 1918) activ popularizează un text cu valoare de credință, intitulat *Al doilea Testament*.

Este îmbucurător faptul că Asociația Culturală FEED BACK din Iași, în parteneriat cu Primăria Iași, Primăria Chișinău, Ministerul Culturii al RM, Editura „Princeps Edit”, Muzeul Literaturii Române din Iași organizează festivaluri internaționale de poezie „Grigore Vieru” la care pot participa poeți de până la 30 de ani.

⁸ *Literatura și arta*, nr. 38, 2007, p. 5.

*Credeam că numai adevărata întoarcere la **Credința strămoșilor**, numai profunda cunoaștere a **Istoriei** neamului și numai obșteasca îndrăgire a **Limbii** în care ne-am născut pot să spună oriunde ar fi în jur și să se înalțe din ruinele spirituale acest nefericit pământ numit Basarabia.*

Grigore Vieru

II

Zbuciumul sufletesc și aprecierea contemporanilor

Referitor la viața zbuciumată a poetului, Ana Bantoș spunea: „Scriitorii cei mai buni din generația șaizecistă, inclusiv Grigore Vieru, au refuzat, în mare măsură, prescripțiile ideologice impuse domeniului artistic (și nu numai – Gh. B.). Este indiscutabil faptul că în perioada postbelică a avut loc un conflict acerb între ideologie și literatură. Drept dovadă sunt cazurile de retragere din vânzare a unor cărți, precum *Săgeți* de Petru Cărare, *Trei Iezi* de Grigore Vieru, multiplele situații când, din cauza cenzurii, cărțile nu vedeau lumina tiparului, autorii fiind declarați *persona non grata*. Pus în această situație, personajul literar se retrage în interioritatea-i pentru a-și construi propria identitate. În creația lui Grigore Vieru interiorizarea coincide cu tentația creării unui univers primar... Ceea ce îl preocupă pe Vieru este sentimentul libertății interioare și revenirea la niște modele existențiale verificate de multe generații... În condițiile extrem de ideologizate ale totalitarismului, printre puținele libertăți de care se bucurau creatorii era aceea de a pune în lumină *pitorescul* meleagurilor natale... Metoda realismului socialist echivalând cu o presiune asupra artei, scriitorii căutau repere de alt ordin decât cele „realist formale”, readucând poezia la exprimarea senzorialului, a sentimentelor curate... Relația cea mai *profundă*, mai „veche” rămâne a fi relația cu mama, care pentru Grigore Vieru semnifică relația sacră cu Dumnezeu... Sau, creația viereană destinată micilor cititori...

Ana Bantoș avea să mai arate: „În perioada de furtună cumplită pe meleagul său, Grigore Vieru, cu riscul de a fi învinuit de trădarea artei, se situează pe baricade în lupta pentru emanciparea românilor din Basarabia... Revolta metafizică, pregătind libertatea gândirii compatrioților săi, la momentul oportun s-a revărsat într-un șuvoi de energii vitale pe potruva spiritului maselor scoase din inerția basarabeană. Amenințând ființa neamului său în Basarabia, creația lui Grigore Vieru se înalță asemenea unui munte, apărând-o⁹...”

Grigore Vieru cu Leonida Lari la prima Mare Adunare Națională din centrul Chișinăului (31 august 1989).

La finele anilor 80 ai secolului XX, Grigore Vieru se află pe prima linie a Mișcării de Eliberare Națională pe plaiul basarabean. În ilegalitate, la Riga apare primul ziar cu alfabet latin, *Glasul*, fondat de Ion Druță și Leonida Lari. Frumoasele poezii ale poetului, scrise în grafia latină, sunt publicate în săptămânalul *Literatura și arta* (redactor – Nicolae Dabija). Ele au avut o mare însemnătate în formarea conștiinței naționale a băștinașilor. În acei ani, Vieru era

⁹ Ana Bantoș. *Grigore Vieru. Între exilul și libertatea interioară*. În: *Limba Română*, nr.1-2, anul XX, Chișinău, 2010, p. 26-30.

unul dintre fondatorii Frontului Popular, a participat la mișcarea de restructurare, care a început cu adaptarea la 31 august 1989 a limbii române în calitate de limbă oficială de stat și cu revenirea la alfabetul latin, fiind susținut de valoroși scriitori și istorici (Ion Hadârcă, Alexandru Moșanu, Lidia Istrati, Nicolae Dabija, Valeriu Matei, Leonida Lari, Andrei Vartic, Mihai Cimpoi, Nicolae Costin, Andrei Strâmbeanu, Dumitru Matcovschi ș.a.).

La 27 august 1991, Republica Moldova își proclamă independența de stat.

27 august 1991. Piața Mării Adunări Naționale. Grigore Vieru se pregătește să ia cuvântul în fața publicului, pentru a-l încuraja.

Cu ocazia zilei de naștere a lui Grigore Vieru, Leonida Lari avea să-l felicite pe poet cu poezia „E Magul”:

*...Tremurător pe firele de iarbă,
De neatins ca tot ce e visare,
Se prăbușește-ncet și ca o oarbă
Doar umbra-i se mai zbuciumă-n cărare.*

*Nu-l arde, Doamne, poate că anume
Aici, în astă clipă ni se-arată
Ceva din tine călător prin lume
De-atâtea ori și parcă niciodată.
E Magul... Cine-ar mai putea să cheme
Acea putere tainică-n cuvinte
Și să se ducă-așa de vreme-n vreme,
Și că-a murit să nu mai țină minte?*

Theodor Codreanu spunea că Grigore Vieru a adus peste împrejurimea noastră un strop de lumină. Fără el, Basarabia de după 1988 n-ar fi existat. N-ar fi existat nici măcar acei copleșiți azi de o altă grea impuritate și care vor să conserve „ordinea” lor antinațională sugrumându-l pe Grigore Vieru prin batjocură, atentate, lovituri sub centură împotriva fiilor săi. Trădătorii de neam îl acuză de trădare... Marele Inchizitor i se adresează¹⁰ astfel: „De ce ai venit să ne tulburi?...”

Este cunoscut, Grigore Vieru către anul 1978, devine un poet român notoriu nu doar în cadrul generației sale. Prin apariția la Editura „Junimea” din Iași (director – Mircea Radu Iacoban) a volumului „Steaua de Vineri”, cu o binecuvântare de Nichita Stănescu, este ruptă gheața tăcerii între scriitorii români de pe ambele maluri ale Prutului... În anul 1981, la Editura „Albatros” din București (director – Mircea Sântimbreanu), apare o selecție din lirica poetului sub numele „Izvorul și clipa”, cu o prefață de Marin Sorescu... În 1988, la București, apare cartea de versuri „Rădăcină de foc”. Ediția e ilustrată de pictorul român Sabin Balașa, prefațată de poetul Ioan Alexandru... Culegerea de versuri a lui Grigore Vieru „Ramule-neamule” (notele muzicale ale Iuliei Țîbulschi), apare la Editura „Literatura artistică”.

La începutul anilor 80 ai secolului XX, poetul Grigore Vieru devine recunoscut nu numai în arealul URSS. Continuă o prietenie și colaborare fructuoasă cu Eugen Doga, recunoscut compozitor. În 1982, la București, este lansat filmul muzical „Maria-Mirabela” a

¹⁰ Theodor Codreanu. *Un arheu al Basarabiei*. În: *Un Discipol al lui Orfeu*. Chișinău, Ed. „Prut Internațional”, 2005, p. 58-59.

regia lei Ion Popescu-Gopo, pe muzica lui Eugen Doga, și versurile lui Grigore Vieru.

În 1984, Vieru este decorat cu ordinul „Prietenia popoarelor”, iar peste un an i se conferă titlul onorific de Maestru Emerit al Artei din RSSM. În 1988 deține „Diploma de Onoare Andersen” a Consiliului Internațional de Literatură pentru Copii și Tineret. La București, Editura „Univers” scoate de sub tipar volumul „Rădăcina de foc”. În 1989 este ales deputat al poporului. În acest an, Vieru vizitează mai multe orașe din România. La Iași, asistă la mitingul-concert, prezentat de Ion și Doina Aldea-Teodorovici în fața monumentului lui Mihai Eminescu de la Mănăstirea Putna.

Grigore Vieru la Mănăstirea Putna.

Într-un dialog cu Grigore Vieru, poetul Adrian Păunescu l-a întrebat: „Care a fost cea mai mare bucurie a vieții tale?”.

Vieru a numit¹¹ nu una, ci tocmai șase:

1. Mai întâi, că scăpasem peste trei ani de blestemata boală din studenție.
2. Bucuria apariției primei mele cărți pentru copii – „Alarma”.
3. Atunci când, în 1957, m-am închis în casă și am stat o întreagă zi cu cartea în față, ca și cu prima dragoste.
4. Nașterea celor doi fii ai mei – Teodor și Călin.
5. Vestea conferirii titlului de membru de onoare al Academiei Române.
6. Propunerea candidaturii mele, de către aceeași Academie, la Premiul Nobel.

Poetul Ion Hadârcă scrie¹²: „Grigore Vieru, prin traducerile sale în alte limbi pe toate continentele, a făcut un serviciu mare plaiului basarabean, pământ uitat de secole de lumea civilizată. În anii 80, poetul rus pentru copii Iacov Achim îi traduce *Albinuța*, care a apărut la cea mai prestigioasă editură moscovită – «Детская литература» – «Весёлая азбука», într-un tiraj de câteva sute de mii de exemplare, în condiții grafice excelente și epuizată imediat de pe teșghelele librăriilor din țară. La fel, în 1984, Editura «Советский писатель» îi lansează volumul antologic de *Opere alese*, volum migălit de unii din cei mai înzestrați poeți și traducători ruși: Veaceslav Kuprianov, Novella Matveeva, K. Kovaldji, Iu. Kojevnicov etc”. Iubit și solicitat, adulat de admiratori și contestat de răufăcători și invidioși, care nu-i puteau ierta popularitatea, tirajele numeroase și auditoriile crescânde, Grigore Vieru, de-a lungul întregii sale cariere literare, totuși și-a adunat migălos cititorii cu minunatele sale manuale de pedagogie *Albinuța* și *Abecedarul*, instruind generații întregi, aidoma unei albinuțe-regine, odrăslindu-și roiul tot mai spornic și mai sănătos”.

Alexei Ștefănescu scrie în această privință: „Poezia lui Grigore Vieru este expresia unei sensibilități ieșite din comun, aproape du-

¹¹ În: „Limba Română”, nr. 1-4 (163-166), 2009, p. 323.

¹² Ion Hadârcă. *Grigore Vieru* (bibliografie). Ediția a 2-a, Chișinău, 2011, p. 17-22.

reroasă. Criticul literar care vrea să o analizeze simte o sfială, ca și cum ar trebui să atingă o rană... Cine dorește să afle ce au pățit românii din Basarabia în perioada în care s-au aflat sub stăpânire sovietică, trebuie să citească studii istorice. Cine dorește însă să afle ce au simțit românii din Basarabia în aceeași perioadă trebuie să citească poezia lui Grigore Vieru. În tradiția lui Eminescu, Grigore Vieru s-a situat de la început în centrul vieții afective a comunității lui etnice, dovedind un remarcabil simț al esențialului¹³”.

Adrian Dinu Rachieru spune: „Grigore Vieru, fragil, blând, cocoțat totuși pe baricade, risipind bunătate, a devenit – ca poet *mesi-anic* – nu doar o respectată voce publică, ci un simbol basarabean, idolatrizat sau, dimpotrivă, târât în războaie de mahala. În care nu ezita a intra, paradoxal, cu violență pamfletară¹⁴”.

Vechii egipteni considerau că universul din toate timpurile avea la bază lupta continuă dintre două forțe opuse: *creatoare* și *distructivă*. Având simț patriotic și dragoste nemărginită față de neam, Grigore Vieru, evident, cu tot sufletul făcea parte din susținătorii forțelor creatoare. El, dintotdeauna, intervenea acolo unde putea fi maximal de folos consângenilor în lupta pentru adevăr, le venea în ajutor, cu fermitate susținea interesele naționale, rămânând intransigent față de tot ce prezenta falsul social. Această atitudine a fost observată chiar din prima apariție a lui pe arena publică. Cu timpul, poetul devenise **Stegarul** și **Simbolul** renașterii naționale, promotorul celor mai înalte valori. Grigore Vieru nu a lipsit nici în tranșele combatanților care luptau pentru independența țării, în perioada războiului de pe Nistru, organizat de separatiști și susținuți de armata a 14-a rusă, în anul 1992.

Esențialmente, Grigore Vieru este poetul începuturilor de lume, când ființa e aurorială, nefisurată și neculpabilizată. Ea apare dintr-un mâl primar, fiind înconjurată de o aură de rouă și lacrimă. Produce, de aceea, o senzație de jilăveală sufletească, de natură rimbauldiană. Neromantic prin structură, el își înmoaie versul în astfel de ape primordiale, în substanța plasmatică a originilor – de unde pre-

¹³ Alexei Ștefănescu. *Grigore Vieru*. În: *Limba Română* nr.1-2, anul XX, Chișinău, 2010, p. 84-85.

¹⁴ Adrian Dinu Rachieru. *Vieru exista ca o legendă vie*. În: *Limba română*, nr. 1-4, anul XIX, Chișinău, 2009, p. 26.

zența constantă a unui fior, a unui tremur. Este, bineînțeles, un tremur existențial. Omul lui Vieru este omul adamic de la începutul lumii, care cade în istorie, sau omul christic „răstignit” de o istorie vitregă. Neoromantismul său, polarizat de bucurii elementare și de suferință, este potențat de o tentă expresionistă, de un patetism mesianic, căci făptura sa trăiește la pragul frăgezimii, vulnerabilității primare, dar și la punctul de sus al chemării, al gestului justiționar și reparator¹⁵.

Grigore Vieru, Adrian Păunescu și Ion Aldea-Teodorovici în vizită la combatanți pe linia de front de pe Nistru (1992).

Cu ocazia aniversării a 60-a de la nașterea lui Grigore Vieru, ministrul Învățământului din RM, profesorul Nicolae Mătcaș, avea să spună: „Asemenea marilor săi înaintași – Gheorghe Asachi, Ion Heliade Rădulescu, Vasile Alecsandri, Ion Creangă, Mihai Eminescu, Titu Maiorescu – poetul Grigore Vieru este preocupat mereu și de problemele de instruire și educație a tinerilor apărători ai cetății românismului. Înzestrat cu o intuiție și cu un har de pedagog înnăs-

¹⁵ Mihai Cimpoi. *Grigore Vieru acum și în veac*. București – Chișinău, Ed. „Litera internațional”, 2005, p. 7.

cut, calități care-și trag seva din înțelepciunea populară a omului de la coarnele plugului, pedagogul-poet a știut să îmbine în modul cel mai armonios posibil elementele de pedagogie populară autohtonă cu rigorile didactice clasice și ale celei moderne¹⁶...”

Marele actor, ministru al Culturii și Cultelor din RM, Ion Ungureanu, avea să scrie¹⁷: „Toată viața sa, Grigore Vieru a răsădit o Românie măreață, de poveste în inimile orfane ale românilor basarabeni. El nu poate fi prețuit și definit în afara generației sale, care ni i-a dat pe inegalabilii Spiridon Vangheli, Petru Cărare și mulți alții... Sutele de mii de români basarabeni, care au tresărit îndure-rați la trista veste a plecării dintre noi a lui Grigore Vieru, mulțimea răvășită de durere, care a venit să-l petreacă în ultimul drum, și-a văzut sufletul în acele poetice, dar și înălțătoare clipe, pentru că erau și ei din nemurirea lui Mihai Eminescu. A trebuit să moară Grigore Vieru ca să vedem ce suflet mare are Basarabia! Prin Grigore Vieru ne-am înălțat la Eminescu – ce merit mai mare poate fi pentru un creator ale cărui cuvinte vor rămâne pecetluite pentru totdeauna în memoria unui neam: *De avem sau nu dreptate, Eminescu să ne judece*. Să nu uităm că Grigore Vieru a definit *lacrima lui Eminescu*. Lacrima lui Eminescu putea fi doar pentru Basarabia, care astăzi nu e altceva decât „un copil înfășurat în sârmă ghimpată”... Pe altă parte, moartea lui Grigore Vieru i-a scos la lumina zilei, i-a depistat pe infractorii lui – să-i vadă lumea în toată hidoșenia lor sufletească... Însă, geniul lui Grigore Vieru ne-a avertizat prin unul dintre cele mai amare aforisme ale sale: *Lăsați în pace trădătorii poporului – nimeni nu poate vinde un popor fără îngăduirea acestuia*”.

Unul dintre prietenii devotați ai poetului, Alexei Marulea, menționează: „Popularitatea lui Grigore Vieru venea din genialele sale poeme, poezii, cântece, aforisme, combativa sa publicistică din mai multe ziare, dar, mai ales, din săptămânalul lui drag „Literatura și arta”, care de o vreme bună este tribuna literaturii, științei, istoriei și culturii naționale și universale, apreciate de o mare mulțime de

¹⁶ Nicolae Mățaș. *Cartea de căpătâi a creșterii noastre spirituale*. În: „Limba Română”, 1995, nr. I, p. 26.

¹⁷ Ion Ungureanu. *Ne-am văzut sufletul*. În: *Limba Română*, nr.1-4, anul XIX, Chișinău, 2009, p. 244-245.

cititori... Dar acest lucru nu le convenea celor care urau tot ce este național și, mai ales, ca ținută românească.

Grigore Vieru alături de cei mai apropiați prieteni cu ocazia unui jubileu.

Anume ei s-au strecurat prin președinție, guvern, ministere, tele-radio și blamau geniala creație a lui Vieru. Practic, ei au pornit un război cu cele mai murdare metode împotriva sufletului românesc... Pe poet îl rugam să nu-și distrugă sănătatea cu mancurții și fel de fel de pseudopatrioți... Să nu dea atenție atacurilor împotriva lui în presa antinațională, antiromânească... Însă, Vieru vulcaniza și mai insistent, și mai atacant împotriva tuturor falsurilor, mai ales ale acelor care erau legate de denaturarea faptelor istorice și adevărului și ne orienta pe noi spre adevăr, claritate și demnitate¹⁸...

Despre destinul amar al poetului Grigore Vieru foarte adecvat scrie doamna Nina Josu: „Orice poet talentat, într-o măsură mai mare sau mai mică, îmbracă pe trup ca pe o zale de aur destinul lui Hristos... Grigore Vieru este unul dintre puținii fericiți care au îm-

¹⁸ Alexei Marulea. *Demnitatea ca testament*. Chișinău, 2011, p. 29.

brăcat acest minunat și-n același timp dramatic destin. Minunat prin sfințenia lui omenească și dramatic prin suferințele, durerile, provocările și chinurile, morale și intelectuale, pe care aduse posesorului său în lume. Pentru că orice mare poet este un străin pentru această lume, care îl respinge sau îl aclamă în funcție de propria-i dispoziție și înțelegere... Dacă unii dintre colegii săi nu-i apreciau întotdeauna la justa sa valoare puterea discursului, acest lucru l-au cunoscut prea bine guvernanții comuniști, care, prin serviciile secrete pe care le-au diriguit, l-au crucificat de nenumărate ori: ei, în majoritatea cazurilor, ca Pilat din Pont, spălându-se pe mâini de faptele pe care le-au pus la cale atât de abil, lovind chiar și în fiii și nepoții distinsului nostru scriitor¹⁹...”

Grigore Vieru în oșpeție la redacția ziarului „Literatura și arta”
cu: Raisa Ciobanu, Nina Josu și Valentin Guțu.

Gheorghe Doni constată: „Opera și personalitatea lui Grigore Vieru au fost și continuă să se afle în centrul atenției sporite a cercetătorilor literari nu numai pe plaiul basarabean (Mihai Cimpoi, Ion Ciocanu, Andrei Țurcanu ș.a.) sau a unor prestigioși oameni de

¹⁹ Nina Josu. *Grigore Vieru – destin de martir*. În: *Literatura și arta*, nr. 40 (3553), 3 octombrie, 2013, p. 4.

litere ca Serghei Baruzdin, Iuri Surovțev, Imants Ziedonis, Ivan Draci, Leons Briedis ș.a., ci mai cu seamă a confracților de condei din Țară... Mărturie elocventă, sunt cărțile „Grigore Vieru” de Fănuș Băileșteanu (București, 1995) și „Poet pe Golgota Basarabiei” de Stelian Gruia (București, 1995). Ultima, prin valoarea discernământului și sintezei literar-artistice și documentare, este scrisă nu numai de un bun și experimentat cunoscător al fenomenului propriu-zis, ci și de un subtil apreciator al actului poetic²⁰. Autorul mai menționează ca Stelian Gruia a fost primul care a intuit mărirea și valoarea creației lui Grigore Vieru, cu mulți ani în urmă, când confracții de condei „nici nu prea vroiau să știe” ce se mai scrie în RSSM...

Creația lui Grigore Vieru dedicată copiilor este inconfundabilă și te bucuri nespus când această recunoștință reiese de la copii setoși de poezii frumoase. În această ordine de idei, m-a impresionat mult frumoasa poezie a lui Petru Botezatu²¹, elev în clasa a X-a, din satul Andrușul de Sus, din părțile Cahulului, dedicată încă în 2002 zilei de naștere a poetului Grigore Vieru, denumită **Vierul inimilor noastre**:

*Tu ești Vierul inimilor noastre
Și le cultivi cum se cultivă via,
Noi am zburat cu tine printre*

astre,

Ne-ai îndulcit cu drag copilăria.

*Tu ai cântat ce azi puțini mai
cântă,*

*Cuvântul tău, puterea lui ne
cheamă,*

*Ai proslăvit mereu ființa sfântă
Și dorul greu, și dragostea de
mamă.*

Ai înțeles ce poate să-nțeleagă

*Doar un copil sau doar o tristă
mamă.*

Tu cât ai scris, tu viața ta

întreagă

*Ai fost și ești și-acuma cu noi de-
o seamă.*

*Cuvântul tău ni-i drag, ni-i slova
ta iubită*

Căci ne-a deschis în inimă

ferestre,

Copiii din țara asta bântuită

Azi îți doresc: „Fii fericit, Maestre”.

²⁰ Gheorghe Doni. *Poetul Golgotei basarabene*. În: *Literatura și arta*, nr. 34 (2610), 24 august 1995, p. 5.

²¹ Petru Botezatu. *Literatura și arta*, nr. 7 (2947), 14 februarie 2002.

Daniel Corbu povestește²²: „L-am cunoscut pe Grigore Vieru la Chișinău, în 1990, iar în 1992, poetul a onorat invitația prietenească de a veni la Neamț, împreună cu Nicolae Dabija. După aceasta am mai avut câteva întâlniri. Grigore Vieru mi-a lăsat impresia de om fragil, de o rară și aleasă delicatețe în relația cu ceilalți, dar cu principii clare și imperturbabile în social. Simțirea românească, mama, mama-țară, limba română – toate s-au legat la Grigore Vieru prin spectacolul unui lirism profund, de o simplitate înșelătoare, o profundă și cuceritoare simplitate care l-a clasicizat pe poet. Toate s-au legat prin Eminescu, modelul său în absolut, pe care l-a repus cu adevărat în circulație din 1964... Se poate spune că Grigore Vieru era și va rămâne multă vreme un mit plutitor salvator de vieți, va rămâne simbolul românismului de dincolo și de dincoace de Prut”. Poetul Daniel Corbu avea convingerea că oricine ia în discuție „cazul” lui Grigore Vieru va trebui „să pornească nu doar de la talentul autentic și forța lirică absolut abordate și de la privațiunile spirituale ale tânărului Vieru, că, fiind un poet al resurecției, Grigore Vieru și-a luat în serios și rolul de tribun și iluminător...”

În Basarabia, despre poetul Grigore Vieru se vorbește mai mult ca despre o ființă decât despre un artist, fie chiar valoros și atractiv pentru critica literară²³... Prin termenul *ființă*, raportat la persoana celui mai popular poet al acestui spațiu, în mentalul nostru sălășluiește un model exemplar de simțire, o fire bipolară autentică a omului și poetului deopotrivă... Deși conceptul *ființă* este cel mai abstract din gândirea fiziologică, nu știu dacă ar trebui să ne intimidizeze o plasare a acestuia în contextul unor referințe concrete... Întrucât Grigore Vieru constituie el însuși modelul autentic de a fi al poetului în societate, printr-o situație afectivă unitară în natură, poezie, lume, aceste coordonate dându-și întâlnire în mod absolut în spațiul ființei poetului... Latura antică a ființei poeziei lui Gr. Vieru este continuitatea contactului cu cititorul, din acest punct luând naștere și tendința către antologic prin transmiterea unei provocări a metafizicului: „Copiii zădără câinii, poezii – moartea”.

²² Daniel Corbu. *Grigore Vieru și mitul său plutitor*. În: *Literatura și arta*, nr. 43 (3452), 27 octombrie 2011.

²³ Viorica-Ela Caraman. *Heidegger despre ființa lui Grigore Vieru*. În: *Limba Română*, nr. 1-2, anul XX, Chișinău, 2010, p. 14-15.

31 august 2006. Lângă bustul lui Mihai Eminescu din Grădina Publică „Ștefan cel Mare” din Chișinău. De la stânga: Andrei Strâmbeanu, Anatol Codru, Grigore Vieru, Primarul general al municipiului Chișinău Dorin Chirtoacă, Ion Ungureanu, Eugen Doga și Mihai Cimpoi.

În retrospectiva anilor care au trecut, menționează Viorel Dinescu, opera lui Grigore Vieru se apropie tot mai mult de imaginea omului care a fost până nu demult printre noi... Poetul a reușit să pună în valoare multe din comorile spiritualității poporului nostru, într-o vreme în care defăimătorii noștri tradiționali din afară și dinăuntru și-au întezit nefasta lor acțiune de dezbinare... Pentru noi, opera lui Vieru a fost o supapă prin care ne-am eliberat de toate durerile înăbușite, de tot năduful. Datorită lui și pleiadei basarabene, a putut fi auzită și vocea noastră... Ne gândim la el ca la un egegor, adică precum la un geniu care protejează neamul său, deci ca la un om de cultură care exprimă... conștiința de grup pe care și noi, cei rămași în actualitate, suntem datori să o ocrotim din toate puterile noastre. Academicianul Grigore Vieru merită din plin omagiile noastre²⁴.

²⁴ Viorel Dinescu. *Gloria în excelsis*. În: *Literatura și arta*, nr. 3 (3516), 13 ianuarie 2013, p. 5.

Referitor la activitatea poetică a lui Grigore Vieru, Marin Sorescu mărturisea: „Toate versurile sale au, de fapt, o melodie unică, inconfundabilă și nu este de mirare că în spațiul natal această creație este atât de populară și îndrăgită. Vorbeam mai înainte de o conștiință afectivă. Trebuie să adăugăm la aceasta o conștiință propriuzisă în sensul tradiției romantice ilustrată de un Eminescu, dar și de un Lermontov și Pușkin. În peisajul cam sofisticat al liricii contemporane, uneori prea compusă și prea cerebrală, versul său țâșnește în lumină cu forță de gheizer²⁵”.

Grigore Vieru cu Theodor Codreanu și Valeriu Matei.

Valeriu Matei scrie: „Grigore Vieru a ajuns prin poezia sa la efecte spre care adepții altor curente și orientări literare tind să ajungă făcând uz de mijloace mult mai sofisticate și mai diverse, iar bigoții școlilor la modă nu ajung vreodată... Spirit al veacului, autorul *Numelui tău* a focalizat în opera sa poetică gândurile și senti-

²⁵ Marin Sorescu. În: „*Un discipol al lui Orfeu*”. Chișinău, 2005.

mentele omului contemporan, dar și pe cele ale unei comunități rupte brutal de vatra ei matriceală, sentimentele autentice de neam și țară... Poezia lui Vieru întrunește calitățile unui univers poetic complex, nerevelat încă sub toate aspectele de investigațiile critice... Deși versurile sale sunt recitite sau cântate de mulți actori și interpreți, doar după dispariția tragică a lui Grigore Vieru adevărul vieții și al operei marelui poet începe să fie căutat de românii de la răsărit de Prut, aflați de două decenii într-un chinuitor de dramatic proces de redobândire a propriei identități²⁶”.

Iulian Filip găsește la poetul Grigore Vieru *unitate între cuvânt și sacrificiu*. „Triunghiul lui Vieru – copilul, mama, dragostea – i-au conferit operei sale temeinicie și consecvență, dar și deschidere comunicantă de maximă eficiență... Grigore Vieru și-a pregătit Marile Adunări Naționale, unde a continuat să-și promoveze convingerile, avându-și adepții, susținătorii de la lecțiile sale anterioare... A avut admiratori, cunoscători, prieteni de primă mărime. A cunoscut și ticăloși de cea mai joasă specie, dar hărțuiți din cele mai înalte scaune ale puterii²⁷”.

Ion Cuzuioc astfel avea să spună de Grigore Vieru: „A rezistat în pofida timpurilor reci și fierbinți... Omul a trăit, a meditat, a suferit și s-a bucurat, a cântat și a plâns împreună cu poeziile Domniei Sale. Opera Măriei Sale a fost și este un adevărat steag al Mișcării de Eliberare Naționale. Cărțile lui Grigore Vieru, prin simplitatea și sinceritatea lor, au fost și sunt capodopere divine în casa fiecărui om iubitor de plai, limbă și istorie²⁸”.

Spiridon Vangheli crede că Grigore Vieru îl avea pe Dumnezeu în suflet, el a îndumnezeit lumea²⁹: „Nu mai știi un alt creator al cărui ființă să se contopească într-atât cu cele scrise. Aici este forța cea mai mare a lui Vieru – creația lui vine dintr-un izvor divin. Nu te poate cuceri opera celui care te trimite la biserică, iar el rămâne acasă și chefuluște cu diavolul!” În această privință, cugetul lui

²⁶ Valeriu Matei. *Fericirea și nefericirea poetului*. În: „Un discipol al lui Orfeu”. Chișinău, 2005, p.123-125.

²⁷ Iulian Filip. *Limba Română*, Chișinău, 2009, nr. 1-4, p. 46-47.

²⁸ Ion Cuzuioc. *Grigore Vieru – păstorul poeziei naționale*. În: „Un discipol al lui Orfeu”. Chișinău, 2005, p. 17.

²⁹ Spiridon Vangheli. În: „Grigore Vieru (bibliografie)”. Chișinău, 2011, p. 15.

Grigore Vieru, în mare măsură, se apropie de năzuințele sufletești ale lui Alexe Mateevici.

Doi buni prieteni: Grigore Vieru și Spiridon Vangheli.

Poetul și publicistul Andrei Strâmbeanu, prietenul din copilărie al lui Grigore Vieru, își amintește³⁰: La începutul anilor 70 ai secolului trecut, când noi eram cu creierele spălate, când noi uitasem de colinde, uitasem de cântecul sfânt *Hristos a Înviat!*, uitasem ce înseamnă sărbătorile creștinești, de Anul Nou, Vieru a venit la mine acasă cu cei doi copii ai săi, care acum sunt bărbați în toată firea, și ne-a semănat de Anul Nou. Eu am rămas uimit de îndrăzneala lui. Apoi a plecat la Ion Vătămănu să-l semene... Abia acum, târziu, la 70 de ani, înțeleg că într-adevăr acei bobi de orez, pe care i-a semănat în sufletul nostru pângărit de o propagandă păgână, străină, criminală. Sunt fericit că l-am cunoscut foarte aproape pe Grigore Vieru... Eu am văzut sfinți doar pe icoane de când m-am născut.

³⁰ Andrei Strâmbeanu. În: *Limba Română*, 2009, nr. 1-4, p. 390-391.

Nu spun că Grigore Vieru este sfânt... dar este aproape de un sfânt, după înțelepciunea mea... Astfel de succes ca Grigore Vieru n-a avut nici Mihai Eminescu în timpul vieții... În vremuri grele el îndrăznește să semene lumină...”

Poeții Grigore Vieru și Andrei Strâmbeanu la o discuție de suflet.

Fănuș Băilișteanu a declarat încă în 1991: „Grigore Vieru ar merita Premiul Nobel. Am reparcurs recent scrieri de vârf ale celor care au obținut deja această încununare mondială... Mă declar primul membru al unui eventual comitet de susținere a candidaturii lui Grigore Vieru pentru Premiul Nobel. Opera și Viața marelui nostru poet ar îndreptăți indubitabil această opțiune... În cultura tragică a acestui mic popor, Grigore Vieru al basarabenilor și al tuturor românilor poate și trebuie să obțină cununa mondială³¹.

³¹ În: „Totuși iubirea”, nr. 55 din 19-26 sept. 1991, pag. 3 (Scrisoare din Arhiva Academiei Române, în Analele A.R., Seria X, 1992).

Ion Melniciuc scrie³²: „Fascinația cuvântului poetic al lui Grigore Vieru e un miracol cunoscut și recunoscut de cititori pe parcursul a jumătate de secol... În poezia lui, frumosul palpită aidoma cuvântului omenesc alimentat de forța vivace a inimii... Orice cuvânt e doldora de gând și frumusețe... Metafora viereană este una înconfundabilă, izvorâtă din miezul lacrimii de dor... Poezia lui Grigore Vieru e marcată de două trăsături esențiale: simplitatea exprimării și profunzimea gândului. Acestea sunt categorii inerente unui talent autentic”.

Activitatea sa literară, politică, educativă a făcut din Grigore Vieru una dintre cele mai puternice personalități luptătoare pentru drepturile omului în Republica Moldova, adesea viața sa fiind amenințată sau chiar în pericol, deși el s-a manifestat numai prin cuvânt și blândețe. Poetul Grigore Vieru a devenit, dintr-un „glas al disperării”, o *conștiință* a limbii și re-deșteptării naționale³³.

În 2008, Universitatea „V. Goldiș” Oradea-Satu Mare îi conferă lui Grigore Vieru titlul onorific de Doctor Honoris Causa, iar școala primară nr. 83 din Chișinău și Liceul Teoretic din comuna Băcioi cu respect îi poartă numele.

Academicianul Mihail Dolgan astfel îl caracterizează pe Grigore Vieru: „Năzuința de a pătrunde și de a exprima în mod dialectic tendințele polare ale vieții..., îmbinarea organică a tradițiilor naționale cu cele general-umane, înaltul umanism și dramatismul copleșitor al mesajului de idei, inovația îndrăzneată și măiestria democratică, magia cuvintelor simple și caracterul abisal al trăirilor – iată calitățile ce asigură poeziei lui Grigore Vieru o originalitate excepțională, un profund caracter național”.

Vasile Bahnaru menționează că Grigore Vieru va rămâne pentru totdeauna în panteonul cultural și spiritual al românilor din tot mapamondul... Tot ce a scris și a făcut a fost direcționat spre reconstituirea și redefinirea adevărului privind identitatea și unitatea noastră etnică și lingvistică³⁴.

³² Ion Melniciuc. *Fascinația cuvântului poetic*. În: *Limba Română*, Chișinău, 2005, nr. 1-3, p. 44-45.

³³ Fănuș Băilișteanu. *Grigore Vieru. Omul și Poetul*. București, Editura „Iriana”, 1995.

³⁴ Vasile Bahnaru. În: *Limba Română*, Chișinău, 2009, nr. 1-4, p. 48-50.

Grigore Vieru cu Alexandru Bantoș

Alexandru Bantoș îl consideră pe Grigore Vieru *cel mai curajos și cel mai fidel fecior al acestui pământ!* Despre această apreciere aflăm dintr-un dialog al jurnalistului cu poetul ajuns la vârsta de 70 de ani. În cadrul acestei întrevederi, Grigore Vieru s-a destăinuit și a dat răspuns la multe probleme stringente pe care le purta în suflet de mulți ani: „Consider că formele de exprimare artistică nu sunt împietrite pentru totdeauna. Ele se dezvoltă de la o epocă la alta, dar numai prin marii creatori. Și totuși, ei toți au o trăsătură comună – limpezimea exprimării și densitatea mesajului... Sinceritatea calitativă este una dintre componentele de bază ale actului de creație... După anul 1989 există mai mult o libertate a mediocrităților decât a valorii adevărate, deseori cenzurată de incertitudini financiare... Chiar dacă azi se citește mai puțin, m-am convins că a crescut calitatea cititorului... Îmi place mult muzica noastră populară, pe care, ca strălucire metodică, trăire și diversitate, o consider fără egal pe pământ... Politica națională în sensul larg al cuvântului nu se poate

face în afara limbii naționale... A nu înțelege acest lucru sau a-l nega înseamnă a fi un demagog... Cea mai mare doleanță a mea ar fi ca politicienii noștri să nu se dezbine, să fie mai hotărâți în acțiunile lor, să asculte de copiii sau nepoții lor care știu că sunt români și vor ști ce e de făcut pe viitor”.

La un anumit moment, Grigore Vieru îi spune lui Alexandru Bantoș: „Întrebările dumitale s-ar putea să fie mai frumoase și mai profunde decât răspunsurile mele. Dar, aș dori să adaug la întrebarea adresată: „De ce, vorbind deschis despre o armată de ocupație pe un segment al teritoriului republicii, nu recunoaștem vasalitatea Mitropoliei Moldovei față de Biserica rusă?” În această privință, într-adevăr aveți perfectă dreptate: Armata a 14-a și Biserica rusă sunt două oști uriașe care s-au unit în lupta înverșunată împotriva unui pământ atât de mic, care se cheamă *Basarabia*. Rușii tradițional cred mai mult în armată decât în Dumnezeu și tocmai de aceea vor pierde, în cele din urmă, lupta³⁵”.

³⁵ Alexandru Bantoș. În: *Limba Română*, Chișinău, 2005, nr. 1-3, p. 17-24.

*Dreptatea mea cea dintâi este **Limba Română** în care lucrează iubirea de **Dumnezeu** și care, ca o apă dătătoare de viață, s-a revărsat peste însetarea și pustiul unui pământ părănd uitat pentru vecie și hărăzit pierzaniei. Aș putea să îndur toate nenorocirile revărsate asupra **Țării** mele, afară de una singură: asuprirea limbii strămoșești. Celui care ridică mâna asupra acestei minuni se cuvine să-i zdrobești capul ca unui șarpe. Cinsteste și apără **Legea** neamului tău la fel limba seminției în care ai fost zidit și Domnul va înmulți viața ta, iar numele tău va fi înnoit și după moarte.*

Grigore Vieru

III

De ce a cedat inima lui Grigore Vieru?

Crescut pe timpul războiului și foametei, micul Grigore nu avea cum să-și păstreze sănătatea. Condițiile precare ale familiei au influențat negativ asupra organismului în creștere chiar din fragedă copilărie. Cu timpul, poetul a suferit din cauza asocierii mai multor factori negativi, de ordin material, social și psihologic, care l-au însoțit pe parcursul întregii vieți. Poate că cel mai mult a avut de suferit de pe urma unei avalanșe de factori stresanți. În această privință, Vieru spunea: „Într-un fel, cenzura și restricțiile respective mă ajutaseră – m-au făcut mai subtil. Știam că, *dacă un gând reușește să treacă printre cornițele melcului, va reuși să treacă și prin carnele dracului*”.

Raisa Ciobanu completează trăirile lui Grigore Vieru cu o altă constatare istorică – soarta tragică a preotului basarabean Vasile Țepordei, personalitate care se identifică cu lupta pentru demnitatea națională, cu jertfirea pentru neam și patrie: „Devotamentul și spiritul de patriotism ale compatriotului nostru răzbat până aici din numărările sale articole din diferite publicații. Pentru că și-a iubit țara și neamul, pentru că și-a ajutat compatrioții în vremuri de restricție... fiul Basarabiei, Vasile Țepordei, a fost judecat după legile sovietice. A fost învinuit de activitate antistalinistă, numindu-l pe Stalin „criminalul din Piața Roșie”...La așa-zisul tribunal sovietic

de la 9 iunie 1949 i s-a pronunțat sentința, pedeapsa cu moartea, fiindu-i suspendată și înlocuită prin muncă silnică pe viață... S-a ispășit dincolo de Cercul Polar³⁶.

Vladimir Beșleagă își amintea cum, încă prin anii 1956–1957, începătorul poet Grigore Vieru avea să treacă printr-un calvar de înjosiri, de enorme traumatizări psihoemoționale, fiind în permanență supravegheat de persoane *vigilente*, menite să protejeze politica editorială statală. Mulți ani a ținut minte prezentarea primei sale cărțului de poezii spre publicare la editura „Școala Sovietică”. În prezența unei mari comisii oficiale de cenzori, „renumiți specialiști” în ramură, Vieru a fost grav învinuit în necunoașterea „adevărului” limbi moldovenești și de admiterea unor greșeli lingvistice, care trebuiau modificate conform cerințelor științifice stabilite, pe atunci, în RSSM... Ieșind în acea zi din incinta editurii respective, împreună cu Vladimir Beșleagă, trăirile sufletești ale lui Vieru au răbufnit. La început, cu glas răgușit, își exprima dezacordul cu membrii comisiei editoriale, care, fiind departe de cunoașterea literaturii, au vorbit de pe poziții politice, dar nu de poezie, despre care nici nu aveau idee. Mai apoi începu să plângă în stradă ca un copil pedepsit fără vină. La acel timp, lui V. Beșleagă nu i-a fost ușor să-l *ogoiască* pe poet. Acesta a fost unul dintre primele episoade dramatice cu care s-a confruntat chiar la începutul creației sale literare. Nici nu-și imagina pe atunci tânărul poet că astfel de episoade stresante se vor repeta pe parcursul vieții și îi vor măcina sănătatea, de care nu prea se bucura încă din anii tinereții³⁷.

Ana Bantoș subliniază că activitatea scriitoarească a lui Grigore Vieru s-a lansat pe vremea unei excesive ideologizări, care impunea un punct de vedere specific asupra artei. Unitatea interioară a poeziei lui se menține datorită substratului religios revelat prin omni-prezența forței maternității, care adună în ea, ca într-un centru al sacralității, satul, copilăria, casa părintească, iubita, izvorul, lacrima, ploaia... Vieru și-a conceput creația în spiritul lui Mateevici... Vizionarismul lui Vieru s-a născut din reticența față de realitatea ideologică... Prin creația sa, Grigore Vieru cultivă *characterul*, iar

³⁶ Raisa Ciobanu. *Ce mult ne-a iubit*. În: *Literatura și arta*, nr. 22 (3014), 29 mai 2003, p. 2.

³⁷ Vladimir Beșleagă. În: *Limba Română*, Chișinău, 2009, nr. 1-4, p. 270-272.

aceasta, precum se știe, nu poate fi înlocuită de inteligență, oricât de mult ar avea-o intelectualitatea științifică și artistică³⁸.

Cunoscutul poet și om de stat, Ion Hadârcă scrie³⁹: „Marilor Poeti ironia sorții le pregătește adeseori metafore dintre cele mai surprinzătoare, dar și mai greu descifrabile / dezlegabile din Fuiorul subtil al necruțătorilor Parce. Atât de încâlcit li se deapănă Fuiorul destinului, că trebuie să li se stingă lumina ochilor pentru a li se aprinde, peste ani, adevărata proiecție cosmică a menirii lor de aștri cerești... Grigorie Vieru, nedreptățit de vicisitudinile istoriei, prădat și trădat succesiv de diferite regimuri politice, coroane imperiale și oștiri „eliberatoare”, deportat fără milă și risipit ca vântul pe mapamond, poporul băștinaș al actualei Republici Moldova, ajunsese la un moment dat la limită sau pe culmele disperării, vorba lui Emil Cioran, adunându-și sufletul într-o doină, într-un cântec sau într-o șoaptă de poem ca într-un haos de biserică devastată. Puțini au fost liderii spirituali, cărora să le încredințeze poporul toate durerile sale, și Grigore Vieru a fost unul dintre ei. Acest „poet cu lira-n lacrimi”, după fericita expresie a acad. Eugen Simion, a știut să-și mângâie neamul, să-l îndrepte, dar și să-l înalțe în poeme de o imensă blândețe și înțelegere...”

Semnificativă este Hotărârea Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM prin care la 30 martie 1989, se adoptă *statutul limbii române*. Totodată, numirea limbii ruse ca limbă de comunicare între națiuni a stârnit o reacție curajoasă printre deputații în Sovietul Suprem al URSS: Ion Druță, Grigore Vieru, Dumitru Matcovschi, Ion C. Ciobanu, Eugen Doga, Mihai Munteanu, Nicolae Dabija, Gheorghe Ghidirim, Anton Grăjdieru, Ion Hadârcă, Timofei Moșneaga, Gheorghe Rusu și Veniamin Apostol⁴⁰.

Spre sfârșitul anilor 80 ai sec. XX, când ideologia comunistă se afla în agonie, Grigore Vieru menționa⁴¹: „În niște vremuri de înă-

³⁸ Ana Bantoș. *Limba Română*, nr.1-4 (163-166), 2009, p. 94-103.

³⁹ Ion Hadârcă. *Grigore Vieru (bibliografie)*. Chișinău, Ed. „Baștina-Radog SRL”, 2011, p.17-21.

⁴⁰ Mihai Cimpoi. *Basarabia sub steaua exilului*. Ed. „Viitorul românesc”, București, 1994, p. 23.

⁴¹ Grigore Vieru. *Niște raze de lumină*. În: *Literatura și arta*, nr. 50 (2938), 13 decembrie 2001, p. 2.

bușitoare pâclă politică basarabeană, iată că răzbesc spre noi, în sfârșit, și niște raze de lumină. Știrea că românii din partea dreaptă a Prutului vor putea călători fără vize prin Europa. Poate că în urma acestui efort ne va fi mai ușor și nouă... Păcat că în justificata furie anticomunistă de azi uităm pe unii oameni, care... cu tot riscul asumat, s-au străduit să slujească cinstit neamul. Iată unii dintre ei: Nicolae Testemițanu, Anatol Corobceanu, Alexandru Negru-Vodă, Eugen Popușoi, Gheorghe Ghimpu, Leonid Culiuc ș.a... Nu se știe cum ne-am fi comportat noi înșine, cei „curați ca lacrimă”, dacă viețuiam în niște condiții draconice, când simpla crâcnire se termina cu Siberia (cazul lui Nicolae Costenco și Gheorghe Ghimpu) ori chiar cu împușcarea”.

Fiind o persoană responsabilă, cinstită și cu cuget patriotic avansat, poetul nu suporta sufletește minciunile și nedreptățile sociale cu care se confrunta la fiecare pas. Din aceste motive, Grigore Vieru nu a putut să se adapteze, în primul rând, la principiile ideologice impuse domeniului artistic și literaturii de către reprezentanții puterii de stat de atunci. Pe el îl preocupa doar libera exprimare a gândului, care venea din propriile viziuni. Pentru a evita exprimări ideologizate în creația sa, poetul foarte original aborda valorile patriotice și umane. Dar această realitate nu plăcea și nu convenea celor de la conducerea de vârf. Din aceste motive, poetul a suferit mult, ceea ce s-a reflectat negativ asupra creației literare și stării de sănătate. În acest context e greu să treci cu vederea frumusețea expresiei lui Grigore Vieru: „În artă, ca și în război, trebuie să mergi pe drumul tău, ca să învingi”.

Ultima afirmație a poetului, după sensul ei profund, poate să aparțină doar unei persoane care a pătimit mult, confruntându-se cu numeroase greutăți și obstacole de diferit gen. Grigore Vieru a luptat aprig cu răufăcătorii, bărbătește și până la urmă a învins, păstrându-și demnitatea și cugetul patriotic, dar, jertfindu-și sănătatea. Să ne imaginăm trăirile lui Vieru, la jubileul său de 50 de ani, când conducerea de vârf a republicii i-a interzis să desfășoare un spectacol literar-muzical la Palatul „Octombrie”. Doar astfel de acțiuni stresante cu siguranță influențează deprimant chiar și asupra celui mai sănătos și tânăr organism.

Toată viața a visat Grigore Vieru că sârma ghimpată, care trecea prin fundul grădinii din preajma casei părintești, în permanență îi zgâria inima, odată și odată va fi scoasă de pe malul râului Prut.

Oare când va dispărea nenorocitul gard din sârmă ghimpată
să mă pot întâlni cu rudele?

Despre poet și prietenul său, prozatorul și dramaturgul Andrei Strâmbeanu scria: „Grigore Vieru se mira copilărește de anii care se adunau în pașaportul său. Mereu se plângea de răutatea unor oameni apropiați și mai puțin apropiați, care îi produceau dureri sufletești și fizice, dar niciodată nu l-am auzit plângându-se din cauza vârstei. Cei care au lovit în el, doborându-l până la urmă, au săvârșit marele păcat de a fi ucis, de fapt, un copil... Vieru nu plăcea, de regulă, acelor cărora nu le plăcea Eminescu. Vieru plăcea tuturor copiilor din lume. Place tuturor cititorilor de sex feminin. Duișia cu care era înzestrat, prezența lui Dumnezeu, a zilei de Duminică, a Bisericii, a Mamei... Nu cunosc altă persoană în literatura română de azi, care să fi suferit mai sincer, mai mult pentru adevărul privind identitatea și unitatea noastră enolingvistică... Grigore Vieru, toată viața lui, a fost un ostaș din linia întâi, care trăgea în dușmani,

cu excepționalele sale poezii pentru copii, poezii închinat mamei, femeii iubite, cu cântece patriotice, cu maxime. Poetul a murit la datorie, cu cartea lui Eminescu în mână, așa cum jurase încă în tinerețe: *Stinge-mi-s-or ochii mie/ Tot deasupra cărții sale...*⁴²

Referitor la trăirile poetului de pe urma poziției lui patriotice, păstrându-și verticalitatea civică, foarte frumos scrie Nina Josu: „Ispitit de diavolul roșu în pustiu format de o ideologie străină, care se întindea ca o pecingine peste sufletele noastre, Grigore Vieru nu i s-a închinat. A preferat să muncească ani întregi în cămăruța gândului, iluminată prin credință, închis în singurătatea ziditoare a spiritului, de multe ori fără un ban în buzunar, decât să-și vândă sufletul pe 30 de arginți... Și precum Domnul nostru Isus Hristos a postit 40 de zile în pustiu, așa și el, împreună cu cei de-aceeași simțire românească, a postit decenii la rând de fructul dulcii rostiri a cuvintelor: *frați români, Maică Românie, Tricolor*, de imnul „Deșteaptă-te, române”, de „Doina” lui Eminescu, de celălalt mal al Prutului – de întreg neamul românesc... Poetul Grigore Vieru, asemenea altor martiri poeți de la noi și din lume, ca și Domnul nostru Isus Hristos, a propovăduit prin cuvânt Adevărul⁴³...”

M-au impresionat mult unele răspunsuri ale lui Grigore Vieru la întrebările din interviul lui Eugen Comarnescu, inclus în cartea poetului „Strigat-am către tine”. Dintre acestea voi prezenta doar răspunsul la întrebarea: *Care ar fi tristețea Dumneavoastră cea mai adâncă?*

Poetul: Niciodată nu mă simt mai trist ca atunci când îmi vine să cred că prin casele noastre cuvintele românești au murit și că, de fapt, nu vorbim cu ele, ci cu morții, așa cum vorbea Hașdeu cu sufletul fiicei sale, Iulia. Mă întristează mult faptul că, potrivit savanților, omenirea va fi nevoită, peste ani, să părăsească cea mai tulburătoare planetă care este Pământul. Se vorbește de o viitoare colonizare de către oameni ai stelelor. Iată, după ce am profanat cel mai sfânt monument al Pământului, care este Natura, oamenii vor să se cațare pe stele, să facă stricăciuni și-acolo.

⁴² Andrei Strâmbeanu. *Grigore Vieru place tuturor celor care-l iubesc pe Eminescu*. În: *Limba Română*, nr 1-4, anul XIX, Chișinău, 2009, p. 31-32.

⁴³ Nina Josu. *Grigore Vieru – destinul lui Hristos*. În: „Un discipol al lui Orfeu”. Chișinău, 2005, p. 111-114.

Acum 20 de ani (1994), și doamna Nina Josu a susținut un dialog cu Grigore Vieru, în cadrul căruia trebuia să răspundă la mai multe întrebări „spinoase”. Voi prezenta doar câteva răspunsuri ale poetului, care sunt actuale și azi.

N. J.: Ce vă displace mai mult la om?

G. V: Nu sunt un om perfect, pentru că numai Bunul Dumnezeu este perfect, dar viciile care-mi displac nu le am trădarea, invidia, îngâmfarea, gudurarea pe lângă străini. Toate nenorocirile Țării din aceste metehne ale noastre se trag. Gudurarea pe lângă străini și mai ales pizma au devenit un fel de vicii naționale.

N. J.: Cum suportați batjocura unora?

G. V: S-au spus vrute și nevrute despre mine. Mă mir că nu se spune că-mi scriu poeziile și bieteile articole români de peste Prut, uitând că vorbim limbi *diferite*. Sufeream mult la început. Azi, dacă nu sunt mușcat mai multă vreme, parcă nu mă simt bine. *Nu mor cail când vor câinii*, vorba ceea.

N. J.: Azi, când mulți nu-și găsesc echilibrul, care-i starea Dumneavoastră de spirit?

G. V: Caut să-mi găsesc echilibrul în literatura pentru copii și în cântec. Am finisat de curând o nouă variantă a mai vechiului abecedar pentru preșcolari „Albinuța”, care va apărea la București într-un tiraj de masă. Încep să revin la cântec. Pregătim un spectacol muzical-literar.

Alexei Marulea subliniază⁴⁴ că, atunci când Grigore Vieru a fost calomniat de ziarele „Flux” și „Moldova Suverană”, domnii Valentin Ciobanu și Mihail Ciolac au propus ca, în numele unui grup de oameni, să se adreseze cu o scrisoare în ziarul «Независимая Молдова» în apărarea poetului. Și ziarul a reacționat prompt, intitulând scrisoarea «Не трогайте Григория Виеру!», dar nici acest strigăt uman n-a fost auzit de rătăciții și nesimțiții, care continuau să-l hulească pe cel mai iubit poet de popor, iar prin această să-i ruinească sănătatea...”

⁴⁴ Alexei Marulea. *Demnitatea ca testament*. Chișinău, 2011, p. 40.

uite la știri la televizor... El trăiește. Poetul împlinește o vârstă frumoasă, bogată, rotundă. Poetul nu moare⁴⁵”.

Curioase mărturisiri avea să facă Grigore Vieru doar cu un an înainte de a pleca în veșnicie, la Domnul, într-un articol publicat în ziarul „Flacăra” al lui Adrian Păunescu (februarie 2008): Pregătindu-mă de moarte, m-am trezit pregătindu-mă de viață. Atunci poetul, cu un glas ferm ni se adresa nouă, celor rămași în viață: *Și din mormânt voi spune mulțimii adevărul...* În continuare poetul face o explicație: „Am avut mare noroc, nu de unul, ci de trei îngeri păzitori: de puterea cerească în care am crezut întotdeauna, de niște minunați medici și de prietenii și de lumea care, prețuindu-mi truda, au fost și sunt alături de mine, în clipele cele mai potrivnice vieții mele... Generația mea a fost victima acelei perioade care ne îmbolnăvește grav, în copilărie și adolescență, nu numai fizic, prin foametea din 1946-1947, ci și spiritual... În vremea spitalizării la Spitalul Clinic Fundeni, am reușit să compun un cântec... Multă lume mă întreabă ce operație anume am suportat. Varianta cea mai potrivită era operația pe cord deschis. Dat fiind faptul, însă, că am suportat două infarcturi, la care s-a adăugat și un *diabet cu care m-am ales pe bază de stres*, medicii nu și-au asumat responsabilitatea pentru efectuarea unei asemenea intervenții chirurgicale extrem de complicate și riscante⁴⁶...”

Contemporanii bine cunosc că la începutul anilor 80 ai sec. XX, Grigore Vieru, Marele Tribun basarabean, se afirmase plenar drept unul dintre cei mai talentați poeți din spațiul românității, concurând doar cu marele Mihai Eminescu. Activitatea scriitoricească în esența ei era profund pătrunsă de dragostea față de țară, neam, limbă, mamă și copii. Operele lui mărețe, erau apreciate în plan internațional, ceea ce displăcea conducerii totvăzătoare și vigilente. Învinit de naționalism, Gr. Vieru a fost maltratată spiritual ani în șir, dar nu se lăsa învins, lupta și își păstra Verticalitatea și Crezul. Însă, eroziunea psihologică cronică își făcea efectul, inima începu să cedeze.

⁴⁵ Cristina Crăciun. *Poetul nu moare*. În: „Un discipol al lui Orfeu”. Chișinău, 2005, p. 75-76.

⁴⁶ Grigore Vieru a rămas printre noi. În: „Oastea Moldovei” din 30 ianuarie 2013, p. 11.

E greu să dau uitării ultima discuție a mea cu Grigore Vieru din august 2008, care a avut loc în incinta Institutului de Neurologie și Neurochirurgie, unde dumnealui se afla la tratament recuperator. Atunci, cu mare durere în suflet, el mi-a mărturisit că își păstrează potențialul de creație, dar sănătatea îl dă de sminteală, mai cu seamă după acțiunea unor factori stresanți, care se țin lanț.

Într-adevăr, fiind un om modest, înțelept, incapabil să offenseze „măcar o muscă”, Grigore Vieru era inconvenabil forțelor politice antiromânești datorită atitudinii sale patriotice și influenței pe care o avea asupra opiniei publice. Indiscutabil, numeroasele ofense dușmănoase, cu un evident caracter psihoemoțional traumatizant, nu doar îi lezau demnitatea personală, dar îi ruinau sănătatea. Imaginați-vă trăirile poetului atunci când a aflat că în anul școlar 1994-1995, pe tăcute, „Albinuța” lui este extrasă din școală fiindcă a fost introdus caietul didactic... Ulterior, unul după altul, sunt scoase abecedarele din școală...

De secole este cunoscută valabilitatea zicalei: „Cuvântul poate provoca o mai mare durere decât o lovitură de palmă”. Rolul negativ al traumelor psihice, ca factor de risc, capabil să provoace esențiale dereglări funcționale cu consecințe grave pentru sănătate, este dovedit științific. Inima omului este primul organ vital care receptivitatea promptă la trăirile suportate de creier, principalul reglator al stărilor emotive. Capacitatea adaptivă, suportul mediului și socio-familial, comorbiditățile somatice și psihogene sunt acele condiții sau factori nocivi, care pot influența evoluția tulburărilor imprevizibile de pe urma stresului.

Din punct de vedere tanatogenerator, în medicina legală, acțiunile stresogene, în funcție de intensitatea lor, pot fi examinate sub trei aspecte principale: a) influența lor asupra organismului sănătos; b) influența asupra omului bolnav; c) factorii ce favorizează producerea morții violente sau condiționează decesul, ca urmare a unor traume neînsemnate⁴⁷.

Spre regret, în viața cotidiană, stresul devine principala cauză a bolilor cu care se confruntă omenirea. El conduce la apariția unui tablou psihopatologic dominat de o intensă teamă, atacuri de pani-

⁴⁷ În: *Literatura și arta*, nr. 3(3516), 17.01.2013, p. 5.

că, până la depresie. Factorii stresogeni nu numai că agravează evoluția unor maladii, dar și influențează în mod negativ asupra proceselor neurohumorale, condiționând o moarte subită chiar și a persoanelor practic sănătoase, sau favorizează instalarea morții ca urmare a unor leziuni nepericuloase pentru viață. Ultima condiție explică mecanismul de deces al lui Grigore Vieru, care nu a avut legătură cauzală directă cu volumul leziunilor produse în timpul accidentului rutier și calificate de specialiști drept vătămare corporală de grad mediu, dar a fost influențat, în mare măsură, de traumatismele psihoemoționale cronice, care au înclinat cântarul existenței în defavoarea vieții Marelui Poet.

Se poate spune că inima geniului scrisului basarabean, care a fost Grigore Vieru, a cedat în fața numeroaselor greutăți, calamități sufletești și trăiri patriotice, astfel repetând soarta lui Mihai Eminescu, Alexe Mateevici, Nicolae Testemițanu, Sergiu Rădăuțanu, Dumitru Matcovschi, Ion Vatamanu, Lidia Istrati și a altor martiri ai timpurilor grele pentru băștinași.

Poezia lui Grigore Vieru a făcut mai mult pentru unitatea națională a tuturor românilor decât toți politicienii și decât toate armatele la un loc. Și pentru că unitatea națională nu este pe de-a-ntregul realizată, Vieru e o rană, iar poezia lui e o dramă... Chiar situația existențială a lui Vieru seamănă până la identitate cu situația poporului român, mereu amenințat, mereu fragil, mereu suferind și mereu nemuritor...

Adrian Păunescu

IV

Despărțirea de poet

Cu mult timp înainte de a pleca în veșnicie, Grigore Vieru avea să spună: „Cine știe dacă moartea este sau nu partea noastră de cer și lumină; cine știe dacă sufletul nostru nu este și el mușchiul verzui de pe cruce. **Moartea**, ca și **Viața**, poate fi îmbunătățită, dacă lași în urmă un nume bun”.

Pe fundalul bolilor preexistente, acumulate pe parcursul mai multor ani, starea sănătății poetului-academician, Grigore Vieru, s-a agravat brusc în primăvara anului 2006, după 3 zile de la apariția în mass-media a unui articol denigrator, cu învinuiri nejustificate și cu efect demoralizator. Stresul psihoemoțional i-a provocat dureri acute retrosternale, tahicardie și extrasistolie, care au necesitat spitalizare, stabilindu-se infarct miocardic transmural al ventriculului stâng pe fundalul crizei hipertensive și stării generale grave. În scopul apărării demnității, a fost nevoit să apeleze la instanța de judecată, care a intentat un dosar civil, iar pentru a stabili influența stresului psihologic asupra sănătății, a fost dispusă expertiza medico-legală în comisie, efectuată la Centrului de Medicină Legală din Chișinău (director – Gh. Baci), cu participarea colaboratorilor Catedrei medicină legală a USMF „Nicolae Testemițanu”.

Analizând toate materialele incluse în dosarul civil, studiind suplimentar documentele medicale și consultând literatura de specialitate, în conformitate cu întrebările înaintate pentru soluționare, comisia de experți judiciari medico-legali, la 17 august 2006, a

conchis: „Orice stare psihoemoțională stresantă⁴⁸, inclusiv informațiile din presă cu caracter jignitor, ce lezează demnitatea persoanei, influențează negativ asupra evoluării clinice a maladiei, în mare măsură, a celei cardiovasculare, de care suferea Grigore Vieru, și puteau servi drept factor declanșator al infarctului miocardic acut”. Se știe că în ultimă instanță, poetului i s-a făcut dreptate.

Adio, dragii mei... (15.01.2009, seara)

Cu toate greutățile cotidiene, Grigore Vieru continua productiv să muncească, se întâlnea cu prietenii, participa la numeroase manifestări educaționale și culturale. Ultima dintre bucuriile poetului a fost în ziua de 15 ianuarie 2009, când el s-a întâlnit cu publicul cahulean la o serată tradițională, consacrată zilei de naștere al poetului național, Mihai Eminescu. La aceasta manifestare culturală au participat mulți admiratori și prieteni, inclusiv Fuego, sosit de la

⁴⁸ Gheorghe Baciu. *Sănătatea populației și efectele traumelor psihoemoționale*. În: *Anale științifice ale USMF „N. Testemițanu”*, Vol.2, Chișinău, 2007, p. 9-11.

București. Nu intuia (dar poate presimțea!!!) marele poet basarabean, că numai la moment este fericit și trăiește nevătămat doar ultimele ore din viața lui pământească, căci soarta îi prevăzuse grele clipe de încercare și va suporta enorme dureri fizice de pe urma unei stupide traume, soldată cu ridicarea poetului în Ceruri la Domnul și veșnica despărțire a lui cu tot ce e pământesc.

Dar iată că groaznica năpastă s-a strecurat în miez de noapte (ora 1:30), la 16 ianuarie 2009, când Grigore Vieru tocmai se întorcea de la Cahul, unde a participat la tradiționala „Închinare la Luceafăr”, consacrată lui Mihai Eminescu. Automobilul în care se afla poetul s-a ciocnit de un panou de reclamă, situat pe șosea în preajma orașului Ialoveni. Din spusele medicului de ambulanță, în timpul accidentului, Gr. Vieru și-a pierdut temporar cunoștința. După 25 de minute (1:55) de la întâmplare, el a fost internat în Spitalul de Urgență din Chișinău. În secția de reanimare, Gr. Vieru era în cunoștință, prezenta acuze la cefalee, amețeli, vomă, stare de oboseală avansată. Obiectiv: respirație liberă, tegumente cianotice, tensiunea arterială – 110/70 mm Hg, pulsul – 92 pe minut, pe față – multiple plăgi, fractură marginală a maxilei, fracturi închise ale oaselor gambei pe stânga. S-a purces la cercetări de diagnosticare a proceselor patologice și tratament medicamentos. La ora 4:00, starea generală era apreciată drept gravă: în cunoștință, obnubilat, respirație spontană, iar la ora 5:00 starea sănătății s-a agravat brusc. S-a suspectat lezarea organelor interne. Între orele 9:55 și 10:20, 16.01.2009, se efectuează revizia organelor abdominale prin laparoscopie, operație efectuată de urgență.

Starea bolnavului rămânea în permanență gravă, tratamentul fiind monitorizat de o echipă de specialiști competenți, în frunte cu academicianul Gheorghe Ghidirim, profesorii Gh. Ciobanu, N. Gladun, Vl. Hotineanu, M. Gavriluc, An. Ciubotaru, A. Grosu, Gh. Rojnovceanu, conferențiarilor S. Șandru, Iu. Glavan, T. Beschieru, medicii I. Onofrei, E. Capcelea. La ora 21:30, 17.01.2009, consiliul de medici constată stare generală extrem de gravă: fără cunoștință, pupile midriatice, fotoreacție absentă, tendință de scădere a tensiunii arteriale. Măsurile de resuscitare continuă, masajul indirect al

cordului, dar la 18.01.2009, ora 01:20, se constată moartea biologică a celui care a fost Grigore Vieru⁴⁹.

La acel timp, colegii din București s-au deplasat de urgență la Chișinău, cu un elicopter specializat, pentru a da o mână de ajutor și a-i salva viața lui Grigore Vieru, care se afla în stare de comă profundă, fiind netransportabil. De evidențiat că specialiștii din București au apreciat înalt profesionalismul medicilor moldoveni, acceptând ca adecvată tactica tratamentului.

La patul bolnavului se aflau în permanență soția Raisa și feciorul Călin. În preajma poetului se aflau prietenii devotați – Ion Ungureanu, Nicolae Dabija, Mihai Cimpoi, Valeriu Matei, protoiereu mitrofor Ioan Ciuntu, Alexei Marulea, Andrei Strâmbeanu, Ozea Rusu ș.a. Starea sănătății lui Grigore Vieru era în atenția conducerii republicii, a viceministrului Sănătății dl Mircea Buga, academicianului Ion Ababii, rector al USMF „Nicolae Testemițanu”, și a numerosului public din mai multe țări. **Mihai Sultana Vicol** menționa la acel timp (*L.A.* 20 ianuarie 2011): „Numai Dumnezeu nu a venit la patul de suferințe al lui Grigore Vieru”.

Știrea despre accidentul rutier stupid din preajma orașelului Ialoveni, în care a nimerit la 16 ianuarie 2009 marele poet național Grigore Vieru, i-a zguduit pe toți oamenii de bună-credință de pretutindeni, în special pe cei care odinioară îl comparau cu genialul Mihai Eminescu. Însă, și mai mare ne-a fost durerea când am aflat că distinsul nostru poet ne-a părăsit, a plecat pentru veci spre ceruri, la Domnul, pentru a se întâlni acolo cu Mihai Eminescu, Alexe Mateevici, Ion Vatamanu, Eugen Coșeriu, Nicolae Testemițanu, Lidia Istrati și cu alte personalități notorii ale neamului.

Această știre dureroasă despre moartea poetului parcă a înțepenit cugetul oamenilor. Câteva zile societatea se afla într-o stare sufletească suspendată și stresată. Presa publică numeroase mesaje de condoleanțe, oamenii care l-au cunoscut pe poet și toți prietenii se indignau, îl deplâneau. Marele cântăreț de muzică folk, Tudor Gheorghe, în cotidianul *Timpul* (23 ianuarie 2009), avea să scrie: „A murit un poet drag sufletului meu și o să-i simt lipsa multă vre-

⁴⁹ Gheorghe Baciu. *Evoluția medicinei legale pe plaiul basarabean*. Chișinău, Tipografia Centrală, 2013, p. 301-303.

me. L-am cântat mult înainte de 1989, când nici n-aveam voie să spun că-i poet basarabean. Am făcut niște cântece pe versurile sale extraordinare, pe care le cunoaște o lume. Vroiam să scot un CD pe versurile lui și iată că n-a mai apucat să-l audă...”

În acele zile, Constantin Tănase scria: „Vieru s-a dus la Dumnezeu, lăsând în urmă o Basarabie ruptă în două: una tristă, sătulă de comunism, înlăcrimată, zguduită de moartea Poetului, și alta intoxicată de comunism, chinuitoare și fățarnică, lovită brusc de la crimă... electorale în legătură cu dispariția lui Grigore Vieru. Joia trecută (15 ianuarie 2009), care pentru poet a fost ultima, ziarul *Literatura și arta* publica articolul său „Noi atacuri golănești în presa oficială”... Ceața din noaptea de joi spre vineri, când s-a produs tragicul accident, nu a fost deloc mai deasă decât cea care i-a fost organizată de oficialități și prin care i-a fost scris lui Vieru să treacă ultimii ani. L-au omagiat fariseic, la nivel național, ca să-l asasineze moral în presa lor chiar a doua zi după jubileu. Au crezut că îl vor putea atrage de partea lor... Naivul – marele naiv și copil Vieru mai credea că există dreptate și i se adresa după dreptate⁵⁰...”

În același număr al cotidianului *Timpul* (p.14), poetul Ion Hadârca menționa: „Moartea lui Grigore Vieru este o pierdere cruntă și, poate cea mai grea pe care a avut-o de un secol și ceva încoace literatura română din Basarabia. Este o durere pentru toți cei care au cunoscut și au crescut cu opera lui. Acum sunt lacrimi amare pentru ceea ce s-a întâmplat. E ca o pedeapsă pentru noi. Dar cred că această pedeapsă ne va trezi, așa cum a visat dintotdeauna poetul...”

În necrologul semnat de personalități proeminente ale literaturii și culturii române se arată: „Grigore Vieru a fost un adevărat pedagog al neamului, modelând în spiritul binelui și frumosului generații întregi de copii și adolescenți, devenind un autentic scriitor al poporului... A semnat peste o sută de cărți de poezie, multe dintre acestea fiind traduse în limbi de circulație universală, precum și importante lucrări didactice... A fost ales membru al Academiei Române, care în 1992 l-a propus la Premiul Nobel pentru pace, a fost Doctor Honoris Causa al Academiei de Științe a Moldovei și al

⁵⁰ În: *Timpul*. 23 ianuarie 2009, p. 15.

mai multor universități, Laureat al Premiului Național, al Diplomei Internaționale „H.Ch. Andersen”, al unor prestigioase premii naționale și internaționale, deținător al Medaliei de Aur a Agenției pentru Proprietate Intelectuală de la Geneva. A reprezentat societatea noastră civică în cele mai înalte foruri, inclusiv în parlamentul gorbaciovist. Trecut la cele veșnice chiar în ziua Sfântului Grigore cel Mare, poetul Grigore Vieru va rămâne pentru totdeauna în panteonul sacru al spiritualității românești⁵¹”.

Din Spitalul de Urgență din Chișinău, unde a decedat poetul Grigore Vieru, corpul lui neînsuflețit a fost transportat la Centrul de Medicină Legală (str. Korolenko, 8), pentru a fi supus examinării.

La cercetarea medico-legală a cadavrului, din 19.01.2009, s-a stabilit: cardiopatie ischemică cronică, infarct miocardic repetat, cardioscleroză postinfarct, hipertrofia miocardului, aortocoronarosccleroză aterosclerotică de gr. III-IV, sechele posttuberculoase; excoriații și plăgi pe față, fractură marginală a maxilei; ruptură superficială a splinei, hemoperitoneum (clinic); fractura închisă a oaselor gambei stângi; urme de manipulări chirurgicale-curative și diagnostice. Procesele patologice și traumatice depistate au fost minuțios cercetate și confirmate prin investigații suplimentare de laborator. În concluzie, medicul legist a conchis: 1. Moartea cet. Gr. Vieru a survenit în urma insuficienței cardiovasculare acute – consecință a infarctului miocardic repetat. 2. Leziunile descrise condiționează dereglarea sănătății pe o perioadă de lungă durată (mai mult de 21 de zile) și conform acestui criteriu se califică drept vătămare corporală de grad mediu.

În baza ordonanței OUP SUP al Comisariatului General de poliție din municipiul Chișinău, în perioada 3-6 februarie 2009 a fost efectuată o expertiză medico-legală suplimentară în comisie, care a prezentat răspunsuri la întrebările adresate pentru soluționare. În concluzii se arată: 1. Moartea cet. Gr. Vieru s-a instalat în urma insuficienței cardiovasculare acute – consecință a infarctului miocardic repetat, dezvoltat pe fundal de cardiopatie ischemică cronică. 2. Între leziunile corporale și cauza morții există o corelație indirectă de cauzalitate: traumatismul suportat a avut rolul de factor de-

⁵¹ Ibidem, p. 14.

clanșator pentru acutizarea maladiilor preexistente, mai ales a cardiopatiei ischemice cronice. 3. Atât leziunile corporale, cât și posibila stare de stres, șocul traumatic și infarctul miocardic sunt consecințe ale traumatismului rutier, suportat de Gr. Vieru, însă leziunile corporale, eventuala stare de stres și șocul traumatic sunt consecințe directe ale traumatismului suportat, iar infarctul miocardic – consecință indirectă.

Despre moartea lui Grigore Vieru, academicianul Mihai Cimpoi menționa⁵²: „Nu adevărul pentru care s-a jertfit l-a omorât pe poet, ci neadevărul transformat în glonț laș. Neadevărul celor pe care i-a supărat adevărul spus de el. Adevărul despre ființa românească, despre limba română și despre istoria românilor. Adevăr transpus într-un vers sculptat, plin de forță și noblețe clasicistă, înfrăgezit deopotrivă cu rouă și auroră romantică, sentențios și direct ca un verdict judecătoresc, înmuiat în milă creștină și în rugă adevărată adresată Domnului. Făptura lui isusiască, trasă de durere, fragilă și tremurândă ca o trestie pascaliană a fost până la urmă înconjurată de o aură de luptător cu o condiție asumată de *invins* într-o luptă cu obstacole, cu cea ce supără liniștea și adevărul: *Chiar dacă mor, trebuie să înving*, spune într-o altă asemănare aforistică, *chiar dacă nu voi înving, trebuie să lupt*”.

Din incinta Centrului de Medicină, corpul neînsuflețit al lui Grigore Vieru a fost transportat în capela Bisericii „Sf. Teodora de la Sihla” din Chișinău. La 20 ianuarie 2009, Protoiereul Ioan Ciuntu i-a făcut poetului prohodul pentru răposați, în prezența familiei și a marelui public, printre care: Spiridon Vangheli, Ion Ungureanu, Mihai Cimpoi, Dorin Chirtoacă, Titus Știrbu, Nicolae Dabija, Valeriu Matei, Adrian Păunescu, Iurie Colesnic, Arcadie Suceveanu, Alexei Marulea, Anatol Petrencu, Ion Varta ș.a. De la Biserică, cortegiul funerar s-a deplasat pe strada Pușkin, pe bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, apoi spre Teatrul de Operă și Balet. Ajungând la monumentul lui Ștefan cel Mare, cortegiul funerar a făcut un popas în fața Marelui Voievod, unde Protoiereul Ioan Ciuntu l-a binecuvântat. În incinta Teatrului, unde Marelui Poet i s-au adus ultimele omagii.

⁵² Mihai Cimpoi. În: *Grigore Vieru (bibliografie)*. Chișinău, 2011, p. 6.

...Grigore Vieru pe ultimul drum.

Un popas la monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt.

Până la locul de veci, la cimitirul din strada Armenească, sicriul cu corpul neânsuflețit al poetului a fost dus de cei mai apropiați și devotați prieteni: Alexei Marulea, Mihai Morăraș, Vadim Gheorghelaș, Vasile Dragomir, Alexei Sofroni, Traian Beschieru, Valentin Ciobanu, Vasile Iovu, Gheorghe Tonu, Vasile Vatamanu, Simion Duja, Pavel Bâc ș.a.

Procesul funerar al poetului Grigore Vieru s-a transformat într-o zi de mare doliu național, comparabil doar cu Marea Adunare Națională din Chișinău, organizată cu ocazia declarării Independenței Republicii Moldova (27 august 1991). În mass-media s-a strecurat cifra de circa 500 mii de participanți la înmormântarea poetului, dintre care doar circa 25 mii au reușit să se apropie de sicriul răposatului. Doritorii de a-și lua rămas-bun de la poet au făcut cozi până seara târziu, rămânând în așteptare chiar și după ce el a fost transportat la locul de veci, la cimitirul Central de pe strada Armenească din Chișinău.

Mitingul de doliu a fost deschis de către președintele comisiei de funerare a poetului, domnul Marian Lupu, președintele Parlamentului RM, care a vorbit despre viața și activitatea lui Grigore Vieru, despre talentul indiscutabil și meritele lui în literatura și cultura națională. Frumoase cuvinte despre marele poet au vorbit foștii președinți ai RM: Mircea Snegur, Petru Lucinschi, Vladimir Voronin, președintele AȘM Gheorghe Duca, Mihai Cimpoi, Andrei Strâmbeanu, ambasadorul României în RM Filip Teodorescu și alte personalități marcante.

La mitingul de doliu, la care au participat mii de oameni de toate vârstele și categoriile sociale, academicianul Gheorghe Duca a spus: „Personalitatea lui Grigore Vieru nu poate fi concepută altfel decât un dar ceresc, pe care ni l-a dat Dumnezeu, anume nouă și la timpul potrivit. Dumnezeu l-a născut printre noi ca să ne putem vedea sufletul, arătându-ne prin opera poetului ce izvor curat și puternic este cuvântul, atunci când este scris cu talent și iubire. Academicianul Grigore Vieru a fost și rege, și slugă a Cuvântului, de aceea și-a pus toată viața, tot sufletul în slujba limbii. Or, anume acesta a fost crezul lui suprem... Devenind clasic în timpul vieții, Grigore Vieru este o figură emblematică a neamului nostru, dar și a literaturii secolului XX.

Spre Teatrul de Operă și Balet însoțit de un numeros public.

În fața Teatrului de Operă și Balet.

Academicianul Gheorghe Duca a mai evidențiat: „Rar se întâmplă ca un scriitor să devină în timpul vieții atât de popular, atât de iubit— de la țaran la academician, precum a fost distinsul poet-patriot Grigore Vieru! Poporul nostru l-a nemurit în viață, considerându-l la propriu și la figurat scriitorul poporului⁵³...”

Sicriul cu corpul neînsuflețit al lui Grigore Vieru
în holul Teatrului de Operă și Balet”.

Prezent la mitingul de doliu, poetul Adrian Păunescu, originar din Basarabia, a dat citire următoarei poezii, în memoria prietenului său Grigore Vieru:

*În cel ce pleacă astăzi, din strâmba noastră lume,
A lăcrimat o țară și s-a ascuns un neam
Și eminesciana pereche, râu și ram,
Te știe după nume și-nvață să-l rezume.*

⁵³ Gheorghe Duca. În: *Limba Română*. Chișinău, 2009, nr. 1-4, p. 386-387.

*Se află în morminte o Românie-ntreagă
Și am rămas deasupra, nevrednici, noi, cei vii,
Și ne e dat blestemul să nu-i putem găsi
De cât în niște lacrimi care de ei ne leagă.
S-a-ntunecat pământul și lăcrămează cerul,
Românii plâng plecarea poetului divin,
Și semne dinspre case și din morminte vin,
Acum, spre Eminescu a și pornit Vieru.
Nefericită vremea noroaielor majore
Din nou se-așază vama și granița-ntre frați,
Așa că pentru drumul pe care-ai să-l străbați
Îți murmurăm „Adio!” și iartă-ne, Grigore!*

În acele zile triste pentru susținătorii creației vierene, poetul Nicolae Dabija avea să scrie poezia „Moartea lui Vieru”:

*Spitalul de Urgență s-a trezit și-i bântuit de-o veste tot mai grea:
Vieru zace, undeva, strivit, căci s-a găsit și pentru dânsul o șosea.
E scos Poetul, pe fragmente, dintre șine... „Sunteți Vieru?..” „Da...”
Cu mersul lui, tăcut, de heruvim, El s-a-nălțat la Ceruri: și învie.
Și numai noi, rămași în străinie, nici nu ne naștem și nici nu murim.*

La înmormântarea lui Grigore Vieru, academicianul Nicolae Dabija, cu durere în suflet, s-a exprimat: „A murit fratele lui Eminescu... Vieru a fost un exemplu de omenie și cumsecădenie. Era o fire atât de modestă, încât se străduia să meargă printre noi parcă mai mult în vârful degetelor, astfel încât să nu ne deranjeze... De sus, din cer, Vieru privește cu nădejde și încredere la generațiile de luptători pe care i-a crescut cu abecedarele sale... și îi îndeamnă să continue lupta. Pentru că un neam care naște din când în când un Eminescu sau un Vieru nu poate, ca până la urmă, să nu învingă⁵⁴.”

În ziua de Bobotează (20 ianuarie 2009), când l-am petrecut în ultimul drum pe marele Om, Patriot și Poet, m-am convins că Grigore Vieru a fost un geniu al scrisului și va rămâne în continuare iubit de popor. Știu bine că și cei care au păcătuit cândva în fața lui

⁵⁴ Nicolae Dabija. *Literatura și arta*, nr. 3, 22 ianuarie 2009.

îl vor aprecia și își vor regreta faptele nedemne. Această încredere a mea a fost confirmată de miile de oameni care și-au luat rămas-bun de la marele compatriot. M-a impresionat profund expresia lui Mihai Salcuțan (L.A.), scrisă în ziua parastasului de 9 zile de la plecarea în veșnicie a lui Grigore Vieru, numindu-l: *Poetul Nemuririi Noastre*. În viziunea mea, este o apreciere corectă și plină de profund sens⁵⁵.

Bustul lui Grigore Vieru în orașul Alba-Iulia.
Autor Romi Adam (instalat la 11 octombrie 2009).

⁵⁵ *Literatura și arta*, 29 ianuarie 2009.

Este plăcut să constat că valoarea scriitoricească a lui Grigore Vieru este înalt apreciata și peste hotarele republicii, în special în România. Primul semn în amintirea trecerii poetului în neființă fizică a fost ziua de 11 octombrie 2009, când Municipality de la Iași a inaugurat o stradă (cu sens unic) care va purta numele *Grigore Vieru*. La acest eveniment Victor Crăciun spunea: „Aceasta reprezintă începutul unei căi prospective care să pună în valoare conștiința marelui poet în contextul unității neamului. Următoarea etapă a acestei re-aduceri se va desfășura la Alba-Iulia, orașul Unirii neamului⁵⁶”. La Alba Iulia, pe Aleea Clasicilor, a și fost instalat bustul lui Grigore Vieru.

Dezvelirea bustului lui Grigore Vieru în Grădina Publică
„Ștefan cel Mare” din Chișinău (14.02.2010).

Spre finele anului 2009, sculptorii Victor Macovei și Ruslan Tihonciuc au terminat lucrările asupra bustului lui Grigore Vieru, aprobate de către o comisie a Ministerului Culturii la 10 ianuarie

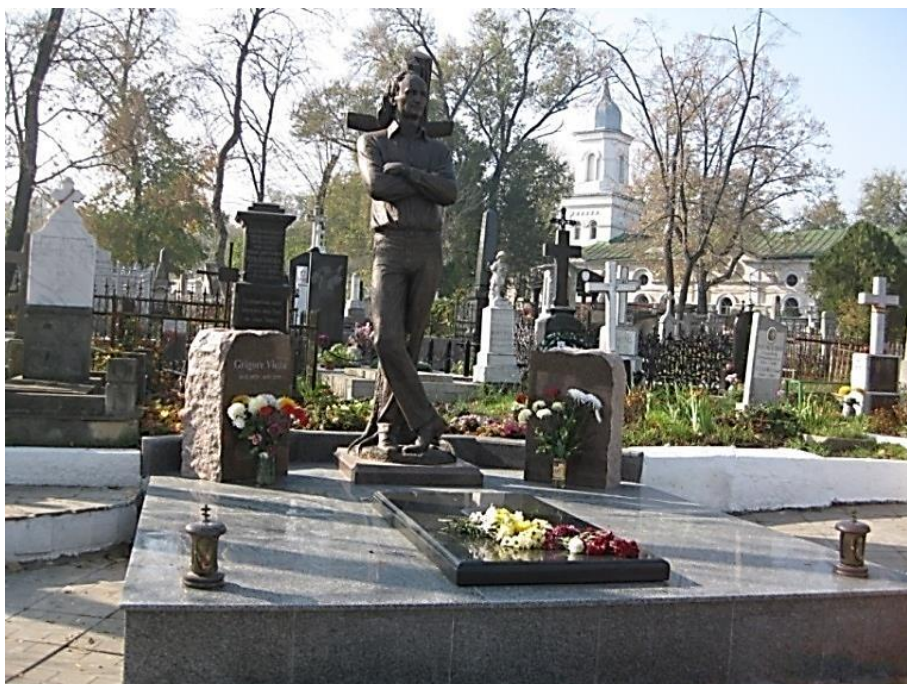
⁵⁶ *Literatura și arta*, 22 octombrie 2009.

2010, iar la 14 februarie, același an, de ziua nașterii poetului, bustul a fost instalat în Grădina Publică „Ștefan cel Mare” din Chișinău. În timpul dezvelirii bustului au fost prezenți: conducerea de vârf a republicii, membrii familiei, prietenii și mulți admiratori ai poetului. În cadrul acestui eveniment cultural-istoric, Vlad Filat, prim-ministru al Republicii Moldova, a povestit despre viața și activitatea lui Grigore Vieru. Ulterior, bulevardul Renașterii din Chișinău a fost redenumit în **bulevardul Grigore Vieru**.

Complexul compozițional *Aleea Clasicilor* din orașul Bălți.
Busturile lui Grigore Vieru, Mihai Eminescu și Ion Creangă.

La 17 iulie 2010, deja în orașul Bălți, a avut loc inaugurarea complexului compozițional *Aleea Clasicilor*, situat în scuarul Pieței Centrale *Vasile Alecsandri*, în cadrul căruia a fost amplasat bustul lui Grigore Vieru, alături de ale lui Mihai Eminescu și Ion Creangă. Cele trei busturi cioplite în piatră și plasate pe postamente de granit au fost sculptate de ieșeanul Gheorghe Gheorghiiță, iar autorii complexului sunt Boris Grițunic, Anatol Cecan și Ivan Matcovschi. La inaugurare au participat numeroși oameni de cultură din RM și România, inclusiv conducerea și locuitorii orașului. La acel timp se preconiza că celor trei piloni ai neamului li se vor alătura busturile lui Alexe Mateevici și Mihail Sadoveanu. Crearea acestui edificiu monumental prezintă un eveniment epocal pentru viața culturală a orașului⁵⁷. Personal, am avut marea onoare să asist la ceremonia de deschidere și sfințire a acestui măreț edificiu cultural din nordul țării.

Monumentul de pe mormântul lui Grigore Vieru.

⁵⁷ Galina Josan. *Vocea Bălțiului*, nr. 28, 23 iulie 2010.

La 31 august 2013, în ziua sărbătoririi *Limbii Române*, la mormântul lui Grigore Vieru a fost dezvelit un măreț monument, autorul căruia a fost sculptorul moldovean Constantin Constantinov (fiul răposatului artist nea Costache). Monumentul a fost turnat din bronz în orașul Kaluga, Federația Rusă, sfințit de un grup de preoți de la Biserica „Sf. Teodora de la Sihla”, în frunte cu marele admirator al creației vierene, Protoiereul Ioan Ciuntu. După aceasta, a avut loc un miting de pomenire, la care au asistat rudele, mulți prieteni și susținători ai creației poetului. În timpul ceremoniei au vorbit: ambasadorul României în RM Marius Lazurcă, Nicolae Dabija, Mihai Cimpoi, Ion Ungureanu, Spiridon Vangheli, Dorin Chirtoacă, Vasile Tărățeanu din Cernăuți și alte personalități.

După sfințirea monumentului lui Grigore Vieru.
De la dreapta: protoiereu Ioan Ciuntu, Vasile Iovu, Valentin Ciobanu,
Gheorghe Ghidirim, Gheorghe Baciu.

Busturi ale marelui poet Grigore Vieru au fost amplasate și în alte localități și școli din Republica Moldova, România, Ucraina și în alte țări.

Theodor Codreanu, renumit eminescian, foarte explicit arată⁵⁸ viziunea lui Grigore Vieru față de moarte, ca fenomen de confruntare dintre Eros și Tanatos, dintre viață și moarte, considerându-l pe Vieru ca „fiind *geamănul* celui mai tragic poet român posteminescian”. Totodată, specifică: „Grigore Vieru are conștiința deplină, că moartea este un eveniment capital, căruia ființa umană nu are cum să i se sustragă. De aceea, și pentru el *proba morții* este fundamentală... De asemenea, oamenii nu devin *drepti* numai prin faptul că *mor*, ci sunt *drepti* în fața morții doar prin numele lor nepătat. ...Moartea, ca și viața, poate fi îmbunătățită dacă lași în urmă un nume curat...” În această privință, Vieru se exprima în modul următor: „Pe moarte, pe mamă, pe Dumnezeu nu te poți supăra⁵⁹”.

Despre despărțirea dureroasă și moartea lui Grigore Vieru, G. Crigurcu scrie: „Moartea e o stihie în fața căreia sărmana inteligență umană nu e în stare decât să alcătuiască mici baraje aidoma unor grămăjoare de nisip pe o plajă pe care valul marin le spulberă într-o clipă... Emoția e singura replică substanțială ce i se poate da despărțirii de aproapele nostru, o nespus de dureroasă emoție care se întrețese cu marea enigmă. Te pregătești să te aperi pe-o parte și te vezi lovit dintr-o direcție impredictibilă. Bolnav, ani, decenii de-a rândul, cu spitalizări și tratamente mediatizate, Vieru a fost răpus de molohul automobilistic... Caz dramatic... Pe timpuri, poetul a fost silit și el a-și muia de câteva ori condeii în călimara cu noroi a propagandei bolșevice. Putem presupune că s-a distanțat cu dezgust de acea silnică prestație... Omul avea o înfățișare aparte. O față prelungită, stoarsă, sugerând o suferință ancestrală... În calitatea sa de herald al românilor basarabeni, supuși riscului de a-și pierde identitatea, Grigore Vieru a slujit cu sârguință și abnegație o cauză nobilă⁶⁰...”

⁵⁸ Theodor Codreanu. Dialogul cu moartea. În: *Limba Română*, nr. 1-4, anul XIX, Chișinău, 2009, p. 72-74.

⁵⁹ Grigore Vieru. *Strigat-am către Tine*. Chișinău, Editura „Litera”, 1999, p. 382.

⁶⁰ Grigore Grigurcu. *Despărțire dureroasă*. În: *Limba Română*, nr. 1-4, anul XIX, Chișinău, 2009, p. 239-240.

Vorbind despre poetul Grigore Vieru, Mircea Radu Iacoban scrie: „Slujind adevărul, un firicel de om, năpăstuit de 2 infarcte, deranja mai mult decât o putea face biata putere diplomatico-militară a Bucureștiului, decât recursurile la istorie, decât pragmatismul oricăror comparații privind niveluri, evoluții și perspective. Și a avut mare dreptate spunând că *un mort plâns de mulțime încă poate schimba ceva în lumea aceasta...* Vieru a fost unul dintre cei mai mari apărători ai limbii române, cronic agresată, și dincoace de Prut, dar mai ales dincolo, unde i se contestă până și numele⁶¹...”

Raisa Ciobanu scrie: „Numai Grigore Vieru știe câtă durere a adunat în inimă pentru buna sa mamă, știind că de-a lungul vieții ea a purtat cu sine durerea mormântului soțului său în gând. Din apăsătoare durere au izvorât versurile care le-ar fi vrut un balsam aplicat pe mereu deschisa rană a celei care de tânără a rămas să fie și tată, și mamă... Și iată, peste mai mult timp, la 17 noiembrie 2013, la doleanța exprimată de poet, soția Raisa cu feciorii, au izbutit să-i împreuneze pe veci, pe mama Eudochia cu fiul său drag Grigore, fiind reînhumată alături de el, în cavoul familial de pe strada Armească din Chișinău⁶²”.

Pe timpuri, Grigore Vieru scria: „Poetii nu au moarte”. Da, el a avut dreptate. Despre aceasta ne dovedește și volumul „Poetul din stele”, editat în anul 2012 la Toronto, Canada, de către colaboratorii Cenaclului „Grigore Vieru”, sub președinția doamnei Maria Tonu, originară din satul Țaul. În carte sunt prezenți 45 de autori (Igor Munteanu, Adrian Păunescu, Nicolae Mătcaș, Eugenia Bulat, Nicolae Jelescu ș.a.), cu eseuri, poeme, traduceri, amintiri, în care se reconstituie chipul luminos al lui Grigore Vieru, la patru ani de la trecerea lui în veșnicie⁶³.

Grigore Vieru îi unește și pe românii care activează în diferite orașe din Italia, se arată într-un comunicat al Luciei Pietraru-Zaporojan (originară din s. Copăceni, Sângerei), care descrie evenimentul din 2 iulie 2013 – inaugurarea bibliotecii românești „Gri-

⁶¹ Mircea Radu Iacoban. *Un firicel de om, Grigore Vieru*. În: *Limba Română*, nr. 1-4, anul XIX, Chișinău, 2009, p. 27-28.

⁶² Raisa Ciobanu. *Vine mama, îndulcindu-mi gândul*. În: *Literatura și arta*, nr. 47 (3560) din 21 noiembrie 2013, p. 6.

⁶³ Maria Tonu. *Literatura și arta*, nr. 3(3516), 19 ianuarie 2013, p. 5.

gore Vieru”. Asociația Româno-italiană „Frăția” a fost cea care a deschis larg porțile bibliotecii, oferind spațiu și sprijin moral și material⁶⁴.

Renumitul scriitor Spiridon Vangheli spunea că Grigore Vieru a avut o inimă mare, pe care a împărțit-o cu tot Neamul său! A plecat dintre noi trist și amărât de tot... De la Ștefan cel Mare înapoi nu s-a văzut atâta lume la o înmormântare. În timpul procesului funerar Spiridon Vangheli își lua rămas-bun de la prietenul, său printr-un *jurământ*⁶⁵: „Dacă ai putea să deschizi ochii, să vezi oamenii care s-au adunat în jurul tău, veniți de pe toate drumurile Basarabiei, Bucovinei și ale României, ți s-ar vindeca multe din rănilor cu care ai plecat la Domnul!.. De trei zile și trei nopți plouă încet cu lacrimi în Chișinău și în toată Țara. Tu ai plâns cu lacrimile oamenilor, acum ei plâng cu lacrimile tale!.. Plâng mamele, pe care le-ai mângâiat viața întreagă așa cum numai tu ai știut, plâng copiii, ei încă nu înțeleg ce s-a întâmplat și te așteaptă să mai vii la școala lor, plâng bărbații, Grigore! Dar oare e destul să plângi numai astăzi, când tu ai fost un mare luptător?! Sunt mulți dintr-aceia care fac totul ca să uităm de Marea Adunare Națională și iată că tu, de unul singur, sacrificându-te, ai făcut astăzi a doua Mare Adunare Națională la Chișinău! Te auzeam de multe ori spunând: *Nu moare Basarabia!* Și într-adevăr nu moare, Grigore! Deschide ochii și vezi!... Noi, cei care am rămas în viață, adunați aici, în jurul tău, și încă sute și sute de mii care n-au putut veni să-și ia rămas-bun de la tine, ne cerem iertare că nu te-am putut salva și-ți promitem că nu-i vom lăsa pe cei care înnegresc sufletele noastre să astupe aceste *ferestre* către Dumnezeu, pe care le-ai deschis tu!”

⁶⁴ Lucia Pietraru-Zaporojan. *Literatura și arta*, nr. 32 (3545), 22 august 2013.

⁶⁵ Spiridon Vangheli. *Grigore Vieru și actul dăruirii de sine. Limba Română*. Chișinău, 2009, nr. 1-4, p. 263-264.

CUPRINS

PROLOG	3
MIHAI EMINESCU	7
I Obârșia și spiritul poetului.....	11
II Secvențe din viața spinoasă și lupta pentru adevăr ...	32
III Reflecții asupra bolii lui Eminescu	53
IV Diagnosticul bolii și tratamentul eronat	73
V Moarte suspectă și înmormântare grăbită	90
VI Concluzii medico-legale	107
ALEXE MATEEVICI	123
I Schiță biografică	127
II Anii de formare și activitate literară	144
III Mateevici – preot militar	160
IV Alexe Mateevici în memoria urmașilor	170
V Situație confuză de boală și moartea lui Mateevici ...	188
VI Concluzii medico-legale	207
GRIGORE VIERU	215
I Itinerar biografic și activitatea literară.....	219
II Zbuciumul sufletesc și aprecierea contemporanilor...	234
III De ce a cedat inima lui Grigore Vieru	255
IV Despărțirea de poet	266
CUPRINS	286